

VERITAS ET VITA

A BTA teológiai szakfolyóirata

IV. ÉVFOLYAM
2026

TARTALOM

I. BIBLIAÉRTELMEZÉS

Váraday Endre

A feltámadt test minőségi kérdéseinek értelmezéstörténete az 1Korintus 15,44 fényében 3

Borzási Pál Zoltán

A jeruzsálemi gyülekezet vezetésének két esettanulmánya... 21

II. GYAKORLATI TEOLÓGIA

Varga László Ottó

A felekezeti identitás és az újszövetségi egyházmodell 35

III. KOMMUNIKÁCIÓ

Kovács Viktória

Az európai integráció hatása az ukrajnai nemzetiségek védelmére 47

IV. HERMENEUTIKA

Jóföldi Szilárd Amadé

A gyülekezeten kívül lévő ifjúság hermeneutikájának fontossága a gyülekezet missziójában 63

V. ZENETÖRTÉNET

Kis-Juhász Vilmos

Halleluja a máglyán! 73

VI. EGYHÁZTÖRTÉNELEM

Mészáros Kálmán

A svájci anabaptista reformáció 500 éve 87

Kelemen Sándor Tomi

„Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről...” és a flandriai anabaptisták teológiai hitvallása és tanítása 106

Mészáros Kálmán

Az észak-itáliai baptisztériumok és anabaptisták nyomában 146

SZERZŐK 175

Veritas et Vita

A Baptista Teológiai Akadémia teológiai szakfolyóirata

Felelős szerkesztő: Prof. Em. Dr. Veres Sándor Péter
Szerkesztő: Bereczki Lajos rektorhelyettes

© Baptista Teológiai Akadémia

Minden jog fenntartva.
All rights reserved.
A kéziratok lektorálásának jogát fenntartjuk.

HU ISSN 2063-0565

Kiadja: Baptista Teológiai Akadémia
Felelős kiadó: Dr. Mészáros Kálmán rektor
Budapest, 2026

Borítóterv: Papp Szabolcs
Tördelés: Huszta Csaba
Nyomda: DELACH 2016 Kft.

I. BIBLIAÉRTELMEZÉS

Várady Endre

A feltámadt test minőségi kérdéseinek értelmezéstörténete az 1Korintus 15,44 fényében¹

1. Bevezetés

Kivétel nélkül minden személyt érint a test feltámadásának kérdése, ilyenképpen az egész témakör egyetemesen releváns, amint a végidők felé haladunk. Megkerülhetetlen tény ugyanis a halálé, melyet követően a konzervatív bibliaértelmezés szerint a jövő egy bizonyos pontján megtörténik a feltámadás eseménye.

Ugyanakkor, mindig is voltak bibliaértelmezők, akik határozottan elutasították a feltámadás eseményét. Még a Biblia lapjain is találkozhatunk efféle véleményekkel, mivel „a test feltámadása nehézséget okozott a szadduceusok és a pogányok számára.”² Sőt, a szadduceusok a feltámadás lehetőségét mindenestül tagadták.³

Pál zsidó kortársai, kiváltképp a farizeusok úgy tartották, hogy a feltámadt test azonos a földi élet testével. Emellett, a görögök pedig úgy vélték, hogy a feltámadás nem más, mint a testétől elválasztott lélek létformája.⁴

A görögök pusztán a lélek túlélésében gondolkodtak, és elvetették a fizikális test bármiféle feltámadását. Következésképp, némely korinthusi hívő azt feltételezte, hogy a testek újraélednek (felélesztetnek), és a feltámadott élet mindössze az anyagi lét kiterjesztése, folytatása lesz.⁵

¹ Elhangzott a Baptista Teológiai Akadémia Tudományos Napján, 2025. május 8-án

² Frederick W. Farrar, *I. Corinthians* (London: Funk & Wagnalls Company, s. a.) In H. D. M. Spence and Joseph S. Exell, eds., *The Pulpit Commentary*, 489.

³ Mt 22,23; Acta 23,8.

⁴ G. A. Buttrick et al., eds. *The Interpreter's Bible* (New York: Abingdon Press, 1953), vol. 10, 246.

⁵ D. Guthrie and J. A. Motyer, eds. *New Bible Commentary* (Leicester: Inter-Varsity Press, 1970), 1072.

Néhány tudós (*Estius* 1613, *Grotius* 1645, *de Wette* 1845, *Schmithals* 1970) amellett érvel, hogy a korinthusiak egy csoportja képtelen volt elhinni a halál utáni lét bármilyen formáját. Ők a görög-római világ epikureus filozófiáját hasonlították össze a Judaizmuson belüli szadduceus hagyománnyal. Ennek alapján azt hangsúlyozták, hogy a halál utáni életben való hit kevésbé volt elterjedt az első században, mint az gyakran feltételezett.⁶

Chrysostomos és *Luther* meglátása szerint, voltak, akik átvitt értelemben vették a témát, azaz a feltámadás már megtörtént. Ez a csoport „azt állította, hogy a feltámadás már jó ideje megtörtént”. (2Tim 2,18)⁷ Amennyiben a keresztyén hívők már feltámadtak Krisztussal egy új életmódra, a halál pillanatában mindössze a fizikai test megsemmisülése történik, miközben a már létrejött „szellemi” vagy „lelki” természet folytatja a létét a testi keretek nélkül. Bizonyos változataiban ehhez a megközelítéshez egy túldimenzionált eszkatológia társul, olykor pedig spirituális lelkesedés vagy pedig nagyfokú szakramentalizmus, melyeknek jó példáját adják *Thiselton* kutatásában a következő szerzők: *Heinric* (1880), *Hans von Soden* (1931), *Schniedewind* (1952), *Munck*, *Wilckens*, *Grant*, *Käsemann*, *Shires*, *Barrett*, *Wilson*, *Bruce*, *Becker*, *Bünker*, *Martin*.⁸

Mindazonáltal, a feltámadás kérdésköre kétségtelenül elemi a keresztyén gondolkodás történetében. A „feltámadt test” doktrínája az Apostoli Hitvallás része lett – amint *Badham* állítja – „de fide”-nek nyilvánította a Római Katolikus Egyház részére a Negyedik Lateráni Zsinat; továbbá az Anglikán Egyháznak is hagyományos tanítása volt; csakúgy, mint *Kálvin* Intitúciója és *Luther* Kis Katekizmusa is tanította.⁹

2. Feltámadási ígéretek az Ószövetségben

A feltámadás koncepciója már az Ószövetségben megjelenik. Alább a legjellemzőbb szakaszokat idézzük, elemzés nélkül, pusztán létezésük tényét hangsúlyozva a kinyilatkoztatás vonatkozó pontján.

⁶ Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000), 1172.

⁷ Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000), 1173 [Luther's Works, vol. 28, 59. Chrysostom, 1Cor. Hom., 38:1]

⁸ Ibid., 1173.

⁹ Paul Badham, *Christian Beliefs About Life After Death* (London, The Macmillan Press Ltd., 1976) 47.

„De a te halottaid életre kelnek, föltámadnak a holttesteik! Ébredjetek, és ujjongjatok, kik a porban laktok! Mert harmatod a világosság harmata, és a föld visszaadja az árnyakat.” (Ézsaiás 26,19)

„Azok közül, akik a föld porában alszanak, sokan felébrednek majd: némelyek örök életre, némelyek gyalázatra és örök utálatra.” (Dániel 12,2)

„Mert én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára megáll a por fölött, és ha ez a bőröm szertefoszlik is, testem nélkül is meglátom az Istent.” (Jób 19,25-26)

„Azért prófétálj, és ezt mondd nekik: Így szól az én Uram, az Úr: Íme, felnyitom sírjaitokat, és kihozlak sírjaitokból, én népem, és beviszlek benneteket Izráel földjére. Majd megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, amikor fölnyitom sírjaitokat, és kihozlak sírjaitokból, én népem!” (Ezékiel 37,12-13)

3. Konkrét feltámadási esetek a Bibliában

Nem csupán feltámadási ígéretek találhatók a Bibliában, hanem konkrét esetek is, szám szerint 10 alkalom dokumentált, amikor feltámadási csoda történt. Három ezek közül az Ószövetséghez köthető: Illés feltámasztja a sareptai özvegy fiát (1Kir 17,21), aztán Elizeus feltámasztja a sunemi asszony fiát (2Kir 4,35), valamint a moábiták által megölt ismeretlen ember esete (2Kir 13,20-21). Ami az Újszövetséget illeti, mindenekelőtt Jézus Krisztus csodatetteit kell megemlíteni, amikor is öt dokumentált alkalommal vitt végbe feltámasztási tettet a következő esetekben: Jairus leánya (Márk 5,41), a naini özvegy fia (Lukács 7,15) és Lázár (János 11,44), aztán az egyedülállóan titokzatos feltámadások Jézus áldozati halálának idején Nagypénteken (Mt 27,52-53), végül, Krisztus csodatetteinek csúcspontján áll az ő saját feltámadása Húsvétkor. Ezt követően az Apostolok cselekedetei számol be néhány feltámasztási csodáról: Péter Dorkaszt (Acta 9,40) és Pál Euthichoszt (Acta 20,10) hozta vissza a halálból.

Az imént felsorolt példák nyomán egységesen állítható, hogy nem található információ (még utalás szinten sem) a Bibliában feltámadt egyének testének minőségére nézve.

4. Alapszöveg: 1Kor 15,39-45

Témánk legbővebb kifejtése Pál első Korinthusi levelében található, ahol az apostol, Jézus feltámadását illető történelmi adatokról számol be, amely az egész emberiség vonatkozásában megfogalmazott egyetemes teológiai konzekvenciák alapjaként szolgál.

A központi állítás a 44. versben található: „*Elvettetik földi test, feltámasztatik lelki test. Ha van földi test, van lelki test is.*” Ambrosius szavai megerősítik a feltámadás bizonyosságát: „Amiként természetellenes az élők elmúlása, akként természetes minden élők feltámadása.”¹⁰

Az érvelés alapja két kételyben fogalmazódik meg a korinthusiak között: Valós egyáltalán a feltámadás, mint olyan? A másik kérdés pedig a feltámadt személyek testi minőségére vonatkozik: Miféle testben jönnek elő?¹¹ Előbbi ellenvetés a doktrínát ellenzőké, utóbbi pedig csupán kíváncsi kételkedők felvetése.

Pál válasza az előbbi körnek az éves életciklust hozza példaként, utóbbiaknak pedig az elvetett gabonában végbemenő változásokat említi; ezért hát, nem minden test ugyanolyan: azaz, a földi testeket nem fogadja be a mennyei régió, de a mennyei testek sem alkalmasak a földi létre.¹² Pál direkt válasza (36a) azt sugallja, hogy már a kérdést magát ostobaságnak (azaz hitetlenségnek) tartja, következésképp a feltámadás megvalósulását megkérdőjelezhetetlenül adottnak veszi. Érvelése szerint hasonlóképpen ostobaság nem hinni a vetésben és aratásban, pusztán a metódus ismeretének híján.¹³ Alapvető eleme a tágabb szakaszban Ádám és Krisztus analógiája (45-49. versek), ami azt a koncepciót fogalmazza meg, hogy az embernek élő lelke van emberi léte idejére, de a megváltás kegyelme által Krisztus újjáélesztő Lelke is hozzáadódik.

Kálvin megfogalmazása szerint: „Ádám élő lelket kapott önmaga és utódai számára, Krisztus viszont a Lelket hozta el számunkra, aki maga az élet.”¹⁴ Heil értelmezésében: „Az antitézis igéjében az »elvetett« a »teremtett« szinonimája, jöllehet Pál a metaforikus »elvette« kifejezést preferálja amiatt, hogy az elvetett magnak el kell hálnia (36), mielőtt Isten testet ad neki (44a).”¹⁵ „Isten teremtő hatalmának

¹⁰ Ambrose, “On His Brother Satyrus” 2.57 in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed., *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII*. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 170.

¹¹ Raymond E. Brown and Joseph Fitzmyer and Roland E. Murphy, *The New Jerome Biblical Commentary* (London: Geoffrey Chapman, 2000), 813.

¹² *Matthew Henry’s Commentary on the Whole Bible* (Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1991), 2275.

¹³ Campbell G. Morgan, *The Corinthian Letters of Paul. An Exposition of I and II Corinthians* (London: Oliphants Ltd., 1954) 127-129.

¹⁴ Kálvin János, *Az első Korinthusi levél magyarázata. Református Egyházi Könyvtár, Új folyam 8.* (Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2015), 357.

¹⁵ John Paul Heil, *The Rhetorical Role of Scripture in 1 Corinthians* (Atlanta, Society of Biblical Literature, 2005), 239.

ezeket a szentírási példáit egy négyelemes antitézis sorozatra alkalmazza, ami a teremtés testét a feltámadás testével állítja szembe (42b-44a): elvettetik romlásban – feltámasztatik romolhatatlanságban; elvettetik gyalázatban – feltámasztatik dicsőségben; elvettetik fizikai testben – feltámasztatik lelki testben. Hangsúlyos csúcspontja a sorozatnak, amikor az első három antitézis bevezető frázisai tovább fokozódnak a melléknevek közti kontrasztig – testi/lelki – módosítva az immáron explicit módon kifejezett tárgyat, a testet.”¹⁶ „Pál a negyedik kontrasztra helyezi a hangsúlyt, ami a természetes és a lélekkel betöltött test között áll fenn. Így az addig implicit, explicitté válik a negyedik antitézisben” – teszi hozzá Collins.¹⁷

A 40. vers „mennyei testek” nem a következő versben megjelenő Nap, a Hold vagy a csillagok, mivel az helytelen antitézise volna a „földi testeknek”; hanem inkább olyan testekről (organizmusokról) van itt szó, amelyek a mennyei lényekhez tartoznak, mint például a mi Urunk és a megdicsőült szentek (vagy bizonyos értelemben angyalok) feltámadt teste. (Mt 22:30)¹⁸ A zsidó hagyományban a csillagokat életre kelt lényeknek tekintették. (1Énok 18,13-16; 21,3-6; Philo: De Plant. 12)¹⁹

5. Krisztus feltámadásának egyedülállósága

Miközben Pál érvelésének alapját az ember testi feltámadását tekintve legjelentősebb precedens, jelesül Jézusé adja, néhány kritikus különbséget szükséges észrevételeznünk a Jézus és az ember feltámadását illetően. Van néhány beszámoló Jézus feltámadt testben történt forgolódásáról (Lukács 24, János 20-21, Acta 1,1-9, 2Kor 5,1-10), amelyek alapján a következő megfigyelések tehetők:

a) Egyfelől, a megfeszített Krisztust ismerték fel a feltámadt Krisztusban, ami az ő földi léte szembetűnő folytatásának bizonyítéka volt.²⁰ (Ezzel szemben az ember vonatkozásában megváltozott megjelenés van előrevetítve.)

¹⁶ Ibid, 238.

¹⁷ Raymond F. Collins, *First Corinthians*. SP 7 (Collegeville, Minnesota, Liturgical Press, 1999), 567.

¹⁸ F. W. Farrar, *I. Corinthians*. In H. D. M. Spence and Joseph S. Exell, eds. *The Pulpit Commentary* (London, Funk & Wagnalls Company, s. a.), 490.

¹⁹ Raymond E. Brown and Joseph Fitzmyer and Roland E. Murphy, *The New Jerome Biblical Commentary* (London: Geoffrey Chapman, 2000), 813.

²⁰ Lk 24,36-43

b) Másfelől, új jellemzői is mutatkoztak a feltámadt Jézusnak, amik az ő esetében diszkontinuitásról tanúskodnak, hiszen a tér-idő korlátai²¹ többé nem vonatkoztak rá.²² (Eközben minden feltámasztott ember a korábbi életét folytatta.)

c) Húsvétot követően, Jézus nem halt meg többé (hanem mennybe ment), a feltámasztott emberek ellenben e földi életet folytatták, ilyenképpen egy ponton újból (végérvényesen) meghaltak a szentírási alapelvvel összhangban: „*elrendeltetett, hogy az emberek egyszer meghaljanak*”. (Zsid 9,27) Más szavakkal: Jézus egyenesen az örökkévalóságra támadt fel a mennybemenetelen keresztül.²³

d) Jézus ugyanabba a testbe támadt fel (lásd a szegek helyét a Tamás-történetben), ezzel szemben az átlagember valami más testbe támad fel majdan az 1Kor 15,40kk szerint.

e) Jézus feltámadása prototípusként/precedensként szolgál a végidők általános emberi feltámadásához, amit az első zsenge képe vetít előre a végső aratásra²⁴, amikor is az általános feltámadás az idők végén a történelem végét jelenti.

f) Jézusnak nem volt szüksége külső közreműködőre a feltámadása csodájához, az embereknek viszont szükségük volt efféle beavatkozásra.²⁵

g) Jézus mezőgazdasági képet használ (Jn 12,24), az 1Kor 15-ben említettekhez hasonlót, mégis más a hangsúly ott, mivel a sokszorozódás jelenségén alapul, miközben, általában véve, az emberi testek nem fognak sokszorozódni a végső feltámadáskor, tehát mennyiség helyett mindössze minőségükben fognak elváltozni.

h) Következésképpen, Jézus és az ember feltámadásának analógiája nem annyira teológiai, mint inkább tipológiai.

²¹ Lk 24,31; Jn 20,19; 26.

²² Mindazonáltal, az egész Jézus történetet szem előtt tartva, a természeti erők sajátos kontrollálása tapasztalható a gyakorlatában már Húsvét előtt is. Lásd Mt 8,8,13; Mk 6,48–49.

²³ Néhány vonatkozó kérdés további megfontolás tárgyát képezi: Mennybemenetele után mi történt Jézus testével? Elképzelhető, hogy a feltámadt testében létezik most is a Mennyben? Ha így van, akkor annak a testnek kortalannak kell lennie, sőt, ez jelentős különbséget mutatna a Betlehemben született Jézus testéhez képest, összevetve a Húsvét utáni feltámadt testével. Egyúttal ez megkérdőjelezné a Jézus testének fent említett folytonosságát. Vajon testben való feltámadása a mennybemenetelének előfeltétele volt?

²⁴ 1Kor 15,20–23

²⁵ Azonban a kérdés megválaszolatlan, miszerint Jézus önmagát támasztotta fel vagy az Atyaisten támasztotta fel őt?

6. A feltámadás várományosai

Témánk értelmezéstörténete két (aránytalan) csoportot határoz meg annak mentén, hogy a végidők testi feltámadása pusztán Jézus követőit érinti vagy minden valaha megszületett egyént.

Az egyik koncepció azt a nézőpontot tartja, hogy a végidők testi feltámadása csupán Krisztus követőire vonatkozik.²⁶ Eszerint, csak azok fognak föltámadni Krisztus visszajövelekor, akik hit és keresztség által egyesültek vele.²⁷ Másként fogalmazva: fizikai teste minden embernek van, de lelki teste csak a megváltottaknak.²⁸ Barclay így érti: „...régi életmódunk idején Ádámmal voltunk egyek, osztozva bűnében, örökölve halálát és testét; de az új életmódunkban Krisztussal vagyunk egyek, így az ő létében fogunk osztozni.”²⁹ Ez azt jelenti, hogy a természetes származás által az emberek az első Ádám után ugyanazon földi anyagból részesülnek. Azok, akik a lelki származás által új természetet kaptak az utolsó Ádám révén, az ő mennyei létében részesülnek. Amint az első Ádám leszármazottai földi emberek voltak, így Krisztus leszármazottai mennyei emberek; ahol is a leszármazottak kontrasztja a két Ádám különbözőségén alapul.³⁰ Így azok, akik őhozzá tartoznak hit által, az övéhez hasonló mennyei testtel fognak rendelkezni. (2Kor 5,4)³¹ Más szavakkal, minden ember a porból teremtetett ember képét viseli, azaz Ádámét (Gen 5,3), akiknek ilyenképpen halál a jövője. De azok a személyek, akik Krisztusban vannak, a mennyei ember képét fogják hordozni és lelki testet kapnak majd, amin nem fog az enyészet.³²

Leitzmann egy sajátos nézőpontot fogalmazott meg a *σωμα πνευματικόν* vonatkozásában: a feltámadt test egy olyan test, ami

²⁶ Ezen a ponton további kérdések fogalmazódnak meg: Ha kizárólag a krisztuskövetők kapnak majd új testet (azaz kizárólag ők részesülnek a feltámadásban), milyen formában jelenik meg a többi ember? Más szavakkal: Milyen formában lesznek jelen az utolsó ítéleten? Következésképp: A feltámadás és az utolsó ítélet egymásban értelmezendően összekapcsolt?

²⁷ G. A. Buttrick et al., eds *The Interpreter's Bible*. Volume X. (New York, Abingdon Press, 1953), 249.

²⁸ Allen Clifton J., gen. ed. *The Broadman Bible Commentary* (Nashville, Tennessee: Broadman Press, 1970), 391-2.

²⁹ William Barclay, *The Letters to the Corinthians* (Edinburgh: The Saint Andrew Press, 1957), 176.

³⁰ William F. Orr and James A. Walther, *I. Corinthians. The Anchor Bible*. (London: The Anchor Bible Doubleday, 1976) 348.

³¹ Ibid., 349.

³² Allen Clifton J., gen. ed. *The Broadman Bible Commentary* (Nashville, Tennessee: Broadman Press, 1970), 393.

menyei pneumából áll. Mivel a keresztyén ember ezt a pneumat hordozza keresztségétől fogva, ennek a lelki testnek csíráját már a fizikai teste „alatt” hordozza.³³ A Krisztusban elhunytak nem csupán feltámadnak, hanem dicsőségesen elváltozva fognak feltámadni – erősíti meg *Matthew Henry*, némileg óvatos megfogalmazásában kerülve a „test” kifejezést, pusztán az „átváltozás” koncepcióját ismerve el.³⁴

A magyarázók másik – döntően kisebb – csoportja azt a nézetet vallja, hogy a romolhatatlanság és halhatatlanság állapota a bűnösöknek is megadatik a feltámadáskor, azaz „amiként Isten az igazaknak az örök dicsőség állapotát adja, hasonlóképpen ugyanezt a végtelen állapotot adja a bűnösöknek is, ám büntetésük elnyújtásaként.”³⁵ „Így történik az meg, hogy minden léleknek a maga teste lesz helyreállítva, nem pedig valami idegen vagy furcsa test, hanem a sajátja, amit életében hordozott, hogy a test a saját lelkével együtt részesüljön jutalomban vagy büntetésben, a jelen élet alapján.”³⁶ *Origenész* hozzáteszi: „A lelki test minősége határozza meg az ahhoz illő lakhelyet nem csupán a szenteknek és a tökéletességre eljutott lelkeknek, hanem az egész teremtettség számára, amely meg fog szabadulni a romlás fogságából.”³⁷

Ádám és Krisztus korábban említett analógiája szerint, az emberiség Ádámtól automatikusan földi testet örököl (halandósággal együtt), ezért – logikailag – minden embernek feltámadást is örökölnie kell Krisztus által, nem csupán a hívőknek, mivel minden egyes személynek keresztül kell mennie a végső ítéleten.

Ezt a nézetet támasztja alá a Jel 20,11-15, amint általában véve minden elhunyt ítéletéről beszél a feltámadás után.

Jelen pontunk konklúziója, hogy nyitva marad az arra vonatkozó kérdés, hogy mi lesz a nem hívők megjelenési formája az utolsó ítéleten, ha csupán a hívők fognak feltámadott testet kapni. Továbbá, vajon két különféle feltámadás lesz-e: testi illetve test nélküli?

³³ Hans Conzelmann, *1 Corinthians. A Commentary on the First Epistle to the Corinthians*. (Philadelphia: Fortress Press, 1975), 283.

³⁴ *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible*. (Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1991), 2275.

³⁵ Rufinus, *Commentary on the Apostles' Creed* <https://www.newadvent.org/fathers/2711.htm> [2022. augusztus 6.]

³⁶ Rufinus, *Commentary on the Apostles' Creed* <https://www.newadvent.org/fathers/2711.htm> [2022. augusztus 6.]

³⁷ Origen, *On First Principles* 3.6.4. in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII*. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 173.

7. Apostoli Hitvallás: „hiszem... a test feltámadását...”

Az Apostoli Hitvallás alapvető állításai között olvassuk és valljuk: „...hiszem... a test feltámadását...”. Azonban az állítás nem teljesedik ki teológiai részletekben, még nem is utal konkrétumokra, csupán általános értelemben említi a fogalmat.

8. A feltámadás célja

Következő pontunk a feltámadás céljával foglalkozik, az alábbi állítások mentén:

Minden kommentár egyetért abban, hogy a fizikai testünk nem alkalmas az Isten dicsőségével való szembesülésre. Krisztusban megvalósult újjászületésünk maga után vonja az ő hasonlatosságára történő átalakulásunkat.³⁸ Ugyanakkor, az elhunytak teste a feltámadáskor olyannyira átváltozik, hogy alkalmas legyen a mennyei szférára,³⁹ más szavakkal: új típusú testre lesz szükség a következő életszakasz körülményeihez illeszkedően.⁴⁰ Egy másik érdekes megállapítás szerint: Miután egy személy földi küldetése véget ér, a testét eltemetik, hogy a lelki test teremtéséhez alapanyagot biztosítson, ami Isten Országának öröklésére alkalmas.⁴¹

Ez az állítás ugyanakkor néhány fenntartást idéz elő:

- Isten teremtő tetteről beszél ugyan, de az eredeti „creatio ex nihilo”-tól erltérő módon, mivel a feltámasztási aktushoz nyersanyagot tart szükségesnek.
- Mivel a fizikai test lebomlik, vajon beszélhetünk-e alapanyagról egyáltalán ebben az esetben?
- Miért lenne szüksége Istennek alapanyagra az újjáteremtéshez, ha az eredeti teremtéshez nem volt szüksége semmire?

Jeremias (Flesh and Blood Cannot Inherit the Kingdom of God, 151-59) mérsékli a kérdést azon érvelésével, hogy test és vér itt nem a romlott emberi testre vonatkozik, hanem a törékeny, bűnös emberi természetre.⁴²

³⁸ David Prior, *Pál első levele a korinthusiakhoz* (Budapest: Harmat, 1995), 295.

³⁹ *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible*. (Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1991), 2275.

⁴⁰ Donald Guthrie and J. A. Motyer, eds. *New Bible Commentary* (Leicester: Inter-Varsity Press, 1970), 1073.

⁴¹ David Prior, *Pál első levele a korinthusiakhoz* (Budapest: Harmat, 1995), 296.

⁴² Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000), 1275.

Egy másik nézőpont okfejtése szerint a halandó teremtmény korlátainak alávetett fizikai test hal meg csupán, a feltámasztott test viszont az Isten Lelke által megelevenített természetfeletti lelki test, mert a szellemlétű Istennel való élet feltételeihez igazított.⁴³ Ezért tehát, amiként szükséges a fizikai test a jelen élethez, úgy szükséges lesz egy lelki test a jövőben.⁴⁴

A feltámadás céljáról szólva, a következő gondolat sem elkerülhető: Egyfelől, a végidőben feltámadó emberi test Jézus húsvétkor feltámadt testéhez lesz hasonló, másfelől viszont, a végidőben feltámadó emberi test a mennyei létezés előfeltételeként is tekintendő, ami egy korábbi kérdéshez vezet vissza, miszerint Jézusnak szüksége volt-e egy feltámadt testre a mennybemenetelhez. A Biblia Istennek (az emberétől teljesen különböző) szellemi létéről szóló gyakori kijelentése alapján a következő (jelenleg megválaszolatlan) kérdés adódik: Miért volna a testbe feltámadás egyáltalán bármiféle előfeltétele a mennyei létnek?

9. A feltámadás módja és eszközei

Alapvető lényegét adja ennek a szempontnak az isteni hatalom, aminél fogva „olyan könnyű feltámasztani a holtakat és helyreállítani az elporladt testüket, mint ugyanabból az anyagból sokféle testet és növényt teremteni, mennyei lényeket és földieket egyaránt.”⁴⁵ Pelagius kérdése ugyanezt a hitvallást visszhangozza: „Ha Isten létre tudta hozni a Napot, a Holdat és a csillagokat, miféle problémát okozna neki számunkra új testet teremteni?”⁴⁶ Kálvin figyelemreméltó érvelése hangsúlyozza, hogy minden test (emberi és állati egyaránt) anyaga ugyanaz, csak a minőségük különbözik. Ezek a különbségek a feltámadásra utalnak előre, bizonyítva, hogy Istennek nem okoz nehézséget a testünk formájának megváltoztatása a feltámasztásban.⁴⁷ Ezek az egybecsengő nézetek Isten eredeti teremtő hatalmában találják a kulcsot a végső feltámasztás eszközeinek vonatkozásában.

⁴³ Allen Clifton J., gen. ed. *The Broadman Bible Commentary* (Nashville, Tennessee: Broadman Press, 1970), 391.

⁴⁴ Ibid. 391.

⁴⁵ *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible* (Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1991), 2275.

⁴⁶ Pelagius, *Commentary on the First Epistle to the Corinthians 15* in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII*. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 170.

⁴⁷ Kálvin János, *Az első Korinthusi levél magyarázata*. Református Egyházi Könyvtár, Új folyam 8. (Budapest: A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2015), 354.

Egy másik nézőpont ezen a kategórián belül, a folytonosság és megváltozás tényezőivel foglalkozik, amelyek vélhetően összefonódnak valamilyen módon. Alap igazságszünk mezőgazdasági képével élve, ami a folytonosság és változás összekapcsolódására utal, állítható, hogy bár egy növénynek sok közös vonása van az eredeti magjával, mégis teljesen más. Hasonlóképpen értendő a kapcsolat a természetes test és a feltámadt között.⁴⁸ A megváltozás koncepcióján belül *Mopsuestiai Teodor* általában véve a minőséget hangsúlyozza ebben a megfogalmazásban: „Egy jobb test épül majd fel, ami többé már nem hús és vér, hanem halhatatlan és elpusztíthatatlan.”⁴⁹ *Kümmel* értelmezésében Pál nem az új test anyagának lehetőségét akarja bemutatni, hanem egy másfajta testét.⁵⁰ Az eltemetett test nem ugyanaz a test, mint ami feltámad, mivel átalakuláson megy keresztül. Ezen a ponton vissza kell utalni a négy antitézisre, amelyek az elhunyt test és a halottaiból feltámadt test közötti különbségeket mutatják be.⁵¹

Ami az óegyházi atyákat illeti, megfigyelhető, hogy legtöbbjük a test feltámadása mellett tartott ki, mert hitvallásuk szerint csak a testi folytonosság tudta garantálni a személyes túlélést. Noha hitték a lélek halhatatlanságát, úgy vélték, hogy önmagában annak ténye nem elégséges.⁵²

Jézus Krisztus feltámadásának beszámolóí szintén figyelemre méltók, ahol is azzal szembesülünk, hogy nem ismerték fel őt mindig azonnal (Jn 20,14-15; 21,12; Lk 24,13-20), hanem társas érintkezés elemei és jellemzői által azonosították be a személyét (Lk 24,31; Jn 20,16,20,27-28; tettei, hangja, kezei, oldala).⁵³ Ez a folytatólagosság kereteinek megváltozásáról is sokat elmond.

Bármilyen mértékű is legyen a feltámadt test elváltozása, minden elérhető beszámoló egyetért abban, hogy az egész folyamat Isten teremthatalmát igényli. *Nyssai Gergely* szerint: „Pál cáfolja azokat, akik figyel-

⁴⁸ John F. Walvoord and Roy B. Zuck, *Apostolok cselekedetei – Kolossé*. A Biblia ismerete Kommentársorozat VII. (Budapest: KIA, 2007), 285.

⁴⁹ Theodore of Mopsuestia in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII*. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 169.

⁵⁰ Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000), 1278.

⁵¹ Allen Clifton J., gen. ed. *The Broadman Bible Commentary* (Nashville, Tennessee: Broadman Press, 1970), 391. p.

⁵² Paul Badham, *Christian Beliefs About Life After Death* (London: The Macmillan Press Ltd., 1976), 47.

⁵³ Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000), 1278.

men kívül hagyják a természet sajátos törvényeit, és az isteni hatalmat a saját erejük fényében ítélik meg. Ők azt gondolják, hogy Isten csak annyit képes megtenni, amennyit az ember megért. Azt gondolják, hogy ami meghaladja az ember kapacitását, az az Isten hatalmán is túlnő.⁵⁴

Augustinus hozzáteszi: „Isten ellenállhatatlan jelenlétének rejtetten átható ereje az, ami létet ad minden teremtménynek, függetlenül fajától és fajtájától. Mert a teremtő cselekedete nélkül a természet nem jelenne meg ilyen vagy olyan fajban. Egyáltalán nem is lenne léte.”⁵⁵

Némelyek a visszafordító helyreállítás példáját találják ezen újratermelési folyamaton belül, amit *Ambrosiaster* mondata ragad meg a legjobban: „Bár gyalázatban vették el és férgek rágják meg, a test fel fog támadni dicsőségben.”⁵⁶ *Badham* ugyanezt a gondolatot fogalmazza meg, csak még árnyaltabban: „Az egyének testét alkotó részecskék összegyűjtetnek, a tenger is kiadja magából a halottait, a kannibál is helyreállítja az elorozott testeket, és a halál által tönkretett eredeti szervezet helyre fog állni.”⁵⁷

10. A feltámadt test minősége és jellemzői:

Csupán a feltámadás tényével foglalkoznak a fenti idézetek, habár a legérdekesebb és legtitokzatosabb eleme a kérdésnek a feltámadt test feltételezett minőségében rejlik.

a) Ugyanaz a személyiség:

Sok kommentár azt a nézetet tartja, hogy a feltámadt személy ugyanaz, mint az elhunyt, függetlenül a feltámadt test esetleges elváltozási mértékétől. *Barclay* határozottan állítja: „Szétfoszthatunk a halál által és átváltozhatunk a feltámadásban; de változatlanul megmarad a mi személyünk.”⁵⁸ *Farrar* hozzáteszi, hogy a feltámadt test ugyanaz a

⁵⁴ Gregory of Nyssa, *On the Soul and Resurrection* in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII.* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 170.

⁵⁵ Augustine, *City of God* 12.26 in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII.* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 171.

⁵⁶ Ambrosiaster in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII.* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 169.

⁵⁷ Paul Badham, *Christian Beliefs About Life After Death* (London: The Macmillan Press Ltd., 1976), 47.

⁵⁸ William Barclay, *The Letters to the Corinthians* (Edinburgh: The Saint Andrew Press, 1957), 175.

test, ugyanakkor nem az anyagi identitás által, hanem a megdicsőült egyéniség által.⁵⁹

b) Ugyanaz a test:

Egy másik koncepció több hangsúlyt fektet a testre, mint a személyiségre. Az apokaliptikus irodalomban gyökerezik ez, konkrétan: (II Baruch 50,2) „A föld akkor majd bizonyosan helyreállítja halottait... változatlan formában, úgy, ahogyan magába fogadta őket.” *Justinus* mártír osztja e nézetet: Saját testünket visszakapjuk majdan, bár elhalt és a földre vettetett.⁶⁰ *Origenész* véleménye pedig így szól: „A testi természetünket tekintve meg kell értenünk, hogy nincs egy külön test, amit most használunk alázatosságban, romlásban és gyengeségben, és egy másik, amit majd ezután fogunk használni romolhatatlanságban, erőben és dicsőségben. Hanem inkább ugyanez a test lesz átváltoztatva dicsőségessé és lelkivé, miután jelen létének gyengeségei levettettek róla, azt eredményezve, hogy a gyalázat edénye megtisztul és a tisztesség edényévé lesz és az áldás lakhelyévé.”⁶¹ *Kálvin* megerősíti ezt, hozzátéve, hogy a jelen testünk megtartja formáját a feltámadáskor.⁶²

c) Krisztuséhoz hasonló lelki test:

Ezzel szemben gyakran elhangzik, hogy a feltámadt test bizonyos módon lelki természetű lesz.⁶³ Ennek alapját szolgáltatja az a szűkebb értelemben vett nézőpont, miszerint Jézus feltámadt teste minden ember számára egyfajta prototípusként szolgál.⁶⁴ ⁶⁵ Szemben az első Ádámmal, Jézus a feltámadása által életadóként jelent meg, és nem el-

⁵⁹ Frederick W. Farrar, *I. Corinthians* (London: Funk & Wagnalls Company, s. a.) In H. D. M. Spence and Joseph S. Exell, eds., *The Pulpit Commentary*, 490.

⁶⁰ Justin, *Apology 1:8* in Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000), 1281.

⁶¹ Origen, “On First Principles 3.6.6.” in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII.* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 173.

⁶² Kálvin János, *Az első Korinthusi levél magyarázata. Református Egyházi Könyvtár, Új folyam 8.* (Budapest: A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2015), 354.

⁶³ Harold W. Mare & Murray J. Harris, *1, 2 Corinthians* in *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1995), 118.

⁶⁴ William Barclay, *The Letters to the Corinthians* (Edinburgh: The Saint Andrew Press, 1957), 176.

⁶⁵ Harold W. Mare & Murray J. Harris, *1, 2 Corinthians* in *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1995), 118.

sősorban vagy kizárólag életben részesülőként.^{66 67} Más szavakkal, Jézus túlhaladja az emberiséget a feltámadásban, mert az emberiség sosem ad életet, kivéve a teremtetési rendnek megfelelő életátadást.

d) Misztérium és szuverenitás:

Mindazonáltal, a feltámadás egész koncepciója továbbra is titokzatos a részleteit tekintve, melynek ténye Isten szuverén hatalmát hangsúlyozza. *Heil* megfogalmazásában: „...Isten az elvetett és elhalt valaminek olyan testet adományoz, amelyet csak gondol.”⁶⁸ Ez a test nem fejlődik ki természetszerűen az előzőből. Tehát a földi és a mennyi test közötti folytonosság csoda tárgya marad.⁶⁹

e) Romolhatatlan, halhatatlan, megtisztított:

A feltámadt test legáltalánosabb jellemzői az alábbiak:

- Romolhatatlan, azaz „az eljövendő élet állandóságában a kellemes dolgok sosem szűnnek meg.”⁷⁰ – írja *Barclay*.
- Halhatatlan, ami a feltámasztott személyt megdicsőítő örök életre utal.⁷¹
- Megtisztított: *Augustinus* szavaival: „Továbbra is testben leszünk, lélek által felélesztve, megőrizve a test anyagát, de többé nem elszenvedve annak tunyaságát és halandóságát.”⁷²

f) A Lélek méltó „otthona”:

Kérdéskörünk egy másik szegmense arra irányul, hogy miként válhatunk a Lélek számára méltó otthonná. *Chrysostomos* írja, hogy a feltá-

⁶⁶ Raymond E. Brown and Joseph Fitzmyer and Roland E. Murphy, *The New Jerome Biblical Commentary* (London: Geoffrey Chapman, 2000), 814.

⁶⁷ Wolff, *Der erste Brief*, 407 in Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000), 1278.

⁶⁸ John Paul Heil, *The Rhetorical Role of Scripture in 1 Corinthians* (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2005), 238.

⁶⁹ Gerhard Friedrich, ed. *Theological Dictionary of the New Testament* vol. 6. (Michigan: Eerdmans, 1979), 421.

⁷⁰ William Barclay, *The Letters to the Corinthians* (Edinburgh: The Saint Andrew Press, 1957), 176.

⁷¹ Harold W. Mare & Murray J. Harris, 1, 2 *Corinthians* in *The Expositor's Bible Commentary with the New International Version* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1995), 118. p.

⁷² Augustine, “City of God 13.22” in Gerald Bray, ed. 1-2 *Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII.* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 172.

madás után a Lélek örökre az igazak testében lakozik.⁷³ ⁷⁴ Hozzátesz egy gondolatébresztő elképzelést is, miszerint a Szentlélek kegyelme jelenleg gyakran elhagyja a bűnt elkövető embert, de a feltámadás után többé nem lesz így, mert akkor a Lélek folyamatosan az igazak testében lakik majd.⁷⁵ Másként fogalmazva: „jelenleg a Lélek tökéletlen eszközei vagyunk; de az eljövendő életben a Lélek teljesen be tud majd tölteni minket, és igazán tud majd használni minket, szemben jelen állapotunkkal.”⁷⁶

11. Konklúziók

Témánk sok felmerülő kérdése továbbra is spekulációk tárgya marad. Nincs konszenzusos álláspont az alábbi kérdésekben:

Azok, akik amellet érvelnek, hogy csupán Jézus követői részesülnek majd a testi feltámadásban, elmulasztják megválaszolni a kérdést az emberiség többi részére nézve, jelesen: Milyen létformában fogják megtapasztalni a feltámadást és az azt követő eseményeket? Ennek alapján feltehető, hogy a feltámadás pillanatában az emberek végzete azonnal eldől, látványosan érzékelhető módon, azaz kapott-e valaki testet vagy sem, miközben számos nézőpont párhuzamosan hangsúlyozott a feltámadt test különböző jellemzőit tekintve.

Mindazonáltal, konklúzióképpen, egyvalamit biztosan állíthatunk: Krisztus és az emberiség feltámadásának analógiája nem teológiai, hanem inkább tipológiai.

⁷³ Chrysostom in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII*. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 169. p.

⁷⁴ Ez a következő kérdést is érinti: Vajon csak a hívők fognak új testet kapni a feltámadáskor? Továbbá, itt az is felvetődik, hogy Isten előbb olyan testet ad, ami méltó a Lélekre, vagy a megelevenítő Lélek a testbe költözve teszi méltó lakhelyévé?

⁷⁵ Chrysostom, „Homilies on the Epistles of Paul to the Corinthians 41.5.” in Gerald Bray, ed. *1-2 Corinthians* in Thomas C. Oden, gen. ed. *Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII*. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999), 173.

⁷⁶ William Barclay, *The Letters to the Corinthians* (Edinburgh: The Saint Andrew Press, 1957), 177.

Bibliográfia

- AMBROSE, „On His Brother Satyrus” 2.57 in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed., Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- AMBROSIASTER in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- AUGUSTINE, City of God 12.26 in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- P. BADHAM, Christian Beliefs About Life After Death (London, The Macmillan Press Ltd., 1976).
- W. BARCLAY, The Letters to the Corinthians (Edinburgh: The Saint Andrew Press, 1957).
- R. E. BROWN and Joseph FITZMYER and Roland E. MURPHY, The New Jerome Biblical Commentary (London: Geoffrey Chapman, 2000).
- G. A. BUTTRICK et al., eds. The Interpreter’s Bible (New York: Abingdon Press, 1953).
- A. CLIFTON J., gen. ed. The Broadman Bible Commentary (Nashville, Tennessee: Broadman Press, 1970).
- CHRYSOSTOM in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- CHRYSOSTOM, “Homilies on the Epistles of Paul to the Corinthians 41.5.” in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- R. F. COLLINS, First Corinthians. SP 7 (Collegeville, Minnesota, Liturgical Press, 1999).
- H. CONZELMANN, 1 Corinthians. A Commentary on the First Epistle to the Corinthians. (Philadelphia: Fortress Press, 1975).
- F. W. FARRAR, I. Corinthians (London: Funk & Wagnalls Company, s. a.) In H. D. M. Spence and Joseph S. Exell, eds., The Pulpit Commentary.
- G. FRIEDRICH, ed. Theological Dictionary of the New Testament vol. 6. (Michigan: Eerdmans, 1979).

- GREGORY of Nyssa, On the Soul and Resurrection in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- D. GUTHRIE and J. A. MOTYER, eds. New Bible Commentary (Leicester: InterVarsity Press, 1970), 1072.
- J. P. HEIL, The Rhetorical Role of Scripture in 1 Corinthians (Atlanta, Society of Biblical Literature, 2005).
- Matthew HENRY's Commentary on the Whole Bible (Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1991).
- JUSTIN, Apology 1:8 in Antony C. Thiselton, The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary (Cambridge: Eerdmans, 2000).
- KÁLVIN János, Az első Korinthusi levél magyarázata. Református Egyházi Könyvtár, Új folyam 8. (Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2015).
- H. W. MARE & M. J. HARRIS, 1, 2 Corinthians in The Expositor's Bible Commentary with the New International Version (Grand Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House, 1995).
- C. G. MORGAN, The Corinthian Letters of Paul. An Exposition of I and II Corinthians (London: Oliphants Ltd., 1954).
- ORIGEN, On First Principles 3.6.4. in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- W. F. ORR and J. A. WALTHER, I. Corinthians. The Anchor Bible. (London: The Anchor Bible Doubleday, 1976).
- PELAGIUS, Commentary on the First Epistle to the Corinthians 15 in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).
- D. PRIOR, Pál első levele a korinthusiakhoz (Budapest: Harmat, 1995).
- RUFINUS, Commentary on the Apostles' Creed <https://www.newadvent.org/fathers/2711.htm> [2022. augusztus 6.]
- THEODORE of Mopsuestia in Gerald Bray, ed. 1-2 Corinthians in Thomas C. Oden, gen. ed. Ancient Christian Commentary on Scripture, New Testament VII. (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1999).

VERITAS ET VITA – 2026

- A. C. THISELTON, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000).
- J. F. WALVOORD and Roy B. ZUCK, *Apostolok cselekedetei – Kolossé. A Biblia ismerete Kommentár-sorozat VII.* (Budapest: KIA, 2007).
- WOLFF, *Der erste Brief*, 407 in Antony C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians. A Commentary on the Greek Text. The New International Greek Testament Commentary* (Cambridge: Eerdmans, 2000).

Borzási Pál Zoltán

A jeruzsálemi gyülekezet vezetésének két esettanulmánya, különös tekintettel a kongregacionalista egyházkormányzás formájára (ApCsel 6,1-7; 15,1-35)¹

Bevezetés

Az egyházkormányzási forma nem üdvösség kérdése. Ha tehát a keresztyének nem tudnak megegyezni ennek gyakorlása felől, nem jelenti még azt, hogy egymást nem tartják keresztyénnek, mert az más kérdések hatáskörébe tartozik.² Ezt elmondva, a téma mégis fontos, mert ha ebben nem tudunk megegyezni, akkor nem tudjuk egy közösségben gyakorolni a hitünket. A különböző formák alkalmazása ugyanis annyira más felépítésű közösségeket eredményeznek, hogy azokat nem lehet egyszerre gyakorolni. Kölcsönösen kizárják egymást.

Amikor egyházkormányzásról beszélünk, a hatalomgyakorlásnak arra a formájára gondolunk, hogy az miként oszlik meg a gyülekezeti tisztségviselők és a gyülekezeti tagság között. A tisztségviselők csoportja magába foglalja a presbitereket és a diakónusokat. Bár az újszövetségi korban jelen voltak az egyházban az apostolok – mint Krisztus különmegbízottjai –, az ő halálukat követően az Újszövetség alkalmazásával továbbra is „apostolinak” nevezzük az egyházat.

Jelen cikkemben először az egyháztörténet folyamán megkülönböztetett három egyházkormányzási formát fogom röviden felvázolni,

¹ Elhangzott Budapesten, a Baptista Teológiai Akadémia Tudományos Napján, 2025. november 27-én.

² Albert Mohler vezette be az ún. „teológiai triász” alkalmazását, miszerint vannak üdvösséget érintő kérdések (a Szentírás ihletettsége, Isten hármas-egysége, a Fiú kettős természete, Jézus halálának bűnt eltörlő jelentősége és az ő testben történő feltámadása, a hit általi megigazulás, a megtérés és az újjászületés fontossága stb.), a közösséget érintő kérdések (pl. az egyházkormányzás formája, a keresztség gyakorlása, a nők pásztorrá avatásának kérdése, az egyes karizmák megszűnése vagy kontinuitása stb.) és a lelkiismeret érintő kérdések (ehetünk-e húst is, vagy csak zöldséget, egyforma-e minden nap, vagy egyik különb, mint a másik stb.). Lásd, Gavin Ortlund, *Finding the Right Hills to Die On: The Case for Theological Triage* (Wheaton, IL: Crossway, 2020).

majd rámutatni arra, hogy a kongregacionalizmus milyen más bibliai igékre támaszkodik. Ezt követően térek rá az Apostolok cselekedeteiről írott könyvben található két esettanulmányra, azzal a céllal, hogy rámutassak a kongregacionalizmusnak az újszövetségi egyház által gyakorolt egyházkormányzási formájával való alátámasztására.

Három gyülekezetvezetési forma

Jézus Krisztus az egyház feje – ezt minden keresztyén felekezeti vallja. Ez akkor is igaz, ha a gyülekezetet helyi tisztségviselők kormányozzák. Miközben tehát a végső tekintély Jézus Krisztusé, az ő hatalma nem iktatja ki a különböző tisztségek szerepét vagy a tagok felelősségét a tekintély alkalmazásában, hanem épp általuk van gyakorolva. Következésképp, a kérdés nem az, hogy az egyházkormányzásra szükség van-e vagy sem, hanem hogy milyen formában. Ebben a kérdésben azonban megoszlanak a vélemények. Egyháztörténet szempontjából három fő egyházkormányzási formát különböztetünk meg.³

Az episzkopális (püspöki) rendszer olyan egyházkormányzási forma, ahol a végső tekintély a püspök kezében van. Bár létezik három tisztség – a püspöki, a papi/presbiteri és a diakónusi –, a hatalmat a püspökök gyakorolják, akik között szintén megtalálható egyfajta püspöki hierarchia. Ők szentelnek fel más püspököket, ők rendelnek ki kisebb tekintéllyel rendelkező papokat/presbitereket, végül pedig diakónusokat. Ők vannak felruházva autoritással az egyházvezetés gyakorlására. Ha egyházfegyelemről van szó – akár hitigazság, akár hitgyakorlat tekintetében –, azt sosem a helybéli gyülekezet, hanem csak a gyülekezet felett álló püspök gyakorolja. A püspöki tekintély egyedi gyakorlását főleg a Mt 16,18-19-re, a többi tisztségviselő kirendelése felől való hatalmat pedig a Tit 1,5-re és az ApCsel 14,23-ra alapozzák. A legjellemzőbb példa erre az Episzkopális Egyház az Egyesült Államokban, valamint a Római Katolikus Egyház,⁴ az Ortodox Egyház, az Anglikán Egyház stb. A kongregacionalisták válasza erre az, hogy az Újszövetség alapján nem lehet külön tisztségnek tekinteni a püspöki és a presbiteri szolgálatot, mivel a presbiteri tisztség magában foglalja a püspöki és a pásztori tisztségeket is, és fordítva. Ezeket a megnevezéseket ugyanis számos textus felváltva

³ Vö. Sebestyén Jenő, *Református dogmatika – Soteriologia és Ecclesiologia*. III. kötet. Budapest-Gödöllő: Iránytű Kiadó, 1994., 97-105.

⁴ A Római Katolikus Egyház úgy tekint a püspökökre, mint az apostolok utódaira, különösen a római püspökre (pápára).

használja, jelezve, hogy egy és ugyanazon tisztségről van szó (ApCsel 20,17 és 20,28; Tit 1,5 és 1,7; 1Pt 5,1-4).

A *presbiteriánus (presbiteri) rendszer* olyan egyházkormányzási forma, ahol a végső tekintély a presbiterok kezében van, akik, mint képviselők szerepelnek az egyházi tisztség betöltése érdekében. Ők együtt alkotják az ún. presbitériumot, amely kollegiális vezetést gyakorolva irányítja az egyházat. A presbiterok kétféleképpen lehetnek: tanító presbiterok, illetve vezető presbiterok. A tanító presbiterok a már felavatott és teológiailag képzett klérusból kerülnek ki, míg a vezető presbiterok olyan „világi” képviselők, akiknek nincs feltétlenül teológiai képzettségük vagy klerikális hátterük.⁵ Fontos szem előtt tartani, hogy a kétféle presbiterokból álló „presbitérium” két külön csoportban működik: jelentheti a helyi gyülekezetben működő képviselők csoportját, akik helyben kormányozzák az egyházközségeket. Ez a presbitérium általában a lelkészből és a választott presbiterokból (vénekből) áll, ők irányítják részben a helyi egyházközségeket. A presbitérium azonban utalhat a gyülekezetek „fölött” álló képviselőkre, akik egy adott régióban vagy egy egész országban levő gyülekezetek (egyház) fölött gyakorolnak hatalmat. A képviselők ez utóbbi csoportját úgy is hívják, hogy „zsinat” vagy „szinódus”. Jó példa erre a sok közül a Skót Egyház.⁶ Gyülekezeti fegyelem gyakorlásának esetén a hatalom nem a helybéli egyházközség, hanem az egyházkerület (a presbiteri zsinat) kezében van. A kongregacionalisták azonban úgy látják, hogy a presbiteriánusok teológiai alapelvvé emeltek egy előírás nélküli leírást (ApCsel 15,1-35), miközben ott nincs szó presbiteriánus minta felállításáról, hanem egy helybéli gyülekezetet is bevonó eljárás megindításáról.⁷

A *kongregacionalista (gyülekezeti) rendszer* arra az egyházkormányzási formára utal, miszerint a végső tekintély a helyi gyülekezeté, mert a helyi gyülekezet önálló és független Krisztus fennhatósága alatt. Az ilyen önálló kongregacionalista gyülekezetek felett sem személyek (pl. püspökök), sem csoportok (pl. a presbiteri zsinat) nem gyakorolnak hatalmat. Ezeket a helyi gyülekezeteket három dolog jellemzi:

⁵ E kettős felosztás vitatott kérdés, ha figyelembe vesszük, hogy az Újszövetségben minden püspöktől vagy presbitertől el van várva, hogy alkalmas legyen a tanításra. (ApCsel 20,28; 1Tim 3,2; Tit 1,9)

⁶ Érdekes, hogy Magyarországon és Erdélyben a Református Egyház ötvözi az episkopalianizmus és a presbiteriánus egyházkormányzási formát, mert miközben a presbiteri zsinat keretében döntenek az egyházközségekre vonatkozó ügyek felől, választanak püspököket is, akiket sajátos hatalommal ruháznak fel az adott egyházkerületben.

⁷ Ellenkezőleg, amit lentebb látni fogjuk, az esettanulmány inkább a kongregacionalizmust támasztja alá, mintsem a presbiterianizmust.

(a) *Önrendelkezők*: nincs fölöttük tekintélyt gyakorló püspök vagy zsinat. A helyi gyülekezet tagjai választják meg a vezetőket, ők döntenek ügyeik felől, és ők vigyázzák felül a hitvallást és a tanítást – az előljárók vezetésével összhangban. A tisztségviselők így mindig a helybéli gyülekezet által történő felhatalmazással gyakorolják a szolgálatukat. Szükség esetén ők gyakorolnak egyházfegyelmet is.

(b) *Önpropagálók*: a hit terjesztésében nem szorulnak az állam karhatalmára, hanem a gyülekezeti előljárók tanítása és a tagok bizonyágtétele által igyekeznek másokat hitre vezetni. A gyülekezeti tagság tehát nem politikai vezetők fentről érkező parancsára gyarapszik, hanem letről építkeznek.

(c) *Önfenntartók*: az egyház fenntartásáról és a tisztségviselők fizetéséről ugyanis a tagok gondoskodnak, nem az állam, mint ahogy egyéb pénzügyek intézéséről is ők döntenek. A gyülekezet függetlensége azonban nem jelenti automatikusan az elszigeteltséget, hisz a gyülekezetek gyakran kapcsolatba lépnek egymással – és ezt sokszor úgy gyakorolják, hogy szövetségbe tömörülnek. A gyülekezeti tisztségviselőket – pásztorokat, presbitereket, diakónusokat – nem „felülről” rendelik ki, mint az előző két egyházkormányzási formában, hanem a helybéli gyülekezet választja és avatja fel, akik a gyülekezeti tagok közgyűlésének jóváhagyásával gyakorolhatják a vezetést. A gyülekezeti tagok azonban nem alkotnak külön tisztséget, bár a kongregacionalista egyházkormányzásban ők is fontos szerepet töltenek be.

Mivel a jelen dolgozatban a kongregacionalista egyházkormányzás mellett foglalkozunk állást, szeretnék rámutatni, hogy a másik két forma miben hasonlít egymásra és miben különbözik a kongregacionalizmustól. Függetlenül attól, hogy melyik csoportra gondolunk, három dolog közös az episzkopalianizmusban és a presbiterianizmusban: (1) egyik gyülekezet sem független önmagában, hanem a lényeges dolgokban a felette álló püspöktől vagy presbiteri zsinattól függ; (2) az egyházkormányzásban a helyi gyülekezetnek egyik esetben sincs végső tekintélye, mivel azzal csak a püspököt vagy a képviselőket (a presbitereket) ruházzák fel; (3) Az egyházi tisztségviselőket a hagyomány szerint egyik esetben sem a helyi gyülekezetek szavazása alapján küldik ki és nem a helyi gyülekezetben avatják fel, hanem az egyházközségek felett álló püspök(ök) vagy a presbiteri zsinat.

Ezzel szemben a kongregacionalista gyülekezetekben (1) a helyi közösségek függetlenek minden földi tekintélytől (nincs fölöttük püspöki vagy zsinati hatalom), (2) következésképp a tekintély gyakorlása végső soron a helyi gyülekezet tagjainak kezében van, amint azt a gyülekezeti közgyűlésen gyakorolják, és (3) a gyülekezeti tisztségviselőket a helyi

gyülekezetek ruházzák fel tekintéllyel, ők választják meg azokat, avatják fel és rendelik ki a gyülekezetben végzett lelki munkára.

Általános alapelvek a kongregacionalizmus gyakorlására

A fentebb felsorolt kongregacionalista jellegzetességek újszövetségi alapra építenek. Ezek közül megemlítünk egy néhányat:⁸

1.) *Máté 18,15-20*. Ebben az igeszakaszban Jézus világosan kifejti, hogy mit tegyen valaki a gyülekezetben, ha a testvére vétkezik ellene. A bűn nincs konkretizálva, ami annál meglepőbb: bármilyen módon vétkezzen is ellene az ő atyjafia, először menjen el és feddje meg őt négy szem között, hogy lehetőleg győzze meg a vétke felől, alázkodjon meg, kérjen bocsánatot és álljon helyre a békés kapcsolat („ha hallgat rád, megnyerted a testvéredet”, v. 15.). Ha ez nem sikerül, a következő lépés az, hogy tanúk jelenlétében legyen tisztázva az ügy (v. 16.). Ha így sem áll helyre a kapcsolat, akkor meg kell mondani a gyülekezetnek (v. 17.). Ha a gyülekezetre sem hallgat, akkor legyen úgy tekintve, mint egy pogány vagy egy vámszedő. Számunkra itt fontos kiemelni, hogy Jézus tanítása szerint az ügy végső tisztázása a gyülekezet kezében van! Nem a sértett gyülekezeti tag dönthet végül felőle, sem nem egy csoport a gyülekezetből, sem nem egy egyén a gyülekezet fölött (püspök), sem nem egy képviselő csoport a gyülekezet fölött (presbiteri zsinat).

2.) *1Korinthus 5,5*. Itt egyházfegyelemről van szó, amelynek gyakorlása Pál apostol rendelkezése szerint az egész helybéli gyülekezet felelőssége és joga, amint egybegyűlnek Jézus nevében és az ő hatalmával. Az előző ige mellett tehát ez egy második nyomós példa arra nézve, hogy az egyházfegyelem nem egy gyülekezet fölött álló püspök vagy presbiteri zsinat kezében van, hanem a helybéli tagoknak a Jézus nevében való összegyülekezésében és azoknak a Jézus hatalmával való élésében. A helyi gyülekezet tagjainak emilyen felhatalmazása erős érvnek látszik a kongregacionalista egyházkormányzási modell mellett.

3.) *2Korinthus 2,6*. A „többség” szerepének említése által Pál apostol a gyülekezeti fegyelem gyakorlásában nem csak a gyülekezeti tagok hatalmára utal erőteljesen, hanem arra is, hogy ez a hatalom egyfajta demokratikus rendszer keretében volt gyakorolva. Amennyiben

⁸ D. A. Carson, „Authority in Church”. In *Evangelical Dictionary of Theology*, Walter A. Elwell, ed. (Grand Rapids: Baker Books, 1984), 229.

ugyanis *apostoli alapelvek szerint* fenyít meg vagy oldoz fel valakit a helybéli tagok többsége, úgy a demokratikus eljárás teokratikus rendszer keretében működik – vagyis demokrácia folyik a teokráciában – és mindez így biblikus! Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben sincs egy gyülekezet felett álló püspök vagy képviselő zsinat, hiszen a helybéli tagok többségében vagy a feloldozás rendezésének kulcsa (vö. Máté 18,18).

4.) *Galata 1, 2, Korinthus 10-13 és 2János*. Ezekben a textusokban nem a gyülekezeti elöljárók, hanem a helybéli gyülekezetek tagjai vannak felelősségre vonva a különböző tévtanítások elfogadása miatt és ők vannak felszólítva cselekvésre a tévtanítók eltávolítására.

5.) *1Péter 2,9*. Az egyetemes papság elve kizárja az egyháztörténetben később kialakult papi klérust, és további érv a kongregacionalista egyházkormányzás gyakorlására.

A következőkben rátérünk a jeruzsálemi gyülekezet vezetésének vizsgálatára, szemügyre véve két esettanulmányt az ApCsel 6,1-7 és az ApCsel 15,1-35 alapján.

A hét férfi kiválasztásának esettanulmánya (ApCsel 6,1-7)

A bibliai beszámoló a következőképpen tesz tanúságot a történetekről: „Azokban a napokban pedig, mivel nőtt a tanítványok száma, a görögül beszélő zsidók zúgolódni kezdtek a héberül beszélők ellen, hogy a naponkénti gondoskodásban elhanyagolják a közülük való özvegyasszonyokat. Ekkor összehívta a tizenkettő a tanítványok egész gyülekezetét, és ezt mondták nekik: Nem helyes az, hogy az Isten igéjét elhanyagolva mi szolgáljunk az asztaloknál. Hanem válasszatok ki magatok közül, testvérek, hét férfit, akikről jó bizonyosságot tesznek, akik telve vannak Lélekkel és bölcsességgel, és őket állítsuk be ebbe a munkába, mi pedig megmaradunk az imádkozás és az ige szolgálata mellett. Tetszett ez a beszéd az egész gyülekezetnek, és kiválasztották Istvánt, aki hittel és Szentlélekkel teljes férfi volt, valamint Fülöpöt, Prokhoroszt, Nikánórt, Timónt, Parmenászt és Nikolaoszt, az antiókhiai prozelitát, az apostolok elé állították őket, és miután imádkoztak, rájuk tették kezüket. Az Isten igéje pedig terjedt, és nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben, sőt igen sok pap is engedelmeskedett a hitnek.”

Itt találjuk a probléma felvetését és a megoldás leírását. Nincs konkrétan említve, de a hagyományos értelmezés szerint a gyülekezet itt diakónusokat választott. Számunkra az a kérdés, hogy milyen jelentőséggel bír ez az eset az egyházkormányzás fentebb felvázolt formáira,

különösképpen a kongregacionalizmusra. Fontos szem előtt tartani a következő lépéseket.

1.) Az apostolok beazonosítják a probléma okát és megoldási javaslatot terjesztenek a gyülekezet elé. Az 1. versben azt olvassuk, amikor az apostolok tudomást vesznek a görögül beszélő özvegyasszonyok mellőzött státuszáról a gyülekezetben. Szóval még az újszövetségi gyülekezet sem volt tökéletes! Az apostolok nem seprik a szőnyeg alá a bajt, sem nem esnek kétségbe, hogy az meghaladja az ő képességüket, hanem őszintén szembenéznek a valósággal és a kihívással. Lukács azonban nem a probléma részletezésére irányítja az olvasó figyelmét, hanem sokkal inkább annak megoldására!⁹

„Ekkor összehívta a tizenkettő a tanítványok egész gyülekezetét”. (2. v.) Ezt nem a gyülekezet, hanem az elöljárók indítványozták, ami jelzés értékkel bír: jó, ha a vezetők kezdeményeznek.¹⁰ Pál apostol is utal erre, amikor azt írja, hogy „az elöljáró igyekezettel” végezze szolgálatát. (Róma 12,8) A Jeruzsálemben levő „tizenkettő” nyilván az apostolok csoportjára utal, akik ebben a kontextusban úgy szerepelnek, mint a gyülekezet vezetői. Mivel a tizenkét apostol közül nincs senki kiemelve, még Péter sem, azt a következtetést vonjuk le, hogy nincs köztük ún. „püspök” (még kevésbé pápa!), aki nagyobb tekintéllyel rendelkezne, mint a többi tizenegy apostol. Tehát az episzkopális struktúra ki van zárva. Mivel azonban az apostolok nem a gyülekezet feje felett és nem a gyülekezet tagjainak bevonása nélkül intézkedtek – mint ahogy a presbiteriánus rendszerben szokás –, ezért arra következtetünk, hogy az ApCsel 6-ban a jeruzsálemi gyülekezetben nem presbiteriánus egyház-kormányzás működött.

Az apostolok beazonosították a baj okát: amiatt nem másokat vádoltak, hanem saját magukat tették felelőssé a kialakult helyzetért.¹¹ „ezt mondták nekik: Nem helyes az, hogy az Isten ígését elhanyagolva mi szolgáljunk az asztaloknál.” (6,2) A sok adakozás (ApCsel 4,34-5,2) elosztása közben az apostolok annyira lefoglalták magukat az anyagi javak elosztásával, hogy végül sem az Isten ígését nem hirdették, sem az anyagiakat nem osztották el jól (ezért lettek talán mellőzve a görögül beszélő özvegyasszonyok). Az Isten ígéje mellett az imádkozást is elhanyagolták. Mivel az apostolok vissza akarnak térni az igehirdetés és az imádkozás beható gyakorlására, sokkal inkább valószínű, hogy a

⁹ David Peterson, *The Acts of the Apostles*, Pillar New Testament Commentary Series (Grand Rapids: Eerdmans, 2009), 230.

¹⁰ Peterson, 232.

¹¹ Eckhard J. Schnabel, *Acts*. Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament (Grand Rapids: Zondervan, 2012), 331.

hét férfit adminisztratív teendők betöltésére választották, mintsem lelki szolgálatok végzésére.¹²

2.) A gyülekezet jónak látja a javasolt megoldást és kiválasztják a hét férfit. Az a tény, hogy a tizenkét apostol egybehívta a tanítványok (tagok) sokaságát, jelzi, hogy nem úgy akarták megoldani a problémát, hogy abból kihagyják a gyülekezet tagjait. Ellenkezőleg: eleve elhatározták, hogy bevonják a testvériséget, akikről tudták konkrétan, kit hívjanak össze, ki tartozik a gyülekezethez. Ennek érdekében szerintünk kellett lennie egy nyilvántartásnak, ahol számba vették a tagok nevét, számát, szaporodását és összetételét. (vö. ApCsel 1,15; 2,41; 4,4; 6,7) Üzentek mindenkinek, hogy gyűljenek össze az ún. „gyülekezeti közgyűlésre”.

Az apostolok „nem dobták a gyeplőt a lovak közé,”¹³ hanem elhatározták pontosan, hogy a tanítványoknak mit kell tenniük. Nagy valószínűséggel előbb szerveztek egy előjárósági gyűlést, ahol egy konszenzuson alapuló javaslat született a megoldás felől, és azt a gyülekezet elé vitték jóváhagyás céljából. Bibliai alapelv van követve ma is, amikor a gyülekezeti közgyűlés előtt előbb tanácskoznak az előjárók, tudakozva, hogy milyen megoldási javaslatot terjesztenek a közgyűlés elé.

A gyülekezeti tagok pedig elfogadják az apostolok javaslatát és magukévá teszik a választás felelősségét. *Patrick Schreiner* szerint „bár a Tizenkettő gondoskodik a vezetésről, ők demokratizálják annak egyes részeit.”¹⁴ Ez azáltal történik, hogy bevonják a gyülekezetet a döntéshozás folyamatába. Az, hogy „tetszett ez a beszéd az egész gyülekezetnek” (6,5) arra enged következtetni, hogy történhetett egy szavazás vagy valamilyen véleménynyilvánítás, ami által a tagok kifejezték, hogy elfogadják az apostolok javaslatát. Ilyen eljárást követve a gyülekezeti tagok fontosnak érezhették magukat, mert be vannak vonva a vezetésbe és érezték, hogy döntő szerep jut nekik a választásban. Bár az apostolok megmondták, hogy a tanítványok férfiakat válasszanak és hogy hányat, azt már nem ők döntötték el, hogy kit. A hét férfi kiválasztása teljesen a gyülekezet hatáskörébe került.

3.) Az apostolok kézzel a gyülekezet által kiválasztott férfiakat. A vezetők jelzik, hogy a gyülekezetet abból a célból válasszon hét férfit, hogy „őket állítsuk be ebbe a szolgálatba”. Így is történt. Miután a gyülekezet választott, és „az apostolok elé állították

¹² Nem minden magyarázó gondolja így. Lásd, Darrell L. Bock, *Acts. Baker Exegetical Commentary on the New Testament* (Grand Rapids: Baker Academic, 2007), 256.

¹³ Ahogy a közmondás mondja.

¹⁴ Patrick Schreiner, *Acts. Christian Standard Commentary* (n.p.: Holman Reference, 2021), 217.

őket". (6,6) Azok pedig „*miután imádkoztak értük, rájuk tették kezüket.*" (6. v.) Nem tudjuk, milyen módszert használtak a tagok a választásra, mint ahogy azt sem, hogy eredetileg volt-e több jelölt is, vagy csak hét. Az azonban világos, hogy a gyülekezet nem lépte át az apostolok által eléjük tárt határt: a tagok csak választottak, az avatás az apostolokra lett bízva (a helybéli gyülekezet vezetőire).

Manapság kezdenek megjelenni olyan gyakorlatok, amikor tagok avatnak fel szolgálatra másokat, ők gyakorolják a bemeztést és ők osztják ki az úrvacsorát.¹⁵ Nem mintha erre nézve konkrét tiltás lenne az Újszövetségben, de az előttünk levő eset és más példa is¹⁶ arra enged következtetni, hogy a helyi gyülekezeten belül van egy rend, egyfajta különbség a tagok és az elöljárók között, ami nem csak a tanításban, hanem az egyházi szertartások végzésében és az avatásban is megnyilvánul. Helyes eljárást követünk, ha a tisztségviselők megválasztását a gyülekezet, míg a szolgálatba állítást a lelkipásztorok és gyülekezeti vének végzik.¹⁷

Mindennek eredménye az Ige terjedése és a tanítványok sokasodása. A baj után áldás következett. Amint a felmerült problémát megoldották, Lukács beilleszti az első bejegyzését az evangélium terjedése felől (6,7): mindezek után előrehaladt a misszió és sokan megtértek az Úrhoz Jeruzsálemben. Még a papok közül is sokan csatlakoztak a gyülekezethez, akik következésképp elismerték az apostolok tekintélyét a tanításban és alárendelték magukat az ő vezetésüknek. Hasonló áldás ma is elvárható, ha a gyülekezeti elöljárók és a tagok ilyen békés kölcsönhatásban szolgálnak a gyülekezetben. Ez a módszer azonban nem illeszkedik bele sem az epizkopális, sem a presbiteriánus egyházkormányzásba, viszont tökéletesen beleillik a kongregacionalista struktúrába.¹⁸

¹⁵ A COVID csak rásegített erre a ferde gyakorlatra, de vissza kell térni az egészséges gyülekezeti rendhez.

¹⁶ Pl. Keresztelő János sem mondta, hogy őt bárki megkeresztelheti, hanem azt, hogy neki Jézus által kellene (vízzel) megkereszteltetnie (Mt 3,14).

¹⁷ Hogy szertartásos avatás történt-e hivatalos úton, vagy csak egyszerű megbízatás egy adott feladatra, lásd David E. Garland, Acts. Teach the Text Commentary Series (Grand Rapids: Baker Books, 2017), 65.

¹⁸ Vö. Schreiner, Acts, 338-339. Tudatában vagyunk annak, hogy van olyan kongregacionalista egyházkormányzás is, ahol még gyülekezeti elöljárók sincsenek, hanem a tagok döntenek maguk között mindenről. En magami is megfordultam ilyen közösségben Angliában az 1990-es évek közepe táján. Ez azonban nem jelenti azt, hogy azok teljesen újszövetségi mintát követtek volna, hiszen úgy Jeruzsálemben, mint később a többi gyülekezetekben, rendszeresen találkozunk elöljárókkal!

A jeruzsálemi gyűlés esettanulmánya

(ApCsel 15,1-35)

Bár a textus hosszú és terjedelmes, mi az elemzést rövidre fogjuk és csak azt emeljük ki, ami az egyházkormányzás módszerére vonatkozik. Az előző esettanulmányhoz hasonlóan itt is megkülönböztetünk néhány lépést, ami – szerintünk – rámutat a gyülekezetvezetés kongregacionalista formájára.

1.) Pált és Barnabást az apostolok, a vének, és a gyülekezet fogadták Jeruzsálemben. (15,4) A „vének” csoportja itt jelenik meg először Jeruzsálemben. Tudjuk, hogy István halálát követően nagy üldözés támadt a hívők ellen, az apostolokat kivéve a gyülekezeti tagok mind elmenekültek Jeruzsálemből. (ApCsel 8,1) Feltételezzük, hogy ezt követően az ott maradt apostolok neki láttak két dolognak: egyrészt folytatták a missziót, hogy újraplántálják a gyülekezetet, másrészt ráébredtek arra, hogy mindenképp kell választaniuk még vezetőket a gyülekezetben, mert ha netalán nekik is el kell menekülniük egyszer, akkor ki fogja tovább vinni a gyülekezet pásztorlását? Amennyiben ez az érvelés megállja a helyét, magyarázatot kapunk arra, hogy miközben a 6,2-ben csak két csoportot említ az Ige Jeruzsálemben, miért van most három csoport a 15,4-ben. Az a tény, hogy nem csak az apostolok és a vének, hanem a gyülekezet is fogadta őket, jelzi a helyi gyülekezet fontosságát. Mert Pál és Barnabás nem az apostolok és a vének előtt számolt be a pogány népek közt végzett misszióról, hanem a gyülekezet előtt – bár később megtette előttük is. (15,12)

Az apostolok csoportja nyilván különbözik a vének (presbiterek) csoportjától. A nagy különbség abban áll, hogy míg az apostolokat az Úr választotta ki és hívta el, addig a vének megválasztása a helybéli gyülekezet által történt, vagy legfeljebb az apostolok által. A „hét” megválasztásának példájából kiindulva bátran feltételezhetjük, hogy a véneket is a gyülekezet választotta, és nem az apostolok (bár az apostolok javasolhatták). Az Igében ugyanis nincs sehol utalás arra, hogy a diakónusokat¹⁹ a gyülekezet választja, míg a presbitereket a többi előljáró.²⁰

2.) Az apostolok és a vének külön gyűlést tartottak a probléma megoldása érdekében. Akárcsak az előző esettanulmánynál feltételeztük, hogy megtörtént, itt kifejezetten olvassuk, hogy a vezetők cso-

¹⁹ Amennyiben tényleg az ApCsel 6 tárja elénk a diakónusok eredetét.

²⁰ Bár az ApCsel 14,23-ban Pálról és Barnabásról olvassuk azt, hogy véneket választottak a gyülekezetnek, nagy valószínűséggel bevonták a gyülekezetet is a választásba, akárcsak az apostolok tették azt Jeruzsálemben a „hét” kiválasztásakor.

portja összegyűl a felmerült kérdés megvitatására: „Összegyűltek tehát az apostolok és a vének, hogy tanácskozzanak ebben az ügyben.” (6. v.) A pogánykeresztyének üdvösségéről volt szó, hogy körül kell-e metélkedniük és meg kell-e tartaniuk a Mózes törvényét, hogy üdvözüljenek, vagy sem. (15,5)

Miután a tanácskozás hevessé vált („nagy vita támadt” – 15,7), előállt először Péter, aztán Pál és Barnabás, végül pedig Jakab, akiknek tanítása, beszámolója, és tanácsa értelmében megszületett a döntés, miszerint a pogánykeresztyéneknek nem kell megtartaniuk a törvényt, hogy üdvözüljenek. Elég hinniük Jézus Krisztusban és megigazulnak! (15,8-11) Ezt a döntést pogánykeresztyének később nagy örömmel fogadták. (15,31)

Megtörténhet, hogy az apostolok és a vének tanácsülésén (15,6) részt vettek a gyülekezet tagjai is, erre enged következtetni az „egész gyűlést”²¹ említő későbbi szöveg (15,12), amit kilátásba helyeznek különféle magyarázók is.²² Amennyiben így volt, ez az eljárás aláhúzza azt, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonítottak a tagoknak: megtörténhet, hogy még az előjárók gyűlésén is részt vettek! Mások szerint ebben a szakaszban a gyülekezet maga nem volt jelen, csak az apostolok, a vének, valamint Pál és Barnabás az őket elkísérő többi antiókhiai delegátusokkal. (15,2)²³

3.) Az egész gyülekezet be lett vonva a döntés továbbadójának megválasztásába. Jelzés értékű, hogy az „előjárósági gyűlést” követően – amint a fontos döntés megszületett, hogy a pogányok közül megtértek hit által üdvözülnek és nem kell a törvényt megtartaniuk –, a következő döntésben már az egész gyülekezet részt vett. Mert amikor elhatározták, hogy a meghozott döntés közlése érdekében megbíznak két férfit, az ő kiválasztásuk már közösen történt. „Akkor az apostolok és a vének, az egész gyülekezettel együtt jónak látták, hogy férfiakat válasszanak ki maguk közül és elküldjék őket Pállal és Barnabással Antiókhiaába: mégpedig Júdást, akit Barsabbásnak hívtak, és Szilászt, akik vezető emberek voltak a testvérek között.” (15,22) Az a tény, hogy „az egész gyülekezettel együtt jónak látták” a választást, rámutat a kongregacionalista egyházkormányzásnak egy újabb bibliai alapjára. Még fontosabb azonban, hogy a Szentléleknek is tetszett a döntés! (15,28) Vannak exegéták, akik úgy érvelnek, hogy a 22. versben említett „testvéreitek” az apostolokkal és a vénekkel együtt harmadik csoportként vannak jelent, mint akik a le-

²¹ Szó szerint „sokaság”, „sokadalom”.

²² Shreiner, Acts, 414 n.113.

²³ Shreiner, Acts, 632.

vélben megírt döntést nem csak velük együtt képviselik, hanem velük együtt is hozták meg.²⁴

Miközben az apostolok és a vének hozták meg a döntést, hogy a pogánykeresztyéneknek nem kell üdvösségük érdekében megtartaniuk a törvényt, abba az egész testvériség bekapcsolódott és mellé állt. A levél tehát nem csak az apostolok és a vének nevében, hanem az egész gyülekezet nevében lett írva. Amennyiben ez a vitatott értelmezés lehetséges (15,22),²⁵ újabb bizonyítékként szolgál arra nézve, hogy a jeruzsálemi gyülekezet neve ott található a döntést tartalmazó levélben az előljárókkal – az apostolokkal és a vénekkel – együtt.²⁶

Miközben megkérdőjelezzük azt, hogy a jeruzsálemi gyűlés erős alapot szolgáltatna a presbiteriánus jellegű zsinat igazolására, valljuk, hogy az sokkal inkább megerősíti az immár kongregacionalista egyházkormányzás gyakorlását. Miért? *Elsősorban* azért, mert amint arra már fentebb rámutattunk, ez a gyűlés elsősorban az *apostolok* tekintélye miatt történt Jeruzsálemben: nekik volt arra hatalmuk, hogy a rendelkezésük az egész kiterjedt keresztyénségre érvényes legyen. *Másodszor*, a jeruzsálemi gyűlés nem is volt presbiteriánus jellegű zsinat, mivel nem több gyülekezet képviselői, hanem csak egy gyülekezet előljárói gyűltek össze. (15,6) Természetesen az apostolok minden gyülekezet felett voltak, de szerintünk ez nem nyom a latban sokat a presbiteriánus egyházkormányzás megalapozásában, mivel az apostolok kihalása után már nincsenek olyan vének, akik a saját gyülekezetükön kívül más gyülekezet felett is hatalmat gyakorolhatnak.²⁷ *Harmadszor*, a helyi gyülekezet itt is be volt vonva a döntés továbbadónak kiválasztásába, míg a presbiteriánus rendszerben teljesen mellőzve van egy zsinat alkalmával az, ami itt történt, hogy a kollegiális képviselők bevonják a helyi egyházközséget a hírvivő tisztségviselők megválasztásába.

²⁴ David Peterson, *Acts of the Apostles*, 424 és 437. Hasonlóan érvel D.A. Carson is, *ibid.* Schreiner ellenben úgy gondolja, hogy a döntéshozás az apostolok és a vének által történt, míg a gyülekezet csak a két férfi kiválasztásába lett bevonva. Lásd, Schreiner, *ibid.*, 428. Tény, hogy a gyülekezetet előbb-utóbb bevonják az ügybe.

²⁵ Emellett érvel John Stott, pedig ő episzkopális egyházkormányzást vall. Lásd, John Stott, *Az apostolok cselekedetei: A Lélek, az egyház és a világ. A Biblia Ma sorozat* (Budapest: HARMAT – KIA, 2010), 274.

²⁶ Schreiner, *Acts*, 647.

²⁷ Timóteus és Titusz apostoli delegátusok voltak, tehát az ő példájuk nem hozható fel ebben az esetben. Máskülönben is, ők egyénileg szolgáltak Efézus városában és Kréta szigetén, nem testületi szinten.

Befejezés

Láttuk, hogy nem csak az evangéliumok és a levelek, hanem az Apostolok cselekedeteiről szóló könyv is amellel tesz bizonyosságot, hogy az újszövetségi gyülekezetek önkormányzók voltak és az ApCsel 6 példájából kiindulva a gyülekezetek a helybéli vezetők által voltak irányítva, és a helybéli tagok be voltak vonva a tisztségviselők megválasztásába, helyeselték és elfogadták az előjárók javaslatát stb.

Megtörténhet, hogy Pál és Barnabás főleg az *apostolok* miatt ment fel Jeruzsálembe, és nem a vének, sem nem a gyülekezet miatt. Bár az ún. jeruzsálemi gyűlésen hozott döntés jogerős volt minden más gyülekezetre nézve, ez elsősorban az apostolok tekintélye miatt történt, és nem a presbiterek vagy a gyülekezet hatalma miatt. Ha mégis van kiemagasló szerepük a véneknek és a gyülekezetnek az ApCsel 15-ben, akkor szerintünk azért van, mert a *jeruzsálemi* vénekről és a *jeruzsálemi* gyülekezetről van szó! Más gyülekezetnek és más véneknek már nincs ilyen más gyülekezetre és vénekre érvényes nagy horderejű tekintélye, ez egyedül csak Jeruzsálemet illette meg.

Következésképp az episzkopális és a presbiteriánus egyházkezelés helyett a két jeruzsálemi esettanulmány inkább a kongregacionalista felépítést támasztja alá.

BIBLIOGRÁFIA

- **BOCK**, Darrell L. *Acts*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament. Grand Rapids: Baker Academic, 2007.
- **CARSON**, D. A. "Authority in Church". In *Evangelical Dictionary of Theology*, Walter A. Elwell, ed. Grand Rapids: Baker Books, 1984, 228-231.
- **GARLAND**, David E. *Acts*. Teach the Text Commentary Series. Grand Rapids: Baker Books, 2017.
- **ORTLUND**, Gavin. *Finding the Right Hills to Die On: The Case for Theological Triage*. Wheaton, IL: Crossway, 2020.
- **PETERSON**, David. *The Acts of the Apostles*. Pillar New Testament Commentary Series. Grand Rapids: Eerdmans, 2009.
- **SCHNABEL**, Eckhard J. *Acts*. Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament Grand Rapids: Zondervan, 2012.
- **SCHREINER**, Patrick. *Acts*. Christian Standard Commentary. N.p.: Holman Reference, 2021.
- **SEBESTYÉN** Jenő. *Református dogmatika – Soteriologia és Ecclesiologia*. III. kötet. Budapest-Gödöllő: Iránytű Kiadó, 1994.
- **STOTT**, John. *Az apostolok cselekedetei: A Lélek, az egyház és a világ*. A Biblia Ma sorozat. Budapest: HARMAT – KIA, 2010.

II. GYAKORLATI TEOLÓGIA

Varga László Ottó

A felekezeti identitás és az újszövetségi egyházmodell

Bereczki Lajos testvér említette már ezt az érdekes szituációt, hogy *Borzási Pál* testvér is, meg én is egy elég hasonló témát hoztunk. Szeretném azt jelezni, hogy abszolút nem tudtuk, hogy ki milyen témát fog hozni, tehát ez nem volt szándékos. Én is csak pár napja tudtam meg, hogy Pál milyen témát hoz ide, úgyhogy ez egy külön izgalom volt nekem is, hogy sikerül-e olyasmiket mondanom, ami majd teljes mértékben összhangban lesz. Egyetértek azzal, hogy jó megvitatni dolgokat. Szerintem lesznek hasonló dolgok, lesz talán olyan is, amit esetleg másképp látunk, vagy más szemszögből. Ezt majd Borzási Pál testvérral egy kávé mellett megvitatjuk, de most erre nincs itt lehetőség, hogy vitázzunk.

Elöljáróban annyit szeretnék elmondani, hogy én azért itt egy kakukktojás vagyok ebben az előadássorozatban, hiszen nem vagyok tudós, nekem nincsen tudományos munkám, nem kutatok most ilyen értelemben tudományosan semmit. Azt gondolom, hogy azért vagyok meghívva erre az előadásra, mert a Magyarországi Baptista Egyháznak vagyok az egyik szervezeti vezetője, és ebből a szemszögből is szeretnék majd kérdéseket föltenni, és néhány gondolatot megosztani azért, hogy tovább tudjunk ezen gondolkozni.

Fő célkitűzésem, hogy olyan stratégiai szemléletű vezető legyek, aki segít az egyháznak, mint a gyülekezetek közösségének meglévő gazdag erőforrásait a jövő egyházának építésébe befektetni, hogy közösségünk a jövőben is az élő Isten egyháza, az igazság oszlopa és erős alapja legyen. Tehát én, mint a közösségünknek az egyik vezetője, úgy gondolom, az az elhívásom, hogy az egész szövetség egy erős közösség legyen. Ezért én most nem a gyülekezeti szempontot nézem, hanem inkább a több gyülekezet szempontját. Szervezeti vezetőként azt kutatom, hogy hogyan tudja Krisztus egyháza a látható világban legjobban továbbadni az evangéliumot, hogyan lehet az egyház, mint az élő, egészséges Krisztus-központú gyülekezetek közössége, erős és jól működő szervezet. Olyan közösség, aminek a struktúrája legjobban támogatja az evangélium továbbadását. Tehát ez az én nézőpontom.

Nagyon fontosnak érzem a szervezeti struktúrát, de abból a szempontból, hogy ez hogyan tudja segíteni a fő célt, az evangélium továbbadását, és teljesen egyetértek Pállal, hogy ez nem üdvösség kérdés, de nagyon fontos kérdés, mert ha egy rossz szervezeti struktúrában vagyunk, akkor az fékezheti, vagy akadályozhatja, ha meg egy jóban, akkor az pedig támogathatja, segítheti ezt a folyamatot. Amit Pál hozott példát az ApCsel hatból, ott láthatjuk is, hogy miután egy jó megoldás született egy szervezeti problémára, később mondja az ige, hogy ennek a következménye az lett, hogy jobban terjedt az evangélium. Tehát ez az én célom mindazzal, amin gondolkozom és amit teszek.

Szeretnék néhány körülményt mondani, ami a mi kérdésünk szempontjából – tehát hogy milyen szerveződés legyen mondjuk a gyülekezetek között –, egy fontos tőlünk, rajtunk kívülálló körülmény. Az egyik, hogy az egyedülálló gyülekezetek kitettebbek a belső vagy külső veszélyekkel szemben. Én a világból tértem meg, tehát nem baptista gyülekezetben nevelkedtem, és amikor még egy szabadkeresztyén közösségben voltam, ott meg is tapasztaltam, hogy egy egyedülálló gyülekezetben, hogyha ott nehézségek támadnak, akkor annak milyen hatása van. És azt gondolom, hogy talán ezt mindannyian el tudjuk fogadni, hogy vannak erre példák, amikor egy gyülekezet egyedül van, és feszültségek támadnak, akár oda is el tud jutni, hogy megszűnik ez a gyülekezet, nem tudja megoldani ezt a feszültséget. Természetesen olyan is van, amikor túlmegegy rajta.

A másik szempont, hogy amikor egy gyülekezetnek a vezetői rossz irányba mennek, az nehéz helyzetbe hozza a gyülekezeteket is. Hát erre is láttunk azt gondolom példát. Most nem szeretnék példákat mondani. Szerintem, akik itt vagyunk láttunk már ilyet. Tehát ez meg egy másik szempont. Az egyik azt mondaná, hogy nem jó egyedül a gyülekezeteknek, merthogy veszélyes, a másik meg azt mondja, hogy nem jó egy ilyen túl erős szövetségben lenni, mert az a veszélyes.

A harmadik gondolat, ami egy rajtunk kívül álló tény, hogy újra és újra felvetődnek az autonómia és a szövetség arányainak a kérdései a közösségeinkben. Vannak olyan helyzetek, amikor inkább azt mondanánk, hogy jobb lenne egy kicsit nagyobb függetlenség, nagyobb autonómia felé menni, és vannak olyan helyzetek, amikor meg azt érezzük, hogy inkább egy nagyobb összefogás, egy nagyobb szövetség kéne, és ahogy Pál is mondta, ezek olyan dolgok, amiknek valahogy együtt kell lenni bizonyos dolgokban, de nagyon nehéz megtalálni, hogy ezt hogyan tegyük.

És egy negyedik szempont, ami látszólag talán egy picit más, mint amiről eddig beszéltem, hogy az egyre újabb generációk körében csökken

VARGA LÁSZLÓ OTTÓ – A FELEKEZETI IDENTITÁS ÉS AZ ÚJSZÖVETSÉGI...

a felekezeti identitás fontossága. Én az X generációban vagyok, és tudom, hogy a baby boom meg a veterán generációnak az én generációmnál is erősebb – mondjuk így – baptista identitása van. De mondhatunk pünkösdi meg egyéb identitást is. Viszont, ha lefelé megyek, azt látom, hogy az Y, Z, Alfa generációnak meg nagyon csökken az identitása. Erre majd fogunk egy felmérést is csinálni, de azt gondolom, hogy talán ez is egy olyan tény, amit mondhatunk, hogy ezt érzékeljük. Szóval ezeket a körülményeket figyelembe véve mondanám el a gondolataimat.

Vajon milyen lesz a jövő egyháza, ha ez a folyamat kiteljesedik? Mármint az a folyamat, hogy a felekezeti identitás egyre háttérbe szorul, és egyre inkább csak az lesz, hogy a gyülekezet fontos, és azon felül meg teljesen mindegy, hogy ki hova jár, mit gondol. A mai fiatalságban benne van ez a gondolat. Lehet, hogy ez csak a fiatalokra jellemző, és ahogy majd idősödnek, megváltozik a felekezetiségről való gondolkodásuk? Azt gondolom, hogy van egy ilyen hatás is, bár hogyha azt nézem, hogy az eggyel alattam levő, tehát az Y generációnak már gyengébb az identitása, mint az X-nek, ők meg már fiataloknak azért nem nevezhetők. Ilyen értelemben azt mondom, hogy nem biztos, hogy nem csak ez a szempont van.

Egy másik gondolat, hogy a jelenlegi kultúra hatása, mármint ez az identitás, a közösségi identitásvesztés, ami alól aligha tudunk kimaradni, inkább meg kell tanulnunk együtt élni vele? Ez is benne van, hogy tudjuk, nem csak a felekezeti identitás, de a nemzeti identitás, munkahelyi identitás és még sok-sok identitás gyengül a társadalmunkban. Itt persze föltehetjük a kérdést, hogy ha a kultúra ebbe az irányba halad, nem tudunk mit tenni, vagy pedig tudunk mit tenni?

Egy harmadik lehetőség, hogy ez tulajdonképpen nem is baj, hiszen a felekezetiség igazából tényleg nem jó dolog, van ennél jobb formája a keresztyénségnek? Ez is egy feltehető kérdés. Nem akarok rá válaszolni, csak azt mondanám, hogy amikor ezen gondolkozunk, hogy hogyan kapcsolódnak gyülekezetek egymással, amikor azt mondjuk, hogy jók-e, fontosak-e a felekezetek, és az milyen erős legyen, hogyan tartozzunk hozzá, akkor ezeket a kérdéseket föl kell vetnünk.

Milyen volt a gyülekezetek egymáshoz való kapcsolata az újszövetségi időkben? Mindenképpen változó, mert alakulóban volt. Hiszen az Újszövetségben nem egy olyan egyházszervezetet látunk, ami tulajdonképpen már kiforrott, kész van, és azt lehetne mondani, hogy ezt így kell mindenkinek csinálni, hanem egy nulláról való építkezésbe tudunk beletekinteni.

Inkább alapelveket vehetünk figyelembe, amikről azt gondoljuk, hogy nem ideiglenesek voltak. Itt nagyon fontos kérdés, hogy melyek azok az alapelvek, amik nem voltak ideiglenesek, és melyek azok, amik meg ideiglenesek voltak. Ezen sokat lehet gondolkozni. Önmagában ez az egy is akár több előadásnak is lehetne a témája.

Az újszövetségi idők után, mikor mondhatjuk, hogy már rossz hatások is bejöttek, látjuk azt, Pál is beszélt arról, hogy milyen formációk alakultak ki. Meddig nézhetjük úgy az egyháztörténelmet, hogy ez egy teljesen pozitív folyamat, és mi az a pont, amikor azt mondhatjuk, hogy itt már bejött valami rossz.

Nagy Konstantin császár látomása óta például. De hát ez már egyháztörténeti kérdés. Nagyon izgalmas lett volna, hogyha mondjuk Kálmán testvér ezzel a témával készül, de majd legközelebb. Én most ebbe nem mernék belemenni.

Néhány újszövetségi példa a gyülekezetek szövetségi kapcsolatára. Ez lenne az egyik fő témája a mai gondolataimnak. 1. Pál apostol misszió útjai, levelei; 2. Az apostoli gyűlés, itt majd ugyanígy fogom érinteni ezt a szakaszt; 3. Gyűjtés a jeruzsálemi szentek javára; 4. Titusz és Fébé megbízatása; 5. A presbitertárs megnevezés. Nézzük meg ezeket sorba.

1. Pál apostol misszió útjai, levelei

Pál nem hagyta magára a gyülekezeteket, fontosnak tartotta időnként meglátogatni, levelet írni számukra, összességében hatással lenni rájuk. Tehát mindenképp mondhatjuk, hogy egy gyülekezet a megalakulás után nem lesz azonnal önálló, és volt valamilyen szerveződés. Persze mondhatjuk, hogy ez az apostoli rendszer tulajdonképpen csak időleges volt, és később máshogy volt, de akkor mindenképpen így volt, hogy ilyen értelemben nem voltak teljesen függetlenek ezek a gyülekezetek. Az egy másik kérdés, hogy eljut-e a teljes önállóságra egy gyülekezet, vagy mindenképpen szükséges egy folyamatos mentorálás, támogatás? Ez is egy kérdés. Hogy kell-e valamiféle kapcsolatban lenni egy gyülekezetnek más gyülekezetekkel, vagy elérhet-e egy olyan nagykorúságra, amikor azt mondhatjuk, hogy semmilyen kapcsolatban nem kell legyen a többi közösséggel.

Pál utasítása, hogy a leveleket osszák meg egymással. „Amikor pedig felolvasták nálatok ezt a levelet, gondoskodjatok arról, hogy a laodíceai gyülekezetben is felolvassák, de arról is, hogy a Laodíceából érkezett levelet ti is felolvassátok” – írja Pál a Kolossébelieknek. Tehát azt látjuk, hogy itt a gyülekezetek között volt már egy ilyen kapcsolat. Pál is mondja, hogy

VARGA LÁSZLÓ OTTÓ – A FELEKEZETI IDENTITÁS ÉS AZ ÚJSZÖVETSÉGI...

amit itt olvastatok, ott is felolvassátok, tehát nem teljesen független módon voltak ezek a gyülekezetek. Pál az egy földrajzi területen levő gyülekezeteket együtt említi, vagyis egységben látja őket. Ami a szentek javára folyó gyűjtést illeti, ti is úgy cselekedjete, ahogyan azt galácia gyülekezeteinek rendeltém, írja a korinthusi levélben, vagy pedig a Galata levélben a megszólítás: Pál apostol... Galácia gyülekezeteinek. Tehát több gyülekezetről szól.

2. A másik témánk az apostoli gyűlés

„Némelyek, akik Júdeából jöttek le, így tanították a testvéreket: »Ha nem metékedtek körül a mózesi szokás szerint, nem üdvözülhettek.« Mivel Pálnak és Barnabásnak nem kis viszálya és vitája támadt velük, úgy rendelkeztek, hogy ebben a vitás ügyben Pál, Barnabás és néhányan mások is menjenek fel az apostolokhoz és a vénékhez Jeruzsálembe. Amikor megérkeztek Jeruzsálembe, örömmel fogadták őket az apostolok és vénék, ők pedig elbeszélték, mi mindent tett velük Isten. Előálltak azonban néhányan, akik a farizeusok pártjában lettek hívők, és azt mondták, hogy körül kell metélni azokat, és meg kell parancsolni nekik, hogy tartsák meg Mózes törvényét. Összegyűltek tehát az apostolok és a vénék, hogy tanácskozzanak ebben az ügyben. Amikor nagy vita támadt, Péter felállt és így beszélt hozzájuk. Akkor az apostolok és a vénék – itt nem a teljes történetet olvasom fel, csak részleteket –, az egész gyülekezettel együtt jónak látták, hogy férfiakat válasszanak ki maguk közül és elküldjék őket Pállal és Barnabással Antiókhia, mégpedig Júdást, akit Barsabásnak hívtak és Szilászt, akik vezető emberek voltak a testvérek között. Ezt a levelet küldték velük: mi, az apostolok és a vénék, a ti testvéreitek az antiókhiai, a szíriai és a cilíciai pogány származású testvéreknek... Mivel meghallottuk, hogy közülünk egyesek megzavartak titeket és szavaikkal feldúlták lelketeket – pedig mi nem adtunk nekik megbízást –, egymás között egyetértésre jutva jónak láttuk, hogy férfiakat válasszunk és küldjünk hozzátok... Elküldtük tehát Júdást és Szilászt, hogy ők tudotokra adják ugyanazt élő szóval. Mert a Szentlélek jónak látta és vele együtt mi is úgy láttuk jónak... Ők tehát, miután útnak indították őket le is mentek Antiókhia, összehívták az egész gyülekezetet, és átadták a levelet. Amikor felolvasták, megörültek a bátorításnak.” (ApCsel 15,1-31)

Tehát mi történt? Összegyűltek, tanácskoztak, választottak, egyetértésre jutottak és a Szentlélek akaratát együtt felismerve döntöttek, és szolgálatukkal az egész látható egyházat bátorították. Az, hogy éppen most ez az egyház hány gyülekezetből, meg hogy volt... az akkor így volt. De mindenképpen azt mondhatjuk, hogy ez egy általános üzenet volt tulajdonképpen az egyháznak.

Több közösségből vettek részt a gyűlésen apostolok és presbiterek. Az akkori egész egyházra vonatkozó döntéseket hoztak, az antió-

khiaiak örömmel vették a bátorítást. Egy máshonnan való gyülekezet felől vagy helyről jött felénk egy bátorítás.

3. Gyűjtés a jeruzsálemi szentek javára

Ez a harmadik momentum, amit látunk az Újszövetségben arra, hogy hogyan működtek együtt a gyülekezetek. *„Ami a szentek javára folyó gyűjtést illeti, ti is úgy cselekedjétek, ahogyan ezt Galácia gyülekezeteinek rendeltem. A hét első napján mindegyikőtök tegye félre és gyűjtse össze azt, ami telik tőle, nehogy akkor történjék a gyűjtés, amikor odamegyek. Amikor pedig megérkezem, azokat, akiket ti alkalmasnak találtok, elküldöm ajánlólevéllel, hogy adományokat elvigyék Jeruzsálembe.”* (1Kor 16,1-3)

Több gyülekezet vett részt a gyűjtésben, hogy egy közösséget támogassanak. Mondjuk a mi közösségünknel például a karácsonyi célgyűjtés egy nagyon jó példa erre, de látjuk, hogy itt az egész akkori egyház, Krisztusnak a látható egyháza együttműködött, összefogtak és mindezt úgy olvassuk az igében, hogy Pál rendelte el. Tehát ez egy elrendelés kapcsán született.

4. Titusz megbízatása – presbitereket állítson szolgálatba

„Azért hagyta el Krétában – írja Pál –, hogy rendbe hozd az elintézetlenül maradt ügyeket és presbitereket állíts szolgálatba városonként, ahogyan meghagyta neked, ha van olyan, aki feddhetetlen egy feleségű férfi, akinek gyermekei hívők, nem vádolhatók kicsapongással, és nem engedetlenek. A püspök ugyanis, mint Isten sáfára, legyen feddhetetlen...” (Tit 1,5-7) Általános szabályok vannak, és egy gyülekezeten kívüli megbízott segíti a presbitereknek a szolgálatba állítását bizonyos közösségekben. Vagy Fébé a kenkreai gyülekezet diakónusa a római gyülekezetben járt el egy ügyben. Azt mondja Pál: *„Ajánlom nektek nőtestvérünket, Fébét, aki jelenleg a kenkreai gyülekezet szolgálja: fogadjátok őt az Úr akarata szerint a szentekhez illően és álljatok mellé minden olyan ügyben, amelyben szüksége van rátok...”* (Rm 16,1-2)

5. A presbitertárs megnevezés

Így írja Péter *„A közöttetek levő presbitereket tehát kérem én a presbitertárs és Krisztus szenvedésének tanúja, valamint eljövendő dicsőségének is részese: legeltessétek az Isten közöttetek levő nyáját...”* (1Pt 5,1-2) Tehát Péter presbitertársnak gondolja magát. Aztán János apostol pedig a második és harmadik levelében „én a presbiter” megnevezéssel indít. Péter a

különböző gyülekezetek presbitereivel egy közösségbe tartozónak vallja magát. János apostol is presbiternek nevezi magát. Úgy látszik, hogy az akkori látható egyház presbiterei úgy érezték, hogy egyfajta lelki közösséget alkotnak. Az apostoli gyűlésen például keresték Isten vezetését a különösen fontos kérdésekben.

Összefoglalva, amiket szerettem volna megmutatni, hogy az Újszövetségben mindenképpen látunk olyan helyzeteket, amik arra engednek következtetni, hogy ezek a gyülekezetek nem teljesen egymástól független módon éltek, volt közöttük valamilyen szerveződés, valamilyen kapcsolat. Hogy ez pontosan hova akar kifutni, azt nem tudjuk, de ez mindenképp látható. Pál apostol missziós útjai, levelei az apostoli gyűlés, a gyűjtés a jeruzsálemi szentek javára, Titusz és Fébé megbízatása és a presbitertárs megnevezés.

Néhány kérdés: Szükséges-e valamilyen szerveződés a látható világban a helyi gyülekezeti szint felett? Ezt sem szeretném megválaszolni, de ez mindenképp egy fontos kérdés. Most természetesen már mögöttünk van egy kétezer éves egyháztörténelem, de ha most csak ezt így egyáltalán tisztán szeretnénk föltenni az Újszövetség alapján, erre lehet különböző válaszokat adni.

Ha igen, akkor milyen méretű és milyen mélységű szerveződés legyen? Azt látjuk, hogy azért az egyháztörténet, meg, ha a jelent is nézzük, minden gyülekezet valamilyen formában azért szerveződik és vannak közösségek, felekezetek, még a teljesen szabad gyülekezetek is próbálnak keresni kapcsolatokat.

Az újszövetségi egyházmodell milyen jellegű szerveződésre adhat javaslatot, vagy esetleg kötelezettséget? Ez megint egy kérdés, hogy ilyen értelemben milyen válaszokat kaphatunk, hogyha kutatjuk ezt a témát.

Melyik gyülekezetek közötti szerveződési forma van legközelebb az újszövetségi egyházmodellhez? Én most egy kicsit más csoportosításban sorolom, mint ahogy Pál testvér mondta.

- Az egymástól teljesen független laza és változó kapcsolatokban élő gyülekezetek?

- Az autonóm, de szövetségi elköteleződésben élő gyülekezetek?

- Az erős hierarchikus szerveződésben élő gyülekezetek?

Természetesen nem ez a három van, ezek között vannak fokozatok, és van még olyan is, ami – azt mondanám – az első előtt van, amelyik azt mondja, hogy ő semmilyen kapcsolatot nem szeretne senkivel. Sajnos ilyen is van Magyarországon. Van ilyen úgynevezett baptista gyülekezet és független baptista gyülekezet, amelyik ki is nyilvánítja,

hogy ők senkivel nem akarnak semmilyen kapcsolatot tartani, de talán ez a kevesebb. Viszont ez a három megjelenik a jelenlegi egyház-szerveződésekben, és tulajdonképpen még a baptista közösségekben is vannak, akik inkább így gondolkoznak, és vannak, akik inkább úgy gondolkoznak.

Néhány állítás, amit olyan értelemben mondok, hogy érdemes gondolkodni rajta, megvitatni: Az újszövetségi egyházmodell jó támpont egy nemzeti felekezeti egyházszerveződés kialakításához, ahol térben és egymáshoz közel élő azonos kultúrában szocializálódó és azonos hitvallást követő gyülekezetek élnek. Nem tudjuk, hogy mi lett volna az egyházszervezettel, hogyha nem lettek volna az egyházszakadások. Leginkább az egyházszakadásokat negatív dolgoknak gondoljuk. Nem tudom, hogy hogyan nézne ki az egyház, ha nem lett volna ilyen. Talán lenne egy világegyház, amiben teljes mértékben egyformán gondolkozunk, és van egyfajta jó közös-ségünk. Én azt gondolom, hogy ha ilyen lenne, még akkor is az újszövetségi modellt elég nehéz lenne segítségül hívni, hogy akkor most hogyan is működünk együtt itt a teljes földön, a bolygón. Azt mondom, hogy jelenleg itt tartok most, hogy amikor az újszövetségi egyházmodellt nézem, akkor ez nagyon jó segítség egy olyan szerve-ződéshez, ami egy adott országban, egy hitvallás tekintetében azonosan gondolkozó közösségben van, és úgymond segítségül hívhatjuk az ottani alapelveket ahhoz, hogy mi hogyan alakítsuk ki a szervezetünket.

Egy másik állítás fontos, hogy a helyi gyülekezet ne egymagában legyen a világban, hanem tartozzon valamilyen szerveződéshez, ahonnan támogatást kaphat és ahol támogatást adhat.

Egy harmadik állítás: Meggyőződésem, hogy a keresztyénség gyengébb lesz, ha a felekezeti identitás meggyengül, ezért fontosnak érzem, hogy keressük az egészséges, (autonómia és szövetség helyes egyensúlya) felekezeti identitás megélésének, megtartásának útját. És itt egy kicsit szeretnék átmenni ebbe a felekezeti identitás kérdésbe.

A gyenge identitásnak a következményei

Én azt gondolom, hogy teológiai zűrzavarhoz vezet a fejekben, és a hitbéli meggyőződés fontosságának a gyengülését fogja jelenteni, ha a felekezeti identitás legyengül. Pál írja a római levélben: *„Tudom és meg vagyok győződve az Úr Jézus által, hogy semmi sem tisztátalan önmagában, hanem ha valaki valamit tisztátalannak tart, annak tisztátalan az.”* (Rm 14,14) A végén ezt a gondolatsorát úgy fejezi be: *„Te azt a hitet, amely benned van, tartsd meg az Isten előtt. Boldog, akinek nem kell elítélni önmagát*

VARGA LÁSZLÓ OTTÓ – A FELEKEZETI IDENTITÁS ÉS AZ ÚJSZÖVETSÉGI...

abban, ami felől döntött. Aki pedig kételkedik, amikor eszik, máris elítéltetett, mivel nem hitből tette, mert minden, ami nem hitből származik, az bűn." (Rm 14,22-23) Azt látjuk, hogy Isten számára is fontos, hogy legyen egyfajta hitbeli meggyőződés. És azt gondolom, hogy itt jelenleg a Földön sem egy személy, sem egy felekezet nem veheti magának a jogot, hogy azt mondja, hogy ő mindent tökéletesen lát.

De ezzel nem mondhatjuk azt, hogy akkor igazából nem is érdekes, hogy mit gondolunk, mert úgyse tudjuk jól gondolni, hanem Isten azt mondja, hogy te járj egy úton, és ő azt kéri számon rajtunk. Hogyha az én mély meggyőződésemmel ellentétesen teszek, az mindenképpen bűn.

Mi történik akkor, ha a felekezeti identitás csökken, és azt mondjuk, hogy én jártam öt évet a pünkösdiekhez, öt évet a baptistákhoz, aztán református is voltam, egy kicsit szabadkeresztyén is voltam, aztán most megint itt vagyok. Mi történik ezzel az emberrel? Hallja a különböző tanításokat, amik nem feltétlen üdvösség kérdésben, de akár még abban is ellentétesek lesznek. Ebből énszerintem ő azt fogja leszűrni, hogy tulajdonképpen ez a teológiai meggyőződés nem egy fontos dolog. Mindenhol mindenki mást gondol, nem ez a lényeg. Ebből én azt gondolom, hogy gyengülni fog az az igényük, hogy legyen egy hitbeli látásuk az Igében. Hozzáteszem ezzel együtt, hogy van egy erős hitbeli látásom – és én azért vagyok itt a baptista közösségben, mert azt gondolom, hogy egyet gondolok azokkal, akik itt vannak – az nem adja nekem a jogot, hogy azt mondjam, hogy én mindenben tökéletesen gondolkozok, de jelenleg én nem fogok olyasmit csinálni, ami hitbeli meggyőződésemmel ellentétes.

A másik következménye a gyenge felekezeti identitásnak, hogy kevésbé mély emberi kapcsolatok lesznek. Ha nagy számban bizonyos időnként más-más felekezetbe kerülünk, elveszítjük a korábbi kapcsolatainkat és újat kezdünk a kapcsolatok felépítését. Így lényegében kevesebb és kevésbé mély kapcsolatunk lesz, ami végeredményben az adott gyülekezeti összefogást gyengíti majd. Én nagyjából 30 éve vagyok a baptista közösségben. Olyan mély kapcsolataim vannak, hogy ezt nem cserélném le semmire. Ha egy másik egyházban kicsit jobb lenne a teológia, vagy éppen az adott egyház kultúrája jobban tetszene nekem, akkor sem. Mert olyan mély kapcsolataim vannak, amik összekötnek, hogyha én ezt lecserélem és otthagynom, akkor megint a nulláról kell, hogy kezdjem, és nem fogom tudni azt a hatást kifejteni, ami nekem ajándékom van, mert nincsenek kapcsolataim. Ilyen értelemben meggyőződés, hogy ha a felekezeti összetartozás gyengül, akkor ez gyengíteni fogja az egyházat.

Összességében széttöredezett, látható egyházat eredményez, ahol a gyülekezetek közötti kapcsolatok gyengébbek, ennek következtében az egymás támogatása fizikailag is és teológiailag is nehezebb lesz. Ha egyedül vagyunk, akkor egy szűkebb kör fogja meghatározni a teológiai irányt, nem tudunk egymásra hatással lenni, sokkal nagyobb az esélye annak, hogy eltévelyedünk. Hogyha egy nagyobb, egészséges közösségben vagyunk, például lelkipásztorok összejárnak, és együtt keressük a megoldást, sokkal védettebb lesz az az egyház.

Mindig lesznek szárnyaló közösségek, amikre rámutathatunk, és azt mondjuk, hogy na hát, itt van egy egyedülálló közösség, és nem tudom, főleg Amerikában hány ezer fős, de ha belső és külső körülmények úgy adják, az adott gyülekezet védtelenebb lesz.

Befejezésül szeretnék beszélni egy kicsit arról, hogy a Magyarországi Baptista Egyház vezetésében mik azok, amiket most teszünk az identitás erősítése meg egyáltalán ennek a témának a kutatása érdekében. Nemsokára 2026-ban lesz egy identitás felmérés, amiben szeretnénk megnézni komplett módon, hogy a jelenlegi Magyarországi Baptista Egyházban hogyan gondolkoznak a felekezetiségről az emberek, hogy ne csak egy érzésünk legyen, hogy ez gyengül, hanem lássuk pontosan, hogy hol tart és hogyan működik ez a dolog.

A másik, hogy keressük azokat az identitáselemeket, amik a fiatal generáció számára relevánsak. Én nagyon sokat beszélgetek most fiatalokkal, egy olyan gyülekezetbe járok, ahol nagyon sok fiatal van, és föl szoktam tenni a kérdést, hogy mit jelent számodra az, hogy baptista vagy? Vagy mit jelent számodra az, hogy ehhez a közösséghez tartozol? Nagyon izgalmas válaszokat kapok, de például nem kaptam olyan választ, hogy azt mondta volna valaki, hogy neki az a fontos, hogy bármelyik baptista gyülekezetbe elmegy, ott nagyjából ugyanúgy néznek ki az emberek, mindig ugyanarról prédikálnak és a liturgia is hasonló. Ez régen egy nagyon erős és értékes identitáselem volt. Tudnunk kell, hogy a mai fiataloknak ez nem az, tehát ez önmagában kevés. Keressük, hogy mi az, ami a mai generációk számára egy biblikus, de erős identitást ad. Nagy identitást erősítő alkalmak szervezése, például a Baptista 500 rendezvénye. Azt gondolom, hogy az ilyen jellegű rendezvények erősítik azt, hogy összetartozunk, kapcsolatokat adnak. Vagy például egy nagy ifitábor, gyerektábor és így tovább.

Kapcsolatot erősítő közösségi alkalmak szervezése. Legtöbbször tudjátok, hogy az országos közgyűlésen, vagy lelkipásztor találkozón szoktunk olyan alkalmat adni, amikor együtt megbeszélünk dolgokat. Tehát kvázi egyfajta csapatmunkát, csoportmunkát teszünk, kicsit hasonló, mint amit akár a jeruzsálemi gyülekezetben tettek. Ez

VARGA LÁSZLÓ OTTÓ – A FELEKEZETI IDENTITÁS ÉS AZ ÚJSZÖVETSÉGI...

azon túl, hogy hiszünk abban, hogy Isten sok helyen helyezi el az ő ajándékait és egymást tudjuk így bátorítani, azért is tesszük, mert azt gondoljuk, hogy amikor együtt dolgozunk és megvitatunk dolgokat, akkor tulajdonképpen azon keresztül erősödik a kapcsolatunk és így erősödik az egyház is.

Az autonómia és szövetségi gondolkozás helyes egyensúlyának megtalálása, megtartása. A közösségünkben a szervezeti és működési szabályzat – ami a legizgalmasabb dolgok, és valószínűleg minden gyülekezeti tag rendszeresen olvasgatja ezt – olyan helyzetbe került néhány évvel ezelőtt, hogy már nagyon eltávolodtunk attól, mert egy intézmények nélküli egyházzal szolt. Amit most gyakorlunk, már alig volt benne olyan, ami releváns lenne, ezért elkezdtük ezt megújítani, hogy egy olyan szabályzatunk legyen, ami a mai valóságnak megfelelő. Itt viszont újra és újra följönnek ezek az izgalmas kérdések, hogy mennyi autonómia, mennyi szövetség. Erre sincs most egy kész válaszom, de én személyesen abban hiszek, hogy ennek egy jó egyensúlyát kell megtalálnunk, tehát nem hiszek a teljes autonómiában sem, meg nem hiszek egy olyan szövetségben, ahol egy hierarchikus rend van.

Végezetül szeretnék személyesen mondani pár gondolatot, hogy számomra, mint egy X generációs világból megtért embernek mit jelent az, hogy a Magyarországi Baptista Egyházhoz tartozom, tehát ehhez a közösséghez. Azt tudom mondani, hogy hasonló erejű odatartozást, mint a saját gyülekezetemhez. A harmadik közösségnek vagyok tagja, de végig a Magyarország Baptista Egyházhoz tartoztam. Voltam tagja a soproni gyülekezetnek, a szombathelyi-kőszegi gyülekezetnek, most a fókusz gyülekezetnek, mindegyik baptista, de tulajdonképpen végig az egész közösséghez tartoztam, és azt kell, hogy mondjam, hogy számomra ez egy ugyanolyan erőt jelent, mint a helyi gyülekezet. Ezzel nem gyengíteni akarom a helyi gyülekezetemhez tartozást, ez rendkívül fontos. Én magamnak úgy fogalmaztam, hogy nem szeretnék egyetlen egy másodpercet sem az életemben, amikor nem vagyok elkötelezett tagja egy gyülekezetnek. Nagyon fontos számomra, de úgy érzem, hogy az egészhez is tartozom.

Az európai és a világszövetséghez is van odatartozás érzésem, de ez gyengébb, mint az előzőek, nincs annyi kapcsolatom.

Úgy élem meg, hogy engem Isten az adott baptista gyülekezetbe helyezett, hogy ez legyen az otthonom, de ugyanezt el tudom mondani az MBE közösségére is.

És az utolsó gondolat, egy kicsit kitérve: mit jelent számomra az, hogy baptista vagyok.

Legelőször is azt jelenti, hogy Isten ebbe a közösségbe vezetett. Ez ugyanolyan, mint az, hogy magyar vagyok. Ez azt jelenti, hogy Isten engem ide teremtett, én itt vagyok otthon, ez az én hazám. Ugyanígy gondolom, hogy én azért vagyok itt, mert az Isten ide helyezett. Természetesen voltak ennek úgymond emberi gondolkodási folyamatai, de végeredményben a hitem szerint Isten helyezett ide.

Közösséget jelent, ahol évtizedes, nagyon értékes testvéri kapcsolataim vannak. Ezekre az emberekre számíthatok, illetve felelősséget is érzek irántuk.

Harmadrészt közös hitvallást jelent, ami egy sáv, de az általunk leglényegesebb dolgokban azonosságot jelent.

Végül egy olyan történelmet, amit vállalni tudok, amire hálaadással tudok nézni, azt tudom mondani, hogy ez egy vállalható történelem, jó ide tartozni, olyan hitelődöket jelent számomra, akikre példaként tekinthetek.

IV. KOMMUNIKÁCIÓ

Kovács Viktória

Az európai integráció hatása az ukrajnai nemzetiségek védelmére

A tanulmány fókuszában az a kérdéskör áll, hogyan hatnak *az európai integrációs folyamatok az ukrajnai nemzetiségek képviseleti és jogvédelmi rendszerére különös tekintettel a magyar nemzetiség helyzetére*.¹

Nem lehet elhallgatni azt a tényt, hogy az orosz-ukrán háború előzményeinek megítélése eltérő a különböző pártpreferenciákkal, világnézettel rendelkező politikusok, kutatók, szakemberek és az átlagemberek körében is. Egyes valós események, döntések negatív színben való feltüntetését sokan „*orosz propagandaként*” címkézik, míg másik oldalon ezek *relativizálása* történik. A vélemény- vagy nézetkülönbségek, láthatjuk, hogy akár súlyos válságot okozhatnak mind nemzeti politikai, mind globális szinten.

De miért lehet érdekes ügy a nemzetiségek, a kisebbségek helyzete? Jelenleg 50 millió ember él kisebbségben Európában, ez az össznépesség 10 százaléka. Nincs egységes fogalomrendszer, nincs kidolgozott jogi keret, amely segítené a nemzetiségeket az identitásuk, kultúrájuk és nyelvük megőrzésében. Alapvető emberi jog, ami a méltósághoz kapcsolódik. Sokszor azonban összemossák az őshonos nemzetiségeket egyéb bevándorló népcsoportokkal, illetve szexuális kisebbségekkel. Nem elhanyagolható szempont, hogy az úgynevezett „népek helyzetének megoldása” egyben a térség stabilitását és a békéjét is szolgálja!

Az ukrán kisebbségvédelmi szabályozás az elmúlt évtizedben látványos átalakuláson ment keresztül, amely során a formailag jogkiterjesztőnek tűnő intézkedések mögött valójában a nemzeti kisebbségek – különösen a magyar közösség – korábban meglévő jogainak jelentős szűkítése zajlott le. A változások szembetűnők, ha azokat az európai integráció kontextusában vizsgáljuk: míg Ukrajna normatív szinten elköteleződött az európai standardok mellett, a tényleges jogalkotási és végrehajtási gyakorlat ezzel sok esetben ellentétes irányt vett.

¹ Elhangzott a Baptista Teológiai Akadémia Tudományos Napján, 2025. május 8-án.

Honnan erednek az ukrán államiság gyökerei?

A Kijevi Rusz mindhárom későbbi keleti szláv etnikum – orosz, ukrán, belarusz – etnogenezisében meghatározó szerepet játszott, a keleti szláv népeken belüli differenciálódás a 14. századig húzódott. A lengyelek és litvánok egyesülése, átrajzolta a középkori Európa nagyhatalmi viszonyait. A döntően latin nyelvű forrásokban „ruténeknek” vagy „ruszoknak” nevezték az egykori Kijevi Rusz délnyugati – a mai Ukrajna – egyes területein élő keleti szlávokat, a földjeiket pedig „ukrajna” területeknek, ami a korabeli értelmezésben valójában a határt vagy végeket jelentette. Csaknem minden „ruszok” által lakott terület közvetlen lengyel fennhatóság alatt egyesült, a litván uralkodók vallási és etnikai tekintetben toleráns kormányzati módszereit felülírták. A lengyel kormányzat diszkriminatív, katolizációs és polonizációs politikája miatt ekkor már felfedezhető a nemzeti csoport elkülönülése.²

A modern ukrán államiság kezdeti lépéseinél vitathatatlanul fontos szerepet játszottak a dél-ukrajnai kozákok mozgalmi, de a kozák és az ukrán kifejezés közé egyenlőségjelet tenni hiba lenne, hiszen a kozák jelenség szintén felfogható közös orosz-ukrán örökségként, máig is vitatott kérdésnek számítnak mind az ukrán, mind az orosz historiográfiában. Tény viszont, hogy a kozákok sajátos katonai demokráciája, autonómiája megadta a kezdő lökést az önálló ukrán államiság megszületéséhez majd a későbbiekben. A kozákok egyre gyakrabban lázadtak fel a lengyel földesurak ellen és a Dnyeper mentén alapították meg katonaállamukat, a Zaporozsjei Szicset. A Szics legfőbb hatalmi szerve az évente összehívott hadsereg-rada, *tanács* volt, melynek működését egy sajátos katonai demokráciához hasonlíthatnánk. Minden kozáknak joga volt ezen megjelenni és szavazati joggal élni. Kiépült a hetmani adminisztratív szervezet, amely ukrán történészek szerint egy önálló ukrán állam csírájának is tekinthető. Később a felkelők ereje fokozatosan gyengült, ezért vezetőjük, *Hmelnyickij* Oroszország segítségét kérte. A kozák vezető döntését is eltérően értékeli az orosz és az ukrán történelmi narratíva. Ukrán: védelmi szerep; orosz: visszatérés a vallási- és kultúrkörbe. Az orosz narratívában egyébként is a fehéroroszok és a kisoroszok (azaz az ukránok) legfeljebb regionális színezetet képviseltek, s nem önálló nemzetet és nyelvet.³

Az ukrán nemzetté válás folyamata több területen zajlott: az orosz, lengyel majd a Habsburg birodalmakhoz tartozó ukrajnai részek telje-

² Fedinec – Font – Szakál – Varga: *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*. Budapest, TK-Gondolat Kiadó, 2021.

³ Varga Beáta: A Zaporozsjei kozákság születése. *Világtörténet*, 1994.

sen más fejlődési utat jártak be és ez a nyugathoz, Oroszországhoz való viszonyukat is meghatározta. A több évszázados különélés mai nyomai jól láthatók akár a választásokon, akár a népszámlálási nyelvi adatokon. A nemzeti mozgalom főként a Habsburg birodalomban élő ukrán értelmiség köréből indult, elég bonyolult volt a politikai helyzet akkoriban a nemzetiségi kérdésekben, ezt mindannyian ismerhetjük akár a magyar történelemből.

Nyugaton alakult ki az ukrán nemzeti identitástudat legkorábbi változata, de az „ukrán” kifejezés mellett más szavak továbbra is használatosok voltak (orosz, ruszin, rutén, kisorosz, galíciai stb.). Kelet-Ukrajna továbbra is orosz fennhatóság alatt maradt. A konzervatívabbak továbbra is fontosnak tartották a Kijevi Rusz tradícióját és az egyházi szláv írásbeliséget, mások pedig azon az alapon, hogy „jobb az orosz tengerben feloldódni, mint a lengyel pocsolyában”, inkább Oroszország felé fordultak.

Az orosz birodalomban élő ukránok is nehézségekkel szembesültek: Ott sem volt jobb a helyzet: a cári hatalom először 1863-ban, aztán 1876-ban megpróbálta betiltani az ukrán nyelvet, főként az oktatás és a hivatalos nyelvhasználat területén vezetett be korlátozásokat. Az ukrán nemzeti ébredést főként lengyel intrikaként értékelték. Az orosz tudományos akadémia csak 1905-ben ismerte el az önálló ukrán nyelv létét.⁴

Az első világháborút követően reális esély adódott az „ukrán kérdés” megoldására, azaz a kelet- és nyugat-ukrajnai régiót is magába foglaló szuverén ukrán állam megteremtésére. Szovjet-Oroszország és Lengyelország 1921 márciusában megkötötte a rigai békét: Lengyelország elismerte Szovjet-Ukrajnát, de megtarthatta Kelet-Galíciát és Nyugat-Volhíniát. A XX. század elején az egymással is ellentétben álló különböző ukrán csoportok megpróbálkoztak a függetlenségi törekvésekkel, a forradalmi események hatására négy kérészéletű ukrán „államkezdemény” formálódott 1918–1920 között.⁵

Végeredményben 1922-től az ukrán nemzet fejlődése ismét két állam kötelékében ment végbe: a Szovjetunió belül, valamint az újjászületett Lengyelországban a 2. világháború végéig. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a különböző uralom alatt élő ukrán területek között viszonylag intenzív kulturális/tudományos/gazdasági kapcsolatok voltak. A

⁴ Fedinec – Font – Szakál – Varga: *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*. Budapest, TK-Gondolat Kiadó, 2021.

⁵ Halász Iván: *A közép-európai alkotmányok születése és identitása*. Budapest, NKE Közigazgatás-tudományi kar, 2014.

2. világháború idején németországi náci szervezetek igyekeztek szoros kapcsolatot kiépíteni a nyugati ukrán nacionalistákkal, támogatták a függetlenedési törekvéseket. Az ukrán nacionalisták *Sztepan Bandera* vezetésével úgy gondolták, céljukat a Szovjetunió felbomlása által valósíthatják meg. Így érdekeik találkoztak egymással. A háborút követően Ukrajna további területekkel gyarapodott (Kárpátalja 1945-ben ismét, a Krím 1954-ben az állam kötelékébe került).

A szovjet vezetés is komoly erőfeszítéseket tett az ukrán identitás elnyomására. Az ukrán nyelv használatát és oktatását korlátozták, az oktatási rendszert orosz irányítás alá helyezték, a kulturális intézményeket pedig szovjetellenesnek bélyegezték és megszüntették. A szovjet alkotmány nem foglalkozott a nemzetiségek fogalmának meghatározásával. Létüket evidenciaként kezelve, egy nagyobb halmaz, a szovjet nép kifejezéssel jogilag egyenlővé tette a különböző nemzetiségű állampolgárokat a birodalomban. A jogszabály szerint a Szovjetunióban a népek közötti érintkezés nyelve az orosz.

Az ukrainai nemzetiségek

Ukrajna tehát teljes önállóságot csak a Szovjetunió felbomlása után szerzett az 1991-ben kikiáltott független ukrán állam az Ukrán SZSZK jogutódjának tekinthető. A rendszerváltás tulajdonképpen a szovjet-ukrán Alkotmány módosításai által emelkedett jogerőre. 2014-ben a Majdanon történt zavargások és a Krím annektálása után felgyorsult a nemzetiségekkel kapcsolatos törvényi szabályozás ki- és átdolgozása.

A nemzetiségek elhelyezkedését Ukrajna területén a következőképpen képzelhetjük el. Az ország nyugati területén található a többségben ukrán megyék, a keleti részen pedig azok, amelyekben meghaladta a 10 százalékot az orosz anyanyelvűek aránya. Egyes megyékben elérte a 40-55, sőt 60 százalékot is. Érdekes, hogy a fővárosban, Kijevben is meghaladta a 10 százalékot az orosz anyanyelvűek aránya. Többen élnek a románok, a bolgárok, a magyarok, a Fekete-tenger partvidékén a görögök. Az elcsatolt Krímen a krími tatárok, illetve az oroszok vannak többségben. A zsidók, németek és egyéb népek inkább elszórtan, nem meghatározott területen élnek. Érdekesség, hogy a népszámláláskor többen vallották orosz anyanyelvűnek magukat, mint orosz nemzetiségűnek. Persze ez is a szovjet politika eredménye, hogy Kijevben is nagyon magas volt az oroszul beszélők aránya.⁶ Kiemelendő, hogy

⁶ Fedinec Csilla – Halász Iván – Tóth Mihály: *A független Ukrajna*. Államépítés, alkotmányozás és az elsüllyesztett kincsek. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Kaligram Kiadó, 2016.

hivatalosan 2001-ben került sor az utolsó népszámlálásra Ukrajnában, azaz egy közel 25 éves mérés számít a legfrissebbnek. A Statisztikai Hivatal időről időre természetesen ad meg adatokat.

Fontos kiemelni, hogy az ukrainai nemzetiségeknek eltérő igényeik vannak a nyelvi-kulturális, oktatási vagy képviseleti területen. Például amíg a magyarok és a románok 98 százaléka használja az anyanyelvét, van iskolahálózatuk, addig a németek, szlovákok, zsidók mára már szinte teljesen asszimilálódtak.

A nemzetiségek jogai

Elvi szinten széleskörű jogokat biztosít az Alkotmány, a kétoldalú szerződések, és az aláírt nemzetközi dokumentumok. Ukrajna Alkotmányának 53. cikkelye szerint *a nemzeti kisebbségek számára garantált a jog, hogy anyanyelvükön tanuljanak vagy tanulják az anyanyelvüket.* Az ukrán Alkotmány 22. cikke azt is kimondja, hogy: *„Új törvények elfogadásakor vagy a hatályos törvények módosítása során nem szabad szűkíteni a meglévő jogok és szabadságjogok tartalmát és hatályát.”*

Tekintsük át, mely fontosabb területeken szűkültek a nemzeti-ségek jogai:

2017 – Oktatási kerettörvény⁷ – rendkívül hátrányos és visszalépést jelent az eddig biztosított jogokhoz képest, alkotmányellenes. Szembe megy az ukrán-magyar alapszerződéssel és Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásaival is. A 2017-es új oktatási törvény elfogadásáig minden ukrán állampolgárnak joga volt ahhoz, hogy az oktatás minden szintjén anyanyelvén folytassa tanulmányait.⁸ A rossz módszertannal tanított ukrán nyelvet a magyar és más nemzeti kisebbségekhez tartozó gyerekek nagyon nehezen képesek elsajátítani, így a későbbiekben nem tudnak érvényesülni a többségi nemzetben, nem töltenek be meghatározó vagy vezető szerepet az államszervezetben, nem tudják megfelelően érvényesíteni az érdekeiket.

2019 – Államnyelvi törvény⁹ – Az államnyelvi törvény kötelezően előírja az államnyelv használatát minden területen, ahol korábban a

⁷ Ukrajna törvénye az oktatásról. Закон України «Про освіту»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

⁸ Fedinec Csilla: Az őslakos státusz Ukrajnában. *Fórum*, 2018/2. <http://forumszemle.eu/2018/08/31/az-oslakos-statusz-ukrajnaban/>

⁹ Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról szóló törvény. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.

nemzeti kisebbségek nyelvei is használhatók voltak az államigazgatás, a társadalmi és közélet, az igazságszolgáltatás, a gazdaság, az oktatás, a kultúra, a sport minden területén, megsértéséért szabálysértési eljárás, pénzbírság jár; számos tisztség, poszt és állás (például polgármester, iskolaigazgató) betöltéséhez előfeltétel a törvény által létrehozott állami ügynökség előtt letett ukrán nyelvvizsga (a parlamenti képviselők számára azonban ez nem előírás). Az ukrán helyesírási szabályoknak a hivatalos dokumentumokban való megsértéséért bírság szabható ki, stb.

2016–2020 – Közigazgatási reform¹⁰ – A közigazgatási határok kijelölésekor nem vették figyelembe a nyelvi-etnikai sajátosságokat, így hátrányba kerültek a magyar közösségek is, például a választásokon számít ez. Az Ukrajna által ratifikált két kisebbségvédelmi nemzetközi egyezmény (Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, Nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény) pedig arra kötelezi az országot, hogy a közigazgatási határok megvonásánál vegye figyelembe a nemzetiségi lakosságarányt. A Kartának való megfelelés érdekében a törvényben külön tételként szerepel, hogy az átalakítások során figyelembe kell venni a különböző térségek sajátos történelmi, nyelvi és etnikai sajátosságait. A szabályozás vonatkozó cikkelye lehetőséget biztosít a tömbben élő nemzetiségi kisebbségek számára az etnikai alapon szervezett önkormányzati szintek létrehozására. Azonban a törvény végrehajtásához kapcsolódó kormányhatározat, mely a végrehajtással kapcsolatban módszertani útmutatóként szolgál a kistérségek kialakítására vonatkozóan, már nem tartalmazza az etnikai szempontok figyelembevételére vonatkozó irányelvet a törvényben leírtaknak megfelelően, ami nyilvánvalóan hátrányosan érintheti a nemzetiségeket. Kárpátalján a 13 járás helyén 6 került kialakításra. A helyiek beleegyezése nélkül, rendeletileg kialakított új Beregszászi járásban a magyarok aránya a javasolt 75 % helyett csupán 40 %-ra tehető. A parlamenti mandátum szerzése a nemzetiségeknek gyakorlatilag lehetetlen.

2021 – az őshonos népekről szóló törvény¹¹ – krími tatárok, krimcsakok tartoznak bele, számukra teljeskörű védelem jár.

2021 – Államnyelvi törvény módosítása a szolgáltatások nyelvéről – Az Ukrán Nyelvtörvény 30. cikke a szolgáltatóiparban szabályozza a nyelv használatát. Az ukrán nyelvi ombudsman felügyelete alatt zajlik a törvény betartatása. Akkor lehet eltérni az államnyelv használatától, ha

¹⁰ Ukrajna törvénye a területi egységek önkéntes létrehozásáról. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

¹¹ Ukrajna törvénye az őshonos (gyökér) népekről: Закон України «Про корінні народи України».

azt az ügyfél kéri. Egyébként büntetést von maga után. Az ukrán nyelvtörvény a helyesírást – megváltozott – szintén kötelezővé teszi. Büntethető, aki helytelen fogalmazással szándékosan megalázza az ukrán nyelvet.

Állami hivatalt csak ukrán állampolgárok tölthetnek be, kettős állampolgárok nem. Magas szintű ukrán nyelvi vizsgát kell tenniük azoknak, akik képviselői vagy köztisztviselői pozíciót szeretnének. Egy vele készült interjúban az államnyelvi biztos elmondta, veszélyesnek tartja a kétnyelvűséget – főként az ukrán-orosz kétnyelvűséget értve ez alatt. Véleménye szerint el kell érni, hogy a vallási intézményekben, a privát szférában és családokban is térjenek át az emberek az ukránra. Kollaboránsnak, veszélyesnek és az ukrán nemzeti érdekeket eláruló embereknek nevezte az orosz ortodox templomba járókat és kijelentette, a büntetés minden eszközét be kell vetni az ukrán nyelv elsőségét figyelembe nem vevő állampolgárokkal szemben, az oktatási intézményekben pedig személyi átalakításokat, az igazgatók leváltását kell végrehajtani. Felszólította az állampolgárokat, hogy hagyjanak fel az agresszor ország nyelvének használatával. A nyelvi ombudsman munkáját területi nyelvvédelmi biztosok és önkéntes „nyelvfelügyelők” segítik.¹²

Az állampolgárok kategóriákba sorolása

Az oktatási kerettörvény diszkriminatív, az első olyan jogszabály, amely *de facto* és *de jure* megkülönbözteti a nemzeti kisebbségeket és az őshonos népeket.¹³ A jogszabály gyakorlatilag négy kategóriát hoz létre:

1. Tituláris nemzet, azaz az ukránok; 2. az őshonos népek – ebbe a kategóriába Ukrajnában gyakorlatilag csak a krimi tatárok sorolhatók; a 3. csoportot az Európa Unió hivatalos nyelveinek valamelyikét beszélő nemzeti kisebbségek alkotják. Nekik az ötödik osztályban már a tanórák számának húsz százalékát kell ukránul tanulniuk, az arány pedig folyamatosan növekszik. Kilencedikig negyven százalékra, az utolsó években hatvan százalékra emelkedik. A 4. kategóriába a nem uniós nyelveket beszélők tartoznak, számukra a felső tagozat elejétől kezdődően az óraszám nyolcvan százaléka ukrán nyelvű. A magyarokra a második modell szabályai vonatkoznak, és habár a 2017-es kerettörvényhez képest kedvezőbbek a lehetőségeik, továbbra is kevesebb joggal rendelkeznek, mint az azt megelőző időszakban. A különbségtételnek nem csupán szimbolikus,

¹² <https://life.pravda.com.ua/society/chi-ye-shche-misce-lagidniy-ukrajinizaciji-poyasnyuyemovniy-ombudsmen-interv-yu-304453/>

¹³ Csernicskó István – Tóth Mihály: *A kárpátaljai magyar közösség nemzetiségi és nyelvi jogai*. Budapest, Nemzetpolitikai Kutatóintézet, 2021.

hanem gyakorlati jelentősége van. Például az oroszok az anyanyelvüket csak tantárgyként tanulhatják, nincs esélyük arra, mint az ukrainai nemzeti kisebbségeknek, hogy néhány tantárgyat továbbra is oroszul tanuljanak.¹⁴ Tervezik, hogy rendszerileg már a szünetekben is betiltják, hogy egymás között magyarul beszéljenek a tanárok, diákok... a magyar iskolában.

Az új ukrán törvény 3 népcsoportot nevez meg őslakosként Ukrajnában – a krími tatárokat, karaimokat és krimcsakokat – akik számára teljes körű jogvédelmet, nyelvük és identitásuk szabad fejlődését biztosítja. Érdekesség, hogy az ukrán törvény szerint őshonosként azok a népek lehetnek elismerve, akik nem rendelkeznek anyaországgal, egyéb idő és létszámbeli korlátozást nem vezettek be. A nemzetközi szakirodalom a nemzeti kisebbség és etnikai kisebbség között azzal fejezi ki a különbséget, hogy rendelkezik-e anyaországgal. A 3 nevezett – ukrán nyersfordításban *gyökérnemzet* a Krím-félszigeten található, így a kritikusok szerint érthető az ukránok nagyvonalúsága a teljeskörű védelem megadására, akik korábban hiába kérték ezeket a jogokat.

A nemzeti kisebbségek fogalmának tág értelmezése

A korábbihoz képest az új nemzeti kisebbségi törvény nem biztosítja a kulturális autonómiát és összemosza a nemzeti kisebbségeket más bevándorló csoportokkal. Az 1996-ban elfogadott, máig hatályos alaptörvény preambulumban az alkotmányozás alanya már az „ukrán nép” (*Український народ*), melynek Ukrajna minden nemzetiségű polgára részét képezi (*громадяни України всіх національностей*), és melyen belül külön kategóriát alkot az „ukrán nemzet” (*українська нація*).¹⁵ A 92. cikk 3. bekezdése az őshonos népek és nemzeti kisebbségek jogainak meghatározását kizárólag a törvényi szintű szabályozás hatáskörébe utalja; a 4. bekezdése pedig a nyelvek használatának szabályozásáról mondja ugyanezt.

Az új, nemzeti közösségekről szóló törvényt (2022) Ukrajna szomszédai részéről és nemzetközi szinten is bírálatok érték.¹⁶ A román és magyar álláspont között jelentős különbség, hogy Magyarország a kisebbségi jogok sérelmére hivatkozva az ukrán oktatási kerettörvény el-

¹⁴ Tóth Mihály: *Az ukrán oktatási törvény 7. cikke: előzmények és következmények*. In: Dabis Attila (szerk.): *Magyarok jogvédelme a Kárpát-medencében*. Budapest, Kisebbségi Jogvédő Intézet, 2017.

¹⁵ Fedinec Csilla: *Az őslakos státusz Ukrajnában*. *Fórum*, 2018/2.

¹⁶ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). *Ukraine. Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language*. CDL-AD(2019)032. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 9 December 2019. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e). Para. 139.

fogadása óta blokkolta a NATO-Ukrajna Bizottság munkáját, amelyet az orosz invázió után sem oldott fel, illetve minden fórumon elmondja, hogy a kárpátaljai magyar nemzetiség korábbi jogainak visszaállításához köti Ukrajna uniós csatlakozásának támogatását. Ezek a blokkok számos nemzetközi szereplő és szervezet által is bírált lépések, továbbá az ukrán médiában is negatív kampányt indított a magyarok ellen. Románia más, visszafogottabb utat választott az ukrainai román kisebbség támogatására, a kétoldalú diplomáciai kapcsolatokon keresztül próbál célt érni. Meg kell azonban jegyezni, hogy egyik módszert sem nevezhetjük sikeresnek, Kijev az ukrán és román szomszédainak kéréseit, elvárásait egyaránt figyelmen kívül hagyja.

Ukrajna és az Európai Unió

Az ország közeledése Európa felé már a 2000-es években elindult. Az egyik legnagyobb területű és népességű európai állammá válásával Ukrajna kiszélesítette a nemzetközi politikai-gazdasági kapcsolatait, különleges geopolitikai helyzetéből adódóan is megindult az ország nyugati-keleti irányú útkeresése, valamint rendkívül fontossá vált a nemzeti identitás megerősítése.

Az Ukrajnával kötendő európai uniós társulási szerződés mérföldkőnek számított volna, ezért az európai elit nagy várakozással tekintett a 2013. novemberre tervezett vilniusi szerződéskötés elé. A Keleti Partnerség csúcstalálkozójának előestéjén azonban az ukrán kormány úgy döntött, hogy felfüggeszti az aláírási folyamatot, és helyreállítja a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokat Oroszországgal. A hír bejelentését követően több százezren vonultak az utcákra Ukrajnában, és az ezt követő Majdan forradalom vezetett Viktor Janukovics leváltásához, 2014. február 22-én.

A Majdan téri forradalmat követő időszakban drasztikusan szűkültek a nemzetiségi jogok. Sokan úgy gondolják, hogy a politikai, nemzetiségi és nyelvi jogok meg gondolatlan szűkítése vezetett a Krím-félsziget Oroszország általi annexiójához, valamint a kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk szakadár megyékben kialakult és máig elhúzódó fegyveres konfliktushoz. De bizonyára gazdasági okok is szerepet játszottak a háttérben. A következő időszakban az ukrán-orosz kereskedelem volumene 80 %-kal csökkent és 2016-ra Oroszország felfüggesztette a vámkedvezményeket Ukrajnával. A társulási megállapodás új gazdasági lehetőségeket kínált az EU és Ukrajna számára egyaránt. E megállapodás révén megszilárdította pozícióját. Az EU lett az ország legfontosabb kereskedelmi partnere. 2019-ben már Ukrajna teljes kereskedelmének több mint

40%-a az EU-ból származott. Az európai gazdasági kapcsolatok megerősödése elősegítette Ukrajna fokozatos integrációját az EU belső piacán.

A 2015-ben megkötött minszki megállapodások és az új tárgyalási formák – a háromoldalú összekötő csoport (EBESZ, Oroszország és Ukrajna) és a normandiai négyek (Oroszország, Ukrajna, Németország és Franciaország) – létrehozása ellenére a harcok rendszeresek voltak a szakadár területeken, azaz Donyeck és Luhanszk megyék Oroszországgal határos részein. A 2019-ben megválasztott új ukrán vezetésnek¹⁷ – Volodimir Zelenszkij ekkor lett elnök – deklaráltan a legfontosabb célkitűzései között szerepelt az európai integráció, olyannyira, hogy ez Ukrajna Alkotmányába is bekerült.

A csatlakozási folyamatnak pontosan meghatározott szabályai és menetrendje van. Az Európai Bizottság a csatlakozási kritériumok (az ún. koppenhágai kritériumok)¹⁸ szerint alapos eljárás keretében megvizsgálja a csatlakozási kérelmet, és a csatlakozási folyamat csak azt követően indulhat meg, hogy az Európai Tanács egyhangúlag a tárgyalások megkezdéséről határozott. A kritériumok közül kiemelendő a következő: a demokráciát, a jogállam és az emberi jogok érvényesülését garantáló intézmények stabilitása, a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme.¹⁹

A csatlakozási folyamat három szakaszból áll:

Az átvilágítási folyamat 35 fejezetre bomlik 6 klaszterbe csoportosítva – lehetséges, hogy a kisebbségvédelem külön fejezetet kap majd. Említsünk meg néhány döntést és kritikát, amelyek hátráltathatják Ukrajna európai integrációs céljainak elérését. Az Európai Tanács 2022. június 23-án tagjelölt státuszt adott Ukrajnának és Moldovának. 2023 februárjában az uniós vezetők a Tanács rendkívüli ülésén elismerték Ukrajna erőfeszítéseit a háborús helyzet ellenére végrehajtott reformokat illetően, és a Bizottság megfogalmazta a csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez szükséges célokat.

A Velencei Bizottság 2017. decemberi véleményében rámutatott, hogy az oktatási kerettörvény nyelvi cikke merőben eltér a kisebbségekkel egyeztetett tervezettől, aránytalan beavatkozást jelent a kisebbségekhez tartozó személyek meglevő jogaiba, diszkriminatív. A Bizottság véleményében határozottan elítélte a nemzeti kisebbségek megkülönböztetését azon az alapon, hogy anyanyelvük hivatalos

¹⁷ Volodimir Zelenszkij 2019. június 20. óta Ukrajna elnöke.

¹⁸ Koppenhágai Európai Tanács – 1993. június 21–22. Elnökségi konklúziók.

¹⁹ Lásd bővebben (csatlakozási kritériumok): https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:accession_criteria_copenhagen; <https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20180126STO94113/unios-bovites-hogyan-csatlakoznak-az-orszagok-az-eu-hoz>

nyelv-e az EU-ban, vagy sem.²⁰ Ezt az álláspontját a nemzetközi testület nemcsak az oktatási törvény kapcsán hangsúlyozta, hanem az időközben a 2019-es államnyelvi törvény kapcsán is hangsúlyozta 2019. december 9-én kiadott, az államnyelvi törvényt kifejezetten negatívan értékelő véleményében is.²¹

Az államnyelvi törvényt az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa is bírálta, szerinte három dolog is aggodalomra ad okot az új nyelvtörvényben. Egyrészt egy szóval sem tér ki a kisebbségi nyelvek védelmére. Másrészt az államnyelv használatával kapcsolatos minden kérdést meglehetősen kemény szankciókkal oldana meg. Emellett a törvényt úgy fogadták el, hogy egyáltalán nem konzultáltak róla a kisebbségek képviselőivel.

Az új törvény több helyen ellentmond az Alkotmánynak (10. és 92. cikk), ellentétes Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásaival: az ukrán-magyar alapszerződéssel, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájával (1. rész, 7. cikk, D pont), a Nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezménnyel (10. cikk), valamint az EU-Ukrajna között 2017-ben létrejött társulási szerződésben foglaltakkal. Nagyon fontos, hogy a tagjelöltek a közvetlen szomszédaikkal jó kapcsolatot ápoljanak. Ehhez elengedhetetlen egy uniós szintű kisebbségvédelmi keretrendszer kialakítása, amely a béke és kölcsönös prosperitás elengedhetetlen feltétele.

A csatlakozási tárgyalások megkezdésének egyik különösen fontos kritériuma volt, hogy Kijev vegye figyelembe a Velencei Bizottság államnyelvi, tömegtájékoztatási és oktatási törvényekkel kapcsolatos ajánlásait, mert azok nem állnak összhangban az ország nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó nemzetközi kötelezettségeivel. Ezért 2023 decemberében gyors ütemben került elfogadásra az új, nemzeti közösségekkel kapcsolatos törvény, amely javaslatot fogalmaz meg az oktatási és a nyelvtörvény módosítására is. A törvény egyes részei a kárpátaljai magyar szervezetek szerint is előremutatóak, bár nem elégségesek, hiszen nem állnak vissza teljesen a korábban meglévő kisebbségi jogok és a jogszabály több tétele csupán deklaratív, tágan értelmezhető. A nyelvhasználat egyes területeken az európai uniós nyelvek (így az orosz, belarusz

²⁰ Opinion on the provisions of the Law on Education of 5 September 2017 which concern the use of the State Language and Minority and other Languages in Education. Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (8–9 December 2017). [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e)

²¹ Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 9 December 2019. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e)

kivételt képeznek) tekintetében visszaállt a korábbi gyakorlatra, mely szerint a nemzetiségek nyelvén is megjelenhetnek választási kampányanyagok, és törlésre került az a rendelkezés, hogy a megjelent könyveket ugyanolyan mennyiségben ukrán nyelven is meg kell jelentetni, stb. Az oktatásban ismét garantált a kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való joga, bár kérdéseket vet fel az oktatás „államnyelv melletti” teljesülése. Kifogásolható továbbá, hogy a nemzetiségekkel kapcsolatos törvények és azok módosításai során egyszer sem vették figyelembe a kisebbségi szervezetek javaslatait. A törvény megengedő nyelvhasználati rendelkezései nem vonatkoznak „az agresszor vagy megszálló állam”²² hivatalos nyelvére, így az orosz nyelv nem engedélyezett művészeti, kulturális, szórakoztató rendezvényeken sem. A Velencei Bizottság 2023 októberi véleményében kifejtette, hogy az orosz nyelv alkotmányos védelme a háborús helyzet idejére jogosan függeszthető fel.²³

Bár tudjuk, hogy a nemzeti kisebbségek léte szükségszerűen ütközik a nemzetállamoknak azzal a törekvésével, hogy egységes államként tekinthessenek magukra, és szuverenitásuk veszélyét látják a kisebbségek létében, megerősödésében, viszont a csatlakozási folyamatban fontos szempont az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása, a korrupció ellenes harc, az igazságszolgáltatás minősége és hatékonyságának javítása.

Rendszerszintű problémák

Ukrajna helyzetét és nemzetközi megítélését a korrupciós ügyek is gyengítik.²⁴ A volt Alkotmánybírósági elnök illegálisan távozott az országból 2022-ben, nemzetközi elfogatóparancs van érvényben ellene, 2023 májusában kenőpénz elfogadása közben őrizetbe vették a Legfelsőbb Bíróság vezetőjét, és ezek így gyűrűznek le az alsóbb szintekre. Komoly kihívást jelent, hogy 2025 januárjában három alkotmánybírónak is lejárt a 9 éves mandátuma, így mindössze 11 alkotmánybíró alkotja a

²² Ukrajna egyes törvényeinek módosításáról szóló törvény az Európai Tanács és szervei szakértőinek javaslata alapján a nemzeti kisebbségek (közösségek) jogainak vonatkozásában. 2023.12.08. № 3504-IX.

²³ Az ukrán nemzeti kisebbségi törvény 2022-es új változatának elemzése, különös tekintettel a 2023-as módosításokra és a Velencei Bizottság ajánlásaira. Громадянська мережа ОПОРА – “Аналіз змін до Закону України ‘Про національні меншини (спільноти) України’: <https://www.oporaua.org/other/analiz-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacional-ni-menshini-spilnoti-ukrayini-24987>

²⁴ Lásd bővebben: az Európai Számvevőszék különjelentése: Az Ukrajnában magas szinten elkövetett korrupció csökkentése: léteznek uniós kezdeményezések, de eredményeik még elégtelenek, 2021: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_23/SR_fight-against-grand-corruption-in-Ukraine_HU.pdf

testületet 18 helyett. Az Alkotmánybíróság határozatképességének elvesztése veszélyezteti Ukrajna jogrendjét. Illetve 400-ra csökkent a képviselők száma 450 helyett. A parlamenti, elnök- vagy önkormányzati választások elhalasztása a hadiállapot idején legális, demokratikus és legitim. Jelenleg tehát legitim vezető Zelenszkij.

Nagy nehézségeket okoz a korrupció magas foka az alsóbb szinteken is, sokan a határőröket fizetik le, hogy kijussanak az országból, vagy rokkantsági igazolást szereznek be illegálisan, hogy elkerüljék a besorozást. Ukrajna Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanácsa elrendelte a rokkantsági igazolások felülvizsgálatát, visszamenőleges hatállyal a háború kezdetéig.²⁵ Ellenőrzik azokat a bizottságokat is, akik a katonai szolgálatra való alkalmatlansági igazolásokat adják ki. A határt képező heggyvonulatokon, folyókon – főként Románia és Szlovákia felé több ezren próbálnak átjutni, sokszor az életüket kockáztatva.

Napi szinten kerülnek fel ügyek a határőrség, biztonsági szolgálatok közösségi oldalára, hogyan kapják el az illegálisan külföldre szökni szándékozó férfiakat. Figyelmeztető tartalmak készülnek arról, hogyan csapják be az embereket a csempészek (3,5 -5 -10 ezer dollár a tarifa): például kerítéseket állítanak az erdőben, mintha zöldhatár lenne, vagy ukrainai folyószakasznál átveszik a pénzt azzal, hogy a túloldalon Európa várja őket. A felderített ügyekben büntetőeljárások indultak.

A lakosság nap mint nap találkozik a katonák halálhírével – arccal, adatokkal, temetési képekkel. Látják a videókat, beszámolókat az emberrablásszerű kényszersorozásokról és ez félelemmel tölti el az embereket. Nagyon sok a belső menekült, nők, gyerekek, akik komoly traumát éltek át a lakóhelyük bombázása során. Mindenkinek van rokona, barátja, ismerőse, aki meghalt, megsebesült, bujkál. Vannak férfiak, akik évek óta bezárkózva élnek, hogy elkerüljék a besorozást. Ugyanakkor látják a közösségi oldalakon, hogy Kijevben és más nyugati nagyvárosokban vidáman folyik az élet, tele vannak az éttermek. Azt tapasztalják, hogy a gazdagok meg tudják fizetni, hogy elkerüljék a besorozást, és terjed az a nézet, hogy ez a „szegények háborúja.”

Jövőkép

Ukrajna és Oroszország között kialakult háborús konfliktus időbeli kitolódása egyre kaotikusabb és bizonytalanabb működést eredményez az országban. Külső támogatás és finanszírozás nélkül az állam gyors összeomlását jelentené. Ezért is lenne sürgető a békefolyamat elindítása.

²⁵ Kárpátalja.ma: Felülvizsgálják a katonai alkalmassági igazolásokat.

Ma még nem látható előre, hogy Ukrajna számára a háború befejezése jár-e valamilyen mértékű területvesztéssel. Azt azonban kimondhatjuk, hogy egy ehhez kötött békekötési folyamatban nehézséget okozhat az Alkotmány 73. cikke, amely kimondja: Ukrajna területének megváltoztatásának kérdéséről kizárólag országos népszavazás útján lehet dönteni. A különleges jogrend idején azonban népszavazás nem tartható.

A multikulturális Ukrajnában a február 24-i háború kitöréséig a politikai nemzet fogalma csupán absztrakció volt, amelynek híveit, ellenzőit egyaránt megtalálhattuk a közhatalmi szférában.²⁶ A legtöbb szakértő egyetért abban, hogy az ukrán egységes nemzet megszületése a háborúval kezdődött el. A háborút megelőzően az ország keleti felén élők még mindig inkább az oroszokkal fűzték volna szorosabbra a nemzeti-kulturális, valamint a politikai és gazdasági viszonyokat egyaránt. Mára egyértelműnek tűnik, hogy Ukrajna egésze az európai utat tartja az egyetlen megoldásnak, ugyanakkor a közös értékek tiszteletben tartása nélkül nem lesz sikeres az EU politikai, gazdasági és jogi területeinek konvergenciája.

Megállapítható, hogy az ukrán kisebbségvédelmi rendszer a *nemzetközi standardok által lehetővé tett jogok minimumát kívánja biztosítani* az országban élő nemzetiségek számára, a társadalmi jogegyenlőségre és az ukrán nemzet egységének biztosítására hivatkozva.

Ukrajna kiváló termőfölddel, természeti kincsekkel és nagyszámú lakossággal rendelkező ország. Az elmúlt három évtizedben történelmi lehetősége volt egy olyan társadalmi berendezkedés létrehozására, amelyben a soknemzetiségű ország polgárai számára valósággá válhatott volna a békés együttélés és a nemzeti, gazdasági prosperitás. Ukrajna jelen pillanatban háborúban áll egy atomhatalommal. Területe nem állapítható meg pontosan, és nem lehet tudni, hányan élnek az országban. Ukrajna gazdaságilag romokban van.

Bármi is lesz az ország sorsa, a valóságot soha nem lehet figyelmen kívül hagyni. Jelen alapállás szerint Ukrajna egy soknemzetiségű állam. A kisebbségi jogok gyakorlati biztosítása helyett tehát az ukrán szabályozás egyre inkább az etnikai homogenizáció és központosítás irányába mutat.

A kutatásoknak, az események elemzésének fontos része, hogy a jövőre tekintve megfelelő konzekvenciákat vonjunk le, és ennek fényé-

²⁶ Fedinec Csilla: *Regionalizmus Ukrajnában*. In: Bárdi Nándor – Tóth Ágnes (szerk.): *Önazonosság és tagoltság: elemzések a kulturális megosztottságról*. (Tér és terep 9.) Budapest, Argumentum, 2013.

KOVÁCS VIKTÓRIA – AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ HATÁSA...

ben alakítsuk a jövőbeli európai nemzetiségi politikát, vagy például a magyar nemzetstratégiát.

A dolgozat valódi konklúziójaként hadd álljon itt egy nagyon fontos bibliai ajánlás az ukrán döntéshozók számára: *„Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük...”* (Mt 7,12)

IV. HERMENEUTIKA

Jóföldi Szilárd Amadé

A gyülekezeten kívül lévő ifjúság hermeneutikájának fontossága a gyülekezet missziójában

Absztrakt

„A fiatalok a jövő reménysége”, mondják az emberek Magyarországon. Mégis, mint egyház, sok helyzetben elveszítjük a következő generációt és a fiatalok túlnyomó része nem jár ma gyülekezetbe Magyarországon. Úgy vélem, ennek a problémának fontos aspektusa a megértés, értelmezés problematikája. Tanulmányomban nem arra keresem a választ, hogy miként értelmezhető a Biblia üzenete a mai fiatal generáció számára, amely szintén fontos bibliai hermeneutikai kérdés lenne, hanem abból a nézőpontból indul ki, hogy a Missio-Dei, még pontosabban a Missio-ecclesiae bevonandó célközönsége, jelen esetünkben a mindenkor élő gyülekezetbe nem járó fiatalokat az egyház hogyan értheti meg és hogyan érheti el őket. A gyülekezeten kívüli ifjúság hermeneutikája tanulmányomban az ifjúság gondolkodásának megfejtése, annak felfedezése, megértése. Egyik fontos tényező, információ és szituatív gyakorlati tapasztalat lehet ennek a folyamatnak a megvalósulása az elérésük érdekében történő missziói szándék érdekében. Megvizsgáljuk, hogy ez a nézőpont segítséget adhat-e az egyháznak missziójának gyümölcsözőbb betöltésében. Kifejtjük, hogy ezt szükséges megismerni ahhoz, ha stratégiákat szeretnénk elkészíteni a fiatalok elérésére.

„Semmi sem oly drága az ember szívének, mint az, hogy embertársaival megértesse magát.” – *Emilio Betti*

Bevezetés

Mi a célom a tanulmánnyal? A nem gyülekezeti ifjúság hermeneutikájának a fontosságát kimutatni az egyház missziói törekvéseiben. Bizonyítani szeretném, hogy ez egy nélkülözhetetlen eszköz az evangélista, a misszionárius, illetve a misszionáló gyülekezet tarsolyában és annak a kutatásában is, hogy milyen módon érheti el őket az egyház. Az írásban szeretnék kísérletet tenni a hermeneutika és a missziológia párbeszédére ebben a témakörben. Ismerjük meg mindkettő célját és keressünk szinergiát a két tudományág között a gyakorlati teológiai és missziói célok mélyebb megértése és a megvalósítás érdekében.

Mi alapján állítjuk, hogy egyre nagyobb a nem gyülekezeti fiatalok száma és szükség lenne az egyháznak ennek a rétegnek a megértésével, értelmezésével többet foglalkoznia?

A legutóbbi Magyar Ifjúságkutatás 2020-as eredményei az alábbi tendenciákat mutatják.¹ A magukat az „egyház tanítása szerint vallásosnak vallók” száma 2000-től 2020-ra 10-ről 5 százalékra csökkent a magyar 15-29 éves korosztályban. Növekedett kicsit azoknak a száma, akik magukat „maguk módján vallásosnak” mondják 46-ről 49 százalékra. 28-ról 35 százalékra emelkedett az a réteg viszont aki „nem vallásos”-nak mondja magát. A tendenciák tehát azt mutatják, hogy az egyházián vallásos fiatalok részaránya jelentősen csökkent és megnövekedett a nem vallásos fiatalok száma. Egy másik mutató szerint pedig 2016-tól 2020-ig 47-ről 54 százalékra emelkedett azoknak a száma, akik soha nem látogatnak templomi szertartást.² A felmérések alapján, az egyház missziója szempontjából sürgetőnek tűnik a feladat, hogy többet kellene foglalkozni a „jövő reménységével”, a fiatalokkal.

Mi a hermeneutika?

A hermeneutika az értelmezés tudománya, vagy ahogy néha említik, az értelmezés művészete. Eleinte leginkább a szövegértelmezés területén használták, ma is leginkább ennek a módszertanának számít.³

¹ GYORGYOVICS Miklós – PILLÓK Péter: A vallásosság alakulása az ifjúsági rétegben. In: Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején - Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről, Szerkesztette: Székely Levente, Társadalomkutató Kft megbízásából az Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft, Budapest, 2021, 237- 254, 239. p.

² GYORGYOVICS Miklós – PILLÓK Péter, 243. p.

³ FEHÉR M. István: Hermeneutika és humanizmus In: Hans-Georg Gadamer – egy 20. századi humanista Szerk. Nyíri Miklós, Budapest: L'Harmattan, 2009, 43-117. old., 25. p.

JÓFÖLDI SZILÁRD AMADÉ – A GYÜLEKEZETEN KÍVÜL LÉVŐ IFJÚSÁG...

*Heidegger*től kezdve, aki a filozófiai hermeneutika megteremtőjének számít,⁴ *Gadamer*en keresztül, aki gyakorlati filozófiaként definiálja és rámutatott arra, hogy maga a folyamat a *praxist*, az *alkalmazást* szolgálja és mozditja elő,⁵ így többen megpróbálták már megfogalmazni mi is a hermeneutika. *Emilio Betti* abban egyetértett *Gadamer*rel, hogy a hermeneutika *kontextusfüggő* és *szituatív* jellegű, de ő már megállapította azt is, hogy az applikáció a hermeneuta *önértelmezése* is. Mai magyar kutatók közül meg kell említenünk, hogy *Olay Csaba* a gadameri alkalmazás szó helyett leginkább a *fordítás*, és a *dialógus* fogalmakat tartja legmegfelelőbbnek a hermeneutikára.⁶ *Kiss Andrea Laura* szerint a hermeneutika „nem csak megfejtés, hanem az élet meghatározott megélése is”.⁷ Kifejti, hogy „minden hermeneutikai tevékenység és tudás a *hiány*, a problémává válás nyomán született, mert csak ebben tehető fel a hermeneutikai hozzáállás lelkét alkotó *kérdés*, csak ekkor válnak a dolgok és cselekvések megkérdőjelezhetővé. A problémátlan élet képtelen hermeneutikai kérdéseket feltenni, mert számára nincsenek kérdések.”⁸

A hermeneutika tárgya tehát kezdetben leginkább a transzcendens írások, így nagyrészt a Biblia értelmezéséhez is kötődött, viszont az újkori hermeneutika már bátran kapcsolódik például az irodalom, a történelem és a társadalomtudományok területéhez is.⁹ A hermeneutika módszerének kiterjesztése fontos a társadalom egy-egy csoportjának valódi megértése, jobb megismerése miatt. A hermeneutika egy *folyamat*, ahogy e tudomány művelői kifejtették, amely elindít egy dialógus jellegű, fordító, értelmező tevékenységet, amelynek hatására alkalmazások születnek. Ebben fontos szerepet kaphat az úgynevezett egyre táguló *hermeneutikai kör* megvalósulása, amely a kérdezőre is

⁴ Kiss Andrea Laura: A hermeneutika útvesztői. In: Magyar Filozófiai Szemle 1-2. 2005., 313-320 p., 320. p., Internet: <https://epa.oszk.hu/00100/00186/00020/pdf/kisandre.pdf>, letöltés ideje: 2024.01.30.

⁵ FEHÉR 61. p.

⁶ Kiss Andrea Laura: 319. p. Erről a kiadványról írt összefoglalót, itt konkrétan Olaytól: Útkereső értelmezések, Szerkesztette Susszer Zoltán László. L'Harmattan Kiadó, * 2004., Olay Csaba: Arisztotelész hermeneutikai aktualitása; (Olay Csaba egyetemi tanár az MTA doktora. Filozófia Intézet oktató. Újkori és Jelenkori Filozófia Tanszék tanszékvezető.)

⁷ Kiss Andrea Laura: A hermeneutika szubjektuma? Hermeneutika és poszt-strukturalizmus szubjektumfogalmának hasonlóságai és különbségei. In: Kellék 18/20. sz. (2001.) 18-19-20. szám, 2001, 289.p. Forrás: <https://kellek.adatbank.ro/pdf/18-19-20/022Kiss.pdf>; letöltés ideje: 2024.01.30.

⁸ U.o.: 289. p.

⁹ U.o.: 289. p.; „E kor hermeneutikái nem véletlenül szekularizálódnak és kapcsolódnak olyan területekhez, mint az irodalom és a történelem.”

hatást gyakorol.¹⁰ A szakemberek azt is állítják, hogy a hermeneuta nem vonhatja ki teljesen magát az értelmezés szubjektivitása alól, hisz saját maga teszi fel a kérdéseket, a saját nyelvezetében, így a saját szempontjai szerint is értékeli.¹¹ Ilyen módon ez *önértékelés* is. Ez a szempont viszont nem zárja ki azt, hogy a hermeneutika a hitelességre és a tudományosságra törekedjék.

Értéke mégis ennek a folyamatnak viszont az, hogy a *megismerésen*, a *párbeszéden* alapul és azon, hogy mindenképp jellemzője a *nyitottság*.¹² Fehér M. István ezt így fogalmazza meg: „...általánosságunk voltaképpen azzá, amik és akik vagyunk, hogy ember-, személyiség- és közösségformáló szerepet tölt be. A XX. századi hermeneutika ontológiai fordulatának fényében a megértés nem pusztán megismerés, hanem sokkal inkább létmód”¹³

Missio ecclesiae

Kérdéseink megválaszolásánál a missziológia (Mott, Barth és Bosch után) tág perspektívából indít. Ez a tág perspektíva nem lehet kisebb, de nagyobb sem, mint a *Missio Dei*. A misszió szó jelentése magában hordozza azt, hogy létezik egy küldő, jelen esetben Isten (Dei) és legalább egy küldött, jelen esetben a gyülekezet (ecclesiae). Magát a *missio Dei* kifejezést elsőként 1932-ben Karl Barth használta egy előadásában,¹⁴ de ez az új missziói látásmód később 1952-ben a willingeni konferencián született meg.¹⁵ Mi is volt ez? „A konferencia felismerte, hogy az egyház sem kiindulópontja, sem célja nem lehet a missziónak. Az isteni váltságmű előbbre való, mint az egyház és a misszió. A missziót nem rendelhetjük alá az egyháznak, de az egyházat sem a missziónak; mind a kettőnek a *missio Dei* szolgálatában kell állnia, ...A *missio Dei* alapozza meg az egyház misszióit (*missiones ecclesiae*).”¹⁶

Később David J. Bosch úgy fogalmaz a *missio Dei*-vel kapcsolatban, hogy „a misszió Isten szívéből fakad. Isten az elküldő szeretet kútfeje. Ez a misszió legmélyebb forrása. Ennél mélyebbre már nem hatol-

¹⁰ VERESS Károly: Bevezetés a hermeneutikába. Egyetemi Műhely Kiadó Bolyai Társaság – Kolozsvár 2007, 1-307, 195. p. ; Internet: <https://adatbank.ro/vendeg/htmlk/pdf14010.pdf>, letöltés ideje: 2024.01.30.

¹¹ KISS Andrea Laura: A hermeneutika útvesztői. 319. p.

¹² U.o.: 314. p.

¹³ FEHÉR M. István: 116. p.

¹⁴ David J. BOSCH: Paradigmaváltások a misszió teológiájában. Budapest, 2005, Harmat – PMTI, 359. p.

¹⁵ U.o.: 341-342. p.

¹⁶ U.o.: 342.p.

JÓFÖLDI SZILÁRD AMADÉ – A GYÜLEKEZETEN KÍVÜL LÉVŐ IFJÚSÁG...

hatunk: azért van misszió, mert Isten embereket szerető Isten.”¹⁷ Ugyanitt *Bosch* megállapítja, hogy „...sem az egyház, sem más emberi cselekvő nem lehet a misszió szerzője és hordozója. A misszió elsődlegesen és végső soron a teremtető, megváltó és megszentelő szentháromságos Isten munkája, s az egyház kitüntetése, hogy ebben a munkában részt vehet.”¹⁸ Isten missziója (*missio Dei*) szakít tehát azzal a megfogalmazással, hogy a misszió az emberek tevékenysége lenne mégis a gyülekezet mint küldött, részese, közvetítője, cselekvője, megvalósítója annak.

Valójában tehát az Isten missziója az egyház és a helyi gyülekezet is, és amit az tesz, annak a forrása csak is a *Missio Dei*-ből kellene erednie. Ez a szemléletváltozás, fókusz-csere segíthet abban, hogy jobban megérthessünk az egyház és a helyi gyülekezet misszióját jelen esetben a nem gyülekezeti fiatalok felé. A gyülekezet azért létezik, mert Isten missziózik, munkálkodik általa is.¹⁹ Jézus így búcsúzik tanítványaitól, „ahogyan engem elküldött az Atya, én is elküldelek titeket!”²⁰ Missziológiai és teológiai értelemben Krisztus teste a gyülekezet,²¹ tőle kapja a hasonló küldetést, elhívást. A gyülekezet ezek alapján nem magának választja tehát a konkrét missziói feladatot, hanem fel kell ismernie a küldő szándékát, akaratát, célcsoportjait a gyülekezet missziójának tervezésében és arra hivatott, hogy annak a megvalósításán tevékenykedjen.

A *missio Dei* szempontjából kérdésünk feltevése részleges, hiszen az Újszövetség leírásából megállapíthatjuk, hogy Jézus nem csak a fiatalok felé küldetett és szolgált, hanem minden korosztály és társadalmi osztály felé. Mégis, kérdésünkre a választ Jézus szavaiban, missziói küldetésében találhatjuk meg, aki így fogalmazott saját magáról, hogy azért jött, hogy „megkeresse és megmentse azt, ami elveszett”.²² Máshol így nyilatkozik a farizeusoknak: „nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek”,²³ amikor a gyülekezeten kívüli emberek társaságát keresi és azok felé érez küldetést. Lukács evangéliuma 15. része is erről, az elveszettekről való

¹⁷ BOSCH: 361. p.

¹⁸ U.o.: 361. p.

¹⁹ János evangéliuma 5. rész 17. vers, Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyarázó jegyzetekkel, Budapest, MBT – Kálvin Kiadó, 1997

²⁰ János evangéliuma 20. rész 21. vers, Biblia.

²¹ I Korinthusi levél 12. rész 12-14 vers, Biblia

²² Lukács evangéliuma 19. rész 10. vers, Biblia

²³ Máté evangéliuma 9. rész 12. vers, Biblia

missziói küldetésről tesz tanúbizonyságot az elveszett bárány, az elveszett drachma és az elveszett fiú példázatában.²⁴

Nem állítjuk tehát, hogy a gyülekezet missziójának csupán a nem gyülekezeti fiatalok elérésére kell irányulnia, viszont azt állítjuk Jézus küldetése alapján, hogy a gyülekezet missziója Isten és Jézus által elhivatott az *elveszettek*, azon belül, egyszerű logikai következtetés alapján, az elveszett fiatal korcsoportok felé is. Mivel tanulmányom vizsgálódása nem terjedhet ki minden korosztályra, ezért, személyes érdeklődésből és a bevezetőben feltárt probléma alapján csak ezt a réteget vizsgálom olyan praktikus okból is, hogy a gyülekezetnek a jövőben is lehessen reménysége.

Szinergia – párbeszéd

Gadamer megállapította, hogy a hermeneutika gyakorlati filozófia, amely a *praxist*, az *alkalmazást* szolgálja és mozdítja elő.²⁵ Kérdésünkben segítségünkre lehet ez az értelmezési módszer. A gyülekezet missziójának gyakorlata ez mellett, ahogy a hermeneutika folyamatának vizsgálatánál is megállapítottuk, szintén *kontextusfüggő* és *szituatív* kell legyen. „Minden hermeneutikai tevékenység és tudás a hiány, a problémává válás nyomán született”²⁶ – mondta Kiss. Amennyiben az egyház nem ébred rá, hogy válsághelyzetben van, és nem ismeri fel a sikertelenségét, hiányát a missziójában, például a nem gyülekezeti fiatalok felé, akkor nem érzi szükségét a fiatalok hermeneutikájának elvégzésére sem. Pedig Kraemer rámutat, hogy az egyháznak „mindig is szüksége van a látható sikertelenségre és a szenvedésre ahhoz, hogy valódi természetére és missziójára ráébredjen”.²⁷

Ahogy Betti és Fehér is megállapította, a hermeneutikai folyamat segít az *önértelmezésben*, de az oly fontos *nyitottság* elsajátításában is. Ezért lehet hasznos a gyülekezetnek is az, hogy egy a fiatalokkal elindult hermeneutikai dialógus nyomán magát, céljait, eszközeit, saját nyelvét is jobban megismerje, saját maga felé is kérdéseket tegyen fel, valamint a fiatalokhoz intézett kérdések megfogalmazásában magát is jobban és pontosabban meghatározza. Ez ráébresztheti arra, hogy a fiatalok megfejtésének keresése, a velük való párbeszéd felvállalása egyben a jézusi *elvesztet-kereső* küldetés megélésének valójában már

²⁴ Lukács evangéliuma 15. rész 1-32 vers, Biblia

²⁵ FEHÉR: 61. p.

²⁶ KISS Andrea Laura: A hermeneutika szubjektuma? 289. p.

²⁷ JACOB KRAEMER: The Christian Message in a Non-Christian World. London. Edinburgh House Press, 1947, 26. p.

JÓFÖLDI SZILÁRD AMADÉ – A GYÜLEKEZETEN KÍVÜL LÉVŐ IFJÚSÁG...

a praxisa, egyben megvalósulása is. Kiss ezt úgy fogalmazta, hogy a megfelelő hermeneutika már az „élet meghatározott megélése is”.²⁸ Értelmezni, megérteni, lefordítani a fiatalok nyelvét, gondolkodását az egyház számára, valamint fordítva is úgy mint a gyülekezet célját, nyelvét, gondolkodását, üzenetét lefordítani a fiatalok számára, lehetetlenség úgy tenni, ha az nem kontextusfüggő és szituatív. Ami egyik településen, városban igaz lehet a fiatalokra, egy másik helyen nem biztos. A különböző *kontextusok* mind formálták a helyi misszió lehetőségeit a fiatalok irányában. Nem spórolhatja meg egy gyülekezet sem azt a munkát ami ezzel jár, ha meg szeretné érteni a fiatalokat.

Ennek elkezdéséhez és fenntartásához szükség van a már említett a „hermeneutikai hozzáállás lelkét alkotó *kérdés*”-re.²⁹ Milyen eszközeink lehetnek ebben a helyi kontextusban a nem gyülekezeti fiatalok felé? Úgy vélem, hogy a válasz sokrétű. Megismerésük során meg kellene tudni, hogy mi a valódi nyelvezetük, szükségük, gondolkodásuk és a lelkiségük. Meg kell tudni, hogy mit gondolnak a gyülekezetről. Tudományos szempontból szükség lehet *kvalitatív és kvantitatív felmérő kérdőívekre* a helyi gyülekezet körül élő fiatalok számára, *mély interjúkra*, de a helyi gyülekezet lelkészeivel, ifjúsági munkásaival is, hogy a megfelelő kérdéseket tegyük fel és valódi párbeszéd indulhasson el. Fel kell mérni a korábbi missziók eredményeit, erősségeit, gyengeségeit, a helyi viszonyokat és szituációt is, tehát a megismerhető *kontextust*.

Rámutatunk itt arra, hogy az egyháznak, mint létező vallásos célú közösségnek hermeneutikai értelmezés módra, más szóval *hermeneutikai „létmódra”* lehet szüksége ahhoz, hogy Jézus missziói küldetését az elveszettek felé betöltse. A fiatalok, valamint az egyház saját magának a jobb megértése, értelmezése, dialógusa, a folyamatra jellemző nyitás és feltételezhető nyitottság, a megfelelő „fordítás” létrejötte, ahogy mai missziói nyelven mondani szoktuk: valóban „*hídépítés*” jöjjön létre. Ahogy egy kutató fogalmazta meg: a fiatalok hermeneutikája és missziója leginkább „*kíséretről, közös sétáról és közös tanulásról*” szól,³⁰ hozzátesszük Bosch után, hogy a missziót létrehozó Isten szívéből fakadó szeretet gyakorlati megnyilvánulásáról.

²⁸ KISS Andrea Laura: A hermeneutika szubjektuma? 289. p.

²⁹ U.o.: 289. p.

³⁰ PAVOL BARGÁR-tól (CEEAMS, 2024.02.16-19 missziológiai konferencia, Eszék-Horvátország)

Összegzés

A hermeneutika és a missziológia jelen szinergiája az alábbi eredményeket mutatta számunkra ebben az írásunkban. Megállapítottuk, hogy ha felismerjük a hiányt, akkor lesz elég motivációnk arra, hogy nyitott hermeneutikai folyamatokat indítsunk a nem gyülekezeti fiatalok felé. Miért gyümölcsöző a missziói célcsoportokat megismerni? *Gadamer válasza* a miénk is lehet. „A beszélgetésben végbemenő megértés nem pusztán saját álláspontunk előadása és érvényesítése, hanem *közösséggé változás*, melyben nem maradunk az, ami voltunk.”³¹ A gyülekezet küldetése tehát nem elsősorban az, hogy saját üzenetét, saját elgondolása és nyelvezete szerint hangoztassa, hanem a missziológiai megfontolások szerint az, hogy *transzformálja* magát és üzenetét a helyi kontextusba.³²

Ez mellett megfigyeltük azt is, hogy ez a folyamat (hermeneutika) akkor tud termékenyítően hatni a gyülekezet missziójára és stratégiájára, ha jellemző rá a *jézusi küldetéstudat és mentő szeretet* is. Ráműtattunk, hogy ez a hermeneutikai folyamat, az úgynevezett *hermeneutikai kör* már a missziói tevékenység valódi kezdetét is jelenti. Nem zárjuk ki, sőt Jézus missziói küldetéséből kifolyólag feltételezzük, hogy ez más korosztályok felé is gyümölcsöző lehet a gyülekezet missziójában. Jelen esetben a nem gyülekezeti fiatal korosztályt vizsgáltuk, akik valóban a gyülekezetek reménysége lehetnek a jövőben. A hermeneutika fontossága mellett több más tényező is befolyásolja ezen felül a gyülekezet missziójának a kontextusának jobb megismerését. A fiatalok megismerése, értelmezése ennek egy szelete lehet. A hermeneutika alkalmazásának fontosságát röviden összefoglalva abban látjuk, hogy a gyülekezetek hidakat építhessenek a nem gyülekezeti fiatalok felé is.

³¹ Hans-Georg GADAMER: Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata. Gondolat, Budapest; Második, javított kiadás. Osiris, Budapest, 2003. 264. p.

³² TOMKA Miklós: Vallásszociológia, V. fejezet 1. pontja alatt 1. bekezdés, Internet: http://www.tavas56.hu/szombat/vallasszociologia/tomka_1.htm, letöltés ideje: 2024.01.30.

Bibliográfia

- Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Magyarázó jegyzetekkel, Budapest, MBT – Kálvin Kiadó, 1997.
- BOSCH, David J.: Paradigmaváltások a misszió teológiájában. Budapest, 2005, Harmat – PMTI.
- GADAMER, Hans-Georg: Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata. Gondolat, Budapest; Második, javított kiadás. Osiris, Budapest, 2003.
- GYORGYOVICS, Miklós – Pillók, Péter: A vallásosság alakulása az ifjúsági rétegben. In: Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején – Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről, Szerkesztette: Székely Levente, Társadalomkutató Kft megbízásából az Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft, Budapest, 2021.
- FEHÉR, M. István: Hermeneutika és humanizmus In: Hans-Georg Gadamer – egy 20. századi humanista Szerk. Nyíri Miklós, Budapest: L'Harmattan, 2009.
- KISS, Andrea Laura: A hermeneutika útvesztői. In: Magyar Filozófiai Szemle 1-2. 2005., 313-320 p, Internet: <https://epa.oszk.hu/00100/00186/00020/pdf/kisandre.pdf>, letöltés ideje: 2024.01.30.
- KISS, Andrea Laura: A hermeneutika szubjektuma? Hermeneutika és posztstrukturalizmus szubjektumfogalmának hasonlóságai és különbségei. In: Kellék 18/20. sz. (2001.) 18-19-20. szám, 2001, 281-292, Internet: <https://kellek.adatbank.ro/pdf/18-19-20/022Kiss.pdf>; letöltés ideje: 2024.01.30.
- KRAEMER, Jacob: The Christian Message in a Non-Christian World. London. Edinburgh House Press, 1947.
- TOMKA, Miklós: Vallásszociológia, Internet: http://www.tavas56.hu/szombat/vallasszociologia/tomka_1.htm, letöltés ideje: 2024.01.30.
- VERESS, Károly: Bevezetés a hermeneutikába. Egyetemi Műhely Kiadó Bolyai Társaság – Kolozsvár 2007. Internet: <https://adatbank.ro/vendeg/htmlk/pdf14010.pdf>, letöltés ideje: 2024.01.30.

V. ZENETÖRTÉNET

KIS-JUHÁSZ VILMOS

Halleluja a máglyán!

Bevezetés

Mielőtt felvezetném a dolgozat témáját, emlékeztetve bátorítalak, kedves Olvasó: „Örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondon örüljete!” (Fil 4,4) Örvendjünk, mert a feltámadt, élő Úr Jézus velünk van! Örüljünk a ma elkövetett és megbánt bűneink bocsánatának! Köszönjük meg szüleinket, nagyszüleinket, vasárnapi iskolai tanítónkat vagy hitoktatónkat, aki megtanította számunkra ezt az öröm-ujjongó, huszita-dallamú éneket! Hála Urunknak a vigaszért, hogy van feltámadás és nem a betegség, halál a vég, hisz Jézusban van feltámadás és örökélet!

Örvendezz, örvendezz minden nép!

1. Ör-ven-dezz, ör-ven-dezz, min-den nép,
Vidd a hirt, vidd a hirt szer-te-szét:
Jé-zus le-gyöz-te a sí-rok éj-jé-lét.

2. Sziklakő, sziklakő nincsen ott,
Szólanak, szólanak angyalok:
Húsvét hajnalán Jézus feltámadott!

3. Él az Úr, él az Úr, mit se félj, Benne
higgy, benne higgy, jót remélj: Jézust
meglátja mind, aki hitben él.

4. Mondjunk hát, mondjunk hát éneket,
Hirdessék, hirdessék mindenek:
Jézus által nyerünk örök életet.

♩: Jobbhagy István és Hamar István ♪: Huszita dallam [L]: Dicsérjétek az Urat! (1986) – 33.

Az egyháztörténet tanít a középkori egyházon kívül működő közösségekről: waldensek, lollardok, albigensek, pauliciánusok, bogumilok és más mozgalmak margóján, mind teológiai, himnológiai és a keresztyén imádat, valamint kultúra bizonyos transzfer jelenségeiről, amelyek előrevetítették a 15. századi prerreformációt és a 16. században kiteljesedett reformációt. Úgy az előreformátorok, mint a reformátorok anyanyelvű Bibliával, anyanyelvű zsoltárokkal, dicséretekkel és lelki énekekkel, valamint anyanyelvű prédikációval, igemagyarázattal szolgáltak. Ehhez járult az anyanyelvű személyes imádság és a két szín

alatti úrvacsora lehetősége. A 3. évezred elején számunkra ez természetes és gyakran értéktelen. De hat évszázaddal korábban, a Konstanzi Zsinaton (1414-1418) *Bajor János*, Liege-i püspök és herceg azért követelt máglyahalált *Husznak* mert: „...aki az egyszeri nép között a Bibliát terjeszti, az gyöngyöt szór a sertések elé, s ezzel vétkezik a Szentlélek ellen. Ezért én megátkozom Huszt, és ha nem akarja összeszedni az elszórt gyöngyöket, égjen!”¹

Jelen dolgozatban *Husz János* és *prágai Jeromos* (Hyeronimus) hithősök életéről és főleg zsoldáros mártír-bizonyságtételéről szeretnék röviden értekezni, a 611 és 610 éves máglyán történt haláluk évfordulója alkalmából.

Velük együtt hosszú a sora azoknak a Krisztust követő személyeknek és mártíroknak, akik a reformáció előtt már látták, hogy a középkori katolikus egyház nem azonos a Bibliában leírt egyetemes keresztyén egyházzal. Hirdették a keresztyén hit szükségességét, a Biblia alapján. Említhetjük *Husz* és *prágai Jeromos* mellett: *Vald Pétert*, *John Wycliffet*, *Savonarola-t*, *Hubmayert*, *Tyndale-t*, *Hutter Jakabot* és másokat, akik életükkel fizettek a Szentírás tanulmányozásáért, annak fordításáért és a bibliai igazságok hirdetéséért. Ők a 14-15. században felismerték a Biblia üdvösségtanát, vallották Krisztust mint egyedüli Üdvözítőt: váltságahalála által a bűnök bocsánatát, és a keresztyén hitet, mint egyetlen hidat, amelyen keresztül Istenhez közeledhetünk.³

Csehországban is voltak már *Husz* és *Jeromos* előtt, akik hangoztatták az egyház romlottságát és felszólaltak a szimónia és egyéb visszaélések ellen (például az egyházi tisztségek halmozása), ilyen volt például *Konrad Waldhauser*⁴ Ágoston-rendi barát (1326-1369), aki az előreformáció előfutáraként hirdette a Krisztusban való üdvösséget és a hit általi közeledést Istenhez. 1369. december 8-án hunyt el Prágában. *Miličz Kroměříže*⁵ prágai kanonok (-1374), aki műveiben: *Libellus de Antichristo*,

¹ 1414-ben a Konstanzi zsinat megnyitásakora a Liege-i püspökség élén Jean de Baviere (Bajor János) volt, aki 1374-1425 között élt. A Wittelsbach házból származott, a zsinat után majd lemondott püspöki tisztről, hogy megnősülhessen. Nagyon határozottan és Biblia-ellenesen lépett fel Husz János ellen a zsinaton. <https://denesotto.hu/2015/12/6032/>

² William TYNDALE 1525-26-ban megjelent angol Újszövetsége volt az első nyomtatott angol Biblia, amely a görög nyelvből volt fordítva. Minden tiltás ellenére elkészítette és csempészáruként Antwerpenből Angliába szállíttatta. A katolikus egyház elfogatta, bebörtönözte, majd 1536-ban máglyahalált halt.

³ Sola Sriptura, Sola Christus, Sola Fide

⁴ A 1320-1325 körül született Waldhausenben, Ausztriában, majd 1345-1360 között Bécsben szolgált hitszónokként, majd Prágába költözött és a Szent Gall templomban prédikált Ágoston-rendű szerzetesként.

⁵ Kromerizben született Csehországban.

Grazie Dei, Abortivus, Lectiones Quadragesimales, lejegyezte a bűnök bocsánatáról szóló tant, bibliai módon: Jézus megtisztító vére által.

1. Történelmi narratíva

Amint már említettük, 2025-ben volt 610 éve annak, hogy *Husz János* előreformátort, hitéért, Konstanz városában máglyán elégették 1415. július 6-án, s hamvait a Rajnába dobták. Életének utolsó perceiben a 146. zsoltárt énekelte latin szöveggel: „*Alleluia. Lauda anima mea, Dominum*” (Vulgata, Psalmus 145, 1-2), azaz héber eredetiben: halleluja, magyarítva: Dicsérjétek az Urat. (1.v.) Kevesebben tudják, hogy ugyanakkor, Konstanzban bebörtönzött, és csaknem egy éven át kínzott, s majd 1416-ban május 30-án, vértanúként megégetett, prágai *Hyeronimus* előreformátor is hasonló kínpróbát szenvedett. 2026. május 30-án lesz 610 éve annak, hogy, *Husz* tanár- és hithős társa, prágai *Jeromos*, szintén hallelujázott, mielőtt életét kioltotta a lángoló tűz és a fullasztó füst.

Hyeronimus, magyarul *Jeromos*, Prágában született, 1370 körül, aki szintén a Prágai Károly Egyetemen szerzett diplomát, 1398-ban filozófia és teológia szakon. Majd tanulmányait *Bohémiai Anna*, angol királynő jóvoltából Oxfordban folytatta, ahol sikeresen lediplomázott a teológia doktoraként. Oxfordban megismerkedett *John Wycliffe* előreformátor tanáival, és bűnbocsánatot nyert, Krisztusban vetett hite alapján. 1401-ben tért haza Prágába, ahol *Husz* legfontosabb munkatársa lett, úgy a bibliafordítás végzésében, mint az evangéliumok alapján hirdetett megtérés és üdvösség igéjének prédikálásában. Hamarosan szembe került a katolikus papsággal, amikor a pénz és a gazdagság kísértését elemezte.⁶

Teológiai előadásokat tartott, Bécsben, Budán, tanított a Sorbonne-on 1405-ben, Kölnben 1406-ban, majd Heidelbergben, és az *Encyclopaedia Britannica* szerint, *II. Ulászló* lengyel király meghívására, a Krakkói Egyetemen is. Mivel elítélte az egyház világi struktúráját, a papság botrányos bűneit (pl. simoniát, paráznaságot⁷) és főleg a meggazdagodás vágyával kibocsátott ördögi bűnbocsájtó cédulákat, hirdette a Krisztusban való hit általi megtérést és a bűnök bocsánatát. Biblikus tanai miatt mindenünnen menekülnie kellett, sőt Lengyelországból a katolikus papság nyomására ki is utasították. A katolikus egyház válságba jutott

⁶ 1Tim 6,10a: „*Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme, mely után...*”

⁷ A konstanzi zsinaton, ahol Huszt és Jeromost elítélték és kivégezték, a zsinat négy éve alatt 700 kurtizán volt rendelve a résztvevők szolgálatára. In: E. Kovács Péter: *Imperia az imperiumban*. In: *Causa Unionis.Causa Fidei.Causa Reformationis in Capite et Membris*. Tanulmányok a Konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. BÁRÁNY Attila és PÓSÁN László. Printart-Press Kft. Debrecen, 2014, 103

a 15. század elején, amikor előbb két, majd 1409-től három pápa⁸ is követelte magának a legfőbb egyházi hatalmat. Ez a tény súlyosan aláásta a pápaság tekintélyét, és táborokra osztotta az egyház papságát, következésképpen a különböző európai fejedelmek, főurak és nemzettek, népek is egymás ellen fordultak.

Jeromos és *Husz* is teljes meggyőződéssel hirdették, hogy a megváltás és örökélet egyedül a Jézus Krisztusban való hit által lehetséges,⁹ míg a valódi keresztyén hit pedig a Biblia olvassása, megértése, elfogadása és annak cselekvése által formálódik és működik szívünkben, Isten ajándékaént. Ezért fontos megemlítenünk, hogy bár az 1080-as években *VII. Gergely* pápa megtiltotta Bohémiában a cseh nyelvű istentiszteleteket, egyedül a latin rítust engedélyezve, ennek ellenére tovább folytatódott és folyamatosan teljesedett a Biblia cseh nyelvre való fordítása.

Az 1200-as évek utolsó évtizedeiből fennmaradt a Zsoltárok könyvének cseh fordítása és a 14. század elején már az evangéliumok is le voltak fordítva erre a nyelvre. Ezekkel együtt megindult a cseh reformáció, amely kihatott az emberek megtérésére, lelki megújulására, a nyelv fejlődésére, valamint egyházi gyakorlatukra és kulturális identitásukra. Olyan fejlődés mutatkozott a 14. században a cseh bibliafordításban, hogy a század közepére, 1360 körül a drezdai (leskoveci) Biblia néven a latin Vulgata teljes cseh fordítása elkészült kéziratos formában.

2. Huszita közvetítéssel magyar Biblia

A *Husz* és prágai *Jeromos* vezette bibliafordító munkacsoport nagy erővel folytatta az eredeti nyelvekből történő Szentírás-fordítás kemény küzdelmét. Bár *Husz* és *Jeromos* halála lassította a bibliafordítás előrehaladását, de megállítani nem lehetett. Így a magyar Károlit mintegy bő évszázaddal megelőzve, 1488-ban, jelent meg nyomtatásban a Prágai Biblia. Ezzel a cseh lett az ötödik nyelv Európában a latin, német, olasz és katalán után, amelyen a teljes Bibliát kinyomtatták. Ennek egy példányát, az eredeti nyelvekből (héber, görög) fordított első cseh Bibliát a Cseh Testvérek (Unitas Fratrum) közösség nyomtatta ki Kralicei Biblia néven 1579 és 1593 között, hat kötetben. Ezt a kiadványt gyakran „arany” fordításként is emlegetik.

⁸ Rómában székelt XII. Gergely pápa, Avignonban székelt XIII. Benedek ellenpápa, majd Pisaban egyházfőnek választották V. Sándort. 1417-ben a konstanzi zsinat harmadik évében mind-egyiket megfosztották címétől és V. Mártont választották meg katolikus egyházfőnek. Így ért véget a nyugati egyház szakadása.

⁹ Teljesen tévesnek látta a bűcsű- és bűnbocsátó cédulák terjesztését, mert, a Krisztusban hívő keresztyén, ha megvallja bűnét, őszintén bánva, bűnbocsánatot nyer. Elítélte a már megholtak nevében vásárolt cédulákat, mert azok vásárlása által nem szabadul ki a lélek a gyötrelmek helyéről.

KIS-JUHÁSZ VILMOS – HALLELUJA A MÁGLYÁN!

Magyar földön a husziták mozgalmának köszönhetően lett lefordítva magyar nyelvre a Biblia. Legkorábbi magyar Ó- és Újszövetség bibliafordítások az úgynevezett előreformációs mozgalmak során keletkeztek. *Husz János* tanait Magyarországra is elhozták a Prágában tanuló ifjak. Ezek közül *Pécsi Tamásról* és *Újlaki Bálintról* tudunk név szerint is, akik Kamoncon kezdték el a Biblia magyar nyelvre való fordítását, amit valószínűleg menekülés közben, Moldovában véglegesítettek, 1436 és 1439 között. Ez a kéziratos ún. Magyar Huszita Biblia elveszett, de három kódexünk töredékeket megőrzött belőle:

a) A Bécsi-kódex, amely Bécsben található az Udvari Könyvtárban. A szakemberek szerint eme kódexet három egykorú kéz másolta. Valószínűleg az 1460-as évtizedben írták, másolták. A Biblia ószövetségi könyveiből, leginkább kispapok íratokat tartalmaz magyar nyelven. Három apokrif írat is található benne¹⁰.

b) A Müncheneri-kódex, melyet a München-i Udvari Könyvtárban őriznek. A bejegyzés szerint ennek másolója egy bizonyos *Németi György*, aki a moldovai Tatrosban finalizálta másolását az Úrnak 1466-ik esztendejében. Rendkívül fontos számunkra, mert tartalmazza mind a négy evangéliumot. Ugyanakkor itt találjuk a Hegyi Beszéd leírásában a Miatyánk legrégebbi teljes magyar fordítását.

c) Az Apokrif-kódex, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban található. A feltételezések szerint ezt három külön kéz másolta az 1400-as évek második felében. A Zsoltárok könyvének több mint felét tartalmazza, az 56-150. zsoltárokat. Továbbá énekeket és himnuszokat tartalmaz, valamint az Athanasius-féle hitvallást.¹¹ Értékes nyelvemlékünk a nevét korábbi tulajdonosáról, *Apor Péterről* kapta.

d) Végül pedig említsük meg, hogy a Huszita Bibliától nem teljesen független, további korai magyar töredékeket tartalmazó kódexeink: a Festetics-kódex (1493), Winkler-kódex (1506), Döbrentei-kódex (1508), Példák könyve (1513 körül), Czech-kódex (1514), Jordánszky-kódex (1514), Pozsonyi-kódex (1522), Keszthelyi-kódex (1522), Székelyudvarhelyi-kódex (1526), Érdey-kódex (1526), Érsekújvári-kódex (1529-31), Kulcsár-kódex (1539).

¹⁰ Az Ószövetségből tartalmazza Ruth, Eszter, Dániel, és a 12 kispapok könyvét, a három Apokrif írat pedig Judit, Makkabeusok és Bárak könyve.

¹¹ Athanasius kb. 296-373 között élt Alexandria püspökeként. Szolgálatát az arianizmus elleni harc határozta meg. Vallotta, hogy Jézus egylényegű az Atyával. Munkálta a Szentháromság tanának megszilárdítását. Sok üldöztetés érte, hitéért ötször száműzték Alexandriából. Számottevő munkássága volt az apologetikában is, mert az újszövetségi kánon 27 könyvének első rögzítője volt.

3. Istent dicsérő huszita énekek

Egyes feltételezések szerint *Husz János* és prágai *Jeromos* is énekelt a máglyán. Ha valóban a 146. Zsoltárt énekelték, eggyé váltak a zsoltárossal, aki az Úr dicséretére való felszólításra (1.v.) azonnal így válaszol: „*Dicsérem az Urat amíg élek, éneklek az én Istenemnek, amíg vagyok.*” (2.v.) Tovább a bizalom témájával foglalkozik: ne bízzunk emberekben (3-4 v.) sem fejedelmi hatalmukban, sem bölcsességükben, mert midez mulandó és nem tud megmenteni. Bízzunk Istenben (5-10. v.), mert Ő a Teremtőnk, aki megsegít, megbízható, táplál. Ő a Szabadító, a mi gyógyítónk, aki szereti és védelmezi övéit. Ő a Bíró, aki igazán ítél és igazságot szolgáltat és Ő az örök Király.

A magyar protestáns énekeskönyvekben a 20-21. sz. fordulóján a teljesség igénye nélkül, a következő cseh-morva és huszita dallamok találhatók:

1. *Itt a drága idő, jön az Üdvözítő...* adventi ének. Dallama a Cseh Testvérek 15. századi énekeskönyvében található. Az Evangélikus Énekeskönyv¹² 134. sz. éneke.
2. *Krisztusunk ma született*¹³ *Tranoscius* Énekeskönyvben maradt fenn. Az Evangélikus Énekeskönyv 160. számú éneke.
3. *Hirdetek tinéktek lelki nagy örömet*, Evangélikus énekeskönyv 149.
4. *Jézus, szenvedésedről mostan elmélkedem*, Evangélikus énekeskönyv 204.
5. *Ó felséges Atyaisten, ki uralkodol mennyekben*, Evangélikus énekeskönyv 91.
6. *Dicsőség néked, Istenünk, Fiaddal együtt dicsérünk*, Evangélikus énekeskönyv 216.
7. *Isten szelíd Szolgája, Te*¹⁴ Szövegének szerzője a mártír *Husz János*, míg a dallama a Cseh Testvérek 13. századi énekgyűjteményében maradt fenn.
8. *Örvendezz, örvendezz minden nép!* Dallama a 14. századból való, a Cseh Testvérek énekeskönyvéből. Húsvéti szövegét *Jobbágy István* (1, 2. és 4. v.), míg 3. versszakát *Hamar István* szerezte.

¹² Evangélikus énekeskönyv. Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház. Budapest, Luther Kiadó, 2016.

¹³ Georgius Tranoscus (1591-1637) cseh író, költő, egyházi énekszerző és evangélikus lelkész, akit gyakran „szláv Luthernek” is neveznek. 1629-ben jelent meg ódagyűjteménye 150 latin nyelvű énekkel. Majd, 1636-ban Löcsén adta ki a cseh és szlovák nyelvű énekeskönyvét a *Chitara Sanctorum*-ot, amely 413 éneket tartalmaz, ebből 150 saját költeménye. Több cseh és huszita dallamot lejegyzett kiadványában.

¹⁴ Az MRÉ 1996, 445. számú éneke. Megtalálható a DRASKÓCZY László szerkesztette Ó és ÚJ 111 ének gyűjteményben 58. szám alatt.

KIS-JUHÁSZ VILMOS – HALLELUJA A MÁGLYÁN!

9. Emlékezünk mennyi Fiáról¹⁵ nagyheti ének Krisztus szenvedéséről és haláláról. Dallama és szövege is a Cseh Testvérek énekeskönyvében maradt fenn. A szöveg *Bede Anna* fordítása.

10. Ó, Jézus, amikor sokan nem járnak többé teveled¹⁶ Szövegét Túrmezei Erzsébet írta, míg a dallam a Cseh Testvérek 16. századi énekgyűjteményében található.

11. Mondjunk boldog éneket, dicsérvén az Istent¹⁷ A dallam 14. századi Cseh Testvérek énekeskönyvében volt lejegyezve, míg az ének szöveg J. Tábornsky verse 1501-ből, *Bede Anna* fordítása.

12. Kérlek téged, Istenemet¹⁸ bűnbánati könyörgés. Dallama a Cseh Testvérek énekeskönyvében volt lejegyezve 1566-ból, míg az ének szövege *Cristian Fürchtegott Gellert* (1715-1769) verse.

13. Jézus, Téged kereslek, békességre vágyva¹⁹ imádság szabadulásért és helyreállításért. Dallama a Cseh Testvérek énekeskönyvéből származik 1659-ből.

14. Krisztus él, feltámadott, hagyjunk minden bánatot!²⁰ A Cseh Testvérek szerzeménye a 15. századból, a szövegét pedig *Szak Antal* írta.

15. A próféták megmondották, atyáinknak megjósolták²¹ Dallamát a Cseh Testvérek énekeskönyve tartalmazza huszita énekként. Szövegét *Michael Weisse*²² énekeskönyvében találjuk meg német nyelven 1531-ből.

16. E kietlen tájakon ki leszen vezérem²³ Szövegét *Kuzmány Károly* írta, és *Bede Anna* fordította. Dallama pedig a Cseh Testvérek énekeskönyvében volt lejegyezve 1659-ben.

17. Áldott az élet Istene²⁴ Dallamát huszita énekeskönyvekben jegyezték le, míg eredeti német szövege *Michael Weisse* 1531-es kis énekeskönyvében található.

A felsorolt énekek több tételének hangjegyes lejegyzése, többé-kevésbé pontos dallama, megtalálható a *Michael Weisse* által, 1531-

¹⁵ Draskóczy gyűjtemény, 57.

¹⁶ Evangéliumi Vegyeskarok. MBGY, 1968, 329

¹⁷ Draskóczy gyűjtemény, 51.

¹⁸ Uo. 40.

¹⁹ Uo. 39.

²⁰ Evangéliumi Vegyeskarok MBGY, 1968, 121

²¹ Evangélikus énekeskönyv, 192.

²² Michel WEISSE: *Ein New Gesengbuchlein*, 1531. Ennek a Cseh Testvérek Énekeskönyvének is nevezett gyűjtemény facsimile kiadását, *Konrad Ameln* jelentette meg Kasselben, 1957-ben.

²³ Draskóczy gyűjtemény, 76.

²⁴ Evangélikus énekeskönyv, 135.

ben kiadott kottás énekeskönyvben, amely öt év híján, félévezredes kiadvány.

Weisse 1488-ban született Nysa településen, Alsó-Sziléziában, amely ma Lengyelország. Fiatal korában Boroszlón (Breslau, Lengyelország) volt ferences szerzetes. Majd megtérése és újjászületése után, 1518-ban, 30 évesen, csatlakozott a Cseh Testvérek mozgalmához, ahol igeszólo prédikátorként és teológusként volt elismert hitszónok. Ugyanakkor a korai reformáció egyik jelentős himnusz költőjeként tartjuk számon. Ő publikálta a protestáns énekgyűjtemények egyikét 1531-ben *Ein New Gesengbuchlein* címmel. Éveken keresztül aktív volt a huszita közösségekben ige- és énekszolgálatokkal. Főleg Lanskroun városában tartózkodott, dél-Csehországban, amely a hasonló elnevezésű régió egyetlen városa, amit városfal vett körül a középkorban. *Jan Ziska* foglalta el huszita csapataival 1421-ben és hamarosan a husziták egyik fellegvára lett. *Weisse* 1534-ben halt meg Lanskrounban, 46 évesen. A *Weisse* dalamokból, megközelítőleg 150-et tart számon a *Hymnary.otg* felület.

Weisse dallamot találunk feldolgozva *J. S. Bach*-nál is, a BWV 292. korálfeldolgozásában.

5. Husz János fennmaradt éneke

Az előbbi fejezetben felsorolt, huszita dallamvezetésű énekekből szeretném kiemelni azt, amelyiknek szövegét is maga *Husz János* szerzte. Ennek az éneknek a dallama 13. századi Cseh Testvérek énekeskönyvének kéziratos lejegyzése. Ez az énekszöveg is rávilágít *Husz* és *Jeromos* meggyőződéseire, bibliai tanítására.

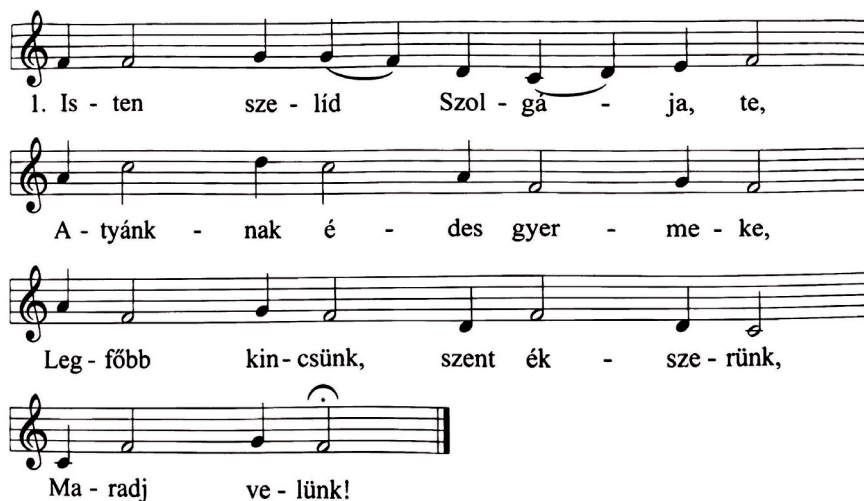
Itt szeretném megjegyezni, hogy a két hitszónok és a katolikus egyház kapcsolata rendkívül feszült volt 1412-től. Mert akkor búcsú- és bűnbocsájtó cédulákat árult az egyház Prágában is. Mindketten hirdették a népnek, hogy ne vásárolják.

Sőt, *Jeromos* egy bátor hitvalló csoport élén feltartóztatta a cédulákat áruló pápai szolgákat, elvették a cédulák nagy kötegeit és ott, Prága utcáján elégették. Meg is volt rá a Szentszék válasza, mert *Huszt* és *Jeromost* teljes kiközösítéssel büntették. Majd Prágát azzal az interdictummal sújtották, hogy amíg *Husz* a városban tartózkodik, szünetelni fog a katolikus szentségek kiszolgáltatása, nem lehet misét tartani, vízkeresztséget, se egyházi temetést, stb.

Husz el is menekült akkor Prágából és dél-Csehországba menekült, tulajdonképpen szülőföldjére. (Az előreformátor *Husinec*-en született dél-Csehországban, melynek magyar fordítása: ludas, libaháza.)

KIS-JUHÁSZ VILMOS – HALLELUJA A MÁGLYÁN!

Husz János fennmaradt énekszövege:

Cseh testvérek énekeskönyve, XIII. század

1. Is - ten sze - lid Szol - ga - ja, te,
 A - tyánk - nak é - des gyer - me - ke,
 Leg - főbb kin - csünk, szent ék - sze - rünk,
 Ma - radj ve - lünk!

2. Éltél köztünk, mint megvetett, Kaptál értünk fájó sebet,
 Bűnünk sötét, nincs érdemünk. Maradj velünk!
3. Kértél bennünk lakóhelyet, Lettél tető fejünk felett,
 Lettél kenyér, szent életünk. Maradj velünk!
4. Ihattuk mind véred borát, Mely szomjazónak enyhet ad,
 Ki nem fogyó szent serlegünk: Maradj velünk!
5. Meg nem rendül szerelmed, ó, Bűnünk tudó, irgalmazó!
 Szerelmeddel be nem telünk. Maradj velünk!
6. Javunkra, ím, adtad magad, Ontod reánk irgalmadat.
 Méltó nevet Tőled nyerünk. Maradj velünk!
7. Vágytad szívünk megáldani, haláloddal megváltani.
 Nem lesz pokol végső helyünk! Maradj velünk!
8. Megváltottál kínok sokán, Értünk haltál a Golgotán.
 Keresztednél letérdelünk. Maradj velünk!
9. Krisztus, te szent, megkínzatott, Elsápadott, elcsúfított,
 Mégis nekünk szép Édenünk, Maradj velünk!
10. Érettünk meggyaláztatott, Taníts nekünk alázatot!
 Urunk, kitől üdvöt nyerünk, Maradj velünk!

11. Ó, boldog az, ki Téged áld! Jaj, kárhozott, ki mászt imád!
Másvitt üdvöt mi nem lelünk: Maradj velünk!
12. Áldunk Atyánk, nagy Istenünk! Áldunk Fiú, hű Mesterünk!
Áldunk Szentlélek, s kérlelünk: Maradj velünk!

Több mint 600 éves dallam és énekszöveg köszönt itt ránk, s bár egyetértünk azzal, hogy *Husz Jánosnak* ez az éneke féltve őrzött középkori nyelvemlék, lehet tekinteni múzeumi ritkaságnak, de semmiképpen kezelhető csupán régi keresztyén énekként, vagy előreformatori dallamos forrásemlékként. Számomra ebben a nagyheti passióéneken (mert *Husz* korában nem volt két szín alatti úrvacsora) fellelhető a Szentlélek himnikus megnyílvánulása:

a) A Krisztus Jézus dicsőítésének forrása ma is előtör, ma is meríthetünk belőle erőt és békét. Bűnbocsánatunk és megváltásunk forrása buzog fel, a Megöletett Bárány ézsaiási próféciaja ez, és az előre megjövendölt Fölkent messiási áldozata. Dallama a 13. századból való. Mint istentiszteleti ének különleges, mivel a 15. század egyetemes ecclesiájának (katolikus egyház) idején a bibliai egyház főbb jellemzőit tartalmazza: az Ige tiszta hirdetése, Krisztus váltságmunkáját ecseteli a 7-10. versszakokban.

b) A sákramentumok helyes kiszolgáltatása: a 3. és 4. versszak taglalja a két szín alatti úrvacsora fontosságát: kenyér és bor, „...lettél kenyér... ihatjuk mind véred borát”. *Husz János* és prágai *Jeromos* is hirdették, hogy helyre kell állítani a keresztyénség első hat századának bibliai gyakorlatát, a két szín alatti úrvacsorát. A laikusok számára is lehetővé kell tenni, hogy magukhoz vehessék a bort, ami Krisztus vérének jelképezi.

c) A Krisztus Jézusban való hit által van egyedül üdvössége minden megtérő bűnösnek. Ezt fejtegeti a 10-11. versszak: „...Urunk, kitől üdvöt nyerünk... másutt üdvöt mi nem lelünk...”

d) Az egyházfegyelem gyakorlásának alaptételét fogalmazza meg *Husz* nagyon természetesen: bár lehet keresztyén nevünk, mégis elkárhozunk, ha nem az Ige szerint, Krisztust követve élünk, és más földi prioritások, „bálványok” (úgy mint szórakozás, munka, élményhajhászás, pénz, öngazság, hatalom, stb.) határozzák meg értékrendünket. Erre utal a 11. versszak: „...boldog az, ki téged áld! Jaj, kárhozott, ki mászt imád!”

Az eredeti *Husz* szöveget *Bede Anna* modern, költői vonatkozásban is mintaszerű, nem öncélúan művészeskedő, fordításában énekelhetjük. Felismerhetjük nyelvezetében és lelkünkben rádobbanthatunk a megváltott, újjászületett Krisztus előtt alázatosan leboruló és Őt imádó

KIS-JUHÁSZ VILMOS – HALLELUJA A MÁGLYÁN!

hívőre. Jan Hus, a Prágai Károly-Egyetem rektora, valamint a Prága óvárosában lévő, 3000 ülőhelyes Betlehem-káplona plébánosaként, de mindenekelőtt Krisztus szolgáljaként csodálva imádja Mennyei Atyánk egyetlen édes Gyermekeit, legfőbb kincsét és ékszerét. Ugyanakkor azonosul nemzetével, Krisztus megváltott híveivel, és himnuszát többes szám első személyben, anyanyelven énekli népével.

Kecskés András elemzésében gyönyörűen taglalja Husz énekszövegének biblikusságát. „Benne a hívő lélek szól Megváltójához, az Ézsaiás 53. alapján, bibliai szemléletet idéző, egyszerű képekkel (kincs, lakóhely, kenyér, bor, serleg, Éden), evangéliumi eredetű rövid refrénsorral: Maradj velünk! Vö. Az emmausi tanítványok kérésével a Lk 24,29-ből. A 8,8,8,4 szótagú versszakok, jambusi dipódiákból álló, szimultán ütemkapcsoló módon is értelmezhetőek. Sodró és lendületes versmértékben olvashatjuk:

*Ó, boldog az, ki téged áld! Jaj, kárhozott, ki mást imád!
Másutt üdvöt mi nem lelünk: Maradj velünk!²⁵”*

Sajnos a baptista gyülekezeti énekeskönyvekben mindeztidáig nem találunk huszita dallamokat, vagy Michael Weisse által írt énekszövegeket. Vajon miért voltak száműzve eddig a huszita énekek a magyar baptista gyülekezeti énekeskönyvekből? Nem tudom. Reméljük a jövőben majd pótolva lesz ez a hiányosság is!

6. Befejezés

Elsősorban szeretném megemlíteni a hitelességet a Husz János, prágai Jeromos és hithős társaik életében, az énkép és a valódi én teljes egységét, amely megegyezik a Krisztust követő keresztyén kegyelmet nyert képével, „*akikre nem volt méltó a világ*”. (Zsid 11,36-38a)

Másodsorban Husz, valamint Jeromos életében és halálában nyilvánvaló lett, hogy számukra Krisztus feljebbvaló volt mindennél (angyaloknál, Mózesnél és Józsuénál, a papságnál, törvénynél, uralomnál és minden áldozatnál. (Zsidókhöz írt levél) Ezt vallották életük árán is.

Harmadsorban, a Biblia tekintélye, Isten Szavának fontossága és elsőbbsége életünkben a mindennapok gyakorlatában kell hogy megmutatkozzon. A Szentírás ismerete, s főleg a neki való engedelmesség határozza meg valódi keresztyén voltunkat. Semmiképp nem a vallásos cselekedetek, lélektelen szokások és hagyományok, hanem Isten Igéjének kutatása, betöltése és hirdetése.

²⁵ KECSKÉS András *A magyar református istentiszteleti ének szövegéről*. In: Magyar Egyházzene IV. (1996/1997), 301.

VERITAS ET VITA – 2026

Negyedsorban, minden korban létezik egyház, politika és egyházpolitika is. Minden körülmény között maradjunk hűségesek Istenhez és Krisztushoz. Vigyázzunk, ne higgyünk a fejedelmekben, emberek fiában, aki meg nem menthet, hisz ő is mulandó. (Zsolt 146, 3-5) Korunkban is megtörténhet, hogy sem az egyházi érdek, sem az itthoni- vagy világpolitikai csillagállás nem lesz kedvező. Maradjunk Krisztus oldalán!

Ötödsorban, az Istendicséret és hálaadás ne hiányozzon életünkben: ...énekeljünk szívvel-lélekkel az Úrnak, amíg csak élünk. (Zsolt 146, 1-2) A 146. zsoltár kezdőverseit énekelve ebben is példát mutattak számunkra *Husz János* és prágai *Jeromos*.

Hatodsorban kijelenthetjük, hogy az igazság győzhetetlen, főként ha a mi igazságunk Jézus Krisztus. (Jn 14,6: Via, Veritas et Vita) A *Michael Weisse* által szerkesztett és nyomtatott, 1531-es Cseh Testvérek énekeskönyvének borítóján két latin bölcsesség is olvasható. A felső részen: Veritas odium parit, azaz „Az igazság (kimondása sokszor) gyűlöletet szül.” Ezt a mondatot *Terentius Afer* Krisztus előtt, a 2. században élt római költő és vígjátékírónak tulajdonítják. A külső borító alsó részén olvasható a Veritas vincit latin mondás, melynek jelentése: „az igazság győz, diadalmaskodik.” Ez a bölcsesség *Husz János* prágai emlékművén is olvasható.

Végül de nem utolsó sorban, „...mindannyian huszíták vagyunk, akár akarjuk, akár nem. Az Ige világosságát száz éve máglyán elégették...”²⁶ írta *Luther Márton* 1520-ban a *Georg Spalatinnak* írt egyik levelében. Valóban azok vagyunk?

Hallelujával kezdtünk. Fejezzük be háromszoros Hallelujával!

Di-cső-ség né - ked, Is - te-nünk! Fi-ad-dal e - gyütt

di-csé - rünk. E - le-get ő tett mi-ér - tünk.

Hal-le-lu - ja, hal-le-lu - ja, hal-le-lu - ja!

²⁶ LUTHER válogatott művei 7. Levelek. Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház. Luther Kiadó, Bp., 2013, 177

KIS-JUHÁSZ VILMOS – HALLELUJA A MÁGLYÁN!

1. Dicsőség néked, Istenünk! Fiaddal együtt dicsérünk. Eleget ő tett miértünk. Halleluja, halleluja, halleluja!

...

6. Hogy bünt levetve áldhassunk, S örökké zengjen az ének:

Dicsőség Jézus nevének! Halleluja, halleluja, halleluja!

(Szöveg: Michael WEISSE, dallam: M. VULPIUS 1560-1615)

Irodalomjegyzék

- BEHARKA Pál: *Himnológia*. (BTA -jegyzet), Bp., 1999.
- DOBSZAY László: *A magyar népénekek*. Bp., 1995.
- E. KOVÁCS Péter: Imperia az imperiumban. In: Causa Unionis. Causa Fidei. Causa Reformationis in Capite et Membris. Tanulmányok a Konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. BÁRÁNY Attila és PÓSÁN László. Printart-Press Kft. Debrecen, 2014.
- *Evangélikus énekeskönyv*. Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház. Budapest, Luther Kiadó, 2012.
- *Evangéliumi Vegyeskarok* MBE kiadása, Budapest, 1968.
- GÜLKE, Peter: *Szerzetesek, polgárok, trubadúrok – A középkor zenéje*. Zeneműkiadó, 1979.
- KECSKÉS András *A magyar református istentiszteleti ének szövegéről*. In: Magyar Egyházzene IV. (1996/1997).
- KELEMEN Imre: *A zene története 1750-ig (főiskolai tankönyv)*. Tankönyvkiadó, Bp., 1991.
- KONDOR Márta: *Magyar király a német trónon: Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410–1419)*. In: Causa Unionis. Causa Fidei. Causa Reformationis in Capite et Membris. Tanulmányok a Konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. BÁRÁNY Attila és PÓSÁN László. Printart-Press Kft. Debrecen, 2014.
- LUTHER *válogatott művei 7. Levelek*. Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház. Luther Kiadó, Bp., 2013.
- LLOYD-JONES, D. M.: *Ecclesiola in Ecclesia. Egyház az egyházban*, Károli Gáspár Teológiai és Missziói Intézet Alapítvány. Miskolc, 2000.
- *Magyar Református Énekeskönyv*. Kiadja a Magyarországi Református Egyházak Tanácskozó Zsinata. Budapest, 1996.

VERITAS ET VITA – 2026

- OROSZ István: *Európa a Konstanzi Zsinat korában*. In: Causa Unionis. Causa Fidei. Causa Reformationis in Capite et Membris. Tanulmányok a Konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. BÁRÁNY Attila és PÓSÁN László. Printart-Press Kft. Debrecen, 2014.
- Ó és Új. 111 ének a magyar református gyülekezetek használatára. Kiadja a RezeM. Budapest, 1995.
- TÓTH Judit: *Zeneművészet*. Bp., 1997.
- WEISSE, Michael: *Ein New Gesengbuchlein*. 1531.
- WILSON-DICKSON, Andrew: *A kereszténység zenéjéből*. Gemini Kiadó, Bp., 1998.

VI. EGYHÁZTÖRTÉNET

Mészáros Kálmán

A svájci anabaptista reformáció 500 éve¹

A svájci reformáció egyik meghatározó alakja *Zwingli Ulrich* (1484–1531) volt. Egyetemi tanulmányait Bécsben végezte, teológiai műveltségét pedig Bázelen szerezte. 1506-tól tíz éven át Glarusban volt lelkész. Tábori lelkészként *II. Gyula* pápa zsoldjába szegődött, ahol két katonai ütközetben is részt vett, amiért a pápa jelentős anyagi elismerésben is részesítette.

Már papi működése során sokat foglalkozott a Biblia tanulmányozásával, és egyre inkább arra a meggyőződésre jutott, hogy az egyház tanítása nincs teljes összhangban a Szentírással. Különösen a búcsújáró helyeken tapasztalt visszaéléseket tette szóvá, a szentképek iránti babonás tiszteletet kifogásolta, valamint a bűnbocsátólevelek árusítását ellenezte, 1518-ban pedig már püspöke (a konstanzi) figyelmét is felhívta arra, hogy az egyháznak az Isten ígéje szerint való reformálására volna sürgősen szüksége.

1519-ben *Zwingli Ulrich* lett a zürichi nagy székesegyház főpapja. A város akkoriban mintegy 10 ezer lakost számlált. *Zwingli* 35. születésnapján, január 1-én egy hajóval kikötött a Grossmünster nagytemplom előtt, hogy szolgálatát elfoglalja. Kezdetektől fogva prédikációiban az Újszövetség magyarázatára helyezte a hangsúlyt.

Két évvel később *Zwingli* bibliai héber és görög nyelveken tanított, így akarta megnyerni a város fiatalságát a maga pozíciója támogatására. A tanítványok között ott volt *Grebel Konrad* (1498–1526) is, aki egy előkelő zürichi családban született. Bázelen és Bécsben tanult, ahol humanista eszmékkal ismerkedett meg. Párizsban folytatta tanulmányait, ahol még egy diákverekedésbe is belekeveredett, majd 1519-ben egyetemi diploma nélkül tért vissza Zürichbe. Ott *Zwingli* prédikációi révén egy komoly megtérésen ment keresztül. *Grebel* egy ideig *Zwingli* lelkes követője volt.

Zwingli tanítási módszere, amivel fiatal követőit magához vonzotta, az a bibliai szövegek latin, görög és héber változatainak tanulmányo-

¹ Elhangzott a Baptista Teológiai Akadémia Tudományos Napján, 2025. május 8-án

zásából állt. A szövegtanulmányozás után a hallgatók prédikáció formájában számoltak be arról, hogy a szöveg mondanivalóját megértették. Háromévi szolgálat után *Zwingli* tekintélyes befolyásra tett szert a városban.

*Manz Felix*²(1498 – 1527) is elkezdett *Zwingli* óráira járni. *Manz* Zürichben született, ahol apja a grossmünsteri templom kanonokja volt. Bár iskolázottságáról hiányosak a feljegyzések, bizonyítékok vannak arra, hogy szabad nevelésben részesült és alapos héber, görög és latin nyelvtudással rendelkezett. *Manz* 1519-ben, *Zwingli* Zürichbe való érkezése után a reformátor követőjévé lett.

Amikor *Grebel Konrad* 1521-ben csatlakozott a csoporthoz, *Manz*-zal jóbarátok lettek. Megkérdőjelezték a mise bibliai szerepét, az egyház és az állam kapcsolatainak természetét, valamint a csecsemőkeresztséget. Miután 1522 tavaszán *Grebel Konrad* 24 éves korában megtért és nyilvánosan megvallotta személyes hitét Jézus Krisztusban, *Manz* és *Grebel* hűséges követői lettek *Zwinglinek*.

1523. január 29-én az első nyilvános hitvitában a Zürichi Tanács hitvallást tett a Biblia, mint a keresztyénség kötelező alaptörvénye mellett, valamint *Zwingli* megreformált prédikációi mellett. Ez a döntés stratégiai csapást mért a katolikus hit követőire. Az 1523-as második zürichi vita³ után azonban *Manz* és *Grebel* elégedetlenek lettek, mivel úgy vélték, hogy *Zwingli* reformterveit a városi tanács veszélyeztette.

1523. október 26. és 28. között ugyanis Zürichben megtartották a második nyílt vitát a misével és a «szentképekkel» kapcsolatban. *Zwingli* azt a nézetet vallotta, hogy a mise oly sok pontban eltér az istentisztelet bibliai modelljétől, hogy az már istenkáromlásnak számít. A nyilvános vitában azonban arra az álláspontra helyezkedett, hogy a mise megfelelő keret lehetne Jézus Krisztus megváltói művének bemutatására. A vita közben kijelentette, hogy a Zürichi Tanácsnak el kell döntenie, milyen intézkedéseket kell hoznia a mise átalakítására.

December 19-én *Zwingli* az istentisztelet formájáról való döntést véglegesen a Zürichi Tanácsra bízta. *Grebel*, *Manz* és *Hatzet* szerint ezzel a reformátor feláldozta Isten Szavának tekintélyét az emberi taktika és célszerűség oltárán. *Konrad Grebel* levelezése világosan rámutat erre.

Harold Bender mennonita teológus megjegyzi, hogy *Grebel* döntése, miszerint nem veti alá magát a Zürichi Tanács egyházi döntéseinek, stratégiai szinten a szabadegyházak létrejöttének kezdetét jelentette.

² Early Anabaptist Spirituality, Paulist Press, New York – Felix Mantz – 17. o.

³ Az első vita 1523 januárjában zajlott *Zwingli* és *Johann Faber* között.

Ez a megállapítás valóban találó. De azt is el kell mondani, hogy *Grebel* és társai ebben az időben még nem rendelkeztek világosan megfogalmazott elképzeléssel arról, hogyan kellene egy gyülekezetnek kinéznie. Ezzel kapcsolatos meggyőződésük csak a következő évben alakult ki a *Zwinglivel* kibontakozó összetűzés alatt folytatott biblia-tanulmányaik által.

Az 1524 év folyamán néhány személy *Grebel Konrad* körül létrehozott egy sejtet, amelyből a következő év kezdetén létrejött az *anabaptizmus*, mint önálló mozgalom. A csoport tagjai különböző házakban gyűltek össze biblia-tanulmányozásra és imádkozásra. Egyik kedvenc helyük *Felix Manz* otthona volt a Neustadt utcában. Az év során *Grebel*, *Manz* és *Simon Stumpf* többször is kezdeményezték *Zwingli Ulrich*nál a reformáció Bibliához hűbb végrehajtását. Legfontosabb javaslataik a következők voltak:

- *Zwingli* intézzen felhívást Zürich polgáraihoz, hogy akik Krisztust akarják követni, azok fejezzék ki álláspontjukat azzal, hogy az ő oldalára állnak. *Grebel* és *Manz* meg voltak győződve, hogy a résztvevők többsége a felhívást követően csatlakozik hozzájuk. Azt remélték, hogy az elkötelezett keresztyén hívők többségével egy új Zürichi Tanácsot választanának, amely öntudatos keresztyénekből állna. Célul tűzték azt a szándékukat, hogy egy evangéliumi alapokon álló közösséget hoznak létre, a következő alapelvekkel:
- A prédikátoroknak nem az állam által behajtott tizedből kellene megélnie, hanem a keresztyének önkéntes adományaiból. A formálódó közösség tagjai felajánlottak *Zwinglinek* évi 100 guldent arra az esetre, ha nézeteiket elfogadja.
- Az egyházat nem állami intézményként kellene működtetni, hanem autonóm független közösségként kellene létrejönnie és szerveződnie, mint egy élő organizmus, helyi gyülekezetté formálódni.
- A hitre képtelen gyerekeket nem kellene megkeresztelni, csak a templomban bemutatni és rá áldást mondani. A keresztelest felnőtt korban hitvallást követően kellene elvégezni azokon, akik tudatosan megtérnek és Jézus Krisztus elkötelezett tanítványaiként kívánnak élni és szolgálni.

Zwingli minden javaslatot elvetett, mert túl radikálisnak tartotta azokat. Az ő terve az volt, hogy kitartó prédikációkkal úgy befolyásolja Zürich polgárait és főleg a Tanácsot, hogy az általa kívánt reformokat elfogadják, és azok megvalósulhassanak.

A *Grebel*-csoport külföldi teológusokkal levelezett (*Karlstadt*tal és *Luther*rel). Kapcsolatot létesítettek *Röubli Vilmossal*, *Witikon* és *Zollikon* prédi-

kátorával, aki a gyermekkereszteletét nem tartotta biblikusnak, és felnyitotta Grebel szemét a hitvalló kereszteleés/bemerítés újszövetségi tanítására.

Grebel Konrad két levelet írt Müntzer Tamás német papnak, aki szélsőségesen rajongó, szenvedélyes nézeteket vallott, és a nagy parasztháborúban (1524-1525) dicstelen szerepet játszott. E levelekben Grebel hittársai nevében is hét pontban fogalmazta meg fenntartásaikat Müntzer meggyőződésével szemben, főleg attól a szándékától határolódtak el, hogy a változtatásokat a hitbéli kérdésekben erőszakkal vigye véghez. Többek között ezt írták:

„Az evangéliumot és annak vallóit nem szabad karddal megvédelmezni, ahogyan Te vélekedel. Komolyan fáradozz és buzgólkodj azon, hogy csak isteni ígéret hirdess és vess el minden emberi törekvést, szokást és véleményt, még a magadét is. Az igazak juhok a farkasok között, áldozati bárányok: szorongatásban és szükségben ők nem használhatják az evilági kardot, háborúskodniuk nem szabad, mert az ember megölése tilos.”

A levélben részletesen kitért az úrvacsorára is. Ezzel gyakran kell élni, figyelembe véve a gyülekezeti fegyelmet, amit a Máté 18,15-18 tanít. Ezekből a megjegyzésekből következtethetünk arra, hogy a Grebel és Manz gyülekezetének tagjai özszejeöveteleiken rendszeresen vettek úrvacsorát. Ebben az időben kb. 20 személy tartozott a csoporthoz.

1524 őszén Felix Manz Zürichben Karlstadt művének másolatát osztogatta az úrvacsoráról. Ezzel az akcióval bírálatát fejezte ki a Zürichben akkor szokásos úrvacsoravétellel kapcsolatban. Csak az 1525-ös év során tért át Zwingli a nyilvánosság előtt is arra, hogy a kenyeret és a bort jelképekként tanítsa, és a gyülekezetnek is megengedte, hogy részesüljön a kehelyből (a római katolikus egyházban a «laikusoknak» nem volt szabad a kehelyből inniuk).

Októbertől decemberig magánjellegű konferenciákat tartanak a Grebel-csoport tagjai Zwingli és Leo Jud társaságában a kereszteleés kérdéséről, de nem egyeztek meg. Manz átnyújtott a Tanácsnak egy írásos beadványt erről a témáról bibliai exegézissel, és azt a folyamodványt, hogy Zwingli írásban feleljen a Tanácsnak.

Zwingli ehelyett egy kiadvánnyal válaszolt, amelyben különböző „nyugtalaniságot keltőkről” beszélt. Ezek közé sorolta azokat, akiknek fenntartásaik voltak a gyermekkereszteleéssel szemben. Szellemi büszkeséggel vádolta, és arra szólította fel őket, hogy a tanítás nehéz hivatását engedjék át a pásztoroknak. Ez volt az egységre való utolsó felhívása.

Miben különbözik ez a két csoport? Hisz mindkettő meggyőződéssel vallotta, hogy a Biblia Isten Szava. A különbség a Szentírás tekinté-

lyének és alkalmazásának gyakorlati értelmezésében mutatkozott. *Fritz Blanke*, korábban a Zürichi Egyetem egyháztörténeti tanára, a *Testvérek Krisztusban* című könyvében megállapítja: *Zwingli* számára a Biblia csak a Krisztusban elnyerhető üdvösség tekintetében abszolút kötelező, más kérdésekben a keresztyén szabad a felhasználásban és alkalmazásban.

A *Manz* és *Grebel* körüli csoport számára viszont a Biblia minden pontban kötelező, melyekkel kapcsolatban állást foglal. Az ő következő alapvető magyarázatuk így írható körül: „Ha a Biblia Isten Szava, és így isteni tekintéllyel szól, akkor nemcsak a bűnös megmentésére vonatkozik a Jézus Krisztusba vetett hit által, hanem minden más területre is, melyeken beleszól életünkbe.”

Így a keresztelés kérdésében konfliktus keletkezett a Biblia tekintélye és a zürichi reformátor, ill. a Zürichi Tanács tekintélye között.

A „Testvérek” írásos véleménynyilvánítást vártak a Tanácstól. De erre nem került sor. Ehelyett a Tanács meghívta mind a két pártot az 1525. január 17-én a keresztelés kérdéséről tartandó vitára. Az idézés azonban érzékeltette, hogy a Tanács véleménye már kialakult: A gyermekkeresztelés ellenzőit tévelygőknek fogják nyilvánítani. A vita kimenetele már eldöntött volt, mielőtt megkezdődött volna.

Grebel, *Manz* és mások többször is megpróbálták érvényesíteni álláspontjukat. Több szülő megtagadta gyermekeinek megkeresztelését. 1525. január 17-én nyilvános vitát tartottak *Zwingli*-vel. A Tanács *Zwingli*-t nyilvánította győztesnek.

A Városi Tanács január 18-i végső elutasítása után, amelyben arra utasították őket, hogy hagyjanak fel a vitatkozással, vessék alá magukat a Tanács döntésének, és nyolc napon belül kereszteljék meg gyermekeiket, a testvérek január 21-én *Manz Felix* és édesanyja házában gyűltek össze. *Grebel Konrad* megkeresztelte *Blaurock Györgyöt*, *Blaurock* pedig viszont a többieket.⁴

De ki is volt az a ***Blaurock György*** (1491-1529)? A lipcsei egyetemen tanult, és a római katolikus egyház papjaként szolgált egészen az anabaptizmusra való áttéréséig. *Blaurock* nyilvánvalóan elhagyta a katolikus egyházat, mielőtt 1524 körül Zürichbe érkezett, mivel már volt egy felesége. Bár meglátogatta *Zwingli*-t, hamarosan *Zwingli* radikálisabb követőihez csatlakozott. Ezek a radikálisok ragaszkodtak ahhoz, hogy csak azt kövessék, amit bibliailag alátámasztanak. Elutasították a misét, a képeket és a csecsemőkeresztséget. A Városi Tanács elítélte álláspont-

⁴ Őket tekintjük a reformáció korának első felnőtt keresztelőinek.

jukat, elrendelte, hogy hagyják abba a gyűléseiken való részvételt, és elrendelte, hogy minden megkereszteletlen csecsemőt nyolc napon belül kereszteljenek meg.

1525. január 21-én egy titokban összegyűlt csoport háziösszejövellt tartott *Manz Felix* otthonában.⁵ Ezek a hívők térdre borulva imádkoztak útmutatásért. Az imából felkelve *Blaurock György* megkérte *Grebel Konradot*, hogy keresztelje meg őt Krisztusba vetett hitének megvallása alapján. *Grebel* meg is tette, majd *Blaurock* megkeresztelte a többi jelenlévőt.

George Blaurock szorosan együttműködött *Felix Manz*-zal egészen 1527. január 5-én, Zürichben bekövetkezett vértanúhaláláig. Ugyanezen a napon *Blaurockot* súlyosan megverték, és végleg kiutasították Zürichből. Folyamatosan költözött, Bernben, Bielben, a Graubündenben és Appenzellben dolgozott. Letartóztatása és negyedszeri száműzetése után, 1527 áprilisában, *Blaurock* elhagyta Svájcot, és soha többé nem tért vissza.

Ezután Tirolba távozott, ahol 1529-ben az Adige-völgyi gyülekezet lelkésze lett, miután korábbi lelkészüket, *Michael Kürschnert* máglyán megégették. *Blaurock* nagyon sikeres szolgálatot folytatott Tirolban. Sok hívőt kereszteltek meg és gyülekezeteket alapítottak. A *Blaurock* által alapított gyülekezetek között elkezdődött teljes közösségű tanítványképzés. Példája továbbra is inspirációt jelent olyan tudatos közösségek számára, mint a hutteriták és a Bruderhof/Testvéri udvar⁶. Augusztusban őt és *Hans Langeeggert* letartóztatták az innsbrucki hatóságok. Fogságban megkínózták őket információk megszerzése érdekében. 1529. szeptember 6-án *Blaurockot* és *Langeeggert* máglyán megégették Klausen közelében.

Blaurock egyetlen írása egy levél és két himnusz maradt ránk, melyeket élete utolsó három hetében írt. A himnuszok címei: Gott Führt Ein Recht Gericht („Isten igazságos ítéletet tart”) és Gott, dich will ich loben („Istenem, téged dicsérlek”). Mindkét himnusz az Ausbundban, egy régi anabaptista himnuszoskönyvben található, amelyet az amisok ma is használnak:

„Uram Isten, hogyan dicsérjelek Téged? / Innentől fogva és mindörökké, / Hogy igaz hitet adtál nekem, / Ami által én Téged megismerhetlek. / Ne feledkezz

⁵ William R. ESTEP: Az anabaptisták története, Budapest, 2004 – 25. o.

⁶ A Bruderhof egy családok és egyedülállók nemzetközi közösségi mozgalma, akik Krisztus Isten és felebarát szeretetére vonatkozó parancsát igyekeznek megvalósítani. Bruderhof Közösségek, Rifton, New York, Amerikai Egyesült Államok. <https://www.ic.org/directory/bruderhof/> – 2025.08.12.

meg rólam, ó, Atyám, / Légy közel hozzám mindörökké; / A te Lelkeddél oltalmaz és taníts engem, / Hogy a megpróbáltatásokban nagy / Vigasztalásodat örökké bizonyíthassam, / És bátran megszerezhessem / A győzelmet ebben a harcban.”⁷

A felnőtt hitvalló keresztség/alámerítés bevezetésével teljessé vált a szakítás *Zwinglivel* és a zürichi tanáccsal, és így létrejött a radikális reformáció első evangéliumi egyháza. A mozgalom gyorsan terjedt, és *Manz* nagyon aktív volt benne. Nyelvtudását felhasználva, szövegeit a nép nyelvére fordította, és lelkesen dolgozott evangélistaként. *Manzot* többször is letartóztatták 1525 és 1527 között. Amikor *George Blaurockkal* prédikált a Grűningen régióban, váratlanul érték őket, letartóztatták és a zürichi wellenburgi börtönbe zárták.

Végül 1525-ben *Manz Felix*, *Grebel Konrad*, *Blaurock György* és más evangéliumi radikális reformerek elváltak *Zwingli Ulrich* közösségétől és új csoportot alapítottak, mert úgy érezték, a reformok nem haladnak elég gyorsan.⁸ Elutasították a csecsemőkeresztséget és az „igaz kereszttyéniséget” hirdették. A mozgalom széles körű terjedésével párhuzamosan a Svájci Testvérek vagy a svájci anabaptisták elnevezést kezdték rájuk használni.

1526. március 7-én a zürichi tanács rendeletet adott ki, amely a felnőttek újrakeresztelését vízbefulladásztással büntetendővé tette. 1527. január 5-én *Manz Felix* lett a rendelet első áldozata és az első svájci anabaptista, aki protestáns tanítóként mártírhalált halt. Míg *Manz* kijelentette, hogy „*össze akarja hozni azokat, akik hajlandóak elfogadni Krisztust, engedelmeskedni az Igének és követni az Ő nyomdokait, egyesülni velük a keresztség által, és megvásárolni a többiek jelenlegi meggyőződésükben*”, *Zwingli* és a tanács azzal vádolta, hogy makacsul elutasítja, hogy „*elhagyja tévedését és szeszélyét*”.

Még az nap délután 3 órakor, amikor egy hajóra vezették, dicsérte Istent és prédikált az embereknek. Egy lelkész is elkísérte, megpróbálva elhallgattatni abban a reményben, hogy lehetőséget ad neki a meghátrálásra. *Manz* testvére és édesanyja arra biztatták, hogy álljon ki szilárdan és szenvedjen Jézusért. Hajóval vitték a Limmat folyóra. Kezeit megkötözték és a térdei mögé húzták, majd egy rudat helyeztek közéjük.

A Limmat folyónál található Zürichi-tóba fojtva végezték ki. Állítólagos utolsó szavai ezek voltak: „*Kezedbe ajánlom, Istenem, lelkemet.*” Vagyonát a zürichi kormány elkobozta, és a Szent Jakab temetőben te-

⁷ „Das 30. Lied | Ausbund - Liederbuch der Täufer”, maertyrerspiegel.de. Letöltve: 2024-08-16.

⁸ William R. ESTEP, *The Anabaptist Story* (1996), pp. 37-43

mették el. *Manz* kivégzése megelőzte a münsteri felkelést, amely hivatalosan 1534-ben kezdődött.

Manz írásos tanúságot hagyott hitéről, egy tizenhét versszakos himnusz, és feltehetően ő volt a Protestation und Schutzschrift (az anabaptizmus védelmében) – a zürichi zsinaton bemutatott – című mű szerzője.⁹

Grebel Konrad 1526-ban pestisben hunyt el.¹⁰ *Manz Felixet* 1527-ben Zürich mellett vízbe fullasztással kivégezték.¹¹ *Blaurock Györgyöt* 1529-ben máglyán égették meg.¹² *Sattler Mihályt* (1490–1527), akinek a legnagyobb szerepe volt a Schleitheimi Hitvallás kidolgozásában, 1527-ben tartóztatták le a feleségével és több más anabaptistával együtt.

Sattler Mihálynak volt köszönhető, hogy 1527-ben a svájci Schleitheimben (Schaffhausen közelében) összegyűjtötte a svájci anabaptista vezetőket. A mozgalom egysége érdekében közös hitvallást fogalmaztak meg *Sattler Mihály* vezetésével. Ennek 7 tétele van:

1. A bemeztésben csak megtért, bűneit megbánó, hitét megvalló embert lehet részesíteni, aki azt önként kéri. A csecsemő keresztség elvetendő.
2. A gyülekezeti fegyelmet a Máté 18 szerint kell gyakorolni minden úrvacsoraosztás előtt, az egész közösség jelenlétében.
3. Az úrvacsora csak a valóban megtért, bemeztett hívőknek osztható ki.
4. A világot meg kell tagadni: aki a világosságban van, annak nincs köze a sötétséghez. Az igazi hívők el kell, hogy határolják magukat a világtól.
5. A gyülekezet tisztségviselőinek a közösség pásztrolása a feladata. Ők is gyülekezeti fegyelem alatt állnak.
6. Krisztus követői nem viselhetnek fegyvert, a háborút elutasítják. A hatalom jogosan viseli a „kardot”. A keresztyén ember ne vegyen részt a felsőbbtség tevékenységében.
7. Esküt a hívők semmilyen körülmények között nem tehetnek.

⁹ A Mennonita Enciklopédia szerint W. Schmid kutatása kimutatta, hogy ezt *Manz* írta, nem pedig *Grebel*, ahogy azt korábban gondolták.

¹⁰ SMITH, C. Henry; KRAHN, Cornelius (1981). *Smith's Story of the Mennonites*. Newton, KA : Faith and Life Press. ISBN 0-87303-069-9.

¹¹ NEFF, Christian; BENDER, Harold S (1957). „Manz, Felix (kb. 1498–1527)”. In Roth, John D. (szerk.). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*

¹² Christian, NEFF (1953). „Blaurock, Georg (kb. 1492–1529)”. In ROTH, John D. (szerk.). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online*

Ezeket a hitcikkeket a jelentősebb anabaptista közösségek elfogadták, bár ezzel a sokszínű mozgalom nem lett egységes. A biblicista anabaptizmus viszont magáévá tette ezeket a hittételeket.

Itt kell megemlítenünk *Hubmayer Baltazárt*¹³ (1481-1528), a reformáció anabaptista irányzatának legismertebb alakját. Reformatori életműve alapján *Luther*, *Zwingli* és *Kálvin* mellé sorolhatjuk. Egy dologban különbözik csak tőlük, mégpedig abban, hogy *Hubmayer* nem ismert megalkuvást, és hitbéli meggyőződéséért bátran föl vállalta még a vértanúhalált is.

Hubmayer Németország déli részén, Friedburgban született 1481-ben. Szülei szegények voltak, továbbtanulását nem tudták támogatni. Ennek ellenére magas iskolázottságra tett szert szülővárosa egyetemén, amit saját erejéből és kitartó szorgalmából érhetett el. 1512-ben végzett a friedburgi egyetemen, ahol a teológia doktorává is avatták.

1512–1516 között az ingolstadti egyetem tanára, majd rektora volt. 1516-ban a regensburgi székesegyház főpapjává nevezték ki. Ez a német nagyváros a Duna partján fekszik, ebben az időben a nyüzsgő politikai és vallási élet egyik meghatározó központjának számított. *Hubmayer* az itt töltött hét éve alatt nagy befolyással bírt a város életére. Szónoki képessége, erőteljes igehirdetése már ebben az időben is nagy tömegeket vonzott. Ez volt *Hubmayer* katolikus korszaka.

Luther röpiratai olyan nagy hatással voltak rá, hogy 1522 körül maga is protestánsnak vallotta magát. Emiatt Regensburg közkedvelt szónoka nem sokáig maradhatott ezt követően hivatalában. Ő azonban kész volt arra is, hogy a nagyvárost otthagyva, egyszerű plébánosként folytassa lelkészi működését a svájci határon fekvő Rajna-parti Waldshutban. Az itt eltöltött évek alatt teljes egészében csatlakozott *Zwingli* reformmozgalmához. Ennek eredményeként szinte az egész város és környéke protestánssá lett. A katolikus egyháztól való végleges elszakadását 1524-ben nősülésével pecsételte meg. Felesége, *Hüglein Erzsébet* példamutató hűséggel és bátorsággal osztozott sorsában.

Időközben kapcsolatba került a zürichi anabaptista vezetőkkel (*Mantz Félix*, *Grébel Konrád*, *Reublin Vilmos*), akikkel rendszeresen együtt tanulmányozta a Szentírást eredeti nyelven. Evangelizációs körútjai során Shafhausenben, St. Gallenben, Appenzellben, Bázelen prédikál, megtérésre hívta hallgatóit. 1525-ben döntő változás következett be az életében, miután végleg elfogadta az anabaptisták álláspontját a hitvalló keresztség kérdésében. Ez év húsvétján merítkezett be Waldshut közelében a Rajnában *Reublin Vilmos* lelkipásztor által. Példáját ké-

¹³ Early Anabaptist Spirituality – i.m. – Balthasar Hubmaier – 20. o.

sőbb sokan követték, és hívei közül mintegy háromszáz főt merített be. Vitába szállt korábbi tekintélyes tanítója, *Zwingli* csecsemőkeresztséget védő nézetével szemben, aki az ószövetségi körülmetélés logikus folytatását látta a szertartásban.

Visszaütasította az „*újrakeresztelő*” jelzőt, hisz a hitvalló keresztség nem „*második keresztelő*”. A hit nélkül kiszolgáltatott „gyermekfürdést” érvénytelennek tartotta. Mint képzett teológus, röpiratokban, tanulmányokban fejtette ki nézeteit a felvetődő kérdésekre. A keresztség kérdésében a következőt írja:

„*Tiltja-e a gyermekkeresztséget Isten igéje? Igen! Mert azt parancsolja, hogy a hívőket kell bemelegíteni. Következésképpen ezzel már meg is tiltotta azok megkeresztelését, akik nem hisznek... De azt mondod erre, hogy sehol sem olvasható olyan ige a Szentírásban, mely világosan kijelentené, hogy a gyermekeket nem kell megkeresztelni..., és mivel nincs ilyen tiltás, el lehet végezni a keresztelést. Válaszom erre az, hogy ha így gondolkodom, akkor a kutyámat is és a szamaramat is megkeresztelhetném... mert soha határozott szavakkal az sem volt eltiltva, hogy mindezeket tegyem. Erre azt mondod, hogy szamarakat tilos keresztelni, mert Krisztus emberekhez küldött... Válaszom: igen, hívő embereket kell bemelegíteni. Kérdés: akkor hát miért kereszteléd a hitre képtelen kisgyermeket?*”

Írásait mindig ezzel a jelmonddal fejezte be: „*Az igazság halhatatlan.*”¹⁴

A katolikus egyház *Hubmayer* műveit indexre tette, és mint más anabaptistákkal szemben, ellene is hajtóvadászat indult. Waldshuti gyülekezetével és még számos sorstársával együtt neki is menekülnie és bujdosnia kellett. Erdőkben, távoli parasztházakban jöttek össze. A hatóságok nem nézték jó szemmel a(z ana)baptisták robbanásszerű létszámemelkedését, mint ahogy az egyik kortárs krónikás erről 1526-ban a következőt írja:

„*Mindjárt a parasztlázongáskor és utána új egyház támadt, melyet újrakeresztelőknak neveztek. Elöljáróik voltak, név szerint Balthasar Hubmayer, Johannes Hut, Johannes Denk, nem hirdettek mást, mint szeretetet, hitet és a kereszt üzenetét, a sok szenvedésben béketűrőknek, alázatosoknak mutatkoztak. Összetartoztak, és úgy megsokasodtak, hogy felkelésüktől kezdett tartani a világ, pedig ebben ártatlanoknak találtattak.*”

A világi és egyházi hatóságok azonban nem találták ártatlannak őket, ezért kegyetlen üldözés indult ellenük Európa-szerte. *Hubmayer* is börtönbe került hitéért Zürichben. Szabadulása után Morvaországba

¹⁴ William R. ESTEP: i.m. – 79. oldal

menekült, ahol a morva testvérek elismert vezetője lett. A morvaországi Nikolsburgban telepedett le, ahova ez időben már számos anabaptista érkezett Svájcból, Tirolból, Németországból.

Nikolsburgban az akkor már 2000 tagot számláló anabaptista gyülekezet lelkipásztora lett. Itt is mintegy 600 embert merített be, köztük pártfogóját, *Liechtenstein Lénárd* grófot is. Morvaországban tehát hatalmas anabaptista szervezkedés indult meg, és Nikolsburg a mozgalom fókuszává vált. Irodalmi munkássága egyre nagyobb tekintélyt adott a lenézett és üldözött közösség számára. Nyomtatásban megjelent 25 munkájából 18-at Nikolsburgban adott ki.

1526–27 között megújította a közösség hitvallását, melyben helyet kapott a népek szabadságának eszméje, az egyház és az állam különválásának, az újjászületett és bemerített hívek gyülekezeti tagságának és az úrvacsora szimbolikus jellegének hangsúlyozása is.

A katolikus vallást védő bécsi udvar számára egyre kellemetlenebbé vált az anabaptisták megállíthatatlannak tűnő növekedése, ezért Hubmayert az osztrák fővárosba rendelték. Bár királyi menlevél védte, Ausztria katolikus uralkodója, I. (*Habsburg*) *Ferdinánd* mégis letartóztatta, és 1528-ban máglyahalálra ítélte, hamvait a Dunába szóratta. Feleségét más hitvallókkal együtt három nap múlva – mivel ők is ragaszkodtak a hitvalló bemerítés igazságához – követ kötve nyakukra a Dunába fojtatta.

Mint az egykori hitvalló keresztséget hirdető reformációs mozgalom késői utódai, néma főhajtással emlékezünk meg a bátor hithősökről és a(z ana)baptisták megszámlálhatatlan sokaságú vértanúiról. *Hubmayer Balthasar* anabaptista hittudóst 1528-ban Bécsben égették meg máglyán¹⁵, a feleségét pedig a Dunába fojtották.

A „svájci testvérek” üldözése folytatódott tovább. 1585-ben a berni zsinat olyan határozatot adott ki, amely után az anabaptistákat pl. többnyire végzetes gályarabsággal büntették.¹⁶ Az ún. Hutterita Krónika számos más „testvér” vértanúhalálának történetét írja le.¹⁷ Az üldöztetés miatt sok anabaptista emigrált Svájcból. Ahogy a mozgalom áterjedt a környező országokba, az anabaptizmus különböző ágaivá fejlődött.

Hutter Jakab (1500-1536) a Schleitheimi Hitvallás alapján 1527-től létrehozta a róla elnevezett hutterita „testvéri udvarokat”. A hutteriták

¹⁵ Karl HEUSSI: Az egyháztörténet, 336-337. o.

¹⁶ Horst PENNER: Weltweite Bruderschaft. Ein mennonitisches Geschichtsbuch. 4. Auflage überarbeitet von Horst Gerlach und Horst Quiring. Mennonitischer Geschichtsverein, Weierhof 1984, ISBN 3-921881-04-8.

¹⁷ Hutterite Chronicles – GAMEO. gameo.org. (Hozzáférés: 2023. augusztus 27.)

vagy hutteri testvérek, régi magyar nevükön *habánok* a protestantizmus egyik ágából, az anabaptizmusból keletkezett keresztyén vallási csoport. Tagjai szigorúan szabályozott kommunisztikus közösségekben, teljes vagyonmegosztásban élnek.

A 16-18. században Közép-Európában, így a Magyar Királyság és Erdély területén is éltek. A 18. században kivándoroltak Amerikába. Ma az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában találhatók meg többezres közösségeik (összlétszámuk 2016-ban kb. 45 ezer volt), amelyek a többi anabaptista csoporthoz (amishok, mennoniták) hasonlóan a modern életmódot teljes mértékben elutasítják. A hutteriták a német nyelv egy archaikus nyelvjárását beszélik.

Hutter Jakab a Schleitheimi Hitvallás alapján 1527-től létrehozta Tirolban a nevére elnevezett hutterita kolóniákat,¹⁸ és testvéri gazdasági udvarokat.¹⁹ Vezetése alatt egy mintegy 200 felnőttből álló csoport a feltétel nélküli fegyvertelenség és az őskeresztyének szelleme és példája alapján álló vagyonszövetség mellett döntött. Elképzelésük megvalósításához egy új közösséget kellett alapítaniuk. Végül 1528-ban a morvaországi Nikolsburg (Mikulov) mellett, a *Kaunitz* család birtokán találtak menedéket.²⁰

Vándorlásuk során egy éjszaka, mielőtt új lakóhelyüket elérték volna, vezetőjük *Wiedemann Jákob* támogatására négy megbízható embert választottak (köztük volt *Maendl Jákob* is, aki korábban az egyik nagyobb nikolsburgi birtok számtartója volt), és ott egy földre terített kabátra mindenki kirakta mindenét – ezzel megalapították első teljes vagyonszövetségüket és ezután a város vagy falu népétől elkülönülve, zárt közösségekben éltek.

A tirol *Hutter Jakab* 1533-ban tűnt fel Morvaországban és számosan csatlakoztak az általa szervezett szigorú fegyelemben élő „házakhoz” az egész német nyelvterületről, parasztok, iparosok, mesteremberek, értelmiségiek, írástudók. Legtöbbjük *Hutter Jakabot* ismerték el legfőbb vezetőjüknek és ezért nevezik őket hutteritáknak vagy hutteri testvé-

¹⁸ Pennsylvania Folklife, 40–42. kötet . Pennsylvania Dutch Folklore Center, 138. o. (1990) „A hutteriták alapvető hitét és gyakorlati életét a Schleitheimi Hitvallás testesíti meg. Így a keresztyén életre vonatkozó közösségi szabályok és a világi elkülönülés elve mellett a hutteriták a Schleitheimi Cikkelyekkel összhangban a bűnbánatra épülő tudatos felnőtt hitvalló keresztséget; a hívők egyetemes lelki egyházát; az egyház és az állam teljes szétválasztását; a pacifizmust és a fegyverviselés megtagadását; valamint a hűségesskü elutasítását vallják.”

¹⁹ Vallási és lelkiismereti szabadság – Az állam és a törvény: Történelmi kontextusok és kortárs jelentőség . SUNY Press, 98. o. (1999). ISBN 9780791440025

²⁰ Vallási és lelkiismereti szabadság, az állam és a törvény: Történelmi kontextusok és kortárs jelentőség . SUNY Press, 98. o. (1999). ISBN 9780791440025 „A hutteriták egy anabaptista csoport, amelyet 1528-ban alapítottak Morvaországban.”

reknek. A legkorábbi időktől kezdve gondosan pontos krónikát vezettek, és e kódexeknek köszönhetően történetük jól ismert.

Miután 1535-ben az anabaptisták egyik „fészke”, a *Leideni János* vezette Münster elesett, hívei szétszéledtek Európában. Ezek az újabb anabaptista csoportok innen szivárogtak be Morvaországba, illetve Magyarországra, a *Zrínyiek*, *Batthyányiak*, *Esterházyak* birtokaira.

1535-ben minden anabaptistát kiutasítottak Morvaországból, akik szétszóródtak a környező országokban. *Hutter* visszatért Tirolba, ahol november végén feleségével együtt letartóztatták és Bronzolo erődjébe szállították őket. Decemberben visszavitték a tirolai fővárosba Innsbruckba, és kegyetlen kínzások mellett kényszerítették, hogy fedje fel más anabaptisták nevét. 1536. február 25-én Innsbruckban máglyahalálra ítélték és megégették. A krónikás megjegyzi, hogy összesen az anabaptista közösség 360 tagját végezték ki.

A hutteriták Magyarországon: *Hutter* halála után az 1540-es években sokan átköltöztek a Morva folyó túlsó partjára, a királyi Magyarország területére. 1546-ban csoportjaik a Felvidéken, majd Nyugat-Magyarországon telepedtek le, és életmódjuk miatt kezdettől fogva üldözték őket.

Nagylévárdon ma is áll az 1602-ben épült emeletes házuk. A ház hatalmas tetőterében kétoldalt sorakoztak a házaspárok hálókamrái, alatta voltak a közös helyiségek: konyha, ebédlő, különböző műhelyek, a gyermekek számára bölcsődeszerű helyiség, iskola.

Hasonló „habán udvar” épült *Ószombaton* és több mint 80 más településen is mintegy 17 000-es (egyes becslések szerint pedig 70 000-es [!]) létszámmal. Az őskeresztyének példájára vagyonszövetségben éltek. Sok házukban több mint ezer ember élt együtt szigorú fegyelemben, de létszámuk csaknem mindegyikben 500 fölött volt.

Több mint harmincféle mesterséget űztek, voltak köztük takácsok, posztósok, kalaposok, híresek voltak a habán késesek, értettek a földműveléshez, szőlőmunkához, éghetetlen szalmatetőt raktak. Orvosok voltak köztük, bábák, az asszonyok jól beváltak szoptatós dajkának. Bármilyen munkát is végeztek, azt a legmagasabb színvonalon csinálták, szemmel láthatóan jobban, mint szomszédaik.

Már kezdetben voltak fazekasok köztük, akik a 16. század végétől az ónmázás fehér edény, a fajanszkerámia készítéséhez is értettek, titkát akkoriban Európa e tájékán egyedül ők tudták. Minthogy Itáliában Faenza az „eretnek” anabaptista mozgalmak fészke volt, valószínű, hogy az onnan 1577 után elmenekült mesterek honosították meg közöttük ezt a technikát.

A habánok imaháza a Felvidéken Nagylévárdon (Veľké Leváre) ma is áll. Ma már műemlék. Amikor a hutteritáknak 1621-ben a morvaországi Nikolsburgból távozniuk kellett, a menekülő csoportjaik Nyugat-Magyarországra, Erdélybe, illetve a dél-lengyelországi Holics (Galícia) környékére vándoroltak.

Nyugat-Magyarországon az 1550-es évektől kezdve telepednek le hutterita anabaptisták Sopron, Vas és Zala megyékben. Mint jó szakemberek kaptak munkalehetőséget a *Nádasdy*, *Zrinyi* és *Batthyány* főurak birtokain.

Jártasak voltak az ipar a kereskedelem és a mezőgazdaság különböző ágaiban. Különösen a kézművesség, benne a fazekas mesterség tette híressé őket. A kézművességen kívül az egészségügy terén is jó hírben álltak az anabaptisták.

A korabeli feljegyzések arról beszélnek, hogy *„valósággal divatos a hölgyek különféle megbetegedése idején újkeresztyén orvost vagy dajkát hoztatni, gyógyvizeket és gyógyszert vásárolni az anabaptistáktól. A gyógyvizeket az egyre híresebbé váló fajansz edényekben hozzák forgalomba, ónzárral légmentesen lezárva.”*²¹

A reformáció terjedése során a baptista tanítások Kolozsvárra is eljutottak. *Heltai Gáspár* is foglalkozott a témával 1553 és 1570 körül. A baptista hitelvek egyes tételei *Dávid Ferenc* és követői tanításában is megjelentek. A neves erdélyi reformátor, az unitáriusok első püspöke *Mátyás király* szülővárosában, 1570-ben jelentette meg az általa fordított *„Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről”*²² című munkáját. Figyelemre méltó a krónikás *Tinódi Lantos Sebestyén* által 1554-ben lejegyzett énekstrófa, melynek egyik mondata így hangzik: *„Ezen baptisták Bátori Andrásval...”* Mindezek az utalások arra engednek következtetni, hogy ha nem is nagy tömegben, de szórványosan már éltek baptista hitvallású emberek ezen a vidéken a reformációt követő évtizedekben.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem és kísérete többször találkozott Habsburg-ellenes hadjáratainak során morvaországi és felvidéki anabaptistákkal. A fejedelem több tízezres hadseregének élelmezésében, hadfelszerelésének javításában és kiegészítésében, a beteg katonák gyógyításában a baptista hittestvérek is kivették részüket. A közvetlen kapcsolatfelvétel nyomán a fejedelem értesülhetett szenvedéssel teljes életükről és viszontagságos vándorlásaikról. Ennek ismeretében dönthetett úgy a fejedelem, hogy hittestvéreinket Erdélybe költözteti. Oda-

²¹ KIRNER-KRISZTINKOVICS-SZEBENI: A baptista misszió története. Kézirat. A Baptista Teológiai Szeminárium jegyzete, 60. o.

²² ZÁGONI Jenő: Bethlen Gábor és a baptisták, i. m. 14. o.

költözésük, letelepedésük és ott induló életük hiteles történetét a máig megmaradt anabaptista kódexek, krónikák és kéziratok őrzik. Ezek közül a leghíresebb a közösség vezetője *Jakob Werner* munkája, amely eredeti német és magyar nyelven is olvasható.²³

Egy másik krónikás *Georg Klauss* pedig így örökítette meg az áttelepülés körülményeit: „*Morvaországi hadjárata alatt Bethlen védelmébe fogadott Nikolsburgnál egy testvérgyülekezetet, akikkel nagyon jól járt, mert a szegény szász kézművesek súlyos kárára elhozta őket minden holmijukkal Erdélybe, Alvincre, amit székhelyül adott számukra. Ott építkeztek és szektájuk szerint éltek és iparukat folytatták, és attól az időtől kezdve a mai napig is ott élnek, immár több ezerre szaporodva*”²⁴

Magyarországra menekülő anabaptisták

Erdélybe nagyobb létszámban 1621-ben érkezett az első habán anabaptista csoport. A több hullámba érkező anabaptisták erdélyi központja a Gyulafehérvár melletti Alvinc község lett. *Bethlen Gábor* a továbbiakban is pártfogásba vette őket, kiváltságokat biztosítva számukra, teljes vallásszabadságot és adómentességet adva nekik. A *Nyitrai Krónika* a következőképpen örökíti meg az anabaptisták Erdélybe való betelepítését: „*Erdély fejedelmének óhaja, hogy községünkben jól gyakorlott kézműveseket (anabaptistákat) Erdélybe engedjenek áttelepedni...teljes szabadságot, atyai adományozást, és hathatós oltalmat ígervén azok számára, Csejten át Erdélybe küldte. Azokat 18 szekérre felrakták és 20 katona kíséretében 1621. augusztus 31-én Alvincon, nagy örömeire együttünk.*”²⁵

Az anabaptisták történetének új fejezete kezdődött Erdélyben. 1622-ben a kolozsvári országgyűlés külön törvénnyel rendelkezik az anabaptisták szabadsága ügyében, adó- és vámkedvezményt biztosítva számukra. Alvincre²⁶ több hullámban érkezettek letelepedők. Lerakták az új „udvar” alapkövét. A település 1623. végére már 1089 tagot számlál. Az erdélyi „udvar” iparosainak felhasználása eltér a nyugat-magyarországitól annyiban, hogy míg ott közvetlenül várszemélyzetként dolgoztak, itt a lakosság széles rétegeinek ellátása volt a feladatuk.

²³ Sajtó alá rendezte ZÁGONI Jenő a Baptista Levéltár vezetője. A mű címe: *Bethlen Gábor és a baptisták*.

²⁴ BETHLEN Gábor krónikásai. Budapest, 1980.

²⁵ KATONA Imre: *Habán kerámia Magyarországon*. Budapest, 1976. 15. o.

²⁶ BUNTA Magda: *Az erdélyi habán kerámia*, Kriterion könyvkiadó, Bukarest, 1973., 13. o.

Anabaptista telepések Sárospatakon a Bodrog folyó partján

A magyarországi reformáció egyik fontos fellegvára Sárospatak. Már a tatárjárás idején is jelentős őrvár állt itt. A középkorban Budát a lengyelországi Krakkóval összekötő kereskedelmi útvonal egyik fontos állomása volt. A várkastély falai között megfordult az anabaptisták bátor védelmezője *Bethlen Gábor* épp úgy, mint *I. Rákóczi György* erdélyi fejedelem, később pedig az osztrák-török megszállás ellen szabadságharcot vívó *II. Rákóczi Ferenc* helyezte ide hatalmi központját.

Sárospatak igazi szellemi kisugárzása a reformációt követő időszakban bontakozott ki. Magyarországon elsőként itt épült 1531-ben protestáns oktatási központ, a híres Sárospataki Református Kollégium.

Az iskola falai között tanított a magyar-morva származású nemzetközileg ismert pedagógus *J. A. Comenius*, a keresztlevelében szereplő magyar nevén *Szeges János*.

(A későbbiekben itt diákoskodott többek között *Kazinczy Ferenc*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Kossuth Lajos* és *Móricz Zsigmond* is.)

A szomszédos Vizsoly községet az 1590-ben *Károli Gáspár* lelkipásztor által itt kinyomtatott első magyar nyelvű Biblia tette híressé. Kevesen tudják, hogy a híres magyar bibliafordító eredetileg délvidéki szerb családból származott és neve *Radicsics Gáspár* volt. Később, amikor protestáns hitre tért, családjával együtt Nagykárolyba települt át a fenyegető törökvész elől. Időközben Wittenbergben is tanult, ahol fölvette a *Caspar Carolus Pannonius* nevet.

Hazatérve Magyarországra, Vizsolyban lett lelkipásztor, majd a Felvidék egyik esperese. Ebben az időben fogott a bibliafordításba és került a Vizsolyi Biblia címlapjára fordítóként a *Károli Gáspár* név. Itt diákoskodott ez időben *Szenczi Molnár Albert* is, aki később ugyancsak a reformáció nagy alakjává vált.

A Károli Biblia magyarországi terjesztésében a baptisták is jelentősen kivették a részüket, különösen a 19. század közepétől a Brit és Külföldi Bibliatársulat tagjaiként, mely időszak egybeesik a baptista misszió Kárpát-medencében való elterjedésének az idejével.

Sárospatakon is jelentős számban éltek „újkeresztyén” hívőknek nevezett anabaptisták is a reformációt követő időkben.²⁷ *I. Rákóczi György* 1645. évi felvidéki hadjárata után jutott arra az elhatározásra, hogy anabaptista habánokat telepítsen Sárospatakra.²⁸ Az áttelepülők számát

²⁷ ROMÁN János: A habánok Sárospatakon, Sárospatak, 1958,

nem jegyezték föl a krónikák, de egy későbbi 1657-ből való összeírás szerint 50 felnőtt férfi alkotta a sárospataki habán közösséget.

Ennek alapján az áttelepültek száma asszonyaikkal, öregeikkel és gyermekeikkel együtt, mintegy 200-250 főre tehető. Rákóczi fejedelem a sárospataki vár északi oldalán fekvő, ún. Hejcén telepítette le az alvincihoz hasonló anabaptista udvarházat, ahol kiváló kézműves mesterek álltak a fejedelem rendelkezésére. E szándékban nem annyira az anabaptisták iránti rokonszenve vezette, hanem sokkal inkább iparpolitikai tervei.²⁹ Az újkeresztyén-anabaptistákkal kapcsolatban 1647-ben kiadott adománylevélben rendelkezett adómentességükről, valamint arról, hogy: „Senki őket és utódaikat zavarni ne merészelje”³⁰

A sárospataki kolónia belső életéről és struktúrájáról az 1657. évi összeírás tájékoztat. E szerint „a telepet magas kőkerítés vette körül, melyen két bejárat volt. A lakó- és műhelyházak egy tér körül helyezkedtek el. A tér egyik sarkában volt a habánok pincéje, – a Cellarium Anabaptistarum, – amely terményeik tárolására szolgált. Az egész telepet 1785-ig Curia Anabaptistarum névvel jelölték. A kolónia fenntartása és a közösség ellátása hatalmas feladatot jelentett... Tizenhat személyt vett állandó jelleggel igénybe. Nemcsak az állatállomány ellátásáról és saját szükségleteikről kellett gondoskodni, hanem az emberek testi és szellemi szükségleteiről is. A két pap és az iskolamester szintén ehhez a kategóriához tartozott...”³¹

Sajnos a jezsuiták által 1663-ban megkezdett erőszakos rekatolizálásának elsődleges célpontja a habánok voltak. Egy darabig megvédte őket Lórándffy Zsuzsanna befolyásos közbelépése, de 1680 után már tartathatlanná vált az anabaptisták maradása. A kolónia egy része, engedve a jezsuiták erőszakos fenyegetésének beolvadt a lakosságba, nagyobb részük azonban békésebb vidékre költözött tovább, bármily meglepő, de átmeneti nyugalmat a hódoltsági területen lévő Eger városában nyertek.

Anabaptisták Egerben

Egerben az 1690. évi összeírás szerint jelentős számú anabaptista közösség élt. A felvidéki, dunántúli, erdélyi és sárospataki anabaptisták külön elkerített falu, vagy városrészben, gettószerűen laktak. Telepüket hatalmas kőfal választotta el a külvilágtól. Telepük békéjére és bizton-

²⁸ KIRNER A. Bertalan: i. m. – 56. o.

²⁹ ROMÁN János : A habánok Sárospatakon. Rákóczi Múzeum 17. füzet, Sárospatak 1959.

³⁰ SZEBENI Olivér: Anabaptisták – 131. o.

³¹ KATONA Imre: A habán kerámia Magyarországon. Budapest, 1976. 17. o.

ságára külön e célra tartott kapusok ügyeltek, éjjel pedig külön őrszemet tartottak a telep őrzésére. Az egri anabaptisták ettől eltérően a város különböző pontjain laktak. Nagy részük a vár alatt, a mai városháza körül, mások pedig a város más-más pontjain.³²

„Az egri anabaptisták abban is különböztek az ország más részein megtelepült anabaptistáktól, hogy soraikat szélesre tárták a különböző nemzetiségűek és vallásúak előtt. Jellemző, hogy még az olyan lenézett megvetett embereket is beengedtek soraikba, mint a cigányok – a rácokról, magyarokról, németekről és törökökről nem is beszélve.”³³

Üldözések

A Magyarországra és Erdélybe települt hutterita, anabaptista, újkeresztény közösségekre közel két évszázados virágzás után nehéz idők következtek. Az ellenreformáció erői egyre keményebb eszközökkel sújtott le az anabaptistákra. A végső csapást Mária Terézia 1763-ban kiadott rendelete jelentette.

„Az Erdélyben eddig megtűrt anabaptisták – így szólt a törvény – többé ott meg ne tűretessenek, szónokaik hivatalaikból elmozdítottassanak, és egyenként a katolikus papoknak oktatás végett átadassanak. A néphez katolikus papok küldessenek. Aki hat nap alatt meg nem tér, száműzethetők.”³⁴ Ennek nyomán hagyták el az anabaptisták Magyarország területét, és végül a Kárpátokon keresztül a román Havasalföldre, onnan Ukrajnába, Oroszországba, végül Amerikába vezetett útjuk...

E fejezet lezárásaként álljon itt egy református vallású történész, Révész Imre értékelése aki anabaptista elődeink életét és munkásságát a következőképpen méltatja: *„Tanaik a reformáció legforrongóbb éveiben a reformátorokéval vetekvő, hallatlan népszerűsége tettek szert, kivált a rengeteg lelki válság és gazdasági nyomorúság közt hányódó kispolgári s kisebb részben paraszti körökben; voltak évek, mikor kérdésnek lehetett tekinteni, vajon nem anabaptista értelemben reformálódik-e egész Közép-Európa, főképpen a német birodalom, Svájc és Ausztria.*

Márcsak ezért is természetes, hogy az anabaptisták nemcsak a régi egyház, de a reformatori főirányok híveinél sem számíthattak kíméletre. Ez utóbbiak, az őket támogató állami hatóságok segítségével, itt-ott még túl is tettek amazokon az anabaptisták kegyetlen üldözésében, s a középkori felfogás szerint fegyverrel való irtásában. Az anabaptisták legszebb evangéliumi vonása vi-

³² KATONA Imre: A habánok Egerben, Külön kiadás, 130. o.

³³ KATONA Imre: i. m. - 130. o.

³⁴ KATONA Imre: i. m.

MÉSZÁROS KÁLMÁN – A SVÁJCI ANABAPTISTA REFORMÁCIÓ 500 ÉVE

*szont az a csöndes, alázatos béketűrés volt, amellyel irtózatos üldöztetésük keresztjét hordozták, szemüket az eljövendő Messiás-ország dicsőségére függesztve.”*³⁵

Mi is úgy tekintünk a reformáció harmadik ágaként jelentkező új-keresztyén-anabaptista hithősökre, mint akik következetesen képviselték a protestantizmus biblikus/evangéliumi irányát. Akik hitbéli meggyőződésükért még a szenvedést, kegyetlen üldöztetést, sőt sokan közülük a vértanúhalált is bátran föl vállalták. Bennük a mai baptisták és valamennyi hitvalló bemerítést gyakorló evangéliumi felekezet is szellemi előfutárait tiszteli.

A Biblia azt mondja: *„Ne feledkezzetek meg vezetőitekről, akik az Isten igéjét hirdették nektek. Figyeljete életük végére, és kövessétek hitüket. Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.”* (Zsidók 12,7-8)

³⁵ RÉVÉSZ Imre: A reformáció. Budapest, 1932. 64-65. o.

Kelemen Sándor Tomi

„Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről...” és a flandriai anabaptisták teológiai hitvallása és tanítása¹

Kolozsváron, a Heltai Gáspár nyomdájában 1570-ben jelent meg a „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről es a pápa Antichristusnac Maymozássaról:” c.² magyar nyelvű RMNY 284 szakjelzetű nyomtatvány.³

A „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről es a pápa Antichristusnac Maymozássaról:” c. könyv egyedülálló, magyar nyelvű, reformációkori anabaptista mű. Ennek fakszimile kiadása „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről...” címmel⁴ jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyarországi Baptista Egyház közös kiadásában Budapesten, 2020-ban. A könyvhöz, amely a Történelmi Bizottság projektjének része⁵, az Előszót⁶ dr. Mészáros Kálmán, a Baptista Teológiai Akadémia rektora, a BTA Egyháztörténeti és Segédtudományi Tanszékének vezetője, a Magyarországi Baptista Egyház Történelmi Bizottságnak elnöke írta. Valamint az eredeti magyar nyelvű anabaptista könyv szövegének karakter szerinti és értelmező átiratát én magam készítettem el.⁷

Tanulmányunk tárgyát a fentiekben megnevezett könyv értelmező átirata képezi, amely az eredeti dokumentum magyar szövegének a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ és az Országos Széchényi Könyvtár tudományos alapelveinek megfelelően, a

¹ Elhangzott a Baptista Teológiai Akadémia Tudományos Napján, 2025. május 8-án

² DÁVID Ferenc, (fordító): Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és a pápa Antichristusnac Maymozássaról, Kiadta Heltai Gáspár, Kolozsvár, 1570, Ai.

³ BOIRSA Gedeon, HERVAY Ferenc, HOLL Béla, KÁFER István, KELECSÉNYI Ákos: Régi magyarországi nyomtatványok, 1473-1600, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971, 284. n. 305.

⁴ KELEMEN Sándor Tomi, (szövegátíró): Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről..., Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia és Információs Központ, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyarországi Baptista Egyház közös kiadásában, Budapest, 2020, 1.

⁵ KELEMEN: 9-15.

⁶ MÉSZÁROS Kálmán: Előszó, In: Kelemen Sándor Tomi, (szövegátíró): Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről..., Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia és Információs Központ, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyarországi Baptista Egyház közös kiadásában, Budapest, 2020, 5-8,

⁷ KELEMEN: 335-496.

hitelesség és korhúság magas szintű megőrzésével készült. Irodalmi műfaját tekintve dialógus formában írt, az igaz keresztyéni keresztségről szóló anabaptista tanítás. A tanulmány kifejezett célja a flandriai anabaptisták teológiai hitvallásának és tanításának bemutatása, a flandriai nyelvből *Wilini Sándor* anabaptista orvos által német nyelvre, majd *Dávid Ferenc* által magyar nyelvre fordított mű, magyar nyelvű, értelmező átiratának egyháztörténeti és teológiai vizsgálata alapján.

Célunk, szemügyre venni részletesen az anabaptista kiadvány magyar nyelvű szövegének egyháztörténelmi vizsgálata alapján, az eredeti flandriai anabaptista kézirat keletkezési körülményeit; valamint megpróbáljuk meghatározni annak lehetséges keletkezési időpontját. A teljesség igénye nélkül szeretnénk – amennyire a tanulmány szűk keretei megengedik –, elvégezni az anabaptista mű magyar szövegének teológiai vizsgálatát, és ennek alapján bemutatni a flandriai anabaptista közösség teológiai tanítását. Különösen szeretnénk megfigyelni, hogy jelen van-e a flandriai anabaptista dokumentumban a reformátorok biblikus tanítása, amely az „öt sola” elvében foglalható össze.

A könyv a korabeli nyomdászati gyakorlat szerint csak lapszámozással⁸ rendelkezik, nincs megszámozva oldalanként. Ezért a dokumentumon belüli könnyebb tájékozódás céljából a korabeli lapszámozást, amely magában foglalja az eredeti kiadvány lapjának mindkét oldalát, „a” és „b” megkülönböztető jelzéssel láttam el. Ebben az esetben az „a” jelzés a korabeli lapszámozás után feltüntetve, a dokumentum első oldalát, míg a „b” jelzés a korabeli lapszámozás mellett feltüntetve az adott lapszámozás második oldalát jelöli. A dokumentumban a lapszámozás A1 lappal kezdődik, ami a nyomdai gyakorlat szerint a címlapon nincs jelölve. Ezért az 1570-ben megjelent könyv első lapszáma eredetileg A 2. A mi esetünkben az oldalak megkülönböztetésére használt „a” és „b” megkülönböztető jelzéssel A 2a és A 2b alakban lesznek feltüntetve.

1.1 Az eredeti flandriai anabaptista kézirat

1.1.1 Az anabaptista könyv teljes címe az értelmező szövegátírat szerint:

Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről, és a pápai Antikrisztusnak majmozásáról⁹

⁸ SZABÓ Károly: Régi magyar könyvtár. Az 1531-1711 között megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve., Kiadja Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1879, 367.

⁹ KELEMEN: A 1a. n. 337.

1.1.2 Az anabaptista könyv témája

Wilini a Szentírást tanulmányozta, hogy lelki vigasztalást nyerjen Isten Igéjéből, és eközben vette elő az Alsó-Németországban keletkezett anabaptista iratot, amely „a mi Urunk Jézus Krisztusnak keresztességéről, és az Antikrisztusnak majmozásáról” szól.¹⁰

1.1.3 A könyv szerzői:

A flandriai¹¹ anabaptista kézirat szerzőiről a következő információk állnak a rendelkezésünkre:

1. „A Szentírásból nagy munkával, s rendre egybegyűjtetett, és összeszeresztetett, némely jámbor tudós emberek által, akik annak utána mártíromságot szenvedtek Alsó-Németországban, az Isten választottainak tanítására és felépítésére. Jer III. *Szántsatok új ugart magatoknak, és ne vessetek többször a tövisek közibe.* 1570.”¹²

2. A könyv anyagát egybegyűjtötték „valami keresztyéni tudós atyafiak és mártírok”.¹³ A flandriai anabaptisták, akik a bibliai tudományokban tudós emberek és atyafiak (anabaptista testvérek) voltak, nemcsak egybegyűjtötték, megírták és összeszerkesztették, a mi Urunk Jézus Krisztusnak keresztességéről, és az Antikrisztusnak majmozásáról¹⁴ szóló könyv anyagát, hanem a mi Urunk Jézus Krisztusban való hitükért mártíromságot szenvedtek.¹⁵

3. A könyv anyagát egybeszerkesztő flandriai anabaptisták „jámbor és tudós emberek” voltak, akik „igen jó hasznát vették az ő munkájuknak”¹⁶ és „a mártíromságnak szent koronájával sokan ő közülük megkoronáztattak.”¹⁷

Az 1524-1525 közötti Münzer Tamás által vezetett német parasztháború leverése után az anabaptistáknak menekülniük kellett Németországból és Európa különböző országaiban kerestek menedéket. Ezek között a menedéket nyújtó területek között volt Németalföld és Flandria is.¹⁸

¹⁰ KELEMEN: A 2b. n. 339.-A 3a. n. 340.

¹¹ A flamandok a mai Belgium területét megszállva tartó germán népek, gótok, frankok stb., leszármazottjai. BECH Mihály, PESCHKA Vilmos, (főszerkesztők): Akadémiai Kislexikon, Első kötet A-K, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989., ad. loc.

¹⁴ KELEMEN: A 2b. n. 339.-A 3a. n. 340.

¹² KELEMEN: A 1a. n. 337.

¹³ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹⁵ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹⁶ Idem.

¹⁷ Idem.

¹⁸ MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek, A baptisták eredete, története és hitvallása, Professzorok Kiadója, Budapest, 2020, 120, 132.

1.1.4 Az anabaptista eredeti kézirat keletkezési nyelve

Az eredeti szöveg kéziratának keletkezési nyelve flandriai nyelv volt. *Wilini Sándor* ezt a könyv bevezetőjében Dávid Ferenchez írt levelében a következőképpen írta le: „Ezt az írást ez okáért élembe vévén, flandriai nyelvből tiszta német nyelvre fordítottam.”¹⁹

A flandriai, vagy flamand nyelv a németalföldi nyelvnek egy nyelvjárása,²⁰ vagyis különbözik a német nyelvtől. Ennek külön ismerete szükséges volt, ha ez nem így lett volna, akkor nem lett volna szükség arra, hogy *Wilini Sándor* varsói orvos a flandriai²¹ nyelven megírt anabaptista kéziratot kezébe véve „tiszta német nyelvre” fordítsa.²²

1.1.5 A flandriai nyelven megírt eredeti kézirat megírásának helye:

A könyv szerzői azok, „akik annak utána mártíromságot szenvedtek Alsó-Németországban.”²³ *Wilini Sándor* a Biblia olvasása és tanulmányozása közben vette elő az anabaptista iratot, amit Alsó-Németországban²⁴ szerkesztettek.²⁵ Az anabaptista könyvet megírták, és az anyagát egybeszerkesztették Alsó-Németországban.²⁶ Amint látjuk a fenti idézetekben: a *Wilini*-levélben háromszor is le van írva és ezáltal bizonyos, hogy az anabaptista kézirat keletkezési helye Alsó-Németország.

A *Wilini*-levélben található földrajzi meghatározás megértéséhez a római-korig kell visszamennünk. Alsó-Németország, vagy Alsó-Germánia egykori római tartomány A.D. 90 körül, *Domitianus* császár

¹⁹ KELEMEN: A 3a. n. 340.

²⁰ Az Arcanum.com honlapja: Kézikönyvtár, A Pallas nagy lexikona, F, Flamand nyelv és irodalom, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/f-9118/flamand-nyelv-esirodalom-9C1B/>, A honlap megnyitásának időpontja: 2022. február 11.

²¹ Révai Nagy Lexikona, Az ismeretek enciklopédiája, XIV. kötet, Mons-Ottó, ad. loc.

²² KELEMEN: A 3a. n. 340.

²³ KELEMEN: A 1a. n. 337.

²⁴ A szövegösszefüggés szerinti a szó jelentése itt: Németalföldön. A műveltség könyvtára, A Föld, A Föld múltja, jelene és felfedezésének története, Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvény-társulat, Budapest, é. n., 518-520. GYÖRGY Aladár: Európa földrajzi és népismereti leírása, Harmadik átdolgozott kiadás, Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1906, 126-154.

²⁵ KELEMEN: A 2b. n. 339.-A 3a. n. 340.

²⁶ KELEMEN: A 3a. n. 340.

(A.D. 81-96)²⁷ idejében magába foglalta a Rajnától nyugatra, a Meuse völgye területeit is. Ma dél-hollandiai, belga és luxemburgi területeken, részben Franciaország észak-keleti részén, Arden környékén és Németország észak-nyugati részén terül el. Alsó-Germánia, vagy Germania Inferior, latin nevén Colonia Claudia Ara Agrippinensium, római²⁸ tartomány fővárosa Köln. Római²⁹ korban a területet lakó őslakos ubiaiak fővárosa is volt. A római kori Alsó-Germánia középkori Németalföld északkeleti részén feküdt, Flandria pedig Németalföld délnyugati területén. De a római kortól az anabaptista kézirat XVI. századi keletkezésének időpontjáig ezen területek határai és elnevezései sokat módosultak.

A földrajzi meghatározás szerint Alsó-Németország tehát a földrajzi tájegységet tekintve nagyjában megegyezik a mai Flandria földrajzi területével. Flandria, flamand nyelven „Vlaenderen” „Európa azon része, amely az Északi-tenger, a Schelde és Pas de Calais közt fekszik; ma megoszlik Franciaország (amelynek Nord départementjét alkotja), Belgium (itt Kelet és Nyugat Flandria tartomány nevét viseli) és Hollandia (Zeeland déli része) közt.”³⁰

Megállapítható tehát, hogy az eredeti flandriai nyelven megírt anabaptista kézirat megírásának helye Alsó-Németország,³¹ Alsó-Germánia, vagy Germania Inferior, római-kori latin nevén Colonia Claudia Ara Agrippinensium, Flandria volt.

1.1.6 Egyházak és reformátori irányzatok említése az anabaptista könyv magyar szövegében

A könyv megírásának idején, Nyugat-Európában szervezett és hivatalosan elismert történelmi egyházként egyedül a Római Katolikus Egyház volt jelen. A reformáció nyomán megjelenő reformátori irányzatok a kibontakozásuk és fejlődésük bizonyos szintjén már jelen voltak, de a lutheri irányzaton kívül bármilyen szervezett egyházi formáik még nem alakultak ki. A könyv Sommájában, vagyis Tartalomjegyzé-

²⁷ GULYÁS Istvánné, (szerkesztő): Az antik Róma napjai, Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. február, 357.

²⁸ WERNER ECK: Germania romanizálása, Errance, Párizs, 2007, 102.

²⁹ TODD, Malcolm: A korai németek, Európa népei, Második angol kiadás, Blackwell Publishing, Malden, 2004, 266.

³⁰ A Pallas Nagy Lexikona, Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben, VII. kötet, Fekbér-Geszt., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1894, ad. loc.

³¹ A szövegösszefüggés szerinti a szó jelentése itt: Németalföldön. A műveltség könyvtára, A Föld, A Föld múltja, jelene és felfedezésének története, 518-520. György Aladár: Európa földrajzi és népismereti leírása, Harmadik átdolgozott kiadás, 126-154.

kében annak írói beszélnek, Dávid Ferenc által magyarra fordítva „pápásokról”³² és „pápázókról”³³, akik a kisgyermeknek keresztelését javasolják. A keresztségről szóló tanításuk alapján is azonosítani lehet mely egyházakról, illetve reformatori irányzatról van szó az anabaptista dokumentumban. A keresztségről szóló teológiai tanításuk is korábbi megállapításunkat támasztja alá.

De hallgassuk meg ebben a témában egy korábban tekintélyes szakember véleményét is. A könyv szövegében a továbbiakban többször előforduló „pápások”³⁴ kifejezés jelentése *Pirnát Antal* szerint: „A »pápások« szó, az igazi »pápistákat«, a katolikusokat jelenti.”³⁵ A szövegben megjelenő másik vallásfelekezetekre utaló kifejezés a „pápázók”.³⁶ Ennek a kifejezésnek a szó szerinti jelentése a pápistákat utánzókat jelenti.

Mivel könyvünk fő témája az igaz keresztyén keresztségről szóló anabaptista tanítás, ezért a szöveggörnyezet alapján a „pápázók” kifejezés is erre vonatkozik. Jelentése tehát a pápistáknak, vagyis a katolikusoknak keresztségről szóló teológiai tanítását utánzó reformatori irányzatok képviselői és egyházi szervezetei. A katolikus egyház, a keresztségről szóló teológiai tanításában a gyermekek keresztelését tanítja. Ezt a pápisták által gyakorolt keresztséget másolták le a „pápázók”. Annak beazonosítására, hogy ez mely reformatori irányzatra vonatkozhat, szükségünk van az anabaptista dokumentum teljes szövegének átvizsgálására. A könyv szövegén elvégzett vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy a szövegben többször van említés *Luther Mártonnak*³⁷ és követőinek³⁸ reformatori tevékenységéről, amely a „lutherek” kifejezéssel jelenik meg. Ennek jelentése: *Luther* követői, vagyis a későbbi lutheránus megnevezésnek felel meg. A lutheránu-

³² KELEMEN: A 4b. n. 341. PIRNÁT Antal: „Dávid Ferenc: Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és annak német eredetije”, In: Irodalomtörténeti Közlemények: 1954. LVIII. évf. 3. szám, 307. BALÁZS Mihály: Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 128.

³³ KELEMEN: A 4b. n. 341. BALÁZS Mihály: Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén, 128.

³⁴ KELEMEN: A 4b. n. 341. PIRNÁT Antal: „Dávid Ferenc: Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és annak német eredetije”, In: Irodalomtörténeti Közlemények: 1954. LVIII. évf. 3. szám, 307. BALÁZS Mihály: Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén, 128.

³⁵ PIRNÁT Antal: „Dávid Ferenc: Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és annak német eredetije”, In: Irodalomtörténeti Közlemények: 1954. LVIII. évf. 3. szám, 307.

³⁶ KELEMEN: A 4b. n. 341. PIRNÁT Antal: „Dávid Ferenc: Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és annak német eredetije”, In: Irodalomtörténeti Közlemények: 1954. LVIII. évf. 3. szám, 307. BALÁZS Mihály: Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén,

³⁷ KELEMEN: I 7a. n. 408., K 1a. n. 410., T 8a. n. 489., T 8b. n. 489.

³⁸ KELEMEN: I 8b. n. 409., L 4a. n. 422., T 7a. n. 488., T 7b. n. 488., T 8a. n. 489.

soknak későbbi elnevezése, az „evangélikus” megnevezés, csak két helyen fordul elő a szövegben.³⁹

A szöveg teljes átvizsgálása rávilágít arra is, hogy a kéziratban egyszer sem jelenik meg *Zwinglinek* vagy követőinek neve. Csak utalást találunk arra, hogy „Tygurumban”⁴⁰, vagyis Zürichben⁴¹ és Wittenbergben üldözték az anabaptistákat.⁴² A *Zwingli* halála 1531-ben történt⁴³, melynek következtében a reformatori munkássága hirtelen derékba tört, és az általa képviselt irányzat további fejlődése megrekedt. A vizsgált anabaptista dokumentum 1535 után készült⁴⁴, amikor mindenki számára már ismert tény volt, hogy *Zwingli* nincs az élők között, és az általa elindított reformatori mozgalom hatása lassan elhalványult a többi reformatori irányzatok erőteljes fejlődése és kibontakozása mellett. Valószínűleg ez lehetett az oka, hogy a flandriai anabaptista mű egyáltalán nem említi *Zwingli* nevét.

Kálvin János nevére sem találunk semmilyen utalást, sem követőire. Ebből kifolyólag megállapítható, hogy a „pápázók”⁴⁵ kifejezés a szövegösszefüggés alapján a lutheri vagy evangélikus reformatori irányzatra utal. De szólaljon meg újra ebben a témában egy korábbi tekintélyes szakember, *Pirnát Antal*. „A »pápázók« szó, a pápás hit bizonyos elemeit tovább is megőrző protestáns felekezeteket jelenti”⁴⁶. Mindezek alapján megállapítható, hogy a könyv szövegében szereplő „pápások” kifejezés a katolikus egyház tagjaira, a „pápázók” kifejezés a lutheri reformáció követőire vonatkozik.

1.1.7 A flandriai nyelven megírt eredeti kézirat megírásának ideje:

A könyv megírásának ideje, és magyar nyelvű megjelenésének ideje nem azonos. Ahogy korábban látható volt, a könyv szövegében említés

³⁹ KELEMEN: S 8b. n. 481.

⁴⁰ Latin szó, jelentése: Zürich, A Historic Cities honlapja: Tygurum, http://historiccities.huji.ac.il/switzerland/zurich/maps/braun_hogenberg_III_44.html. A honlap megnyitásának időpontja: 2022. március 19.

⁴¹ Dr. MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 138-139.

⁴² KELEMEN: B 6a. n. 351.

⁴³ DIENES Dénes, (szerkesztő): Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához, Sárospatak, Hernád Kiadó, 2020, 224.

⁴⁴ KELEMEN: B 1b. n. 346.

⁴⁵ KELEMEN: A 4b. n. 341. Pirnát Antal: „Dávid Ferenc: Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és annak német eredetije”, In: Irodalomtörténeti Közlemények: 1954. LVIII. évf. 3. szám, 307.

⁴⁶ PIRNÁT Antal: „Dávid Ferenc: Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és annak német eredetije”, In: Irodalomtörténeti Közlemények: 1954. LVIII. évf. 3. szám, 307.

történik arról, hogy „Tygurumban”⁴⁷, vagyis Zürichben⁴⁸ és Wittenbergben üldözték az anabaptistákat.⁴⁹ A zürichi anabaptista üldözés 1525-ben kezdődött, de az eredeti flandriai nyelvű anabaptista kézirat ennél később keletkezett, mivel említést találunk benne a Münsterben⁵⁰ történt 1534-1535 évi eseményekről.⁵¹ Amint ismeretes, *Luther a Münzer Tamás* által vezetett német parasztháború 1525-ben történt leverése után⁵² az anabaptisták üldözőjévé vált.⁵³

Ahogy már említve volt, *Zwingli* 1531-ben bekövetkezett halála miatt, és mivel az általa elindított reformatori mozgalom hatása lassan elhalványult a többi reformatori irányzatok erőteljes fejlődése és kibontakozása mellett: valószínűleg ez lehetett az oka, hogy a flandriai anabaptista műben sem *Zwinglire*, sem követőire nem találunk egyetlen utalást sem.

Mindezeket látva, a történelmi események tükrében megállapítható, hogy a flandriai nyelvű eredeti anabaptista kézirat megírásának ideje 1535⁵⁴ és 1569⁵⁵ közötti időszakra tehető. Van még egy további lehetőség ennek az időszaknak a szűkítésére. Ez annak következtében lehetséges, hogy a könyv szövegében nem történik egyáltalán semmilyen utalás *Kálvin Jánosra*, sem reformatori tevékenységére, sem reformatori irányzatának későbbi követőire.

Kálvin életének és reformatori tevékenységének fontosabb kronológiai eseményei a következők: *Kálvin János* (1509-1564)⁵⁶ Noyonban, a franciaországi Pikárdia tartományban született, 1509. július 10-én. Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Párizsban tanult 1523 augusztusától a La Marche és Montaigu kollégiumokban. Apja akaratából 1529-től jogot tanult az Orleans-i és Bourges-i egyetemeken. Apjának 1531-ben bekövetkezett halála után humanista irodalmi tanulmányokat és munkát folytatott.

Barátja, *Cop Miklós*, a párizsi egyetem rektora számára 1533-ban írt egy híressé vált beszédet, amit a rektor 1533. november 1-jén mondott el. Emi-

⁴⁷ Latin szó, jelentése: Zürich, A Historic Cities honlapja: Tygurum, http://historic-cities.huji.ac.il/switzerland/zurich/maps/braun_hogenberg_III_44.html. A honlap megnyitásának időpontja: 2022. március 19.

⁴⁸ MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 138-139.

⁴⁹ KELEMEN: B 6a. n. 351.

⁵⁰ DIENES Dénes, (szerkesztő): Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához, 331.

⁵¹ KELEMEN: B 1b. n. 346.

⁵² MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 129-132.

⁵³ MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 113-121.

⁵⁴ KELEMEN: B 1b. n. 346.

⁵⁵ KELEMEN: A 4a. n. 341.

⁵⁶ MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 121.

att *Kálvinnak* el kellett hagynia Párizst.⁵⁷ 1534. május 4-én szülővárosában, Noyonban lemondott minden egyházi javadalmazásáról, és elhagyta hazáját. Poitersen és Orléanson keresztül Baselbe ment. 1535. augusztus 23-án írta meg híressé vált levelét *I. Ferenc* (1515-1547)⁵⁸ francia királyhoz, amely a Baselben 1536-ban először kiadott „*Institutio religionis Christianae*” c. könyvének előszava lett. Ennek első francia nyelvű kiadása 1539-ben jelent meg, amelyet 1541-után két vagy három átdolgozott és bővített kiadás követett. A végleges formája latin nyelven 1559-ben, francia nyelven 1560-ban jelent meg. Baseltől 1536 februárjában Ferrarában ment meglátogatni *I. Ferenc* király testvérét, *Renáta* hercegasszonyt.

Még egyszer, utoljára egy rövid időre ellátogatott szülővárosába, és ezt követően végleg elhagyta Franciaországot. Lyonon és Genfen keresztül Baselbe akart utazni, de amikor *Guillaume Farel* (1489-1565)⁵⁹ Genfben megtudta, hogy a városban van *Kálvin*, 1536 szeptemberében ott marasztalta. *Kálvin* 1536 és 1538 szeptembere között Genfben tartózkodott, ahonnan ekkor száműzték.⁶⁰ Strasbourgba ment, ahol tanárként dolgozott, és lelkész lett. Megalapította a Francia Református Egyházat. 1540. augusztusában feleségül vette a Németalföldről az üldözések elől elmenekült anabaptista *Störder János* özvegyét, a szintén anabaptista *Idelle de Bure*-t.⁶¹

1539-ben a strasbourgi protestánsok képviselőjében részt vett a frankfurti értekezleten. 1540-ben a hanaui, 1541-ben a wormszi és regensburgi értekezleteken és tárgyalásokon vett részt. Ezt követően visszahívták Genfbe, ahova 1541. szeptember 13-án érkezett meg. Genfben 1553-ban a városi tanáccsal közösen máglyahalálra ítélték⁶² *Szervét Mihályt*, a *Christianismi Restitutio* c. antitrinitárius mű⁶³ íróját. 1559-ben megalapította a Genfi Akadémiát. *Kálvin János* 1564. május 27-én halt meg.⁶⁴

Wilini Sándor anabaptista orvos, 1569. augusztus 19-én Varsóban írta a *Dávid Ferenc*hez címzett levelét, az anabaptista kiadvány német nyelvű fordításával együtt, ezt követően küldte el Erdélybe. A flandriai nyelvű, eredeti anabaptista kézirat tehát ebben az időszakban keletke-

⁵⁷ DOUMERGUE Emil: *Kálvin jelleme*, Budapest, Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség Kiadóvállalata, 1922, 9.

⁵⁸ CSIFFÁRY Tamás: *Európai uralkodók könyve, királyok, hercegek, grófok*, Budapest, Könyvműves Könyvkiadó, 1991, 31.

⁵⁹ GUILLAUME FAREL – *Kálvin reformátortársa volt Genfben*. Markó László, (főszerkesztő): *Egyetemes Lexikon*, Gütterlosh, Officina Nova, Magyar Könyvklub, 1998, ad. loc.

⁶⁰ DOUMERGUE Emil: *Kálvin jelleme*, 10.

⁶¹ MÉSZÁROS Kálmán: i.m., 125-126.

⁶² DOUMERGUE Emil: *Kálvin jelleme*, 11.

⁶³ SERVETUS, Michael: *Christianismi Restitutio*, Vienne, K. N., 1553, 1.

⁶⁴ DOUMERGUE Emil: *Kálvin jelleme*, 11.

zett. Van lehetőségünk arra, hogy a flandriai nyelvű kézirat keletkezésének időszakát leszűkítsük.

Mivel az eredeti anabaptista kézirat Flandriában, Franciaország közvetlen földrajzi szomszédságában keletkezett: *Kálvin* reformátori munkásságának elkezdése után elképzelhetetlen lett volna, hogy tanai és személye ne lettek volna ismertek. *Kálvin* reformátori tanai ugyanis mind Flandriában, mind egész Európában elterjedtek egészen a történelmi Magyarország és Erdély területéig.⁶⁵ Mivel az anabaptista könyv szövegében a *Luther Márton* és követői mellett, a *Kálvin János* és követői neve nem jelenik meg, sem semmilyen utalás nincs rájuk – ez azt jelenti, hogy az eredeti flandriai nyelvű anabaptista kézirat összeszerkesztésének és megírásának idején *Kálvin János* reformátori munkája vagy egyáltalán nem, vagy csak korai stádiumában, szűk körben volt ismert. A könyv eredeti flamand kéziratának szerzői Alsó-Németországban, Flandriában bibliai tudományokban jártas „jámbor tudós emberek” voltak.⁶⁶ Ha a könyv kéziratának megírása idején *Kálvin* reformátori munkája és művei ismertek lettek volna, akkor ezek az anabaptista tudós emberek kellett volna ismerjék, és akkor találtunk volna *Kálvinra* és reformátori munkájára hivatkozást a könyv szövegében. De mivel nincs *Kálvinra* és reformátori irányzatára semmilyen utalás, ebből arra kell következtessünk, hogy a flandriai anabaptista eredeti kézirat keletkezése idején *Kálvin* még nem lépett fel, mint reformátor, vagy művei és ez irányú tevékenysége csak közvetlen környezetében voltak ismertek.

Münster városát az ostromló seregek 1535. június 25-26-ára virradó éjszaka foglalták el.⁶⁷ *Kálvin* 1535. augusztus 23-án írta meg levelét I. Ferenc francia királyhoz, majd 1536 márciusában adta ki Baselben először fő művének első latin nyelvű kiadását, az *Institutio religionis Christinae* c. könyvét. Könyvének első francia nyelvű fordítása 1539-ben jelent meg. Genfben először 1536. szeptemberében érkezett, a *Farellel* való találkozásokor, ahol az 1538 szeptemberében történt száműzetéséig maradt.⁶⁸

Mindezek a történések közvetlenül közrejátszottak abban, hogy *Kálvin János* reformátori munkássága rövid időn belül nemzetközi hírnévre tegyen szert. Ez okból az eredeti flandriai nyelvű anabaptista kézirat keletkezési idejét a münsteri lázadás leverése ideje utáni időszakra, és *Kálvin* fő műve

⁶⁵ CSEPREGI Zoltán: A reformáció nyelve, Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján, Humanizmus és reformáció 34., Budapest, Balassi Kiadó, 2013, 249.

⁶⁶ KELEMEN: A 1a. n. 337.

⁶⁷ SZEKENI Olivér: Anabaptisták, a reformáció harmadik ága, Budapest, Magyarországi Baptista Egyház, 1998, 65.

⁶⁸ DOUMERGUE Emil: *Kálvin jelleme*, 10.

első kiadásnak és Genfi tartózkodásának idejére tehetjük. Ami azt jelenti, hogy e tények alapján jó okunk van feltételezni, hogy a flandriai anabaptista kézirat keletkezése 1535. június 26. és az 1538-as év vége közötti időszakra tehető. De mivel Kálvin fő művének első francia nyelvű kiadása először 1539-ben jelent meg, alapos okunk van feltételezni, hogy az anabaptista kézirat keletkezési időpontja sem volt ennél később.

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az anabaptista kézirat íróinak Flandriában, munkájuk befejezése után üldöztetésben volt részük. Ez meg is történt a Münzer városának elfoglalása után. Addig nem tapasztalt erősségű üldöztetés érte az anabaptistákat.⁶⁹ A flandriai anabaptista kézirat írói közül többen „annak utána mártíromságot szenvedtek Alsó-Németországban.”⁷⁰

1.1.8 A flandriai nyelven megírt eredeti kézirat megírásának célja:

„A Szentírásból nagy munkával s rendre egybegyűjtetett, és összeszeresztetett, némely jámbor tudós emberek által, ... az Isten választottainak tanítására és felépítésére. Jerem. III. Szántsatok új ugart magatoknak, és ne vessetek többször a tövisbe.”⁷¹

Az idézett szövegből kiderül, hogy a flandriai anabaptisták által „egybegyűjtetett, és összeszeresztetett” keresztségről szóló kéziratot a Bibliából „nagy munkával” végezték. A kézirat elkészítésének célja, hogy szolgáljon az Isten népének tanítására és felépítésére.

1.1.9 Az eredeti flandriai anabaptista kézirat első fordítása és a fordító személye

Az anabaptista kézirat eredeti keletkezési nyelve flandriai nyelv volt, amit Alsó-Németországban, vagyis Flandriában élt bibliai tudományokban tudós anabaptisták írtak.⁷² Ez a flandriai nyelvű anabaptista írat számunkra ismeretlen módon *Wilini Sándorhoz*, a neve alapján olasz származású orvoshoz jutott.

Wilini jól ismerte a flandriai nyelvet. Ezt a flandriai nyelvű kéziratot kezébe véve lefordította német nyelvre. *Wilini* a következőket írta *Dávid Ferencnek*: „Ezt az írást ez okáért élémbe vévén, flandriai nyelvből tiszta német nyelvre fordítottam.”⁷³

⁶⁹ SZEKENI Olivér: Anabaptisták, a reformáció harmadik ága, 65-67.

⁷⁰ KELEMEN: A 1a. n. 337.

⁷¹ Idem.

⁷² KELEMEN: A 1a. n. 337., A 3a. n. 340.

⁷³ KELEMEN: A 3a. n. 340.

Ahogy azt korábban már láthattuk *Wilini Sándor*, varsói anabaptista orvos egy igen jól képzett és tanult, több nyelvet ismerő személy volt. Nemcsak a flandriai nyelvet ismerte, hanem jól tudott németül és latinul is. Levelében azt írta *Dávid Ferencnek*, hogy ha „valami írást adtatok ki ugyanezen üdvösséges dolgokról, hogy te szerelmed minekünk azokból részt tegyen, akár német s akár deák nyelven legyenek, keresztyéni hálaadással vesszük azokat te szerelmedtől”⁷⁴ – vagyis igényel a *Dávid Ferencék* által Erdélyben német vagy latin nyelven kiadott könyvekből, amit szeretne készpénzen megvásárolni.

1.1.10 Az anabaptista kézirat flandriai nyelvből, német nyelvre való fordításának célja

Flandriai nyelvből német nyelvre az anabaptista kézirat eredeti szövegét *Wilini Sándor* fordította le. A *Wilini* által készített német nyelvű szöveg elkészítésének célja, annak kinyomtatása és könyvformában való megjelentetése volt. Ez Lengyelországban, Varsóban akadályokba ütközött „mert a könyvnyomtatók minálunk mindnyájan babonások, és gyűlölik az Úrnak igazságát.”⁷⁵

1.2 A „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről...” c. flandriai anabaptista kiadvány magyar nyelvű, értelmező szövegátiratának egyháztörténelmi vizsgálata

1.2.1 Az anabaptista mozgalom megjelenése a történelmi Magyarország területén

A reformáció elindulása nyomán megállíthatatlan folyamatként indult be az anabaptista gyülekezetek alakulása és tanok terjedése Németországban, Hollandiában, Svájcban⁷⁶ és Európa sok más országában, így a történelmi Magyarországon és Erdélyben is. Az eddig évszázadokon át elnyomott és üldözött hitvalló keresztyén mozgalmak a reformáció idején megállíthatatlanul törtek a felszínre, alakultak mindenfelé és számban ugrásszerűen szaporodtak az anabaptista közösségek.⁷⁷ Hirdették a megtérést, újjászületést és a biblikus hitvalló bemeztést.⁷⁸

⁷⁴ KELEMEN: A 4a. n. 341.

⁷⁵ KELEMEN: A 3a. n. 340.

⁷⁶ UDVARNOKI Béla: Kik a baptisták? Novi Sad, 1972, 11.

⁷⁷ Idem.

⁷⁸ Dr. MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 290, 292-293.

Már a kezdeti időkben, 1529 előtt *Fischer András* Lőcsén, Iglón és Svedlénen prédikált.⁷⁹ 1528 körül *Schröter Kristóf* Kiszzebenben⁸⁰, valamint *Kiszzebeni János* 1530 körül a történelmi Magyarország területén hirdették Isten Igéjét, így nemcsak Nyugat- Európában, de Magyarországon is gyorsan terjedtek az anabaptista tanok.⁸¹

1.2.2 Dávid Ferenc Wilini Sándortól kapott megbízatása

*Wilini, Dávid Ferenc*hez küldte Erdélybe az általa flandriai nyelvből, német nyelvre lefordított anabaptista könyv kéziratát, azzal a céllal, hogy „először azt meglátván és megjobbítván”⁸² adja ki. Dávid megbízatása ezek szerint a könyv kiadása előtt az volt, hogy nézze át a kapott német nyelvű szöveget és azt jobbítsa meg, vagyis tegye jobbá.

Ez a feladat *Dávid Ferenc* számára legalább két dologról szólt. Először jelenthette az eredeti német szövegben lévő esetleges hibák kijavítását, és a kapott szöveg jobbá tételét. A kapott szöveg jobbá tétele a különböző hibák kiküszöbölése után jelenthette a szöveg megfogalmazásbeli, irodalmi és stílusbeli megjobbítását. De mivel *Dávid Ferenc* a kézirat teljes körű megjobbítására kapott *Wilinitől* megbízatást, feltételezhetjük esetenként a kapott kézirat tanbeli jobbítását, illetve kiegészítését is.

Az eredeti flandriai nyelven írt kézirat nem áll a rendelkezésünkre⁸³, hogy az eredeti szöveggel összevetve meg lehessen vizsgálni az eset-

⁷⁹ KÓNYA Péter, GUITMAN Barnabás, (szerkesztők): *Kronika sabinovských evangelikov Daniela Waechtera, A kisszebeni evangélikusok krónikája Waechter Dánieltől, Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, 2022, 99. vö. Tevelý Arató György, László Gábor: A magyarországi anabaptizmus első nyomai Daniel Waechter egyháztörténeti kéziratában. Kutatási jelentés az egyháztörténeti munkacsoport első eredményeiről.*, In: BACSÓ Benjámin, BERCZKI Lajos, LÁSZLÓ Gábor, (szerkesztők): „A célunk ugyanaz!” tanulmányok és előadások az anabaptisták történetéről és emlékezetéről, Budapest, Magyarországi Baptista Egyház, 2023, 203.

⁸⁰ CSEPREGI Zoltán: A reformáció nyelve, *Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján, Humanizmus és reformáció 34.*, 175-176. KÓNYA Péter, GUITMAN Barnabás, (szerkesztők): *Kronika sabinovských evangelikov Daniela Waechtera, A kisszebeni evangélikusok krónikája Waechter Dánieltől, 102. vö. TEVELÝ ARATÓ György, LÁSZLÓ Gábor: A magyarországi anabaptizmus első nyomai Daniel Waechter egyháztörténeti kéziratában. Kutatási jelentés az egyháztörténeti munkacsoport első eredményeiről.*, In: BACSÓ Benjámin, BERCZKI Lajos, LÁSZLÓ Gábor, (szerkesztők): „A célunk ugyanaz!” tanulmányok és előadások az anabaptisták történetéről és emlékezetéről, 204.

⁸¹ TEVELÝ ARATÓ György, LÁSZLÓ Gábor: A magyarországi anabaptizmus első nyomai Daniel Waechter egyháztörténeti kéziratában. Kutatási jelentés az egyháztörténeti munkacsoport első eredményeiről., In: BACSÓ Benjámin, BERCZKI Lajos, LÁSZLÓ Gábor, (szerkesztők): „A célunk ugyanaz!” tanulmányok és előadások az anabaptisták történetéről és emlékezetéről, 202-207.

⁸² KELEMEN: A 3a. n. 340.

⁸³ PIRNÁT Antal: *Dávid Ferenc – „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről.”* és annak német eredetije, In: *Irodalomtörténeti Közlemények, 1954. 3. szám, 301.*

leges módosításokat. Erre várnunk kell addig, míg ennek eredeti kézírata valamelyik archívumból vagy gyűjteményből előkerül.

Wilini Sándor a levelében arról ír, hogy bár *Dávid Ferencet* személyesen nem ismeri, de azért a levélben szereplő „Te szerelmed”⁸⁴ és „szerelmedet”⁸⁵, megszólítás szerint mai szóhasználattal „szeretettnek”⁸⁶, az Úr Jézus Krisztusban szeretett testvérének tekinti, és bocsánatot kér, „hogyma erre merem szerelmedet inteni”⁸⁷, vagyis a levélben leírt feladatok elvégzésére.

1.2.3 Dávid Ferenc fordítói munkája

Dávid a fent említett módon jobbá tette a kapott kéziratot, kijavítva és kiegészítve azt. Ezt a munkát a kapott német nyelvű kéziratot németre fordította. Ezután következett a német nyelvű kézirat magyar nyelvre fordítása, amely az anabaptista kiadvány magyar szövegének könyvformában való megjelenésének időpontja előtt el is készült.⁸⁸

1.2.4 A német nyelvű anabaptista kézirat Dávid Ferenchez való küldésének célja

A német nyelvű kézirat fordítója *Wilini Sándor* orvos volt, aki jól ismerte a flandriai nyelvet. Ki akarta nyomtatni Lengyelországban, de ez nem sikerült.⁸⁹ Tisztelendő *Gyulai Farkastól*⁹⁰ és más korabeli hírcsatornákon keresztül értesült arról, amit Isten Erdélyben és Magyarországon cselekedett.⁹¹

E hírek feltehetően a reformáció⁹² és az anabaptista⁹³ reformáció⁹⁴ eseményeiről⁹⁵, a vallásszabadságról,⁹⁶ és könyvkiadásokról⁹⁷ szólhat-

⁸⁴ KELEMEN: A 3b. n. 340.

⁸⁵ Idem.

⁸⁶ Ez a megszólítás önmagában egy bibliai megszólítás, amit a Szentírásban, főként az az Újszövetségben más megszólítási formákkal társítva gyakran megtalálunk. Ennek a megszólítási formának az általános használata Pál, Péter, Jakab és János írásaiban találhatók meg. Önálló megszólításként a Pál leveleiben (2Tim 6:2, Filem 1:2), találhatók meg.

⁸⁷ KELEMEN: A 3b. n. 340.

⁸⁸ Idem.

⁸⁹ KELEMEN: A 3a. n. 340.

⁹⁰ KELEMEN: A 2a. n. 339.

⁹¹ KELEMEN: A 3a. n. 340.

⁹² COLIJN, Jos: Egyetemes egyháztörténet. H. N., Kiadja az Iránytű Alapítvány, 2001, 126-185.

⁹³ NORTH, J.: Az Egyház története Pütkösdől napjainkig, Budapest, TCM, 2001, 282.

⁹⁴ Dr. MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 150-204.

⁹⁵ DIENES Dénes, (szerkesztő): Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához, 334-335.

⁹⁶ Dr. MÉSZÁROS Kálmán: Akik sokakat az igazságra vezettek..., 184-187.

tak. Ezáltal az Úr kaput nyitott az anabaptista testvérek tanainak terjesztésére és az evangélium hirdetésére. Hogy az örök élet elnyerhető ingyen kegyelemből Isten Fiának, a megfeszített Úr Jézus Krisztusnak, hit általi személyes megismerésében.⁹⁸

Ennek az anabaptista kéziratnak a könyvformában való megjelenítésének a célja az anabaptista tanok hirdetése és nyomtatott formában történő terjesztése volt. Ezért írta *Wilini* levelét *Dávid Ferencnek*, és küldte el levelével együtt az általa flandriai nyelvből német nyelvre fordított anabaptista kéziratot.⁹⁹ A cél az volt, hogy bár ez Lengyelországban nem volt lehetséges, de *Dávid Ferenc*¹⁰⁰ által az anabaptista kézirat legyen könyvformában kinyomtatva Erdélyben, és ezáltal Isten Igéje és az anabaptista tanok terjedjenek.

Wilini Sándor és anabaptista testvérei jól ismerték az Úr Jézus Krisztus által kiadott nagy misszióparancsot. (Mt 28:18-20) Mindezt az Úr akaratának teljesítésére cselekedték. *Wilini Sándor* remélte, hogy ha *Dávid Ferenc* Erdélyben kiadja könyvformában a tőle kapott kéziratot, akkor „itt e tartományokban és egyéb országokban is, az Isten választottainál igen hasznos és gyümölcsös lészen”.¹⁰¹ E könyv kétnyelvű ki nyomtatása azon személyek részére volt nagy segítség, akik ezekben az országrészekben „a német és a magyar nyelvet tudják”.¹⁰²

1.2.5 Az anabaptista könyv magyar nyelvű fordítása megjelenésének ideje:

Az anabaptista könyv magyar nyelvű fordítása megjelenésének ideje 1570.¹⁰³ A flandriai nyelven megírt eredeti kézirat megírásának ideje és a könyv magyar nyelvű megjelenésének ideje nem azonos.

1.2.6 Az anabaptista mű irodalmi stílusa

A flandriai anabaptista kiadvány irodalmi formája párbeszéd formában bemutatott tanítás. A kiadványban található „perszónák”¹⁰⁴,

⁹⁷ MÉSZÁROS Kálmán: A Tordai vallásbéke és az anabaptisták, In: Theológiai Szemle, 2018, 3. szám, 170.

⁹⁸ MOODY, Dale: Az igazság szava, A bibliai kijelentésre alapozott keresztyén tanítás összszegzése, H. N., Grand Rapids William B. Eerdmans Publishing Company, é. n., 327-337.

⁹⁹ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹⁰⁰ TÓTH György: Dávid Ferenc az unitárius vallás megalapítójának emlékezete, Unitárius Kiskönyvtár, LXXIV., Budapest, Kiadja: a Magyar Unitárius Egyház, 1929, 5-37.

¹⁰¹ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹⁰² Idem.

¹⁰³ KELEMEN: A 1a. n. 337.

¹⁰⁴ Jelentése: személyek, (a mi esetünkben, a párbeszéd szereplői). Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kéziszótára, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, ad. loc.

vagy más szóval, szereplők: Mester és Tanítvány. Mester és tanítványa közötti dialógusban van bemutatva az anabaptista kiadvány alaptanítása, és az azt kiegészítő más tanok: az igaz keresztyéni keresztségről szóló anabaptista tanítás.¹⁰⁵

1.2.7 A flandriai nyelvű anabaptista, kézirat keletkezéséről eddig ismert adatok összegzése

Összegzésképpen, az eddig ismert információk az eredeti flandriai nyelvű anabaptista kézirat keletkezésének körülményeiről a teljesség igénye nélkül a következők:

1. A könyv eredeti kéziratát Alsó-Németországban¹⁰⁶ írták.¹⁰⁷
2. A könyv eredeti kéziratának nyelve flandriai nyelv¹⁰⁸ volt.
3. A könyv eredeti kéziratát 1535 után írták, mert beszél az 1534-1535-ös Münster városában történt eseményekről,¹⁰⁹ és nem később, mint a Wilini-levél keletkezésének ideje: 1569. augusztus 19.¹¹⁰ Újabb vizsgálat nyomán alapos okunk van feltételezni, hogy a flandriai anabaptista eredeti kézirat megírásának ideje 1535. június 26. és 1536-1538 közé tehető. De mivel Kálvin fő művének első francia nyelvű kiadása először 1539-ben jelent meg, alapos okunk van feltételezni, hogy az anabaptista kézirat keletkezési időpontja sem volt ennél később.
4. A könyv eredeti kéziratának írói bibliai tudományokban tudós emberek voltak.¹¹¹
5. A könyv kézírata íróinak nagy része mártírhálált halt¹¹² a flandriai nyelven megírt eredeti kézirat elkészítése után.
6. Volt, aki a flandriai nyelvű anabaptista kézirat szerzői közül életben maradt és elmenekült Flandriából. Mivel azt írja, hogy „a mártíromságnak szent koronájával sokan ő közülük megkoronáztattak”¹¹³ és nem csak úgy fogalmaz, hogy mindegyikük mártírhálált halt a könyv szerzői közül: „akik annak utána mártíromságot szenvedtek Alsó-Németországban”.¹¹⁴

¹⁰⁵ KELEMEN: A 6a. n. 343.

¹⁰⁶ A szövegösszefüggés szerinti a szó jelentése itt: Németalföldön. A műveltség könyvtára, A Föld, A Föld múltja, jelene és felfedezésének története, 518-520. György Aladár: Európa földrajzi és népismereti leírása, Harmadik átdolgozott kiadás, 126-154.

¹⁰⁷ KELEMEN: A 2b. n. 339.-A 3a. n. 340.

¹⁰⁸ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹⁰⁹ KELEMEN: B 1b. n. 346.

¹¹⁰ KELEMEN: A 4a. n. 341.

¹¹¹ KELEMEN: A 1a. n. 337., A 3a. n. 340.

¹¹² KELEMEN: A 1a. n. 337., A 3b. n. 340.

¹¹³ KELEMEN: A 3b. n. 340.

7. A menekültek közül volt, aki a menekülési útja végén a lengyelországi Varsóba érkezett, mivel valaki a Flandriából való menekülése során, hogy megmentse a pusztulás elől, magával vitte Varsóba a könyv flandriai nyelvű kéziratát is.¹¹⁵

8. *Wilini Sándor*, varsói anabaptista orvos *Dávid Ferenchez* 1569. augusztus 19-én, Varsóból írt levelében¹¹⁶ nem szól arról, hogy valaha járt volna Flandriában.

9. *Wilini Sándor* valahol megtanulta jól a flandriai és német nyelvet, mivel lefordította a flandriai nyelvű kéziratot tiszta német nyelvre.¹¹⁷

10. Neve alapján *Wilini Sándor* varsói orvos¹¹⁸ olasz származásúnak tűnik.

11. Volt valamilyen kapcsolat a flandriai¹¹⁹ és varsói anabaptisták között, mivel Flandriából az eredeti kéziratot Lengyelországba, Varsóba¹²⁰ vivő személy nem más helyre utazott, hanem e helyet választotta úti céljának.

12. *Wilini Sándor*, orvos feltételezhető szülőhazájából, Itáliából, valamilyen oknál fogva Varsóba¹²¹ került.

13. *Wilini* egy anabaptista közösségnek volt a tagja¹²² Varsóban, amelynek nem volt prédikátora.

14. Ezt a hiányt ő személyesen a Biblia olvasásával¹²³ és anabaptista irodalom tanulmányozásával pótolta.

15. *Wilini Sándor*, orvos jól képzett, tanult ember volt. Beszélte és jól ismerte a flandriai és német nyelv mellett, a latin nyelvet is.¹²⁴

16. Ezeket a nyelveket ismerte és fordította.¹²⁵

17. A flandriai nyelvű eredeti kéziratot azért vette kézébe, és fordította le német nyelvre, hogy ki legyen adva könyvformában¹²⁶ és így a hitvalló felnőttkeresztségről szóló anabaptista tanítás terjedjen az országban és annak határain kívül más nyelvterületen is.¹²⁷

¹¹⁴ KELEMEN: A 1a. n. 337.

¹¹⁵ KELEMEN: A 2b. n. 339.

¹¹⁶ KELEMEN: A 4a. n. 341.

¹¹⁷ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹¹⁸ KELEMEN: A 4a. n. 341.

¹¹⁹ KELEMEN: A 1a. n. 337.

¹²⁰ KELEMEN: A 4a. n. 341.

¹²¹ Idem.

¹²² KELEMEN: A 2b. n. 339.

¹²³ Idem.

¹²⁴ KELEMEN: A 3a. n. 340., A 4a. n. 341.

¹²⁵ Idem.

¹²⁶ KELEMEN: A 3a. n. 340.

18. Megpróbálta a német nyelvű kéziratot kiadni Lengyelországban, Varsóban, de azt írja a levelében *Dávid Ferencnek* az ottani nyomdászokról, hogy „babonásak” és nem akarják kinyomtatni a német nyelvű anabaptista kéziratot¹²⁸ könyvformában.

19. Ezért egy levél kíséretében elküldte Erdélybe,¹²⁹ feltehetően tiszteletes *Gyulai Farkas* által¹³⁰, aki Erdélyből valamilyen általunk nem ismert okból Varsóba utazott. Azt hallotta, hogy Erdélyben ki lehet adni a könyveket,¹³¹ mivel Erdélyben 1568-tól a Tordai Országgyűlési határozat óta törvényesen vallásszabadság volt.¹³²

20. *Dávid Ferencet Wilini* személyesen nem ismerte,¹³³ de testvérének tartotta az Úr Jézus Krisztusban.¹³⁴ Ezért megkérhette a munka elvégzésére személyes ismeretség nélkül is.¹³⁵

21. *Dávid Ferenc* a német nyelvű kéziratot magyar nyelvre fordította, és azt német, valamint magyar nyelven Kolozsváron 1570-ben Heltai nyomdájában kiadta.¹³⁶

22. *Dávid Ferenc* rendelkezett fejedelmi engedéllyel a könyvkiadáshoz,¹³⁷ mivel a *János Zsigmond*¹³⁸ (1556-1571) erdélyi fejedelem¹³⁹ udvari papja volt.¹⁴⁰ *János Zsigmond* hirtelen bekövetkezett halála után 1571-ben *Báthori István*,¹⁴¹ (1571-1586)¹⁴² katolikus erdélyi feje-

¹²⁷ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹²⁸ Idem.

¹²⁹ Idem.

¹³⁰ KELEMEN: A 2a. n. 339.

¹³¹ KELEMEN: A 2a. n. 339., A 3a. n. 340.

¹³² MÉSZÁROS Kálmán: A Tordai vallásbéke..., In: Theol. Szemle, 2018, 3. sz., 169-176.

¹³³ KELEMEN: A 3a. n. 340.

¹³⁴ KELEMEN: A 3a. n. 340.-A 3b., n. 340., A 4a. n.

¹³⁵ KELEMEN: A 3b. n. 340.

¹³⁶ CSEPREGI Zoltán: A reformáció nyelve, Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján, Humanizmus és reformáció 34., 348. KELEMEN, A 1a. n. 337.

¹³⁷ HORVÁTH János: A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete. 2. kiadás., Budapest, K. n., 1957, 355.

¹³⁸ CSEPREGI Zoltán: A reformáció nyelve, Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján, Humanizmus és reformáció 34., 349. SZALÁRDI János: Siralmas magyar krónikája, Békéscsaba, Magyar Helikon, 1980, 74, 78, 415.

¹³⁹ BECH Mihály, Peschka Vilmos: Akadémiai Kislexikon, Első kötet A-K, ad. loc.

¹⁴⁰ KENYERES Ágnes, (szerk.): Magyar életrajzi lexikon, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, ad. loc.

¹⁴¹ BENDA Kálmán: Erdély története a fejedelemség korában, In: RÁCZ István, (szerk.): Tanulmányok Erdély történetéről, Szakmai konferencia Debrecen 1987. okt. 9-10, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1988, 80.

¹⁴² CSIFFÁRY Tamás: Európai uralkodók könyve, királyok, hercegek, grófok, 98.

delem és később lengyel király (1575-1586)¹⁴³ könyvkiadási cenzúrárt nem vezetett be.¹⁴⁴

A teljesség igénye nélkül röviden összegezve ezek az információk ismertek a flandriai anabaptista kéziratról és a *Wilini Sándor*, varsói orvos által *Dávid Ferenchez* írt levélről.

1.3 A „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről...” c. flandriai anabaptista kiadvány magyar nyelvű, értelmező szövegátiratának teológiai vizsgálata

1.3.1 Az Isten Igéje

A flandriai anabaptisták teológiai hitvallása szerint az Ige, Isten Igéje.¹⁴⁵ Az anabaptista dokumentum szerint Isten Igéjének van nyilvánvaló tanítása. Teológiai látásuk szerint az Isten Igéje, szent Ige. Leírásukban az Isten szent Igéje, áldott Ige.¹⁴⁶

1.3.2 Az Ige, az Úristen Igéje

A flandriai anabaptisták megvallják Isten Úr voltát és hogy az Ige az Úristen Igéje.¹⁴⁷

1.3.3 Az Isten Igéje, élő Ige

A flandriai anabaptisták megvallása szerint az Isten Igéje élő Ige. Azt írják, hogy „Istennek eleven” az Igéje.¹⁴⁸

1.3.4 Az Úristen Igéjének tanítása

Az Úristen Igéje, vagy beszéde az Ige és az isteni Igének van tanítása.¹⁴⁹ Isten Igéje tanít az Isten ismeretéről, Isten áldott, szent Fia megismeréséről. A Szentlélekről, a sákramentumokról,¹⁵⁰ az úrvacsoráról és a keresztségről.

¹⁴³ CSIFFÁRY, Európai uralkodók könyve, királyok, hercegek, grófok, 313.

¹⁴⁴ MAKKAI László, Mócsy András, (szerkesztők): Erdély története a kezdetektől 1606-ig, I. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, 515.

¹⁴⁵ KELEMEN: A 5b. n. 342.

¹⁴⁶ KELEMEN: A 7b. n. 344.

¹⁴⁷ KELEMEN: A 5b. n. 342., M 2b. n. 427.

¹⁴⁸ KELEMEN: M 2a. n. 427.

¹⁴⁹ KELEMEN: A 5b. n. 342.

¹⁵⁰ Jelentése: megszentelt dolog vagy cselekmény. A protestáns egyházaknál a sákramentumok: a keresztség és az úrvacsora. BARTHA Tibor, (szerkesztő): Keresztyén bibliai lexikon, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1993, ad. loc.

Az Isten Igéje mindezekről tanítást tartalmaz „világosan elénkbe adja, mint a fényes napot.”¹⁵¹ Az isteni Ige tanítása Isten jótéteménye az emberek felé, amiért hálát kellene adjanak neki, de nem teszik.¹⁵²

1.3.5 Isten Igéje, a Szentírás

A flamand anabaptista dokumentum szerint az Isten Igéje a Szentírás. A Szentírás az alapja munkájuknak és nem az egyházatyák, vagy mások tanítása. A flandriai anabaptista kézirat a „Szentírásból nagy munkával s rendre egybegyűjtetett, és összeszeresztetett, némely jámbor tudós emberek által.”¹⁵³

1.3.6 A Szentírás tekintélye

A Szentírásból komoly és alapos munkával megszerkesztett anabaptista kézirat tudós emberek munkája.¹⁵⁴ A „pápások” és a „pápázók” rágalmaira és ellenvetéseire a Szentírásból hozott jól megalapozott igei érvekkel válaszolnak.

Erre nem egyházi hagyományból, egyházatyák tanításából, filozófiai érvekkel, vagy más emberi tudományból vett tudással válaszolnak, hanem Isten Igéjéből, a Szentírásból.¹⁵⁵ Ez azt bizonyítja, hogy a flandriai anabaptista „tudós emberek”¹⁵⁶ számára a legfensőbb tekintély Isten Igéje volt.

1.3.7 A Szentírás olvasása és kutatásának gyakorlata a flandriai anabaptisták között

A Szentírás rendszeres olvasását gyakorolták és annak elmélyült kutatását végezték az Isten akaratának megismerése céljából. Ilyen módon készült el a flandriai anabaptista kézirat is „a Szentírásból nagy munkával s rendre egybegyűjtetett, és összeszeresztetett, némely jámbor tudós emberek által.”¹⁵⁷

A Szentírás tanulmányozása nem csak a személyes lelki épülést szolgálja. A katolikusok és lutheránusok ellenvetéseire és rágalmaira a flandriai anabaptista tudós atyafiak a Szentírásból vett feleletekkel válaszolnak meg.¹⁵⁸

¹⁵¹ KELEMEN: A 7b. n. 343.

¹⁵² Idem.

¹⁵³ KELEMEN: A 1a. n. 337.

¹⁵⁴ Idem.

¹⁵⁵ KELEMEN: A 4b. n. 341.

¹⁵⁶ KELEMEN: A 1a. n. 337.

¹⁵⁷ Idem.

¹⁵⁸ KELEMEN: A 4b. n. 341.

1.3.8 Bibliai idézetek, tanítások és képek megjelenése az anabaptista nyomtatványban

A flandriai kiadványban elsőként, a mű címlapján megjelenő igei idézet a Jeremiás 4,3 verse. *„Mert ezt mondja az Úr Júda és Jeruzsálem férfiaiinak: Szántsatok magatoknak új ugart, és ne vessetek tövisek közé!”*

Az anabaptista kiadvány általunk tanulmányozott részében¹⁵⁹ megjelenik a Jn 17,25 versének idézete: *„Igazságos Atyám! És e világ nem ismert téged, de én ismertelek téged; és ezek megismerik, hogy te küldtél engem”.*

Az Úr Jézus Krisztusnak és Nikodémusnak éjszaka a János evangéliuma 3,1-21 verseiben folytatott beszélgetését idézi a flandriaiak által írt anabaptista dokumentum. Ez kiterjed az újjászületés csodájára, amelyet Isten végez, mint felülről való születést az ember életében az Isten élő Igéje, az Úr Jézus Krisztusban való hitben a Szentlélek ereje és munkája által.¹⁶⁰

Az újjászületéssel kapcsolatban¹⁶¹ a dokumentum idézi a Péter apostol szavait: *„Mint akik újonnan születettek nem romlandó magból, de romolhatatlanból, Istennek ígéje által, a mely él és megmarad örökké.”* (1Pt 1,23) Valamint a Péter első leveléből az 1,3 verse jelenik meg idézve az anabaptista nyomtatványban:¹⁶² *„Áldott az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, aki az ő nagy irgalmassága szerint újonnan szült minket élő reménységre Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által.”*

Megjelenik a dokumentum szövegében az Atya képe¹⁶³ a Jakab 1,17 verséből az Atya, mint a világosság Atyja: *„Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék felülről való, és a világosságok Atyjától száll alá, akinél nincs változás, vagy változásnak árnyéka.”*

Az anabaptista dokumentumban megjelenik az Isten ajándéka, amelyet a Szentlélek által ad az embereknek: *„a hívek megkeresztelkedjenek, és az Istennek ajándékát, a Szentléleknek általa vegyék, mint Szent Péter mondja. Acto 2.”*¹⁶⁴ Ez hivatkozás az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv 2,38 versére: *„Péter pedig monda nékik: Térjete meg és keresztelkedjete meg mindnyájan a Jézus Krisztusnak nevében a bűnöknek bocsánatjára; és veszitek a Szentlélek ajándékát.”*

A dokumentum tartalmazza a keresztségről szóló tanításban a hivatkozást a keresztségre, mint az újjászületés fürdőjére.¹⁶⁵ *„Nem az igazságnak*

¹⁵⁹ KELEMEN: A 7a. n. 344.

¹⁶⁰ KELEMEN: M 2b. n. 427., M 3a. n. 428.

¹⁶¹ KELEMEN: M 2b. n. 427.

¹⁶² KELEMEN: M 2b. n. 427.

¹⁶³ Idem.

¹⁶⁴ KELEMEN: M 3a. n. 428.

¹⁶⁵ Idem.

cselekedeteiből, amelyeket mi cselekedtünk, hanem az ő irgalmasságából tartott meg minket az újjászületésnek fürdője és a Szentlélek megújítása által.” (Tit 3,5)

A flandriai közösség tagjai írásukban felhasználják a Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levele 12,2 versének tanítását a Szentlélek megújító munkájáról, aki megújítja Isten újjászületett gyermekének elméjét is.¹⁶⁶ „*És ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem változzatok el a ti elméteknek megújítása által, hogy megvizsgáljátok, mi az Istennek jó, kedves és tökéletes akarata.*”

1.3.9 A hamis tanítás

Az Isten Igéjével vissza lehet élni, és bibliai mondásokat és példákat az igei kontextusából kiragadva, lehet vele hűtlenül élni és hamis dolgokat tanítani. A pópások és a pópázók művelik ezt.

Ezekkel a Bibliából kiragadott mondásokkal és példákkal az igaz tanítás ellen támadnak.¹⁶⁷ Az Isten Igéjének tiszta tanításának halatán az emberek „ha nem megháborodnak és megindulnak érette az emberek, szitkozódhatnak és átkozódhatnak, és annyi eretnekezést kiáltanak”.¹⁶⁸

Amint a korábban bemutatottak alapján látható, a flandriai anabaptista közösség tagjainak fontos volt a Szentírás tiszta igei tanításának továbbadása. Gyakorolták ezt az isteni Ige tisztasága szerint.

Szót emeltek amikor a katolikusok, vagy a lutheri reformátori irányzat tagjai nem maradtak meg a Biblia tiszta tanítása mellett. Amikor ez történt, a tiszta biblikus tanokat elferdítők kezdtek „eretnekezést” kiáltani,¹⁶⁹ és gyakran érték üldöztetések a biblikus anabaptista mozgalomhoz tartozó közösségek tagjait.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a flandriai anabaptista közösség számára a legfőbb tekintély nem az emberi ráció, sem a lelki kijelentés, hanem az Isten Igéje. Tanításuk alapja a Szentírás volt, vallották az „öt sola” reformátori tanítás első tanát, a „sola Scriptura”, vagyis egyedül a Szentírás tanát.

1.3.10 Isten személye: Isten, a Teremtő

A teremtés Isten munkája, Isten maga a Teremtő. A teremtés munkájához isteni hatalom szükséges. Ahogy a teremtés Isten munkája, ehhez hasonlóan az ember újjáteremtése is Isten teremtető hatalma által történik.¹⁷⁰

¹⁶⁶ KELEMEN: M 3a. n. 428.

¹⁶⁷ KELEMEN: A 5b. n. 342.

¹⁶⁸ KELEMEN: A 7b. n. 344.

¹⁶⁹ KELEMEN: A 7b. n. 344.

¹⁷⁰ KELEMEN: G 2b. n. 387.

1.3.11 Isten, az Úr

A flandriai anabaptisták tanítása szerint Isten az Úr, mindenek Ura. A flamand közösség tagjai Istent Úrnak, vagyis „Úristennek”¹⁷¹ vallják. Ezzel azt jelentik ki, hogy teológiai látásuk szerint Isten Úr mindenek felett.

1.3.12 Isten az élő Isten

A flandriai anabaptista közösség tagjai által összeállított dokumentumban vallják, hogy Isten nem egy élettelen tárgy. Nem bálvány, hanem Isten egy élő, és valóságosan megtapasztalható Isten.¹⁷²

1.3.13 Isten az Atya, az Atyaisten

Az anabaptista dokumentumban a flandriai közösség tagjai Isten személyéről vallják, hogy Isten az Atya. A szövegben hozzátesszik Isten személyéről azt a meggyőződésüket, hogy Isten „szent Atya”.¹⁷³ Vallják, hogy az Atya a világosság Atyja. (Jak 1,17) Az Atyaistennél nincs változás. Tőle van az újjászületés.¹⁷⁴

1.3.14 Isten a Jézus Krisztus Atyja

Az anabaptista dokumentum vallástétele szerint Isten az Atya. A flandriai közösség megvallása szerint az Atya az Úr Jézus Krisztus Atyja, de Krisztus által a mi Atyánk is.¹⁷⁵

1.3.15 Isten tisztelete

Az Isten tiszteletének parancsa már Mózesnek a Sínai hegyen adott tíz Igében is szerepel. A Mester inti és tanítja a Tanítványát az igei tanok megtartására. A Tanítványát az Istennek kijáró tisztelet megadására nevelte.¹⁷⁶

1.3.16 Isten megismerése

Isten a mennyben van, az ember pedig a földön. Áthidalhatatlannak tűnő szakadék tátong Isten és ember között. Istent az ember nem ismeri. Istent meg lehet ismerni, mert Isten önmaga akarja megismertetni magát az emberrel.¹⁷⁷

¹⁷¹ KELEMEN: A 5a. n. 342., A 6b. n. 343., A 7a. n. 344., A 7b. n. 344., M 2b. n. 427.

¹⁷² KELEMEN: A 7a. n. 344.

¹⁷³ Idem.

¹⁷⁴ KELEMEN: M 2b. n. 427.

¹⁷⁵ KELEMEN: H 8a. n. 401.

¹⁷⁶ KELEMEN: A 6b. n. 343.

¹⁷⁷ KELEMEN: A 7b. n. 344.

1.3.17 Az Istennek való engedelmesség

Az Isten mindenki számára kijelentett akarata nyilvánvalóan megismerhető Isten írott Igéjéből. A Mester az Ige gyakorlati alkalmazására tanítja és inti Tanítványát. Célja, hogy az Isten iránti engedelmségben való növekedés folyamatában segítse előbbre.¹⁷⁸

1.3.18 Isten szolgálata

A flandriai anabaptisták között Istennek van „minisztériuma”,¹⁷⁹ vagy más szóval szolgálata. Az Isten szolgálatára iskolába járással, szorgalmas tanulással fel kell készülni.

1.3.19 Isten munkája

Az anabaptista dokumentumban leírtak alapján Istennek az emberek között, a társadalomban végzett munkája megtisztító munka. Kisöpörte az „undok pápaságot és a nagy sok babonáságokat és bálványimádásokat” az emberek közül.¹⁸⁰

1.3.20 Az Istenbe vetett hit és bizalom

Az anabaptista dokumentum a Mester és Tanítványának Istenbe vetett hitéről és bizalmáról tanúskodik. Ez a hit személyes, Istenbe vetett hit a Mester részéről, aki a hit gyakorlására buzdítja Tanítványát is.

Arra tanítja, hogy a Tanítványnak legyen személyes Istenbe vetett hite és bizodalma. Ez nem egy elvont, elméleti hit. Az Istenbe vetett hit és feltétel nélküli bizalom, a hétköznapi élet dolgainak megélésében nyilvánul meg. A Mester arra buzdítja a Tanítványt, hogy a mindennapi élet döntéseit az Istenbe vetett hitének függvényében hozza meg.¹⁸¹

1.3.21 Jézus Krisztus személye: Jézus Krisztus Atyja

Az anabaptista könyv szövegében leírják, hogy Jézus Krisztusnak van Atyja Jézus Krisztus Atyja „szent Atya”.¹⁸²

1.3.22 Az Úr Jézus Krisztus Atyával való bensőséges kapcsolata

Az Úr Jézus Krisztus földi élete során is bensőséges kapcsolatban állt az Atyával, teljességében tőle függött. A világnak Istentől

¹⁷⁸ KELEMEN: A 6b. n. 343.

¹⁷⁹ Latin szó, jelentése: szolgálat, (esetünkben, lelki szolgálat). GYÖRKÖSY Alajos, (szerk.): Latin-magyar szótár, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999, ad. loc. KELEMEN, A 6a. n. 343., A 6b. n. 343.

¹⁸⁰ KELEMEN: A 7b. n. 344.

¹⁸¹ KELEMEN: A 6b. n. 343., A 7a. n. 344.

¹⁸² KELEMEN: A 7a. n. 344.

való elfordult voltáról szól az Úr Jézus, amikor az Atyával beszélgetve így imádkozik: „én édes Atyám, e világ nem ismert tégedet”.¹⁸³ (Jn 17,25)

1.3.23 Jézus a Krisztus

A flandriai anabaptisták vallották, hogy Jézus a Krisztus.¹⁸⁴ Az anabaptista dokumentumban megtaláljuk a közösség tagjainak azon meggyőződését, hogy a Krisztus személye azonos a Jézus személyével.¹⁸⁵

1.3.24 Krisztus az Úr

A flandriai anabaptisták vallották Krisztus Úr voltát, vagyis, hogy neki adatott minden hatalom mennyen és földön. Vallástételük nem korlátozódik csupán Krisztus Úr voltára, hanem Krisztust saját Uruknak deklarálták.¹⁸⁶

1.3.25 Jézus Krisztus az Isten Fia

A flandriai anabaptisták kifejezték azon irányú meggyőződésüket az Úr Jézus Krisztus személyét illetően, hogy Ő az Isten Fia.¹⁸⁷ Az Úr Jézus Krisztus Isten „szerelmes szent Fia”.¹⁸⁸

1.3.26 Jézus Krisztus az Úr

A flandriai anabaptisták vallották, hogy Jézus Krisztus az Úr. Nemcsak a Krisztusnak Úr voltáról tettek bizonyosságot, hanem arról is, hogy az Úr Krisztus az ő Uruk is. Az Ige bizonyága szerint vallották, hogy ő „a mi Urunk Jézus Krisztus”.¹⁸⁹ Ez az Úr Jézus Krisztus személyes hit általi megismeréséről tanúskodik. „Mert, ha a te száddal vallást teszel az Úr Jézusról, és szívedben hiszed, hogy az Isten feltámasztotta őt a halálból, megtartatol. Mert szívvel hiszünk az igazságra, szájjal teszünk pedig vallást az idvességre.” (Róm 10,9-10) A szövegben többször találjuk megismételve a hitvallást az Úr Jézus személyéről, aki „a mi Urunk Jézus Krisztus”.¹⁹⁰

¹⁸³ KELEMEN: A 7a. n. 344.

¹⁸⁴ KELEMEN: A 5a. n. 342., C 7a. n. 350.

¹⁸⁵ KELEMEN: M 3a. n. 428.

¹⁸⁶ KELEMEN: A 5b. n. 342.

¹⁸⁷ KELEMEN: A 5a. n. 342.

¹⁸⁸ KELEMEN: C 7a. n. 360.

¹⁸⁹ KELEMEN: A 5a. n. 342.

¹⁹⁰ KELEMEN: A 7a. n. 344., C 7a. n. 340., M 3a. n. 428.

1.3.27 A Fiú Isten Fia

A Fiú az Isten Fia. A Fiú szent, mivel isteni személy. A szent Fiú áldott.¹⁹¹ A mi Urunk Jézus Krisztus az Isten „szerelmes szent Fia”.¹⁹²

1.3.28 A Fiú megismerése

A Fiút, aki Isten áldott, szent Fia, személyesen meg lehet ismerni.¹⁹³

1.3.29 A Krisztus Jézus akarata

Az Úr Jézus Krisztusnak van nyilvánvaló kijelentett akarata az emberek felé. Az Úr Krisztus akaratát és rendelkezéseit közölte velünk emberekkel, hogy azokat megtartsuk és megcselekedjük.¹⁹⁴

1.3.30 Az Úr Jézus Krisztusban való hit

Az Úr Jézus Krisztusban hinnünk kell, mert az őbenne való hitben¹⁹⁵ végzi Isten az újjászületés munkáját az emberek életében. Az Úr Jézusban való hit nélkül ez nem lehetséges.

1.3.31 Az Úr Jézus Krisztus az Üdvözítő

Az Úr Jézus Krisztus az Üdvözítő. Az Úr Jézus üdvözítette gyülekezetét, mert az üdvösség egyedül csak Őbenne van.¹⁹⁶

1.3.32 Az Úr Jézus Krisztus tanítása

Az Úr Jézus Krisztus a Szentírásban tanítást hagyott tanítványainak, amely példát az övéinek követni kell.¹⁹⁷ Mindezek alapján megállapítható, hogy a flandriai anabaptista közösség tagjai vallották az „öt sola” reformatori tanítás második tanát, a „solus Christus”, vagyis egyedül a Krisztus általi üdvösség tanát.

1.3.33 A Szentlélek

Az újjászületés a Szentlélek nélkül nem lehetséges.¹⁹⁸ Az újjászületés a Szentlélek „ereje és cselekedése által”¹⁹⁹ megy végbe. A Szentlélek

¹⁹¹ KELEMEN: A 7b. n. 344.

¹⁹² KELEMEN: C 7a. n. 340.

¹⁹³ KELEMEN: A 7b. n. 344.

¹⁹⁴ KELEMEN: M 3a. n. 428.

¹⁹⁵ KELEMEN: M 3a. n. 428.

¹⁹⁶ KELEMEN: G 1b. n. 386.

¹⁹⁷ KELEMEN: A 5a. n. 342., A 5b. n. 342.

¹⁹⁸ KELEMEN: M 2a. n. 427.

¹⁹⁹ KELEMEN: M 2b. n. 427., M 3a. n. 428.

nem egy személytelen erő, hanem isteni személy, aki mint Isten maga, a Szentlélek is szent.

Cselekedni csak élő személy képes erővel: nyilvánvaló, hogy a Szentlélek élő. A Szentlélek Istentől származik, Isten Lelke. Ebből kifolyólag nyilvánvaló, hogy a Szentlélek élő isteni személy.

Az újjászületés a Szentlélek isteni, újjáteremtő ereje és hatalma által történik. A Szentlélek cselekvő isteni személy, aki munkálkodik az emberek életében, és véghez viszi az újjászületés csodáját.²⁰⁰ A Szentlélek Isten ajándéka. A Szentlelket Isten adja az Úr Jézus Krisztus által.²⁰¹

1.3.34 A Szentlélek általi ajándék

Istennek vannak ajándékai. Ezeket az ajándékokat Isten a Szentlélek által adja.²⁰² (ApCsel 2,38)

1.3.35 A Szentlélek munkája az ember életében

A Szentlélek az ember életében munkát végez. Megújítja az ember szívét és elméjét, annak Isten szerinti „elváltozására”, vagyis a Szentlélek megújítása által „a mennyei örökségnek konfirmáltatására és erősítésére.”²⁰³

1.3.36 Az ember személye, az ember lelkiismerete

A flandriai anabaptisták szerint az embernek lehet jó és rossz, vagy szóhasználatuk szerint „gonosz lelkiismerete.”²⁰⁴

1.3.37 Az ember elveszett állapota

Az ember, ha bűnt cselekszik rossz lesz a lelkiismerete, mert vétkezett: elsősorban Isten ellen és esetenként embertársai ellen. „Gonosz lelkiismereted támadna belőle, és meg nem menthetnéd magadat az Úristen előtt”²⁰⁵ – írja az anabaptista kiadvány az ember bűnre való hajlamáról. A világ – amely ez esetben, a szövegösszefüggés alapján a benne élő embereket jelenti, akik nem Isten akarata szerint élnek – hálatlan, vak, gonosz úton jár, és háttal fordul Istennek.

Az emberek sok babonaság és bálványimádás rabságában éltek. Az ember születésétől fogva, az Ádámtól örökölt eredendő bűnök miatt bűnös, elveszett állapotban van.²⁰⁶ Isten nem tulajdonít bűnt ártatlan ál-

²⁰⁰ KELEMEN: M 2b. n. 427., M 3a. n. 428.

²⁰¹ KELEMEN: M 3a. n. 428.

²⁰² Idem.

²⁰³ KELEMEN: M 3a. n. 428.

²⁰⁴ KELEMEN: A 6b. n. 343.

²⁰⁵ Idem.

²⁰⁶ KELEMEN: A 7b. n. 344.

lapotukban a kisgyermeknek, „noha mindnyájan az egy bűnös Ádám-tól vesznek eredetet, és természet szerint bűnben fogantatnak és születnek”.²⁰⁷ Isten haragja van az emberen bűnei miatt. Az embereknek meg kell ismerniük bűneik nagy voltát, és meg kell bánniuk azokat.²⁰⁸

1.3.38 Az Ige hirdetése

Az embereknek kell hirdetni az Igét, hogy megismerjék bűneiket, és Isten haragját, amely rajtuk van bűneik miatt. Ezt követően kell megosztani velük az örömhírt, az evangéliumot, hogy bűneikből Istenhez forduljanak.²⁰⁹

1.3.39 A bűnbánat és a megtérés

Az embernek meg kell ismernie bűnei súlyos voltát és emiatt való elvesztett állapotát, valamint, hogy Isten haragja alatt áll a bűnei miatt. Úgy-szintén meg kell bánnia bűneit: „bűneiknek nagy voltát megismervén, szívük szerint szánják és bánják azokat, és lelki töredelmességgel megvallják azokat az Isten előtt.”²¹⁰ Először a törvényt kell hirdetni az embereknek, hogy bűnismeretre és bűnbánatra jussanak. Ezt követően az evangéliumot kell hirdetni, hogy bűneiket megbánva őszintén megtérjenek.²¹¹ Az Istenhez fordulás, „a penitencia,”²¹² avagy a megtérés igaz kell legyen.”²¹³

1.3.40 A meglátogatás napja

A világban élő emberek számára Isten ad alkalmat megismerni őt, az Úr Jézus Krisztus által. Isten elhozza számukra a meglátogatás napját.

A világban sokan nem ismerik fel a meglátogatás napját, amikor Isten közeledik hozzájuk, és meglátogatja őket. Akik nem ismerik fel a meglátogatás napját, elkárhoznak.²¹⁴

1.3.41 A kegyelem

A flandriai anabaptisták írásában írnak a kegyelem létéről. A kegyelem Isten kegyelme, mert Isten, a kegyelmes Isten.²¹⁵ Isten, kegyelmes

²⁰⁷ KELEMEN: C 7a. n. 360.

²⁰⁸ KELEMEN: C 8a. n. 361.

²⁰⁹ Idem.

²¹⁰ KELEMEN: C 8a. n. 361.

²¹¹ Idem.

²¹² Latin szó, jelentése: bűnbánatra. GYÖRKÖSY Alajos, (szerkesztő): Latin-magyar szótár, ad. loc.

²¹³ KELEMEN: C 8a. n. 361.

²¹⁴ KELEMEN: A 7a. n. 344.

²¹⁵ KELEMEN: A 7b. n. 344.

Úristen. Isten kegyelme az Úr Jézus Krisztusban jelent meg.²¹⁶ A kegyelmes Isten, az ő szent Fiáért nem tulajdonítja az eredendő bűnt az ártatlanság korában a kisgyermeknek.²¹⁷ A kegyelem nemcsak Isten kegyelme. Mivel a kegyelem megjelent az Úr Jézus Krisztusban: az Úr Jézus Krisztus kegyelme is.²¹⁸

Isten kegyelme az emberiség számára az Úr Jézus Krisztusban jelent meg. A flandriai anabaptista közösség tagjai vallották az „öt sola” reformatori tanítás harmadik tanát, a „sola gratia”, vagyis egyedül kegyelemből való megigazulás tanát.

1.3.42 A hit

Az újjászületés hit nélkül nem lehetséges.²¹⁹ A hit, az Úr Jézus Krisztusban való személyes hit kell legyen.²²⁰ Isten újjászületett fiai és leányai „hívek”, az Úr Jézusban való hittel rendelkezők, mai szóhasználat: hívők.

A hit Istentől származik. Isten az Úr Jézus Krisztusba vetett hittel ajándékozza meg az embereket.²²¹ A flamand anabaptista kiadványban megtalálható az „öt sola” reformatori tanításának negyedik tana, a „sola fide”, vagyis az egyedül hit általi üdvösség tana.

1.3.43 Isten fiai

Istennek az Úr Jézus Krisztusban való hit által vannak fiai és leányai.²²² *„Valakik pedig befogadják őt, hatalmat ada azoknak, hogy Isten fiaivá legyenek, azoknak, a kik az ő nevében hisznek”.* (Jn 1,12)

1.3.44 Az újjászületés

Az Úr Jézus Krisztus elmondta Nikodémusnak, hogy nincs újjászületés „az Úristennek Igéje nélkül, a hit nélkül, és a Szentlélek nélkül”.²²³ Ez „nem veszendő magból, hanem elvesztetlenből”²²⁴ megy végbe, vagyis örökkévaló mag által valósul meg.

Az újjászületés az „Atyaistentől” van: az Isten munkája az ember életében. Az újjászületés, „az Úr Krisztus Jézusban való hitben”, az

²¹⁶ KELEMEN: A 7b. n. 344.

²¹⁷ KELEMEN: C 7a. n. 360.

²¹⁸ KELEMEN: G 1b. n. 386.

²¹⁹ KELEMEN: M 2b. n. 427.

²²⁰ KELEMEN: M 3a. n. 428.

²²¹ KELEMEN: G 2b. n. 387.

²²² KELEMEN: M 3a. n. 428.

²²³ KELEMEN: M 2b. n. 427.

²²⁴ Jelentése: el nem vesző, örökké megmaradó, örökkévaló. KELEMEN: M 2b. n. 427.

Úrtól, felülről való születés. A felülről való születés Isten „eleven igéjében, a Szentléleknek ereje és cselekedése által”²²⁵ történik. Az újjászületés romolhatatlan magból történik (1Pt 1,23), a világosság Atyjától (Jak 1,17), akinél nincs változás, vagy változásnak árnyéka. Az Ő akaratára szült minket újjá Istennek romolhatatlan Igéje által. (1Pt 1,3)²²⁶

Isten az Úr Jézus Krisztusban hitre jutó fiait és leányait gyermekévé fogadja, és újjászüli őket.²²⁷ A flandriai anabaptista dokumentum szerint „az újonnan születésről való igék, előtte járnak a keresztség felől való igéknek”.²²⁸

A hit Isten ajándéka, és az Isten gyermekei az Istentől kapott hit által születnek újjá.²²⁹ Azok születnek újjá, akik vették a Szentlelket Istentől, az Úr Jézus Krisztus által.²³⁰ Az újjászületés egyben újjáteremtés is, amely során a teremő Isten az embert újjáteremti. Ahogy kezdetben a teremőkor isteni hatalom, teremő erő volt szükséges a világmindenség megalkotásához, így az ember újjáteremtése is isteni hatalom által megy véghez.

1.3.45 Az üdvösség

Az üdvösség az Úr Jézus Krisztus által van. Ő üdvözíti gyülekezetét és annak újjászületett tagjait. Egyedül az Úr Jézus Krisztus az üdvösség forrása.²³¹

1.3.46 A keresztségről szóló anabaptista tanítás

A könyv Summájában, vagyis Tartalomjegyzékében beszél a „pápásokról”²³² és a „pápázókról”²³³, akik a kisgyermekes keresztelését²³⁴ javasolják, amit Origenész is helyeselt²³⁵ és azt állítják, hogy ez az igazi tanítás a keresztségről. Ahogy azt már korábban láthattuk, a „pápások” a katolikusok-

²²⁵ KELEMEN: M 2b. n. 427., M 3a. n. 428.

²²⁶ KELEMEN: M 2b. n. 427.

²²⁷ KELEMEN: M 3a. n. 428.

²²⁸ Idem.

²²⁹ Idem.

²³⁰ KELEMEN: M 3a. n. 428.

²³¹ KELEMEN: G 1b. n. 386.

²³² KELEMEN: A 4b. n. 341. PIRNÁT Antal: „Dávid Ferenc: Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről és annak német eredetije”, In: Irodalomtörténeti Közlemények: 1954. LVIII. évf. 3. szám, 307.

²³³ KELEMEN: A 4b. n. 341.

²³⁴ BALÁZS Mihály: Dávid Ferenc, In: KOLLEGA TARSOLY István, KOVÁCS Eleonóra, (szerkesztők): A reformáció kincsei, III., A protestáns kisegyházak Magyarországon, Budapest, Tarsoly Kiadó, 2017, 10.

²³⁵ ORIGEN: Expositio super epistolam Pauli ad Romanos, latin kézirat, Manchester, John Rylands Könyvtár, Latin kéziratok gyűjteménye, Latin MS 174, 6. cap. KELEMEN: B 7a. n. 352., H 8a. n. 401.

kat, a „pápázok” elnevezés pedig a lutheri reformátori irányzat követőit jelöli. Három „calumniát”²³⁶ és ellenvetést hoznak fel az Úr Jézus Krisztus és az apostolok példája szerinti igaz keresztyéni keresztséget tanítók és gyakorlók ellen. Ezeknek a pápista és pápázó vádlóiknak, a biblikus anabaptista tanítók a Szentírásból vett feleletekkel válaszolnak.²³⁷

Az igaz keresztyéni keresztséget „az Isten Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus” szerezte.²³⁸ Az Úr Jézus Krisztus szerezte az igaz keresztyéni keresztséget, és az Úr apostolai tanították, és gyakorlatba ültetve „éltek vele”.²³⁹ Az Úr Jézus Krisztus tanítása szerint, az apostolok példát hagytak a keresztségre nézve, hogy miként kell azt gyakorolni. Az Úr a keresztséget jó okból, és meghatározott céllal szerezte. A keresztségnek van jelentése, és az Úr intést hagyott, hogy miképpen lehet igazán megkeresztelkedni.

Az Úr által szerzett és meghagyott keresztségnek lehet gonosz értelmezése is. Azzal lehet gonoszt cselekedni is, és gonoszul élni vele. Az Úristen Igéje szerint a pápa keresztsége antikrisztusi keresztség. A kisgyermekhez nem illik a keresztség, sem nem kell megkeresztelni azokat. A katolikusok és a lutheriek kiragadnak igéket és mondásokat az igei környezetből, és az igaz keresztyéni keresztség tana ellen támadnak, hogy megoltalmazza az antikrisztus keresztségét, amellyel megkeresztelik a kisgyermeket.²⁴⁰ Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: szüksége van-e a keresztyén embernek a keresztségre, és kell-e újra megkeresztelni azokat, akik az antikrisztus alatt megkereszteltettek?²⁴¹

A biblikus keresztség sákramentumát az veheti fel, akinek van személyes hite az Úr Jézus Krisztusban, újjászületett romolhatatlan magból, részesült a felülről való születésben, Isten élő Igéje és a Szentlélek ereje és munkája által.²⁴²

Isten az Úr Jézus Krisztusban újjászületett gyermekei számára rendelkezte, hogy a hitvalló biblikus keresztségben megkeresztelkedjenek.²⁴³ Az anabaptista könyv írói vallják, hogy Isten gyermekei számára a keresztség az újjászületés fürdője. (Tit 3,5)

²³⁶ Jelentése: rágalmat. TÓTFALUSI István: Idegenszó-tár, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2008, ad. loc.

²³⁷ KELEMEN: A 4b. n. 341.

²³⁸ KELEMEN: A 5a. n. 342.

²³⁹ Idem.

²⁴⁰ KELEMEN: A 5b. n. 342.

²⁴¹ KELEMEN: A 6a. n. 343.

²⁴² KELEMEN: M 2b. n. 427., M 3a. n. 428.

²⁴³ KELEMEN: M 3a. n. 428.

1.3.47 Az Úr Jézus Krisztus megigazít

Az Úr Jézus Krisztusnak van kegyelme. A kegyelem munkája az, hogy megigazít. Jézus Krisztus kegyelme igazzá teszi a hívőt.²⁴⁴

1.3.48 Az örök élet

Az Úr Jézus Krisztusban igazzá válunk az ő kegyelmének munkája által, és az örök élet örököseivé tesz bennünket. Az igazak Krisztusban az örök élet örökösei lesznek.²⁴⁵

1.3.49 Vallástétel

A flandriai anabaptisták ismerték az „igazságot”, megvallották az igazságot, és „az igazságnak vallásában állhatatosan megmaradtak.”²⁴⁶

1.3.50 Az intés gyakorlása

A Tanítványt szülei az iskolába szánták, hogy tanuljon, és ezáltal a szolgálatra felkészülve az Isten gyülekezetének szolgálatába álljon, „szolgáljon a minisztériumban,”²⁴⁷ de „felháborodott” a gyülekezetek prédikátorainak „nehéz ügyét”²⁴⁸ és sorsát látván. Emiatt ott akarja hagyni az „oskolát”,²⁴⁹ és vargává lenni. A Mester inti a Tanítványt, hogy ne hagyja ott az iskolát, és ne hágja át szülei akaratát, mert ezzel engedetlenné válva, bünt követne el és rossz lelkiismerete lenne, nem állhatna meg az Úristen előtt.²⁵⁰ A Mester, a Tanítványa felé végzett intését azzal a bátorítással zárja, hogy „el ne hagyd az oskolát, hanem igen tanulj”.²⁵¹ Az intés gyakorlása arra is szolgál, hogy az Ige hirdetése által az emberek bűneik miatt intést kapjanak, bűnbánatra jussanak és őszintén megtérjenek.²⁵²

1.3.51 Az apostolok példája

Az Úr Jézus Krisztus tanítást hagyott számunkra. Az apostolok életvitelükkel mutatták be az Úr tanítását, amelyet, mint számunkra adott gyakorlati életpéldát, követnünk kell.²⁵³

²⁴⁴ KELEMEN: G 1b. n. 386.

²⁴⁵ KELEMEN: G 2a. n. 387.

²⁴⁶ KELEMEN: A 3b. n. 340.

²⁴⁷ KELEMEN: A 6b. n. 343.

²⁴⁸ Az eredeti szöveg karakter szerinti átírata szerint: „igen nehéz vegyec vagyon”. KELEMEN: A 6a. n. 343.

²⁴⁹ Jelentése: iskolát. KELEMEN: A 6b. n. 343.

²⁵⁰ KELEMEN: A 6b. n. 343.

²⁵¹ KELEMEN: A 6b. n. 343., A 7a. n. 344.

²⁵² KELEMEN: C 8a. n. 361.

²⁵³ KELEMEN: A 5a. n. 342., A 5b. n. 342.

1.3.52 A szülők tisztelete

A dokumentum bemutatja, hogy a Tanítvány szülei gyermeküket iskolába küldték, hogy tanuljon, és ezáltal felkészüljön a gyülekezeti szolgálatra. A Mester a Tanítványt az Isten Igéje alapján tanította, és intette a szülői tisztelet megadására. Ha a Tanítvány eszerint cselekszik, megadja a köteles szülői tiszteletet, amit Isten Igéje előír a gyermekeknek.²⁵⁴

1.3.53 A szülőknek való engedelmesség

A párbeszédformában megírt műben a Mester, a Tanítványával folytatott beszélgetése folyamán tanította és intette őt a szülők iránti engedelmisségben való megmaradásra.²⁵⁵

1.3.54 A gyülekezet: Isten gyülekezete

Tanításukban az anabaptisták vallják, hogy a gyülekezet Isten gyülekezete, az Ő tulajdona.²⁵⁶ Az Úr Jézus Krisztus üdvösséget ad a gyülekezetének. Ő a gyülekezet Üdvözítője.²⁵⁷

1.3.55 A gyülekezet szentsége

A flandriai anabaptista dokumentum leírása szerint a gyülekezet Istené. A gyülekezet szent,²⁵⁸ mert Isten szent Isten, és Istennek van szentelve.

1.3.56 Az anabaptista közösség tagja

A flandriai anabaptista közösség tagjairól is kapunk néhány igen fontos információt. A közösség tagjai közé tartoztak az anabaptista könyvben szereplő Tanítvány szülei, akik „jámbor”²⁵⁹ emberekként vannak bemutatva. A flandriai gyülekezethez tartoztak az anabaptista könyv írói is, akik „jámbor tudós emberek”²⁶⁰ és „keresztyéni tudós atyafiak”²⁶¹ voltak.

1.3.57 A gyülekezet szolgálata

Leírásukban megjelenik, hogy a gyülekezet szent, és a gyülekezet Isten gyülekezete. Isten szolgájának a gyülekezetet is kell szolgálnia. Erre a szolgálatra iskolai tanulással fel kell készülni.²⁶²

²⁵⁴ KELEMEN: A 6b. n. 343.

²⁵⁵ KELEMEN: A 6b. n. 343.

²⁵⁶ KELEMEN: A 6a. n. 343., A 6b. n. 343.

²⁵⁷ KELEMEN: G 1b. n. 386.

²⁵⁸ KELEMEN: A 6a. n. 343.

²⁵⁹ KELEMEN: A 6b. n. 343.

²⁶⁰ KELEMEN: A 1a. n. 337.

²⁶¹ KELEMEN: A 3a. n. 340.

²⁶² KELEMEN: A 6a. n. 343., A 6b. n. 343.

1.3.58 Az anabaptista prédikátorok jelleme

Az anabaptista prédikátorok jelleméről az írás lejegyzí, hogy a prédikátorok jámbor²⁶³ emberek, nem harcos, fegyverforgató anabaptisták.

1.3.59 Az anabaptista prédikátorok képzése

A dokumentumban megtaláljuk leírva, hogy Isten gyülekezetének vannak prédikátoraik.²⁶⁴ A prédikatori szolgálatra a felkészülés az iskolában történik. Szorgosan, mint az Úrnak tanulva, mert a prédikátoroknak „igen nagy munkájuk, és igen nehéz ügyük vagyon, és igen kevés a köszönet mellette.”²⁶⁵

A Tanítványt a szülei iskolába küldték, hogy tanuljon, és ezáltal készüljön fel a szolgálatra. A szolgálatra való felkészülés után az a cél, hogy prédikátorként szolgáljon Istennek és az anabaptista közösségnek. Ezért a Mester bátorítja Tanítványát, hogy „el ne hagyd az oskolát, hanem igen tanulj”.²⁶⁶

1.3.60 Az anabaptista prédikátorok szolgálata

A flandriai anabaptista prédikátorok szolgálata sokrétű: „minden munkát tesznek”. Prédikatori szolgálatukhoz tartozik, hogy „szolgálnak és prédikálnak minden hívséggel, de e világnál semmi becsületük nincs, és meg nem köszöni senki.”²⁶⁷ Isten az anabaptista prédikátorok által munkálkodik. A munka, amit végez a társadalomban, megtisztító munka, amelyen keresztül Isten kisöpri az emberek közül a sok babonáságot és a bálványimádást.²⁶⁸

A flandriai anabaptista prédikátorok Isten Igéjéből tiszta tanítást nyújtanak az embereknek. Közülük vannak, akik ezt hallván szitkozódnak, „és annyi eretnekezést kiáltanak a szegény, jámbor prédikátorokra, hogy ugyan irtózom bele.”²⁶⁹

1.3.61 A flandriai anabaptisták tudományos munkája

A tanulmányozott flandriai anabaptista kiadvány a közösség mély teológiai ismeretekkel rendelkező tagjainak tudományos munkája. Munkájuk során a kiadvány „a Szentírásból nagy munkával s

²⁶³ KELEMEN: A 7a. n. 344.

²⁶⁴ KELEMEN: A 6a. n. 343., A 6b. n. 343.

²⁶⁵ Az eredeti szöveg karakter szerinti átirata szerint: „igen nehéz vegyec vagyon”. KELEMEN: A 6a. n. 343.

²⁶⁶ KELEMEN: A 6b. n. 343., A 7a. n. 344.

²⁶⁷ KELEMEN, A 7a. n. 344.

²⁶⁸ KELEMEN: A 7b. n. 344.

rendre egybegyűjtetett, és összeszerezetett, némely jámbor tudós emberek által”.

Igei bátorítást helyeztek a kiadvány címlapjára az anabaptista mű címe alá: „Jerem. III. Szántsatok új ugart magatoknak, és ne vessetek többször a tövisek közibe.”²⁷⁰ (Jer 4,3)

1.3.62 A flandriai anabaptisták Istennek odaszánt, hitvalló és mártíromságot vállaló élete

A közösség tagjai bizonyágtevő életet éltek. Minden körülmények között vállalták és megvallották hitüket. Ezek közül sokan üldöztetést és mártírhálált szenvedtek.

Az anabaptista dokumentum elkészült „némely jámbor tudós emberek által, akik annak utána mártíromságot szenvedtek Alsó-Németországban”.²⁷¹ Flandriában az anabaptisták az igazság megvallásában állhatatosan megmaradtak, és „a mártíromságnak szent koronájával sokan öközüjük megkoronáztattak”.²⁷²

Életvitelükkel és egész életükkel bizonyították, hogy odaszánt Krisztust követő tanítványok. Ezzel szavak nélkül is Istent dicsőítették. Vallották és a gyakorlatban megélték az „öt sola” reformátori tanításának ötödik tanát: „soli Deo gloria”, vagyis egyedül Istené a dicsőség.

1.3.63 Az eljövendő dolgok: Isten haragja

Az anabaptista dokumentum írói vallották, hogy azok az emberek, akik nem Isten szerint élnek, Isten haragja alatt állnak.²⁷³

1.3.64 Az eljövendő dolgok: A pokolról szóló tanítás

A flandriai anabaptisták hittek Isten ítéletében, amely a világra eljövendő. Vallották a pokol létezését. Tanításuk szerint a pokol örök, ahova a nem Isten akarata szerint élők kerülnek. Hitvallásuk szerint létezik a kárhozat, mert az ítélet alatt álló ember „annak utána örök pokolra száll, és ugyan elkárhozik.”²⁷⁴

1.3.65 Az eljövendő dolgok: A kárhozat

A flandriai dokumentum leírása szerint a pokol örök. Az örök pokolra szállás és elkárhozás az anabaptista tanításban együtt jár, nem választható

²⁷⁰ KELEMEN: A 1a. n. 337.

²⁷¹ KELEMEN: A 7b. n. 344.

²⁷² KELEMEN: A 3b. n. 340.

²⁷³ KELEMEN: A 7a. n. 344.

²⁷⁴ Idem.

el egymástól. Aki az örök pokolra száll az el is kárhozik.²⁷⁵ Azért kárhozik el, mert meg „nem ismeri az ő meglátogatásának napját.”²⁷⁶

1.3.66 Az eljövendő dolgok: A mennyei örökség

A flamand anabaptista közösség tagjai hitték, hogy van mennyei örökség. A mennyei örökséget Isten adja, Isten gyermekei számára. Azok kapnak mennyei örökséget, akik megismerték és hittek az Úr Jézus Krisztusban. Istentől kaptak Szentlelket és újjászülettek. A Szentlélek által a szívük és elméjük megújult „a mennyei örökségnek konfirmáltatására és erősítésére.”²⁷⁷

Összegzés

A tanulmány kifejezett célja a flandriai anabaptisták teológiai hitvallásának és tanításának bemutatása a flandriai nyelvből *Wilini Sándor* anabaptista orvos által német nyelvre, majd *Dávid Ferenc* által magyar nyelvre fordított mű, értelmező átiratának egyháztörténeti és teológiai vizsgálata alapján.

Szemügyre vettük az anabaptista kiadvány magyar nyelvű szövegének egyháztörténelmi vizsgálata alapján az eredeti flandriai anabaptista kézirat keletkezésének körülményeit. A rendelkezésünkre álló információk alapján feltételezhetően ennek keletkezése Alsó-Németországban 1535. június 26-a és 1536-1538 közé tehető.

Az anabaptista mű magyar szövegének vizsgálata nyomán bemutattuk a flandriai anabaptista közösség teológiai tanítását. A tanulmány keretein belül megvizsgált szövegnek megfelelően, megalapozottnak látszik a feltételezésünk, hogy a flandriai anabaptista közösség tagjai a legfelsőbb tekintélynek Isten Igéjét, a Szentírást tekintették. A teológiai tanításuk alapján megállapítható, hogy a flamand anabaptista közösség a biblikus anabaptisták irányzatához, annak is a pacifista ágához tartozott. Emellett szól egy másik bizonyíték, hogy teológiai tanításukban vallották az „öt sola”-ban összefoglalt biblikus reformátori alapelveket.

²⁷⁵ KELEMEN: A 7a. n. 344.

²⁷⁶ Idem.

²⁷⁷ KELEMEN: M 3b. n. 428.

Bibliográfia

Kéziratok

- Origen: Expositio super epistolam Pauli ad Romanos, latin kézirat.
- Manchester, John Rylands Könyvtár, Latin kéziratok gyűjteménye, Latin MS 174.

Könyvek

- *A műveltség könyvtára, A Föld, A Föld múltja, jelene és felfedezésének története.* Kiadja az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, é. n.
- *A Pallas Nagy Lexikona,* Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben, VII. kötet, Fekbér-Geszt. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1894.
- BAKOS Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kézis�ótára. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
- BALÁZS Mihály: Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- BARTHA Tibor, (szerkesztő): Keresztyén bibliai lexikon. Budapest, Kálvin János Kiadó, 1993.
- BECH Mihály, PESCHKA Vilmos, (főszerkesztők): Akadémiai Kislexikon, Első kötet A-K. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- BORSA Gedeon, HERVAY Ferenc, HOLL Béla, KÁFER István, KELECSÉNYI Ákos: Régi magyarországi nyomtatványok, 1473-1600. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- COLIJN, Jos: Egyetemes egyháztörténet. H. N., Kiadja az Iránytű Alapítvány, 2001.
- CSEPREGI Zoltán: A reformáció nyelve, Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján, Humanizmus és reformáció 34. Budapest, Balassi Kiadó, 2013.
- CSIFFÁRY Tamás: Európai uralkodók könyve, királyok, hercegek, grófok. Budapest, Könyvmíves Könyvkiadó, 1991.
- DÁVID Ferenc, (fordító): KOeNYVETSKE Az igaz kereszTYÉNI KERESZTSÉGROeL ES A PAPA ANTIchristusnac Maymozássáról:. Kiadta Heltai Gáspár, Kolozsvár, 1570.
- DIENES Dénes, (szerkesztő): Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához. Sárospatak, Hernád Kiadó, 2020.

KELEMEN SÁNDOR TOMI – „KÖNYVECSKE AZ IGAZ KERESZTYÉNI...”

- DOUMERGUE Emil: Kálvin jelleme. Budapest, Magyar Evangéliumi Keresztén Diákszövetség Kiadóvállalata, 1922.
- Dr. MÉSZÁROS Kálmán. Akik sokakat az igazságra vezettek, A baptisták eredete, története és hitvallása. Professzorok Kiadója, Budapest, 2020.
- Dr. TÓTH György: Dávid Ferencz az unitárius vallás megalapítójának emlékezete, Unitárius Kiskönyvtár, LXXIV. Budapest, Kiadja: a Magyar Unitárius Egyház, 1929.
- Dr. UDVARNOKI Béla: Kik a baptisták? Novi Sad, A Magyar Baptista Kiadó megbízásából kiadta a Jugoszláviai Baptisták Szövetsége, 1972.
- GULYÁS Istvánné, (szerkesztő): Az antik Róma napjai. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. február.
- GYÖRGY Aladár: Európa földrajzi és népismereti leírása, Harmadik átdolgozott kiadás. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1906.
- GYÖRKÖSY Alajos, (szerkesztő): Latin-magyar szótár. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1999.
- HORVÁTH János: A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete. 2. kiadás. Budapest, K. n., 1957.
- KELEMEN Sándor Tomi, (szövegátíró): Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről.... Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia és Információs Központ, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyarországi Baptista Egyház közös kiadásában, Budapest, 2020.
- KENYERES Ágnes, (szerkesztő): Magyar életrajzi lexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
- KÓNYA Péter, GUTTMAN Barnabás, (szerkesztők): Kronika sabinovských evangélikov Daniela Waechtera, A kisszebeni evangélikusok krónikája Waechter Dánieltől. Prešov, Vydavateľstvo Prešovskej Univerzity, 2022.
- MAKKAJ László, MÓCSY András, (szerkesztők): Erdély története a kezdetektől 1606-ig, I. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986.
- MARKÓ László, (főszerkesztő): Egyetemes Lexikon. Gütterlosh, Officina Nova, Magyar Könyvklub, 1998.
- MOODY, Dale: Az igazság szava, A bibliai kijelentésre alapozott keresztyén tanítás összegzése. H. N., Grand Rapids William B. Eerdmans Publishing Company, é. n.
- NORTH, James: Az Egyház története Pünkösdtől napjainkig, Budapest, TCM, 2001.
- Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája, XIV. kötet, Mons-Ottó. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1916.

- SERVETUS, Michael: Christianismi Restitutio, Vienne, K. N., 1553.
- SZABÓ Károly: Régi magyar könyvtár. Az 1531-1711 között megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Kiadja Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1879.
- SZALÁRDI János: Siralmas magyar krónikája. Békéscsaba, Magyar Helikon, 1980.
- SZEKENI Olivér: Anabaptisták, A reformáció harmadik ága. Budapest, Magyarországi Baptista Egyház, 1998.
- TODD, Malcolm: A korai németek, Európa népei, Második angol kiadás, Blackwell Publishing, Malden, 2004.
- TÓTFALUSI István: Idegenszó-tár. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2008.
- WERNER Eck: Germania romanizálása. Errance, Párizs, 2007.

Könyvben megjelent tanulmányok

- BALÁZS Mihály: Dávid Ferenc. In: Kollega Tarsoly István, Kovács Eleonóra, (szerkesztők): A reformáció kincsei, III., A protestáns kisegyházak Magyarországon. Budapest, Tarsoly Kiadó, 2017.
- BENDA Kálmán: Erdély története a fejedelemség korában. In: Rácz István, (szerkesztő): Tanulmányok Erdély történetéről, Szakmai konferencia Debrecenben 1987. október 9-10. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1988.
- Dr. MÉSZÁROS Kálmán: Előszó. In: Kelemen Sándor Tomi, (szövegátíró): Könyvecske az igaz keresztyéni keresztségről.... Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia és Információs Központ, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyarországi Baptista Egyház közös kiadásában, Budapest, 2020.
- Dr. SOMOGYI Imre: A „vértanú-egyház” jelentkezik! In: Dr. Somogyi Imre, (szerkesztő): Emléklapok történelmi és hitvédelmi írások, Az 1848-iki szabadságharc századik évfordulójának és az 1873-ban kezdődött baptista misszió-mozgalom hetvenötödik évfordulójának emlékére., Jubileumi füzetek, 1. Budapest, Kiadja a Baptista Hitközség, 1948.
- KIRNER A. Bertalan: Fischer András baptista reformátor, In: Dr. Somogyi Imre, (szerkesztő): Emléklapok történelmi és hitvédelmi írások, Az 1848-iki szabadságharc századik évfordulójának és az 1873-ban kezdődött baptista misszió-mozgalom hetvenötödik évfordulójának emlékére., Jubileumi füzetek, 2., Budapest, Kiadja a Baptista Hitközség, 1948, 18-24.
- TEVELY ARATÓ György, László Gábor: A magyarországi anabaptizmus első nyomai Daniel Waechter egyháztörténeti kéziratában. Kutatási je-

lentés az egyháztörténeti munkacsoport első eredményeiről. In: Bacsó Benjámin, Bereczki Lajos, László Gábor, (szerkesztők): „A célunk ugyanaz!” tanulmányok és előadások az anabaptisták történetéről és emlékezetéről. Budapest, Magyarországi Baptista Egyház, 2023.

Folyóiratokban megjelent cikkek

- MÉSZÁROS Kálmán: A Tordai vallásbéke és az anabaptisták. In: Theológiai Szemle, 2018, 3. szám.
- PIRNÁT Antal: DÁVID FERENC: „Könyvecske az igaz keresztyéni keresztiségről.” és annak német eredetije. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 1954. 3. szám.

Internetes források

- Az Arcanum.com honlapja: Kézikönyvtár, A Pallas nagy lexikona, F, Flamand nyelv és irodalom, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/f-9118/flamand-nyelv-es-irodalom-9C1B/>. A honlap megnyitásának időpontja: 2022. február 11.
- A Historic Cities honlapja: Tygurum, http://historiccities.huji.ac.il/switzerland/zurich/maps/braun_hogenberg_III_44.html. A honlap megnyitásának időpontja: 2022. március 19.

Mészáros Kálmán

Észak-itáliai baptisztériumok és anabaptisták nyomában¹

Nyári családi kirándulásnak indult, de izgalmas egyháztörténelmi tanulmányúttá vált az utazás, amit 2025. július 29. és augusztus 2. közötti időszakban éltünk át. Észak-Itália rendkívül gazdag történelmi, kulturális, vallási és archeológiai emlékekben. Egy-egy nevezetesebb település épített emlékei nemcsak a felszín felett, de különböző rétegekben a felszín alatt is felbecsülhetetlen kincseket tartalmaz. Különösen igaz ez azokra a püspöki székhelyekre, ahol többszáz éve épült szakrális helyek, egyházi épületek, kőcsipkés katedrálisok, római kori paloták és monumentális középületek maradtak fenn a múltból.

Témánk tekintetében most néhány olyan észak-itáliai várost és jelentős települést szeretnék bemutatni, ahol központi szerepet kaptak azok a szakrális épületek, amelyek egy speciális keresztyén eseménynek adtak helyet az elmúlt két évezred különböző szakaszában. Ez pedig nem más, mint a felnőtt hitvallók keresztelő medencében történő bemerítésének szakrális helyszíne, a kimondottan erre a célra épített baptisztériumok, azaz bemerítő kápolnák. Ezek az épületek általában a nagyobb székesegyházak főbejáratával szemben, vagy előcsarnokában önálló egységként épültek, melynek mértani középpontjába egy nagyobb vízmedence készült, a szent liturgia részeként kiszolgáltatót felnőtt hitvallást követő bemerítés céljából. Ennek a különleges beavatási szertartásnak az előzményéről és létjogosultságáról az Újszövetségi Szentírás ad bőséges magyarázatot.

Manapság nem igen akad olyan bibliamagyarázó, aki kétkedne abban, hogy János a Jordán folyóban alámerítette a hozzá jövő megtérőket. Helytelen tehát az a képi ábrázolás, miszerint János korsóval a kezében önt vizet valakinek a fejére. Ilyen módon bárhol kereszthetett volna. Jánosról viszont azt olvassuk, hogy a Jordán folyóban végezte a bemerítést: „*bemerítette őket a Jordán folyóban.*”² Ugyanígy

¹ Az előadás 2025. november 27-én hangzott el a Baptista Teológiai Akadémia Tudományos Napján.

² Máté 3,6 – Itt hadd jegyezzük meg, hogy a Rómában 1971-ben kiadott úgynevezett „Békés-Dalos”, görögből magyarra fordított Újszövetségi Szentírás, magyarázatos katolikus Biblia, ehhez az igevershöz a következő kommentárt fűzi: „János keresztelése lelki tisztulást jelképező vízbemerítés volt.” Ebből a megfontolásból, a „bemerítés” szót használjuk mindenütt a jövőben, az alapjelentéstől idegen „keresztezés” kifejezés helyett.

olvassuk más helyen is, hogy „János vízbe merítette”³ a bűnbánókat. Sőt, János evangélista még azt is hozzáteszi, hogy Bemerítő János Énonban merített be, Sálemhez közel, „mert ott sok volt a víz.”⁴ Ennél világosabb bizonyíték nem kell ahhoz, hogy bárki meggyőződjön arról, hogy János alámerítést gyakorolt, hisz fejleöntéshez, vagy meghintéshez nem lett volna szükség sok vízre.

Jézus Krisztusnak a Jordán folyóban való bemerítéséről mindegyik evangélista beszámol. Ez az esemény jelezte Krisztus messiási szolgálatának a kezdetét. Amikor Jézus jelentkezett Jánosnál, hogy őt is merítse be a Jordán vizébe, a következőre hivatkozott: „Engedj most, mert az illik hozzánk, hogy így töltsünk be minden igazságot!”⁵ Ezzel, egyrészt alávetette magát Atyja akaratának, és alázattal a bűnösök közé sorolta magát, másrészt kifejezte azt a tényt, hogy a bemerítés, igenis lényeges kérdés a minden igazság betöltésének útján. Ezen kívül itt vált nyilvánvalóvá mindenki előtt, hogy mint az Isten Báránya, magára vette a világ bűneit.

Hogy Jézus bemerítkezése nem valami sekély vizű folyóparton végrehajtott, kagylóval csorgatott vízleöntés volt – ahogyan azt egyes szentképfestők igyekeznek ábrázolni –, azt a következő ige egyértelműen bizonyítja: „Amikor pedig Jézus bemerítkezett (görögül: baptiszténai), azonnal kijött a vízből, és íme megnyílt a menny, és látta, hogy Isten Lelke galamb formájában aláereszkedik, és őreá száll.”⁶ Isten azzal hitelesítette és igazolta Jézusnak ezt a cselekedetét, hogy azonnal szózatot hallottak a résztvevők: „Ez az én szeretett fiam, akiben gyönyörködöm...”⁷

Miután Jézus elhívta tizenkét tanítványát, Jánoshoz hasonlóan ők is gyakorolták az újonnan megtérők bemerítését: „Jézus ezután elment tanítványaival együtt Júdea földjére, ott tartózkodott velük és bemerített.”⁸ Még vita is támadt János hívei között, amikor azt látták, hogy „Jézus több tanítványt szerez és merít be, mint János.”⁹ Jézus viszont megvédi János tekintélyét a nép előtt, amikor így nyilatkozik: „Mondom nektek, hogy asszonytól születettek közül nincs senki nagyobb Jánosnál.”¹⁰ Ez után olvassuk a hallgatóságról, hogy Jézus meggyőző szavai után: „Igazat

³ Márk 1,8; Lukács 3,16; János 1,26

⁴ János 3,23

⁵ Máté 3,15

⁶ Máté 3,15

⁷ Máté 3,17

⁸ János 3,22 – Később János evangélista zárójelben megjegyzi, hogy „Jézus maga nem merített be, hanem a tanítványai.” (János 4,2)

⁹ János 4,1

¹⁰ Lukács 7,28

*adtak Istennek azzal, hogy bemerítkeztek a János keresztségével.*¹¹ Az okoskodó farizeusok és írástudókról viszont azt olvassuk, hogy *„elvetették Isten akaratát, és nem merítkeztek be általa.”*¹²

Jézus halálból való feltámadása után, mielőtt végleg a Mennybe emelkedett volna, a tanítványaira bízta az Isten Országáról szóló evangélium hirdetését, és a bemerítés gyakorlatát. *„Menjete el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népeket, bemerítve őket az Atyának, Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam néktek, és íme én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”*¹³

A misszióparancs lényeges eleme, hogy Jézus először a tanítvánnyá tételt jelölte meg elsődleges feladatként, és csak ezután rendelte el a hitre jutottak bemerítését. Az alámerítést azonban folyamatos tanítás kell, hogy kövesse, melynek Jézus parancsolatai és annak következetes megtartása a fő tárgya.

A hitvallók alámerítéssel történő keresztelését sokan baptista újításként gondolják, pedig a katolikus egyház évszázadokon keresztül gyakorolta ezt a keresztelési formát. Erről az egyik szakavatott katolikus történész a következőt írja: *„Az ősegyházban századokon át a keresztség kiszolgáltatásának általános gyakorlata az alámerítés volt. A megkeresztelendő övig a vízbe lépett, és a keresztelő háromszor, máshol egyszer alámerítette, miközben elmondta a szentségi szavakat. A keresztelés kezdetben folyók partján történt, azonban már igen korán keresztelőmedencével ellátott keresztelőkápolnákat is építettek.”*¹⁴

Az I. század végén és a II. század elején keletkezett Didakhében (keresztyén tanítások gyűjteménye) a keresztség kiszolgáltatására vonatkozóan a következő utasítást találjuk: *„Élő vízben kereszteljete, az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Ha nem áll rendelkezésre élő víz, keresztelj más vízben; ha lehet hidegben, ha nem, melegben. Ha egyik sem áll rendelkezésre, háromszor önts vizet a fejre, az Atya, és a Fiú, és a Szentlélek nevében. A keresztelendő és a keresztelő böjtöljön a keresztelés előtt is, ha lehetséges, a többiek is...”*¹⁵

Az apostoli korban a bemerítést a hit megvallása után azonnal kiszolgáltatták. A II. században már hosszabb tanítás és próba előzte meg, amely 2-3 évig is eltartott. Akik ebben részt vettek, katekumeneknek, hitjelölteknek – ma törekvőknek – nevezték. A katekumenek közé

¹¹ Lukács 7,29

¹² Lukács 7,30

¹³ Máté 28,18-20

¹⁴ Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története. I. kötet 114. oldal

¹⁵ Didakhé, VI. 1-4

való felvételt vizsga előzte meg, mely kiterjedt a felveendő házassági helyzetére, hivatására, erkölcsére, társadalmi helyzetére, és akinek életmódja (pl. gladiátorok, színészek) nem fért össze a keresztyén élettel, azokat visszautasították.

A felnőtt hitvalló keresztségre való előkészület hosszú évszázadokon keresztül továbbra is a katekumenátusi intézmény keretében történt. Ez az oktatási intézmény azonban a IV. században, a 313-ban bekövetkező Nagy Konstantinus-i fordulat után bizonyos mérvű válságba jutott. Az egyházba egyre több pogány kérte a felvételét, nemritkán azért, hogy az egyházhoz, mint államvalláshoz való tartozás előnyeit élvezze. Igen sokan a bemerítést igyekeztek minél későbbre, gyakran halálos ágyukig kitolni, sokszor azért, mert nem akarták vállalni a bemerítés után megkövetelt szigorú életet.

A bemerítés fontosságáról számos egyházatya értekezett. Közülük elsőnek *Tertullianus* szentelt önálló művet a 2-3. század fordulóján a hitvalló keresztségnek „De baptismo” címmel. Ebben a bemerítés időpontjának megjelöléséről is szó esik: „A húsvét szolgáltatja a bemerítés ünnepélyesebb napját, akkor teljesedett be az Úr szenvedése is, melybe megmerítkezünk. Azután a legörömtelibb időszak az ötven nap a keresztség meghatározására, mikor az Úr feltámadását megülték, és a pünkösd, amely sajátos ünnepnap. Különben minden nap az Úré, minden óra, minden idő alkalmas a bemerítésre, ha a szokás meg is különbözteti azokat, a kegyelem szempontjából ennek nincs fontossága.”¹⁶

A hitvalló keresztség kiszolgáltatása tehát rendszerint húsvét vigíliáján, a szent titkok éjszakáján történt. Mivel Krisztus húsvét hajnalán támadt föl, ezért jelképesen vele együtt illett feltámadniuk az új hívőknek is a lelki halálból. Húsvét vigíliáján kívül pünkösd vigíliáján tartottak rendszeresen bemerítési ünnepélyt a későbbi évszázadokban. Az utóbbi időpont akkor jött számításba, ha a bemerítésre jelentkező húsvétkor betegen feküdt. Keleten a II. századtól kezdve jelentkezett az Epifánia (az Úr megjelenése), a január 6-a a vízkereszt ünnepe, amelyen az egyiptomi gnosztikusok Jézusnak, Bemerítő János általi Jordánban való alámerítését ünnepelték, és ők ilyenkor is kereszteltek. A keleti egyházak átvették vízkereszt ünnepét, megtisztították gnosztikus felhangjaitól és a bemerítés harmadik alkalmas időpontjaként tekintették.

A bemerítés helyszíne kezdetben folyópart vagy tópart volt. Erről *Tertullianus* a következőket írja: „Nincs különbség, ha valaki a tengerben, folyamban, forrásvízben, tóban vagy medencében merítkezik be, úgy nincs semmi különbség azok között, akiket Bemerítő János a Jor-

¹⁶ Tertullianus: De baptismo, XIX., In: História, 2000, 5-6. szám, 19-20. o.

dánban, és akiket Pál apostol merített be a Tiberisben.”¹⁷ Az üldözés idején, ha nem elhagyott helyeken a szabadban, akkor magánházaknál, rejtékekben vagy éppen börtönökben tartották meg a beme-
 ritést.

Miután a keresztyénség 313. után államilag elismert vallás lett, a nagyobb templomok mellett külön keresztelőkápolnát – baptisztériumot – emeltek, amelyet művészileg díszítettek. „Sorra jelentek meg a külön építmények, vagy legalábbis a templomokban elkülönített térrel a keresztelőmedencék, amelyekben alámerítéssel lehetett a szentséget kiszolgáltatni. A templomokban legtöbbször a bejáráshoz közel helyezkedtek el a keresztelőmedencék, amelyek idővel keresztelő-kutakká lettek. Ahol lehetett, a közelben folyó patak vizét vezették a »baptisterium« nevet viselő épületbe. Ha a tavaszi, kora nyári szárazságban elapadt a patak vize, az egész közösség imádkozott a kereszteléshez nélkülözhetetlen vízéért.”¹⁸

Róma, Aquileia, Velence, Milánó, Ravenna, Parma, Firenze, Pisa városában ma is láthatók a régi templomok melléképületei, az úgynevezett baptisztériumok, amelyekben ott találhatók azok a medencék, ahol a felnőtt hitvallók beme-
 ritését végezték. A kisebb templomokban az előcsarnokban állították föl a keresztkutat, melynek ugyancsak ez volt az eredeti funkciója. Amikor a megkeresztelt hívő kijött a vízből, egy hosszú fehér ruhát adtak rá. Ezt követően megkenték homlokát olajjal, a Szentlélek segítségét kérve az új hívő életére.

Magyarország területén Szombathelyen találtak a régészek egy fontos leletre 1938-ban, ahol ugyanis megtalálták a IV. században élt Quirin püspök bazilikájának romjait. Különösen figyelemre méltó az egyik itt feltárt kör alakú építmény, mely eredetileg beme-
 ritő medence (baptisztérium) alapjai voltak. Külön érdekessége volt ennek a beme-
 ritő medencének, hogy a padlózata fűthető volt. „Rége-
 nte ugyanis melegítették a baptisztérium medencéjének vizét, mert a keresztelés akkor alámerítéssel történt...”¹⁹

Észak-Itália baptisztériumai

A baptisztérium szó, a baptisztérion (gör. „fürdőmedence”) kifejezésből került át a keresztyén nyelvzetbe.²⁰ Eredetileg a római fürdők mintájára készült medencéket jelölte. A 4. században az egyház szóhasználatában azt az épületet jelentette, melyben a keresztelés/beme-
 rités történt.

¹⁷ Tertullianus: i. m. IV.

¹⁸ Török József: A keresztség. Vallási rítusok és szabályok a kora középkorban. In: Historia, 2000. 5-6. szám 20. o.

¹⁹ Somogyi Imre: Emléklapok II. 14. o. – Vö. Somogyi: A beme-
 rités. Budapest, Magvető Kiadó.

²⁰ Magyar Katolikus Lexikon > B > baptisztérium

rítés történt. Az ősegyház idején a szabadterben történtek a bemerítések ott, ahol alkalmas mennyiségű víz – forrás, tó, folyó, vízmedence – állt rendelkezésre.

A baptisztériumok,²¹ bemerítőkápolnák építészeti típusa az üldözések elmúltával fokozatosan alakultak ki. Általában egy kisebb előtérből és egy nagyobb kápolna méretű teremből állt. Krisztusnak a Jordánban, azaz szabad ég alatt történt bemerítkezésének emlékére a kápolna mennyezetére, a medence fölötti területen gyakran cibóriumot, azaz boltozatos vagy kupolás szerkezetű mennyezetet képeztek ki, melyen gyakran Jézusnak a Jordánban történt bemerítését ábrázolták ki.

A felnőtt bemerítkezők keresztelésére szolgáló vízmedencék kialakításában rendszerint a nyolcas szám érvényesült, a beteljesedésre, teljességre, örökkévalóságra, Isten országának erőterére utaló jelzésként. Aquilejában például a baptisztérium alaprajza octogon alakú, a bemerítőmedence azonban hatszögletű.

Az első nyolcszögletű baptisztérium a Lateráni bazilika mellett épült III. Sixtus pápasága (432-440) ideje alatt. Külső formáit tekintve a baptisztérium szerkezete szerint a baptisztérium lehetett még rotunda (köralakú), hexagon (hatszögletű) például Észak-Itáliában, Dalmáciában és Szíriában, vagy trichora (háromkaréjos) alakzatú, mint például a Balkánon és Észak-Afrikában, vagy ókeresztény bazilikákban, például a Szentföldön vagy Görögországban, illetve keresztalakú, középpontjában a bemerítő medencével.

²¹ Vanyó László: Az ókeresztény egyház és irodalma, 1988, 106. o.

Ezenkívül például szír területen²² talált baptisztériumok négyszögletes alaprajzúak, melynek melléképületei az ősegyházban és a korai bizánci időben kiegészül a klérus számára épült teremmel, az exorcizmus²³, (ördögűzés) vallási szertartás végzésére, a gonosz szellemektől, démonok eltávolítására alkalmas helység, ahol ima, imaszövegek, gesztusok, és szimbólumok használatával bizonyos szertartás zajlott, és sok kultúrában és vallásban a krizmával való megkenés helységei, valamint a katekumenok, azaz új hívők felkészítésének tantermeként használták.

A baptisztériumok lehettek egészen különálló építmények is. Miután a felnőtt hitvallók bemerítését fölváltotta a csecsemők fejleöntéses keresztelése, a baptisztériumok használaton kívül kerültek, a bemerítőmedencét keresztelőkutak váltották fel. A 9-10. században a népvándorlás idején az újabban érkező nemzetek misszionálása idején a baptisztérium keresztelő medencéjét a templomok előcsarnokában állították föl.

Aquileia baptisztériuma

Aquileia nyolcszögű baptisztériuma, keresztelőkápolnája római korban, a 4-5. században épült, közvetlenül a nagykonstantini államvallássá válás után. A keresztelőmedencét a hitvalló felnőttek bemerítésére használták, ahogy az akkoriban az egész egyetemes/katolikus egyházban, mind keleten, mind nyugaton általánosan szokás volt.

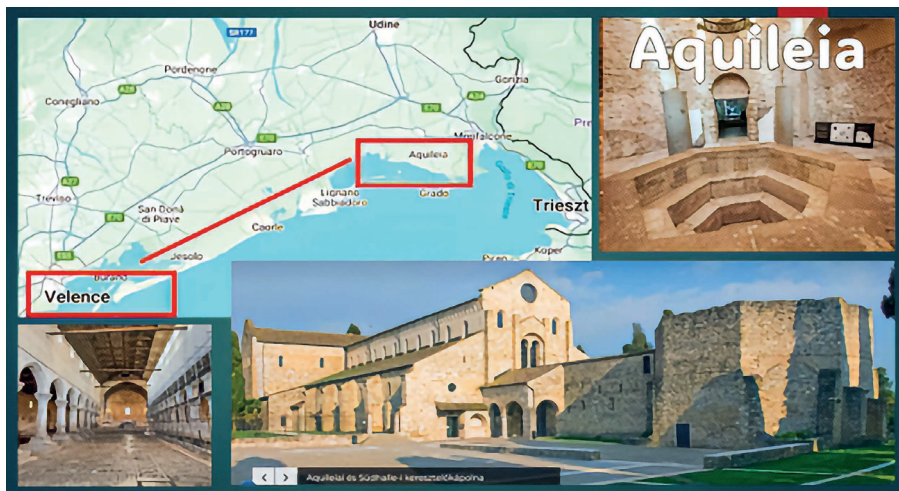
A keresztelőkápolnát két hosszú terem kötötte a narthe-hoz, vagyis a bejárat előtti térhez, ahol a beavatási szertartásra váró katekumenek, az újonnan megtért fiatal hívők csoportosulhattak, a hitvallásra és az azt követő bemerítésre készültek, vagy a vezeklő bűnösök tartózkodtak a szertartások alatt. Ezek a helyiségek a bemerítésre, illetve hitvalló kereszteléssel és a vallási oktatással kapcsolatos funkciókat töltötték be.

Aquileia Római Birodalom egyik legjelentősebb kulturális vallási és kereskedelmi központja lett az első évszázadokban. Az egyik legnagyobb kiterjedésű város volt a birodalomban, lakossága meghaladta a 100 000 főt, gazdag városi élet, jelentős folyami kikötő jellemezte. A korai keresztyén közösségek egyik legjelentősebb városaként tartották számon. A 3-4. században a város már jelentős tengerészeti kikötő volt, a keresztyénség terjedésével pedig az egyik legfontosabb vallási köz-

²² „A remény rabjai – Húsvét a szíriai keresztyéneknél”, 2018. június 12-i dátummal az eredetiből archiválva

²³ Exorcizmus Ördögűzés, amelynek során az egyes embereket megszállva tartó gonosz lelkeket, démonokat mágikus eszközökkel vagy földöntúli erőket mozgósító varázsigékkel kiűzik. – <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/e-e-C9B2A/exorcizmus-C9C61/>

ponttá alakult, a város püspöke pátriárkai rangot kapott. 381-ben tartottak először a városban zsinatot, ezt több is követte az elkövetkező évszázadokban.

A várost a népvándorlás időszakának kezdetén, 452-ben Attila²⁴ hun serege pusztította el, és ezt követően megtört az addig virágzó város fejlődése, s a középkor kezdetén lassan feledésbe merült. Aquileia lakossága a közeli lagúnákban telepedett le, és erre az időre datálható Velence születése is.

A hunok pusztítása után a romváros köveit a környék lakói hordták szét, így rendkívüli károkat szenvedett az ókor és a korai középkor egyik legfontosabb európai települése. Aquileia lakói azonban nem tűntek el teljesen, a mai Velencét részben az innen elmenekült rómaiak alapították. Maga Aquileia egyébként ma is lakott, a feltárások természetesen az antik település nyomait hivatottak bemutatni.

A népvándorlás során már említettem a hunokat, akik az 5. században bukkantak fel, de a 9-10. században már két másik nép: előbb az avarok, aztán a kalandozó magyarok pusztítottak erre. A 11. században még elkezdték a bazilikaépítést itt, de a város fokozatosan tovább vesztett jelentőségéből. Velence 1420-ban hódította meg a települést, s így a főpapok is Velencébe tették át székhelyüket. 1509-től Ausztria hódította meg a területet, és így az egyházi irányítás végképp elkerült innen.

²⁴ KÉZAI Simon: Gesta Hunnorum et Hungarorum 5. §. Hunor és Mogor Scythiába költöznek. Scythia leírása. vmek.oszk.hu Fordította: Szabó Károly.

Velence baptisztériuma

Velence keresztyén története szorosan összefonódik a város politikai identitásával, melynek központja a Szent Márk-székesegyház és a hozzá kapcsolódó baptisztérium. Velence keresztyén öröksége a város alapításáig nyúlik vissza, amit hagyományosan 421. március 25-ére, Gyümölcsoltó Boldogasszony napjára tesznek.

A városállam felemelkedésében kulcsszerepet játszott védőszentjének, Szent Márknak tisztelete. A legenda szerint 828-ban velencei kereskedők csempészték a feltételezett ereklyéit Alexandriából Velencébe. Az ereklyék elhelyezésére épült a Szent Márk-bazilika, amely a közsátság vallási és politikai központjává vált.

A Szent Márk-bazilika baptisztériuma a Szent Márk-bazilika déli részén található, és a 14. században nyerte el mai, gótikus stílusú megjelenését. Bár a baptisztérium eredeti építési ideje nem teljesen tisztázott, a mai épületet 1281-ben szentelték fel és a 14. században alakították át mauzóleummá, mivel a baptisztérium már nem töltötte be eredeti funkcióját. Ma már csak egy hordozható bemejtő medence emlékeztet a valamikori márványból épített baptisztérium vízmedencéjére.

A keresztlőkápolna lenyűgöző mozaikjai Keresztelő Szent János életét és a keresztyénség megváltó szerepét ábrázolják vegyes stílusban, amely a bizánci és a nyugati művészet elemeit ötvözi. A helyiség közepén áll a márványból és bronzból készült keresztlőkút.

A baptisztérium egykor „az új hitvallók templomaként” is ismert volt, mivel a bazilika előcsarnokának része volt, ahová a San Marco tér felől oldalról is be lehetett jutni a bemejtésre váró, újonnan keresztelendő kate-

kumenek számára.²⁵ Velence keresztyén története a város alapításától kezdve összefonódik a keresztyénséggel, amely a Velencei Köztársaság államvallása volt. A város identitását és fejlődését nagymértékben meghatározta a keresztyén hit, különösen Szent Márk evangélista kultusza.

Velencének magyar vonatkozása is van. Szt. Gellért Velencében született 980 körül a Szent Márk-székesegyház szomszédságában. Gellért 1015-ben indult a Szentföldre Magyarországon keresztül. 1015. május 3-án érkeztek Székesfehérvárra, ahol felkereste István királyt, aki megbízta fia, Imre herceg nevelésével. Szent István halála után a vallási és trónviszályok idején Gellért a lázadók kezére kerül.

1046 szeptemberében a pesti révnél a pogány lázadói kőzapporral törték rá, majd a (Gellért) hegy szikláiról a mélybe taszították. Holttestét a pesti belvárosi templomban temették el. Szent László király idején, 1083-ban avatták szentté István királlyal és Imre herceggel együtt.

Ravenna baptisztériumai

Ravenna az 5. században a Római Birodalom jelentős székhelye volt, egyúttal a keleti bizánci birodalom Itália székhelyeként is szolgált a 8. század előtt. A városban együtt található az ókeresztyén és bizánci mozaik és épületelemei.

Ravennában két baptisztérium is található. Az egyik az ortodoxok keresztelőkápolnája, amely az 5. század első felében épült Ravenna vízvezeték rendszere mellett, amit később nyolcszögű kupolás épületté alakítottak. A baptisztériumot római stílusú kupolamozaik díszíti, amely Krisztus bemerítését ábrázolja és megjelenik rajta a tizenkét apostol alakja.²⁶

²⁵ A velencei Szent Márk bazilika oldalcsarnokában gyülekeztek a hitvalló katekumenek, akik a bemerítésükre vártak a keresztelőkápolnában a közösség presbitériuma jelenlétében. – <https://www.seevenice.it/en/the-baptistry-in-st-marks-basilica-in-venice/>

²⁶ A nyolcszögletű keresztelőkápolnába belépve a korai keresztyén és bizánci művészet egyedülálló alkotásaival találkozhatunk. Valójában ez a világ legjobban megőrzött keresztelőépülete, mind építészetileg, mind belső terei (márvány, stukkó és mozaikok) tekintetében. A IV. és V. század között Antiochiában, Konstantinápolyban, Ephesusban, Trierben, Milánóban, Aquileiában és Rómában épült legősibb keresztelőkápolnák közül itt csak az alapkövek kontúrja maradt fenn. – <https://www.ravennamosaici.it/en/neonian-baptistry/>

Az ariánusok keresztelőkápolnája Ravenna második rövid gót korzakának jellegzetes emléke. A gótok ariánus hitet vallották, vagyis nem ismerték el Krisztus isten-mivoltát. Ebben a szellemben díszítették a kápolnát is. Kupolamozaikja egyedülálló. Az egyetlen, mely ruhátlanul ábrázolja Krisztust. Theodorik uralkodásának utolsó szakaszában kemény vallásüldözést gyakorolt a más vallásúak felé.

Érdekes a városban található két – ortodox és ariánus - baptisztériumot összehasonlítani. Az ariánusok bemerítőkápolnájának dekorációja kétszintes (az ortodoxoké három, illetve az alálógó kandeláberekkel négy). A kupola csúcsában szintén Krisztus bemerítését láthatjuk.²⁷

Az ezt körülölelő ábrázolás az ortodox keresztelőkápolna díszítéséhez hasonlóan szintén a tizenkét apostolt mutatja be. Itt azonban az apostolok egy, a Krisztus számára előkészített trón felé tartanak, kezükben koronát fogva.

Az ábrázolás a korban világos jelentéssel bírt. Jézus Krisztus a megkeresztelkedésével fogott megváltói tevékenységéhez, ekkor mutatott rá

²⁷ Az ábrázolás gondosan hangsúlyozza Krisztus testiségét: a keresztség meztelenül mutatja őt, különös gondot fordítva testi mivoltára – <https://ravennantica.it/en/the-arian-baptistry/> – 2026.01.06.

az Atya a galamb képében alászállott Szentlélek által arra, hogy Jézus az ő Fia. Kereszttségével sorsközösséget választott az emberiséggel, hogy bűneitől megtisztítva, Isten országába vezesse, ahol ő uralkodik.

A keresztyén hit terjesztését pedig 12 apostolára bízta. A hívő ember a keresztség szentségének felvételével megtisztul az ősszülők által be-léoltott eredendő bűntől, és Isten gyermekévé, Isten országának váro-mányosává válik.

Firenze baptisztériuma

A firenzei beme-ritőkápolna, más néven Szent János keresztelőká-polna (olaszul: Battistero di San Giovanni), egy jelentős szakra-lis épü-letként szolgált az elmúlt évszázadokban Firenzében. A város védőszentjeként is tiszteletben tartott Beme-ritő Jánosnak szentelt épü-let elkészülte óta a város vallási, polgári és művészeti élet központja lett. A nyolcszögletű keresztelőkápolna a Piazza San Giovanni téren áll, a firenzei dóm és az érseki palota között.

Firenzében a hitvalló keresztségre felkészített jelöltek eredetileg nagyszombaton és pünkösdkor nagy csoportban gyülekeztek fehér ru-hába öltözve a beme-ritő kápolna kupolacsarnokában, ahol személyes hitvallást követően merítették be őket a baptisztérium közepén kiala-kított nagy beme-ritőmedencéjében.²⁸

²⁸ A baptisztérium felnőtt hitvallók teljes vízalámerítés céljából épült, és a keresztelés liturgikus funkcióját szolgált. A 11. században pedig a város székesegyházaként is szolgált. Egy ilyen nagy épületre azért volt szükség, mert hatalmas tömegek vettek részt a keresztelés kiszolgáltatásán, amely akkoriban csak évente kétszer történt. – [http://www.museuminflorence.com/musei/Baptistry of florence.html](http://www.museuminflorence.com/musei/Baptistry%20of%20florence.html) – 2026.01.06.

A 13. század folyamán azonban beszüntették a felnőttek alámerítéssel végzett szertartását és áttértek az újszülöttek fejleöntéssel végzett keresztelésére, ami később mindenütt általános gyakorlattá vált a nyugati római katolikus egyházban. Ennek következtében már nem volt szükség a márványból épített nagy bemerítő medencére.²⁹

1370 körül egy kisebb méretű keresztelőkutat helyeztek üzembe, amely ma is használatban van. Az eredeti, használaton kívüli medencét 1577-ben *Francesco I de' Medici* bonttatta le, hogy ezzel helyet biztosítson a nagyhercegi ünnepségek számára. Ezt a szentségtörő uralkodói döntést a firenzei polgárok akkoriban nagy megütközéssel vették tudomásul és sokáig helytelenítették minden következmény nélkül.

A keresztelőkápolna a város legfontosabb vallási ünnepeinek központjaként szolgál, beleértve a június 24-én tartott Szent János napját, amely ma is törvényes ünnepnap Firenzében. A múltban a keresztelőkápolna adott otthont Firenze és az általa meghódított városok jelvényeinek, és helyszínt kínált az egyéni teljesítmények, például a fesztivál-lóversenyeken elért győzelmek tiszteletére. *Dante Alighierit* itt keresz-

telték meg,³⁰ és hiába reménykedett, hogy „költőként tér vissza, és keresztelőkútjánál felteszi a babérkoszorút”. Az 1285-ben megkezdett városfalakat valószínűleg úgy tervezték, hogy a keresztelőkápolna pontosan Firenze központjában legyen, akárcsak az Ezékiel által megjövendölt Új Jeruzsálem középpontjában álló templom.

²⁹ Azóta, mint minden középkori vallási épület, a keresztelőkápolna is kiemelkedő személyiségek sírjait tartalmazza. Ezek közül kiemelkedő XXIII. János ellenpápa sírja, aki 1419-ben halt meg Firenzében. Ez az egyik legkorábbi és legérdekesebb reneszánsz stílusú falsír, amelyet Donatello és Michelozzo épített 1421 és 1427 között. – [http://www.museumflorence.com/musei/Baptistery of florence.html](http://www.museumflorence.com/musei/Baptistery%20of%20florence.html) – 2026.01.06.

³⁰ Aranykönyv: Firenze, a város és remekművei. Budapest: Bonechi kiadó (1996). ISBN 88 7009 956 3

Pisa baptisztériuma

Pisában a Szent János-keresztelőkápolna (olaszul: Battistero di San Giovanni) építése 1152-ben kezdődött, egy régebbi keresztelőkápolna helyén. Az 1363-ban, gótikus stílusban készült el a pisai dóm, majd annak harangtornya, a később híressé vált pisai ferde torony.

A tizenharmadik század közepén (1246) a keresztelőkápolna építési területe ismét pezsgő tevékenységnek indult, amikor a ma is látható a nagy nyolcszögletű medencét építették meg a kápolna közepén, amelyben elsősorban felnőtteket merítettek be. Később már gyermekeket is belemártottak a medence vizébe, így részesítve őket is a keresztség szentségébe.³¹

A keresztelőkápolna jelentős méretével tűnik ki. Mintegy 55 méter magas és 107,24 méter kerületű, amivel a világ legnagyobb keresztelőkápolnaként tartják számon. A köralakú alaprajz és formai hasonlóság erős utalásokkal rendelkezik a jeruzsálemi Szent Sír kápolnájára.

A hatalmas csarnok közepén található nyolcszögletű nagyméretű keresztelőmedence *Guido Bigarelli* alkotása. A nyolcszögletű, berakásos márványból készült nagyméretű bemelegítőmedence külső szélén négy kisebb, sekélyebb medence található a csecsemők keresztelésére. Míg a felnőtteket a mélyebb központi medencében merítették be, később a csecsemőket és kisebb gyermekeket a keresztelőkútnál keresztelték fejük lelocsolásával. A középkorban a keresztséget a katolikus egyházban mindenütt bemelegítéssel végezték, így tehát a keresztelőkápolnának tömegek

³¹ Beszámoló a pisai bemelegítőkápolna funkciójáról – <https://www.opapisa.it/en/square-of-miracles/baptistry/> – 2026.01.06.

befogadására is alkalmasnak kellett lennie.³² A „keresztség” szó valójában a görög „bemerítés” szóból származik. Csak később vesztették el a bemerítő medencék funkciójukat és vették át szerepüket a keresztlőkutak.

A baptisztérium különös akusztikus hatással rendelkezik. Az épület alakja, a felhasznált anyagok, az oszlopok által meghatározott belső terek elosztása és a két kupola közötti tér hihetetlen akusztikus rezonanciahatást kelt a keresztlőkápolnában, amelyek különös visszhangot váltanak ki. A hang folyamatos hullámként terjed a térben, tónusában emelkedve odáig, hogy egy angyali kórus jelenlétét sugallja. A keresztlőkápolna személyzete félóránként egy kis bemutatót tart a turisták-nak, így az élmény kihagyhatatlan.

Róma baptisztériuma

Róma legősibb baptisztériuma a híres Lateráni Székesegyház mellett található. A Lateráni Szent János (pápai) főbazilikától elkülönítve áll a lateráni bemerítőkápolna, amely egy átjáróval kapcsolódik a Dómhoz. Ezt a baptisztériumot III. Sixtus pápa építtette 440-ben, egy korábbi keresztlő medence fölött.

A hagyomány szerint Nagy Konstantin is itt részesült a bemerítés keresztségében. Ez a keresztlőkápolna sok generáción át Róma egyetlen keresztlőkápolnája volt. A nyolcszögletű kupolás építmény középpontjában teljes bemerítésre alkalmas nagy nyolcszögletű medence áll. Sokáig modellként szolgált más püspöki székesegyházak számára is egész Itáliában.

A római Szent János keresztlőkápolna (Battistero San Giovanni in Laterano, más néven S. Giovanni in Fonte, azaz Szent János a forrásban) a keresztyénség legrégebbi keresztlőkápolnája, a lateráni egyházi épület-együttes egyik legősibb része.

³² Pisa keresztlőkápolna: leírás, történelem, építészet és belső tér – <https://thepisatower.com/baptistry-of-pisa/> – 2026.01.06.

A nyolcszögletű keresztelőkápolna világszerte a hasonló rendeltetésű egyházi épületek mintapéldája lett. Külső téglafala meglehetősen egyszerű, szigorú. A tér felől látható egyetlen dekoratív eleme a tető alatt húzódó fríz VII. Sándor pápa címerével, *Francesco Borromini* alkotása 1657-ből. A másik oldalon lévő narthexet két porfírból készült korinthoszi oszlop és felettük koronapárkányzat díszíti.³³

A nyolcszögletű központi medence a teljes alámerítéssel végrehajtott keresztelési szertartás számára készült. A medencét körülvevő oszlopok mind ikonikus jelleget adnak neki. A baptisztériumot eredetileg a templom bejáratához közel építették, mintegy előzetes csarnok a négy templomba történő belépés előfeltételeként. Hagyományosan a templom bejáratánál, vagy attól külön álló épület, mint az itt is látható. A római Lateráni bazilika melletti épület mintegy különálló egység a főszékesegyház közelében.

Milánói baptisztérium

Milánó a Nyugatrómai Birodalom fővárosa volt, a milánói ediktum (A.D. 313) után. Itt merítette be *Ambrus* püspök *Szt. Ágostont* 387-ben, a Dóm tér alatt most feltárt be-merítőmedencében, házasságon kívül született fiával együtt. Ezt követően *Szt. Ágoston* (354-430) a keresztiségről szóló nézetei kiemelkedők voltak a teológiában, különösen a csecsemőkeresztiségről és a szentség teológiai hátteréről.

Korábban csak felnőttek részesülhettek hitvalló kereszttségben. Ágoston viszont amellet érvelt, hogy a csecsemőknek is szükségük van keresztstégre az eredendő bűn alóli felmentés érdekében. Azt

³³ Lateran Baptistery – https://hu.wikipedia.org/wiki/istero_S_Giovanni_in_Laterano – 2026.01.06.

hirdette, hogy az üdvösség nem a bemerítkező hitétől, hanem a szentségben való részesüléstől függ.

Szent Ágoston keresztségről szóló tanításai széles körben elterjedtek a nyugati egyház teológiájában. Ettől kezdve egyre sűrűbben kereszteltek inkább csecsemőket, és a felnőtt hitvallók bemerítése egyre jelentéktelenebbé vált.

Ennek a helynek a rendkívüli szépsége tehát nem a nyolcszögletű alakjában, a ma már csak elképzelhető építészeti részletekben vagy a padló díszítésében rejlik, hiszen a szépség, az igazi szépség jelentésből fakad, és ez a hely rendkívül gazdag jelentőségben. A San Giovanni alle Fonti keresztelőkápolna – ez a neve –, amely a székesegyház belsejéből közelíthető meg, ma a Dóm és a Museo del Novecento között található. A milánói Dóm építésekor, 1388-ban lebontották, de a romjai ma is láthatók a Dóm alatti régészeti területen, és látogathatók.

A milánói dóm a város legnagyobb és leghíresebb egyházi építménye, az olasz gótika egyik mesterműve. A város szívében, Milánó impozáns főterén található Európa egyik leghíresebb épülete, a város dómja, mely a világ legnagyobb katedrálisai közé tartozik. Építése 1386-ban, *Antonio da Saluzzo* érsek idején kezdődött késő gótikus, sokkal inkább francia, mint olasz stílusban. A híres katedrális megépítése öt évszázadon át tartott. A római Szent Péter-bazilika után Olaszország második legnagyobb temploma.

Anabaptisták Észak-Itáliában

A reformáció idején virágzó anabaptista közösségek éltek Észak-Itáliában.³⁴ Az anabaptista mozgalom mintegy hatvan évig maradt fenn Észak-Itáliában – 1520-1570 között –, viszont nem hagytak ránk olyan teológiai írásokat, mint amilyeneket Hubmayer, Marpeck vagy Menno készített.

A „Szent Inkvizíció” üldözése miatt egyesek megtagadták esküjüket, vagy mártírhálált haltak, mások a száműzetést választották és kénytelenek voltak elmenekülni hazájukból.

Az itáliai anabaptisták léte három különböző forrásból azonosítható.

Első forrás: Észak-Itáliába 1525-ben nagyon sok, hite miatt üldözött áramlott be. Rajtuk keresztül terjedtek tovább az lutheránus és zwingliánus eszmék az Alpok völgyeiben élő népek felé. Dél-Tirol régióból Trento/Trident környékéről a toleráns Velencei Köztársaságba érkező menekültek beáramlása a radikális eszmék egyik forrása volt. A lutheránus és zwingliánus írások hatással voltak az Alpok völgyeiben élő népi elégedetlenségre, arra készítette az embereket, hogy „radikális reformot követeljenek egy hajthatatlan biblicizmus alapján és az általuk valódi evangéliumi szellemnek tekintett elvek szerint, ezért elítéljék a papság kicsapongását és világi hatalmát, és időnként fellázadjanak a feudális elnyomás ellen”³⁵

Ez a menekültek által behozott eszmerendszer előkészítette a talajt a radikálisabb eszmék számára, mivel visszhangra talált a Veneto északolasz tartomány evangélikusainak „növekvő frusztrációjával és fokozódó kiábrándulásával”. A menekültek mellett a Brenner hágón át érkező kézművesek, árusok és diákok állandó áramlását is hozta magával, radikális eszméikkel együtt. Ez „elősegítette a folyamatos beáramlást és cserét a kis titkos közösségek számára, amelyek a szárazföld számos városában (és néhány ritka esetben vidéken is) jöttek létre”³⁶

³⁴ Mael L. D. S. DISEAU olasz származású történész professzor (PhD 2014, Southwestern Baptist Theological Seminary; PhD 2002, Georgia Institute of Technology, United States of America, is Associate Professor of Biblical and Theological Studies at Truett McConnell University, United States of America.) – A következőt írja az „Anabaptism in Italy” című értekezésében: „Az olasz reformációs mozgalom elkülönült a Luther által kezdeményezett reformmozgalomtól, és megelőzte azt, és hangsúlyozták a humanizmus hatását a reformáció előkészítésében a római katolikus egyházon belül és kívül.” – © EMANUEL UNIVERSITY of ORADEA PERICHORESIS 15.4 (2017) - 55. o.

³⁵ Stella ALDO (1967) : Az anabaptizmustól a szocinianizmusig a XVI. századi Velenében. Történeti kutatás. Padova: Liviana. – Dall’Anabattismo al Socinanesimo nel Cinquecento Veneto. Ricer-che storiche. Padova: Liviana.12. o.

³⁶ Firpo MASSIMO (2004): Protestáns reformáció és eretnkségek a XVI. századi Olaszországban. Róma: GLF Editori Laterza. – Dall’Anabattismo al Socinanesimo nel Cinquecento Veneto. Ricer-che storiche. Padova: Liviana. – 143-144 o.

Második forrás: Velence nagyforgalmú kereskedő város volt, ezért a történészek az olaszországi reformáció kapujaként is azonosítják. A tengerészek hajóikon többször csempészték reformátori iratokat, amiket aztán az itáliai nyomdászok sokszorosítottak és terjesztettek könyvkereskedőkön keresztül. Ezenkívül Velence közvetlen közelében lévő Trieszt városban, amely többször is gazdát cserélt a Velencei Köztársaság és Ausztria között. Itt az Ausztriából menekülni kívánó vallásüldözöttek, egészen Morvaországig, vagy éppen a török megszállás alá került Magyar Királyság területéről próbáltak belépni a toleráns Köztársaságba, majd onnan távolabbi vidékekre távozni szándékozó kivándorlók útvonalává vált.³⁷

Harmadik forrás: Minden történész, aki az olasz anabaptista mozgalom történetének megértésére törekedett, kissé más-más megvilágításban ábrázol egy bizonyos *Tiziano* nevű anabaptista tanítót. *Pietro Manelfi* Rómában szolgáló bíborosnak az inkvizíciós hivatalnak készített jelentéséből tudjuk, hogy ez a bizonyos *Tiziano* katolikus hitéből áttért a lutheránus meggyőződésre és Genfbe költözött. Később *Tiziano* a vallásszabadság keresése érdekében végül a svájci Graubünden kantonba menekült a római inkvizíció 1542-es megalakulását követően.³⁸

A Graubünden toleráns volt a protestáns eszmékkel szemben, de hivatalosan nem volt toleráns az anabaptistákkal szemben. Mégis „fontos szerepet játszottak a németül beszélő anabaptisták menedékeként”. Két jeles anabaptista reformátor *George Blaurock* és *Felix Mantz* is megfordult azon a vidéken 1525 körül. Ezért valószínűnek tűnik, hogy *Tiziano*, bár nem került közvetlen kapcsolatba *Blaurockkal*, vagy *Mantz-cal*, valószínűleg Graubündenben találkozott anabaptista bibliai meggyőződésükkel és ott vehette át tanrendszerüket is.

Tiziano hitelveinek ezt a megértését számos tanúvallomás megerősítheti, amelyek azt állítják, hogy *Tiziano* Svájcban túl Németországból hozhatta az anabaptista eszméit. Az előbbieken említett inkvizíciós jelentésből tudhatjuk azt is, hogy „*Tiziano* volt az első, aki ezt a dolgot Németországból hozta”³⁹ *Bruno Busale*, akit *Tiziano* keresztelt meg, hasonlóképpen állítja, hogy „Németországtól kapott felhatalmazást”⁴⁰

³⁷ Stella ALDO (1973): A velencei hutterita anabaptisták egyháztana (1540-1563). – A Waldens Tanulmányok Társaságának Közleménye – Ecclesiologia degli Anabattisti Hutteriti Veneti – Bollettino della Società di Studi Valdesi – 134(*) – 5-27.

³⁸ John MARTIN (1993): Velence rejtett ellenségei: Olasz eretnekek egy reneszánsz városban – Venice's Hidden Enemies: Italian Heretics in a Renaissance City. Berkeley, CA: University of California Press. (16. kötet) (Társadalom- és kultúratörténeti tanulmányok) Első kiadás – 103. o.

³⁹ MANELFI P. és GINZBURG C. (1970) Don Pietro Manelfi alkotmányos könyvei. – I Costituzione di don Pietro Manelfi. DeKalb, IL: Northern Illinois University Press. 20. o

Tiziano anabaptizmusának feltételezését alátámasztják egy 1549 augusztusában keltezett levél megjegyzései is, amelyben egy *Bullingernek* küldött beszámolóban az anabaptista *Tiziano* tevékenységéről értesül, melynek eredményeként *Tiziano*t a világi hatóságok kiutasították Svájcba.

A Graubündenből való kiutasítása után *Tiziano* visszatért Olaszországba, és egy élénk anabaptista közösséget alapított Asolóban, amely azonnal az intenzív missziós tevékenység központjává vált. 1549 telére e missziós csoport központja valószínűleg Ferrarába költözött, ahonnan *Tiziano* és tanítványai missziós utakra indultak Toszkánába.

Sőt, arra is vannak bizonyítékok, hogy *Tiziano* valamikor tanúskodhatott III. Gyula pápának is. A pápa elutasítása ellenére ezek a missziós utak termékeny talajra bukkantak, mivel az ezen a vidéken élő néprétegek lelkületét ezidőben már áthatották a lutheránus, zwingliánus, kálvinista és anabaptista eszmék. Ebben az időben találkozott *Tiziano* egyik követőjével *Manelfivel* Firenzében, akit végül Ferrarában hitvalló keresztségben részesítette⁴¹ *Manelfi* szerint a *Tiziano* által megtérésekor közzétett anabaptista tanítások az „anabaptisták ősi hitvallásai” voltak.⁴²

Manelfi 1551. október 17-én Róma bolognai küldöttjének adott beszámolójában kijelentette, hogy *Tiziano* a következőket tanította neki [...] az anabaptista tanításról, ami a következő:

- Az evangélium szerint nem megengedett fiatalokat megkeresztelni, ha előbb nem hittek.
- A bírák nem lehetnek keresztyének. A szentségek nem adnak kegyelmet, hanem külső jelek.
- A Szentírason kívül semmi másban nem hisznek az egyházban.
- A doktorok véleményét sem hiszik el.
- Úgy vélik, hogy a római katolikus egyház ördögi és antikrisztusi.
- Akiket csecsemőként megkereszteltek, azok nem (teljesértékű) keresztyének, hanem újra meg kell keresztelkedniük⁴³

⁴⁰ Gastaldi UGALDI (1981): Az anabaptizmus története: Münsterből napjainkig. – Storia dell'Anabattismo: da Munster ai Giorni Nostri – Torino: Claudiana. – 566, 66. lábjegyzet

⁴¹ Gastaldi UGALDI (1972): Az anabaptizmus története – A kezdetektől Münsterig, – Storia dell'Anabattismo: da Munster ai Giorni Nostri – 1525-1535. Torino: Claudiana. – 568. o.

⁴² MANELFI P. és GINZBURG C. (1970): Don Pietro Manelfi alkotmányos hitelvi könyvei. – I Costituti di don Pietro Manelfi. DeKalb, – DeKalb, IL: Northern Illinois University Press. – 63. o.

⁴³ MANELFI 1970: I.m. 33-34. o.

1551. november 12-én, Rómában adott beszámolójában továbbá kijelenti:

„Hasonlóképpen *Tiziano* elkezdte prédikálni nekem az anabaptista tanítást és az újrakeresztelést, mondván, hogy azért nem vagyok keresztyén, mert nem volt hitem csecsemőként a keresztelekor, és az anabaptisták egyéb ősi véleményét, nevezetesen, hogy a keresztyének nem gyakorolhatnak hatalmat és uralmat, uralmat és királyságot, először Krisztus tekintélye által: »A pogányok királyai uralkodnak, de nálatok nem így«, majd a törvény miatt, amely azt mondja: »Ne ölj«, és mert az apostol azt mondja, hogy a kard a pogányoknak adatik »a gonosztevők megbüntetésére«, és nem a keresztyéneknek, megparancsolva, hogy egyetlen keresztyén sem uralkodhat királyként, hercegként, fejedelemeként, és nem gyakorolhat hatalmat, és ez az anabaptisták és más nézetek egyik első alapelve; Ezen anabaptisták között még nem voltak meg a Krisztus istenségével kapcsolatos következtetések és a többi új cikkely, amelyeket a velencei zsinaton határoztak meg és fogadtak el, ahogy fentebb említettem.”⁴⁴

Manefli azért nevezte *Tiziano* fent említett tanításait „ősi nézetekként”, hogy szembe állítsa azokat az új, antitrinitárius nézetekkel, amelyek végül az olasz anabaptista körökben alakultak ki, majd szerinte egy 1550-es velencei zsinaton ratifikáltak. Tagadhatatlan, hogy az ebben az időszakban Olaszországban kibontakozó antitrinitárius mozgalom nagyon fontos az olasz radikális reformáció története szempontjából, mivel eszméi – ahogy *Gastaldi* állítja – „az olaszok egyetlen eredeti hozzájárulása a tizenhatodik századi vallási nyugtalansághoz”. Mégis, ahogy azt majd állítják, téves megpróbálni minden olasz anabaptistát antitrinitáriusnak minősíteni.⁴⁵

Az 1550-es velencei zsinat

1550-ben zsinatot tartottak az anabaptisták Velencében, ahol mintegy hatvan gyülekezeti képviselő vett részt. Itt megpróbáltak egységes álláspontra jutni az egészséges bibliai látást megosztó antitrinitárius eszmék terjedése miatt.

A velencei zsinatról rendelkezésünkre álló információk nagy része *Manelfi*, a Marche-ből származó pap feljegyzéseiből származik, aki evangélikussá, majd anabaptistává vált, miután találkozott *Tiziano*val.

1551 őszén, mivel újra csatlakozni akart a római hithez, jelentkezett a bolognai inkvizíciónál, amely, mivel nagyon érdekesnek találta a

⁴⁴ MANELFI 1970: I.m. – 63. o.

⁴⁵ Gastaldi UDINE (1981): Az anabaptizmus története: Münsterből napjainkig. – Storia dell'Anabattismo: da Munster ai Giorni Nostri. – Torino: Claudiana. 577. o.

történetét, Rómába küldte. Őt vallomásaiban *Manelfi* nemcsak a történetét mesélte el, hanem nagyon részletes listákat is közölt számos városban élő evangélikusokról vagy anabaptistákról, mivel – mint állította – mindkét mozgalomban nagyon befolyásos személy volt.

Ő volt felelős a velencei zsinat anyagi forrásainak előteremtéséért. Ő szólalt fel elsőként a zsinaton, és az anabaptista mozgalom „apostoli püspökévé” nevezték ki, akinek feladata a Velencében el-

fogadott új tanok terjesztése és a különböző anabaptista gyülekezetek közötti kapcsolattartás elősegítése volt.

1551. október 17-én adott beszámolójában *Manelfi* azt írja *Leandro de Albertisnek*, Róma bolognai küldöttjének, hogy „1550. szeptember hónapban hatvanan gyűltek össze anabaptista lelkészek és püspökök Velencében egy zsinatra, ahol negyven napon át böjtöltek, dicsérték és tanulmányozták a szentírásokat”

Sajnos szakadás is történt ezen a zsinati gyűlésen, mivel egy csoport antitrinitárius tévtanítást szeretett volna elfogadtatni a zsinat résztvevőivel. A zsinat után számos „apostoli püspököt” küldtek ki az anabaptista egyházhálózatba, hogy tájékoztassák az egyházakat a Velencében hozott tanbeli döntésekről. Azokat, akik nem voltak hajlandók elfogadni az új antitrinitárius tanokat, kizárták az egyházhálózatból.

Természetesen nem minden közösség fogadta el az új tanításokat. Voltak még „viharos tiltakozások” is, mint például amilyen Veronában történt egy vasárnap reggeli összejövetelen 1551 szeptemberében, amikor a helyi közösség megtagadta az új antitrinitárius tanítások elfogadását.

Ahogy *Manelfi* maga is beszámolt 1551. november 14-i beszámolójában: „mindannyian elfogadták az újrakeresztelkedést, de amikor meghallották, hogy Krisztus csak ember és ember magvából származik, nem akartak hallani róla, és vita támadt, és mindegyikük visszatért a házába”⁴⁶

⁴⁶ MANELFI 1970: I.m. – 72. o.

Az észak-olasz anabaptisták további jellemzője

A fent bemutatottakon túl számos más tanúságtétel is létezik az olaszországi anabaptizmusról, amelyek változatos lakosságot ábrázolnak, amint az *Firpo Massimo* személyjegyzékének összefoglalójában is látható:

„Kijelentéséből egy sűrű és változatos világ rajzolódik ki, amely Padovától Isztriáig, Veronától Rovigóig, Cittadellától Friuliig terjed, és amelyben szabók, kalaposok, illatszerészek, cipészek, fogadósok, takácsok, patikusok, rongykereskedők, foghúzó, borbélyok, festők, szűcsök, kovácsok, fémművesek, árusok (köztük egy „láb nélküli rokkant” és egy „púpos, aki kenyeret árult a téren” Vicenzában) is megtalálhatók, gyakran családjukkal együtt. Emellett voltak festők és kardkovácsok is, akiket gyakran kényszerítettek szakmájuk elhagyására („Az anabaptisták nem akarnak olyanokat, akik fegyvereket vagy festményeket készítenek”). Voltak orvosok, közjegyzők, rektorok és a Pola székesegyház kanonokjai, volt papok és gyermekes házaspárok (akik kézművesekké váltak), tanárok, földművesek, egy diák, egy jogi doktor, sőt egy nápolyi dicsérő apát is, mint például *Girolamo Busale*”⁴⁷

Anabaptistákat egész Olaszországban találtak. Vannak tanúvallomások egy nagy anabaptista csoportról, egészen Szicíliaig délen. Egy máltai lovag Rómában azt állította, hogy tanúja volt harminc vagy negyven anabaptista kivégzésének Szicíliában, miközben „végtelen számú másik elmenekült”, csak hogy később újra elfogják őket. „Néhányakat felnégyeltek, másokat összetörtek, ismét másokat megkínóztak és felakasztottak, és legtöbbjük számára a felvonókat azoknak a városoknak a kapuinál helyezték el, ahol az említett anabaptistákat találták, akiknek a száma meghaladta a százat.” Azt is állította, hogy egy nemrégiben megégett anabaptista püspökről köz tudott, hogy „több, mint háromezer embert keresztelt újra”⁴⁸ Mások az Alpok régióját népesítették be.

Tanításaik általában összhangban állt az anabaptista tanokkal. Például *Nicolo d’Alessandria* egyik követője, *Biagio cipész*, azt mondta a bíróságnak, hogy *d’Alessandria* azt mondta neki:

„Ha keresztyénként akarok élni, el kell hagynom a római katolikus egyházat, mert a szertartásai mind mesterkélt, és hogy a pápa az Antikrisztus, és hogy nem szükséges minden bűnünket papnak gyóntatni,

⁴⁷ FIRPO Massimo: Protestáns reformáció és eretnekségek a XVI. századi Olaszországban. – Dall’Anabattismo al Socinanesimo nel Cinquecento Veneto – Róma: GLF Editori Laterza. (2004) – 144-145. o.

⁴⁸ FIRPO (2004): i.m. – Máltai Lovag (1589) Misszióslevél. Párizs: Hubert Velu részére, a Lyonban nyomtatott példány mellett. – 3-6. oldal

mert mindössze Istennek kell meggyónni, mert a papok nem igazi papok és az ige szolgálói, és hogy prédikálni és magyarázni kell a misét... és hogy csak egy szenthez szabad imádkozni, mégpedig Jézus Krisztushoz, és hogy az utolsó kenet szentségét ember alkotta, és hogy az igazi utolsó kenet az, hogy Isten irgalmáért kérjük. hogy ez a világ a purgatórium, és hogy nem kell jó cselekedeteket tenni a halottakért, és hogy a jó cselekedeteket, amelyeket tenni akarunk, Isten dicséretére kell tenni. és hogy senki sem keresztelkedhet meg, ha előbb nem hisz”⁴⁹.

Egy másik kihallgatási jegyzőkönyv tanúsága szerint a Cremonában létrejött anabaptista közösség vezetőjének, bizonyos *Girolamo Allegetti* lelkésznek és segítőjének, *Stefano de' Giustin* orvosnak a vallomásából a következőket tudhatjuk meg:

1. Először is tagadják, hogy Krisztus valóban az Ostyában van, és azt mondják, hogy ha valóban ott lenne, hallani lehetne, ahogy rágás közben törnek a csontjai;
2. Másodszor, tagadják, hogy a csecsemőkeresztségre szükség volna, ezért ezt nem gyakorolják;
3. Harmadszor, tagadják, hogy a gyónás bűnbánati szentsége szükséges volna;
4. Negyedszer, azt mondják, hogy értelmetlen dolog misét mondani élőkért vagy holtakért;
5. Ötödször, azt mondják, hogy nincsenek igazi ünnepek az évben, hanem minden nap egyenlő, függetlenül attól, hogy milyen nap van;
6. Hatodszor, azt mondják, hogy a pápa az Antikrisztus;
7. Hetedszer, azt mondják, hogy nincsenek más vezetőjük, csak Krisztus;
8. Nyolcadszor, azt mondják, hogy akiket vezetőknek nevezünk, nincs semmilyen hatalmuk, csak a gyülekezet [hatalma];
9. Kilencedszer, összetörték a szentek szobrait, és azt mondták, hogy azok bálványok és torzképek;
10. Tizedikként, tagadják, hogy az egyház a hívők egyháza;
11. Tizenegyedszer, tagadják a szabad akaratot;
12. Tizenkettedikként, tagadják a purgatóriumot.⁵⁰

Az olaszországi anabaptistákról szóló történeti feljegyzések egy idő után megszakadnak. Valószínűsíthetően a Pápai Állam szigorúbb és kíméletlen üldözése okán. Az anabaptistákról szóló utolsó híradások

⁴⁹ STELLA A. (1969) Stella A. (1973): A velencei hutterita anabaptisták ekléziológiája (1540-1563). A Waldensian Studies Society közleménye. – *Ecclesiologia degli Anabaptisti Hutteriti Veneti* (1540-1563). Bollettino della Società di Studi Valdesi 134(*): 5-27.

⁵⁰ STELLA A. (1969): i.m. – 41.

egybeesnek az olasz reformáció végével. Az egyre erősödő üldöztetés miatt sok anabaptista, elhagyta az országot, gyakran azt sem tudva, hová is meneküljön. Gyakran megpróbáltak Németországba, Morvaországba, vagy Magyarországra kivándorolni, ahol kapcsolatba léptek a már ott letelepedett hutterita közösségekkel. Többen menekülésük közben életüket vesztették az egyre erősödő üldözés következtében. Közülük négy velencei anabaptista tanítót név szerint is ismerünk: *Giulio Gherlandi*, *Francesco della Sega*, *Antonio Rizzetto* és *Gian Giorgio Patrizi*, akik mindannyian a Velencei Köztársaság állampolgárai voltak. Levélben és személyesen is arra szólították fel a Velencében élő anabaptista közösség tagjait, hogy az életüket mentve, meneküljenek el szülőföldjükről és csatlakozzanak a Morvaországba induló hittársaikhoz. Végül mind a négyüket letartóztatták és kivégezték. Ezt követően nem tudunk többet a velencei közösség sorsától.⁵¹

Faenza és az anabaptista reformáció

Az Észak-Itáliai anabaptista mozgalomnak van még egy különösen érdekes oldalszárnya. Ennek kiindulási pontja és kiterelvényesedése Faenza (Fajansz) városához kötődik, ami abban az időben, de még napjainkban is a majolika (Malorca) fazekasság központja volt.

A majolika (eredetileg a spanyolországi Mallorca szigetről származó) különleges porcelánárak európai keleti irányú terjedése az anabaptista kézművesek vándorlása nyomán jutott a kontinens különböző országaiba a tizenhatodik században.

A reformáció terjedésével az anabaptista és az úgynevezett „evangéliumi” eszmék bejutottak Faenza városába és a kerámia műhelyekbe. Az itt élő anabaptisták magasan képzett szaktudásuk mellett hitüket is igyekeztek hűségesen gyakorolni. Később ezeket az ismereteiket adaptálták és vitték tovább közép-európai közösségeikben, különösen Morvaországban és Magyarországon.

Az anabaptista mozgalom a protestáns reformáció radikális ága volt, amely a hívők megkeresztelését/bemerítését, valamint az egyház és az állam szétválasztását hangsúlyozta. Az anabaptisták a megtérést követő felnőttkeresztséget és Jézus tanításainak követése iránti elkötelezettséget szorgalmazták. Ez a radikálisnak tűnő bibliai tanítás üldöztetést váltott ki Európa-szerte, így Itáliában is. Európa-szerte üldözték őket, és végül különböző régiókban telepedtek le, ahol különféle mesterségekben jeleskedtek, beleértve a fajansz vagy ónmázás agyagedények készítését.

⁵¹ Gastaldi UDINE (1981): Az anabaptizmus története: Münsteről napjainkig. – Storia dell'Anabattismo: da Munster ai Giorni Nostri. – Torino: Claudiana. 577. o.

MÉSZÁROS KÁLMÁN – AZ ÉSZAK-ITÁLIAI BAPTISZTÉRIUMOK...

Ezek az edények, amelyeket az irodalomban habán fajansz/habán kerámia/habaner Keramik/habán ónmázás cserépedényként ismernek, a bianchi technika⁵² jellemzőit mutatják, néhány tipikusan német és svájci stíluselemmel keverve. A faenzai maiolica-készítők, valamint az anabaptista hálózatok forgalma Észak-Olaszországban és Tirolban arra utal, hogy a szakmai tudást a faenzai maiolica-készítők vitték magukkal a hitvallásukkal együtt.⁵³ Az ott élő, németül beszélő fazekasok kapták meg ezeket az értékes kerámiafajtákat és sajátos technikát, amit aztán ők is magukkal vittek az anabaptista hálózatokon keresztül Morvaországba, később Magyarországra is.

Az anabaptisták képzett kézművesek voltak, akik közösségi környezetben éltek. A 16. század végén kezdték el gyártani a fajansz kerámiát, amely az ónmázás cserép jellegzetes stílusa volt. A reformációt követően Itáliában is hitújító mozgalmak indultak el. Az anabaptista tanítás 1526 után Fienza/Fajansz városának fazekas céheinek iparosai között terjedt el.

Fienza/Ravenna 1540-es évektől az anabaptista reformáció központjává vált Észak-Itáliában. Mivel a város a Pápai Állam területéhez tartozott, kegyetlen üldözés támadt ellenük. 1567-69 között közel 200 személyt – köztük papok, orvosok, keramikus fazekasok, szabók, kovácsok stb. – állítottak inkvizíciós hatóságok elé.

⁵² A „bianchi” (vagy bianchi di Faenza) a 16. századi olasz, azon belül is a faenzai maiolika egy stílustípusa, amely a túldíszített festéssel szembeni reakcióként jött létre 1570 körül. Jellemzője az egyszerűbb forma, a nagy fehér felületek, valamint a minimális díszítés.

⁵³ BALINT Emese: Anabaptista migráció és a maiolikák elterjedése Faenzából Közép-Európában. – 3.o.

Az anabaptisták közé „szabók, kalaposok, illatszerészek, cipészek, fogadósok, takácsok, patikusok, rongykereskedők, foghúzó, borbélyok, festők, szűcsök, kovácsok, fémművesek, árusok, orvosok, közjegyzők, rektorok is tartoztak, de még Pula székesegyházának kanonokjai is közéjük tartozott, de más papok, sőt sokgyermekes házások, tanárok, földművesek, egy diák, egy jogi doktor, sőt egy apát is, akik aztán kézművesekké váltak.”⁵⁴

Az anabaptizmus utolsó említése (1570) Olaszországban egybeesik az olasz reformáció végével, különösen az inkvizíció üldözése miatt. A nagy üldöztetés miatt sok anabaptista, akinek sikerült elmenekülnie, elhagyta az országot, gyakran azt sem tudva, hová megy.

Gyakran megpróbáltak Németországban vagy Törökországban kikötni, „nem azért, hogy törökké váljanak” – mondták az emberek –, „hanem, hogy szabadon éljenek a hitükkel” E kivándorlás során sokan Morvaországba is mentek, és ott kapcsolatba léptek (vagy esetleg újra kapcsolatba léptek) a hutterita közösségekkel.

Anabaptista migráció Észak-Itáliában

Faenza anabaptista közössége többségét börtönbe zárták, vagy halálra kínozták, vagyonukat elkobozták, másokat kiutasítottak az országból. A hazájukból elűzött anabaptisták egy része Dél-Németországba, Svájcba, Tirolba, többségük viszont a husziták „ígéret földjére” Morvaországba menekült.

Az itáliai anabaptisták magukkal vitték szakmájukat, többek között fazekas mesterségüket. Faenzából kereskedelmi és szakmai csatornákon keresztül jutottak el Dél-Tirolba, ahol letelepedtek és műhelyeket alapítottak a régióban. Mesterségüket németül beszélő anabaptista fazekasok Morvaországba tartó vallási menekültek vitték tovább.

Ez a modell megmagyarázná a német befolyást a habán árukra, hogy a technológia hordozói svájci, tiroli, stájer és bajor anabaptista fazekasok voltak, akik már a fajansz majolika titkának birtokában voltak, amikor Morvaországba érkeztek.

A fajansz majolika-készítők forgalma Olaszország északi régióiban különösen érdekes, mert jól összehasonlítható a morva hutterita miszcionáriusok forgalmával és az anabaptisták Észak-Olaszországból Morvaországba történő vándorlásával.

Egyes kutatók megpróbáltak közvetlen kapcsolatot létrehozni Faenza és Morvaország között. *Krisztinkovich Béla* (1887–1969), az anabaptista

⁵⁴ Salvatore CAPONETTO, A protestáns reformáció a tizenhatodik századi Itáliában (Kirksville, MO: Thomas Jefferson University Press, 1999), p. 246. 28524.indb 147 2014.04.07. 11:42

kerámia magyar szakértője úgy véli, hogy a kerámiával kapcsolatos ismereteket Moráviába és a Magyar Királyságba az inkvizíció elől menekülő faenzai anabaptisták első generációja (nuovi cristiani) hozta.⁵⁵

Hutter Jakab az észak-itáliai anabaptisták vezetője

Hutter Jakab tiroli anabaptista vezető, a hutteriták alapítója. 1500 körül született St. Lorenzo mellett, az Itáliához tartozó Dél-Tirolban. Kalapkészítő vándorkereskedő lett, később Karintiában telepedett le. Klagenfurtban találkozott először az anabaptistákkal, később vezetőjük lett.

1527-ben *I. Ferdinánd* Habsburg főherceg kijelentette, hogy az eretnek szekták a továbbiakban „nem tolerálhatók”. 1529 után kegyetlen üldözést indított az anabaptisták ellen. *Hutter* 1533-ban Morvaországba menekült, amikor a tiroli anabaptisták üldöztetése a tetőfokára hágott. Sok sváb és sziléziai anabaptista is Morvaországba menekült.

Tirolban az anabaptisták befolyása az Alpok mindkét oldalán a Brenner-hágót állandó migrációs csatornává és kölcsönös ösztönzővé tette a kis titkos közösségek között.⁵⁶ Az anabaptisták üldözése rendkívül véres lehetett. Egy kortárs forrás azt állította, hogy 1530 előtt legalább ezer embert végeztek ki, és hogy máglyákat égettek az Inn-völgyben Tirolban.⁵⁷ Mivel a migráció veszélyes volt, kis csoportokban, amelyeket Völkernekné neveztek. Ezek a kis csoportok a tiroli folyami útvonalakon utaztak az Innen és a Dunán, majd gyalog haladtak az erdőkön át Morvaországba. Morvaországba érve a csoportok beilleszkedtek a meglévő kolóniákba, némelyik virágzott, mások szinte kihaltak, míg mások teljesen újak voltak. Ettől a ponttól kezdve a menekültek identitását a vallás integráló ereje formálta. Tiroli anabaptistaként hagyták el (bármit is jelentsen ez a homályos kifejezés), és Morvaországban hutteristákká váltak, nagyon jól meghatározott belső szabályokkal és erkölcsi magatartással.

A vezetése alatt a gyülekezetek elfogadták a vagyonközösséget, az erőszakmentességet, valamint a felnőttkeresztség újszövetségi gyakorlását. Ezek az udvarházak, biztosították a közösség gyermekei számára az oktatást is, magas színvonalú kézműves munkát is végeztek.

Hutter 1536-ban máglyahalálra ítélték, tanainak követőit, hutterieknek vagy hutteritáknak nevezzük, akiknek az 1568-as iskolarendszere az egyik legrégebbi német nyelvű iskolarendszer.

⁵⁵ KRISZTINKOVICH Béla: Habán kerámia, 7. o.

⁵⁶ 61. Massimo FIRPO, *Riforma protestante ed eresie nell'Italia del Cinquecento* (roma: Laterza, 2009), 9–25.

⁵⁷ CLASEN: Anabaptism, 224–232

Anabaptisták letelepedése Morvaországban és Magyarországon

Tirolban az anabaptisták az Alpok mindkét oldalán segítették a menekülteket. A menekülő csoportok a tiroli folyami útvonalakon utaztak az Inn folyón és a Dunán, majd gyalog haladtak erdőn-bokron át Morvaországba.

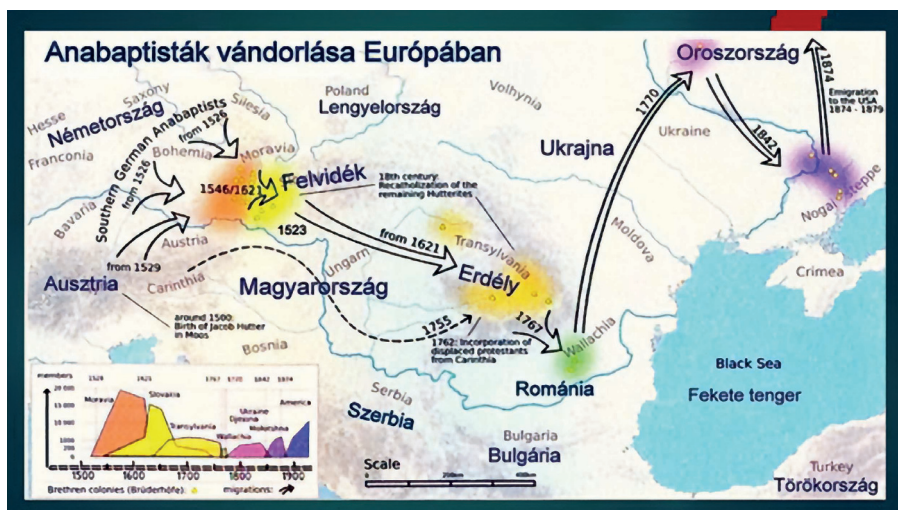

Morvaországba érve a csoportok beilleszkedtek a meglévő kolóniákba. 1548-ban a testvéreknek huszonhat kolóniájuk volt Morvaországban. Rövid időre menedéket találtak Magyarországon is, különösen báró Nyári Ferenc Ószombatban (ma Sobotiste) található birtokain, *Bakith Peter* holicai birtokain, valamint a *Nádasdyak* birtokain, többek között Nagylévárdon és környékén.

A testvérek rövid időn belül tizenkét gyülekezetet alapítottak Magyarországon. Annak érdekében, hogy teljesíteni tudják Jézus nagy missziós parancsolata által rájuk ruházott térítő feladatot, a gyülekezet félévente (általában tavasszal és ősszel) a prédikátorok közül kiválasztott néhány testvért, hogy széles körű missziót végezzenek minden irányban, hirdessék az evangéliumot Krisztus parancsolatának megfelelően.

Minden misszionáriusnak kijelölték a saját misszióterületét; így a testvérek Németország minden részébe (Bajorország, Württemberg, Hessen, Thüringia, Rajna-vidék, valamint Szilézia és Poroszország), Svájcba, Lengyelországba, Tirolba és Olaszországba is eljutottak. A küldött misszionáriusok közül többen vértanúhalált haltak.⁵⁸

⁵⁸ Astrid von SCHLACHTA, „Kutatás a nemzeteken keresztül”: Feladatok és problémák Sixteenth-Century Hutterian Mission”, *The Mennonite Quarterly Review*, 74 (2000), p. 43.

Szászkeresztúr magyar falu Erdélyben, Brassó megyében.

Szászkeresztúr Alvinctől 170 km-re keletre, Segesvártól 32 km-re délkeletre fekszik. A Kárpát-medence területén Szászkeresztúr az utolsó település, ahol a Karintiából elűzött anabaptistákkal kapcsolatban történelmi feljegyzés olvasható:

„1755-ben a hatóságok a falut jelölték ki kényszerlakhelyül a karintiai kriptoprotestáns *Hans Kleinsasser* számára, aki ezt megelőzően Alvincen újrakeresztelkedett. Őt 1761-ben több alvinci család követte. Az 1762-ben már 46 fő hutterita közösséget (Bruderhof) hozott létre. Miután alvinci társait ebben az évben rekatolizálták, elhatározták, hogy átkelnek a Kárpátokon és Havasalföldre menekülnek a vallási üldözés elől. Többszöri sikertelen kísérlet után végül 1767. október 3-án sikerült a szökés az állandó felügyelet alól az időközben 67 főre növekedett keresztúri közösségnek és több napi vándorlás után átjutnia a határon, ahol a Bukaresthez közeli Ciorogârlában telepedtek le. Itt csupán három és fél évet töltöttek, végül az Orosz Birodalomban találtak hosszabb távon menedékre. Innen kerültek később az amerikai kontinensre. Bár a kis közösség titkos megbízottai fellekeresték az erőszakkal katolizált észak-magyarországi és erdélyi hutteritákat, végül csak kevesen csatlakoztak hozzájuk. Így elmondható, hogy a világ mai hutteritáinak nagy része a hat évig létezett szászkeresztúri Bruderhof lakóinak leszármazottai.”⁵⁹

Végül, elismeréssel kell adóznunk azoknak az itáliai anabaptista hitűsöknek, akik az Alpok magas bércein keresztül hatolva, vagy az

⁵⁹ John A. HOSTETLER: Hutterite Society. Baltimore – London: Johns Hopkins UP, 1974, 76–79. o.

Adria mentén Trieszt irányában menekülve, de hitüket és szakmai tudásukat megőrizve Morvaországba, majd Magyarországon keresztül Erdélybe menekültek.

Útközben és alkalmanként letelepedve, súlyos személyes kockázatot vállalva hirdették az evangéliumot. Emlékeznünk kell ezekre a hithősökre, akik a lelkiismeretükre hallgatva ragaszkodtak Isten Igéjében felfedezett igazságokhoz és készek voltak megalkuvás nélkül meg is élni azt. Lelkiismereti szabadságra való törekvésükben és abban élni-vágyásukban segítettek lerakni a vallásszabadság központi alapjait, amelyet ma oly sokan élvezünk és olyan természetesnek veszünk. Törekedjünk arra, hogy mi is ugyanolyan engedelmesek legyünk a Szentírás és elhívó Urunk hűséges követésében, mint amilyenek ők voltak.

Immánuel! Velünk az Isten!

SZERZŐK

- **Dr. Borzási Pál Zoltán**
főiskolai docens (BTA)
szövetségi elnök (RMBGYSZ)
- **Drs. Jóföldi Szilárd Amadé**
doktorandusz hallgató (Selye János Egyetem)
- **Drs. Kelemen Sándor Tomi**
baptista egyháztörténész
doktorandusz (EHE)
- **Dr. Kis-Juhász Vilmos**
lelkipásztor
főiskolai docens (BTA)
- **Dr. Kovács Viktória**
kommunikátor (BTA)
- **Prof. Dr. Mészáros Kálmán**
rektor (BTA)
tanszékvezető egyetemi tanár (BTA)
- **Varga László Ottó**
lelkipásztor
főtitkár (MBE)
- **Dr. Várady Endre**
lelkipásztor
tanszékvezető egyetemi docens (BTA)

